

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd**

**Institut komunikačních studií a žurnalistiky
katedra mediálních studií**

PhDr. Martin Groman

**Uplatňování propagandy a metod
řízení a regulace regionálního tisku
v Československu 1948 – 1956
(na příkladu direktiv KV a OV KSČ
a libereckého regionu)**

Doktorská práce

Praha 2011

Autor práce: PhDr. Martin Groman
Vedoucí práce: doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.
Datum obhajoby: září 2011

Bibliografický záznam

GROMAN, Martin. Uplatňování propagandy a metod řízení a regulace regionálního tisku v Československu 1948 – 1956 (na příkladu direktiv KV a OV KSČ a libereckého regionu). Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2011, 165 stran. Vedoucí doktorské práce: doc. PhDr. Barbara Köppllová, CSc.

Klíčová slova

Československo po roce 1948 – regionální média – Liberecko – KSČ – metody řízení a regulace médií – cenzura – systém aparátu KSČ – OV KSČ – KV KSČ – Stráž severu

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Vlastní text bez anotací, příloh a odkazů má celkem 324 263 znaků, což odpovídá 180 normostranám. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia

Praha, 8. srpna 2011

PhDr. Martin Groman

Poděkování

Tato práce by nevznikla, kdyby nebylo ochotných pracovníků archivů v Liberci a Praze, kterým patří velký dík. Stejně tak děkuji vedoucí práce doc. Barbaře Köpplové, která celá ta léta, co práce vznikala, podporovala můj badatelský výzkum a také přispěla mnoha cennými radami a doporučeními.

Obsah

1. Krize komunistického režimu před XX. sjezdem KSSS a její vliv na předkládanou práci (místo úvodu)	7
2. Relevantní zdroje a stav dosavadního výzkumu	12
3. Vztah centra a regionu v Československu v letech 1948 – 1956	17
3.1. Vymezení pojmů pohraničí, místní, lokální a region	19
3.2. Pojem region jako předmět mediálních studií a jeho dnešní využití	25
4. Role ÚV KSČ ve vztahu ke KV KSČ, naplňování směrnic a metody dohledu na regionální tisk a jejich plnění	28
5. Vývoj struktury OV KSČ v Liberci v letech 1948 – 1956 a role médií v rámci systému organizace práce v aparátu KSČ	60
5.1. Doba ustavování	60
5.2. Prověrky a konec první fáze ustavování aparátu strany	68
5.3. Vznik a vývoj nového systému řízení KSČ a role (stranického) tisku v něm	73
5.4. Rok 1956, jeho odraz v činnosti libereckého OV KSČ, vliv na řízení stranické práce a na roli (stranického) tisku v ní	96
6. Liberecká Stráž severu a rok 1948	107
6.1. Cesta k únoru 1948	110
6.2. Únor 1948 v redakci Stráže severu	113
6.3. Složení redakce po únoru 1948	117
6.4. Náklad listu	121
6.5. Činnost redakce po únoru 1948	124
6.6. Soudní spory Stráže severu vedené před únorem 1948 a jejich dohra v březnu 1948	130
6.7. Kritika ve Stráži severu	133
6.8. Vesnické a žňové noviny v Libereckém okrese	143
6.8.1. Spory o dohled nad vesnickými novinami	151
7. Závěr	156
Resume	161
Literatura	162

1. Krize komunistického režimu před XX. sjezdem KSSS a její vliv na předkládanou práci (místo úvodu)

Pro proces transformace české, respektive československé společnosti, po roce 1989 je symbolické, že trvalo téměř celé desetiletí než si veřejnost, publicisté, ale také vědci zabývající se našimi moderními dějinami začali hlouběji všimnout, že období komunismu a jeho vlády v Československu bylo o poznání strukturovanější než se na první pohled zdá. Samozřejmě v obecném povědomí nechyběla reflexe let 1956, 1968-69 či 1977 a jejich příčin a následků; let spojených s XX. sjezdem KSSS, reformami tzv. Pražského jara nebo děním kolem svolání Charty 77. Nicméně komunistický režim procházel tu více tu méně dobře před společností tajenými krizemi a restrukturalizacemi. Ať už to bylo na počátku 50. let 20. století, kdy se režim teprve ustavoval, nebo v první polovině let šedesátých, kdy se ve vedení KSČ začali prosazovat progresivní politici s vizí tzv. demokratického socialismu, nikoli rigidní stalinisté, nebo opakovaně v době normalizace, kdy se československé vedení strany a státu (de facto personálně monolitické od roku 1969) muselo vypořádávat jednak se silící revoltou některých menších skupin společnosti, ale především s ambicemi a činností moskevského vedení komunistické strany prosazujícího politické a především ekonomické reformy označované jako perestrojka. Všechny tyto momenty (a samozřejmě také další motivy jako ekonomické problémy, krize zásobování, nekonformnost některých skupin intelektuálů, ekonomů či vědců atd.) relativizovaly mocenský monopol KSČ ve státě a navíc působily nemalé pnutí uvnitř stranického aparátu a systému jeho práce. Historik Jiří Knapík ve svých studiích mapujících kulturní politiku po únoru 1948 opakovaně například demonstruje rozpory a změny, které zaznamenala spolupráce ministerstev kultury či informací na jedné straně a příslušných oddělení a odborů ústředního či krajského a okresního aparátu KSČ na straně druhé.¹ Zjednodušeně řečeno – dokládá, že aparát strany musel už v průběhu prvních let svého mocenského monopolu přejít od představy, že pracovníci ÚV KSČ budou celý stát řídit, k systému, kdy dávali mnohem větší pravomoce a iniciativu do rukou pracovníků státní správy a sami vykonávali spíše dozor a korigovali případná odchýlení.

¹Viz. KNAPÍK, Jiří. Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 - 1953 : biografický slovník stranických a svazových funkcionářů, státní administrativy, divadelních a filmových pracovníků, redaktorů. Praha, Libri 2002. KNAPÍK, Jiří: Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950, Libri, Praha 2004. KNAPÍK, Jiří: V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a její aktéři 1948 – 1956. Libri, Praha 2006.

Dá se tak konstatovat (a předkládanou prací se to pokoušíme na poli mediálních studií doložit a dokázat), že komunistický režim už na samém počátku své existence de facto rezignoval na ideologickou premisu, že strana (zde i v dobovém kontextu míněna samozřejmě KSČ) je hybnou silou dění ve státě a že ovládá celou společnost, celý systém státní správy a tudíž mu bezvýhradně dominuje. Karel Kaplan, stejně jako řada dalších historiků či sociologů mladší a střední generace², dokládá, že KSČ neměla od samého počátku svého mocenského monopolu dostatek kapacit (personálních i odborných), aby tyto své cíle naplnila – a tak muselo dojít a docházelo k hledání řešení, jak systém správy státu nastavit tak, aby fungoval v souladu s ideologií KSČ, ale zároveň, aby pracovníci aparátu nebyli pověřeni správou celé země, na což neměli kapacity.³

Projevy tzv. krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století shrnuje například Jiří Pernes ve své stejnojmenné studii.⁴ Na rozdíl od Knapíka a Kaplana si všímá také faktu, že už v samotných 50. letech kromě stranických interních materiálů poukazovali na tento fakt exiloví českoslovenští autoři jako třeba Ivo Ducháček nebo Pavel Tigrid.⁵ Oba novináři publikovali své studie v Tigridově Svědectví v roce 1958 k desátému výročí únorového převratu z roku 1948, nikoli tedy v době, kdy se první velká krize uvnitř samotného systému děla (od roku 1950 do roku 1953), ale až po událostech spojených s XX. sjezdem KSSS a s odhalením tzv. kultu osobnosti a po maďarských a polských revoltách, po měnové reformě v Československu a dělnických nepokojích s ní spojených. Stejně jako oni sleduje také Pernes převážně projevy především celostátní a mezinárodní, nikoli samotnou destabilizaci režimu tzv. zevnitř vlivem nemožnosti jej v plné síle rozvinout a ustavit, jak to požadovala ideologie komunisté strany a její představy o tzv. komunistické revoluci. Tedy tak, jak

² Např. BEDNÁŘÍK, Petr - CEBE, Jan: Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C - Literární historie. Roč. 53 (2008), č. 1-4, s. 53-56.

BLAIVE, Muriel: Promarněná příležitost, Československo a rok 1956. Prostor, Praha 2001. KAPLAN, Karel – Kosatík Pavel: Gottwaldovi muži. Praha, Paseka 2004. KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr: Dějiny českých médií 20. století. Praha, Portál 2010. PERNES, Jiří: Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha 2008.

³KAPLAN, Karel: Proměny české společnosti 1948 – 1960, část první. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007. KAPLAN, Karel: Kronika komunistického Československa 1953 – 1956. Barrister and Principal, Brno 2005.

⁴PERNES, Jiří: Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha 2008.

⁵Ivo Ducháček například ve své studii Deset let, které otřásly světem. Profil čs. Komunismu 1948 – 1958; Pavel Tigrid ve své knize Marx na Hradčanech. Pokus o pohled na československou otázku po únoru. Viz. PERNES, Jiří: Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha 2008, s. 5an.

na ni budeme nahlížet především my – nikoli primárně jako konflikt KSČ – společnost, ale vedení KSČ – nižší složky jejího aparátu.

Stěžejní studie věnující se turbulencím a krizím uvnitř stranického aparátu dosud sledovaly převážně vztah vedení KSČ a společnosti a krizi definovaly nebo demonstrovaly především na této platformě. Karel Kaplan ve svých pracích vydaných po roce 1990 hovoří hned o několika obdobích krize stranického aparátu, přičemž ne vždy se jejich periodizace v jeho jednotlivých titulech kryjí – například období první krize komunistického režimu v ČSR postupně vřadil do dvou různých časových období. Většinou takto hovoří o době mezi lety 1953 – 1956, tedy o době, kdy jednak došlo ke smrti Stalina a Gottwalda na jedné straně a ke XX. sjezdu KSSS na straně druhé – do tohoto období spadá také měnová reforma a projevy nespokojenosti dělníků s vládnoucí mocí.⁶ V jiných textech řadí první krizi režimu již do období krátce po únoru 1948, nicméně ji nijak časově neohraničuje a v jiných textech se o ní již nezmiňuje.⁷ Toto období charakterizuje nesourodost postupu při vytváření samotného režimu, první projevy nespokojenosti s kroky vedení KSČ a vrcholící politické procesy. Tím by se ovšem – při srovnání jednotlivých Kaplanových pojetí a definic krize komunistického režimu u nás – dalo dojít k závěru, že KSČ (ať už ve vztahu ke společnosti jako takové nebo v rámci vlastní struktury) procházela od února 1948 permanentní krizí až do roku 1957, tedy fakticky do nástupu Antonína Novotného a jeho vedení a do odeznění prvního „šoku“ z výsledků XX. sjezdu KSSS v roce 1956. Přičemž by se mohlo zdát, že režim byl v krizi vlastně neustále, neboť společnost právě po roce 1956 začala prožívat uvolnění, nazývané také jako tání, tedy rozrušení dosud rigidního a direktivního diskurzu mezi vládou či vládnoucí mocí a společností.

Tato nesourodost konstatování o vývoji mocenské struktury KSČ po únoru 1948 stála na počátku úvah ústících do předkládané práce. Všichni autoři, kteří ať už mezi lety 1948 – 1989 (převážně exiloví) nebo po nich, psali o krizi uvnitř komunistického režimu, sledovali hlavně motivy krize a její vliv na vztah KSČ – československá společnost. Ať už šlo o otázky, ekonomické, zemědělské, národnostní, sociální, kulturní a další, vždy autoři krizi sledovali jako výsledek snahy KSČ společnost ovládnout a nemožnost tohoto cíle zároveň dosíci (z důvodů kapacitních, ideových či intelektuálních). Ve chvíli, kdy jsem začal sledovat archivní materiály týkající se

⁶Viz. např. KAPLAN, Karel: Kronika komunistického Československa 1953 – 1956. Barrister and Principal, Brno 2005.

⁷Tato „první“ krize režimu je popsána např. in KAPLAN, Karel: Československo v letech 1948 – 1953, 2. část. Zakladatelské období režimu. SPN, Praha 1991, s. 13an.

regulace tisku v regionu Liberec v letech 1948 – 1953 pro účely této práce, došel jsem k závěru, že systém řízení strany byl v krizi sám o sobě. Přičemž samotný termín *krize* zde na rozdíl například od Alexeje Kusáka nebo Karla Kaplana chápu jako mnohem širší projev pramenící nejen z organizační a funkční nekompletnosti aparátu KSČ, ale také z pravděpodobné osobní nepřipravenosti či neschopnosti členů systému řízení KSČ takový proces plynule rozvinout v několika málo měsících před únorem 1948 a po něm. Původní ideály o komunistickém systému, socialistické společnosti zde narazily na reálné nároky ovládnutí tak složité struktury jako je státní aparát i samotná společnost. Nešlo tedy o rozpor mezi KSČ a společností, ale o to, že KSČ nebyla po únoru 1948 s to (a samozřejmě ani být nemohla) ovládnout společnost jako celek a dominovat jí. Hledala tedy metody, jak toho buď dosíci, nebo minimalizovat škody pramenící z faktu, že se jí vytčená dominance nepodařila. Tam, kde selhávaly nástroje řízení stranického aparátu jako nařízení a direktivy, kde se je nedařilo prosadit, tam zasahoval restrikcemi a razantními zásahy aparát ministerstva vnitra, který tak do jisté míry pomáhal akcelarovat celý proces ovládnutí společnosti a všech jejích struktur a rovin (ať už šlo o násilnou kolektivizaci v zemědělství, zatýkání odpůrců režimu či nepohodlných osob s odlišnými názory nebo třeba zestátnění podniků a soukromých firem atd.).

Zjevné je to například v oblasti mému studiu blízké – tedy mediální. Není například náhodou, že v roce 1953 vzniká Hlavní správa tiskového dohledu. Nešlo o osamocený krok, ale o součást nového systému řízení státu a společnosti – KSČ se za 5 let od převzetí moci dobrala od snah o ovládnutí všech prvků společnosti k tomu, že cíle snáze dosáhne, když bude státní a samosprávné instituce státu využívat k plnění úkolů a ideově i funkčně je korigovat. Jak konstatuje Alexej Kusák, založení HSTD byl jeden z projevů toho, že KSČ je v krizi a hledá cesty, jak tuto krizi překonat.⁸ Podle Kusáka se KSČ dostala někdy v roce 1950 do krize a snažila se ji do roku 1952 vyřešit. V roce 1953, oslabena o Gottwalda a rozrušenou strukturou vedení, se tedy rozhodla, namísto výchovy aparátu k tomu, aby byl po všech stránkách schopen ovládat a řídit zemi, rezignovat na tuto ambici a změnit aparát strany a na něj napojené organizace správních a kontrolních orgánů státní správy a samosprávy. Projevuje se to nejen v průmyslu, zemědělství nebo zdravotnictví, kde je tento trend poměrně dobře sledovatelný, ale také v kultuře, kde po únoru 1948 oblastem kulturního a společenského života společnosti dominovaly odbory (ROH) a oddělení stranického aparátu na úkor ministerstev (kultury,

⁸KUSÁK, Alexej: *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. Torst, Praha 1998, s. 444.

informací...), ale právě po roce 1952 se začala role měnit a také v zápisech z jednání jednotlivých odborů je tento vývoj jednoznačně čitelný.⁹

Zatím se ovšem jen minimum prací zabývalo krizí uvnitř samotného aparátu, jeho nefunkčností a důvody, proč nebyla KSČ s to dominanci na společnost aplikovat. Při zpracovávání materiálů pro tuto práci se tedy ukázala tato otázka jako kruciólní. Ve chvíli, kdy není dostatečně rozkryt důvod a podoba nefunkčnosti aparátu KSČ, lze jen stěží sledovat s dostatečnou měrou věrohodnosti vnější projevy této disfunkce. Dokud jsem tedy nepopsal strukturu aparátu a problémy, které její činnosti minimálně od roku 1950, ale spíše již dříve, provázely, nemohl jsem se dostatečně věnovat tématu jako takovému. Navíc přemíra archivního materiálu a nedostatek sekundární literatury věnující se řízení regionálních médií ve sledovaném období způsobily značné přetížení kapacit a zvýšily nároky na rozsah a délku badatelského výzkumu. Rozhodli jsme se tedy redukovat sledované regiony na Liberecko (původně jsme výzkum zahájili také v Karlovarském regionu) s tím, že na jeho stranickém aparátu ukážeme (ne)funkčnost mocenských struktur ve sledovaném období a její vývoj a zvolíme jen místní list jako příklad metod, jakými konkrétně KSČ řídila a regulovala místní, lokální či regionální média.

Práce tak ve finální podobě, po rozboru dostupné literatury a vytýčení základního terminologického v oblasti pojmu regionální a lokální, rozebírá nejprve vytýčení role ÚV KSČ ve vztahu ke KV KSČ – všimá si toho, jak byly či nebyly tzv. v krajích plněny směrnice ústředního aparátu a jak tento na jejich plnění dohlížel. Především mapuje tuto relaci mezi regiony a centrem na problémech a tématech spojených s médii. Další, v řazení práce již pátá kapitola, demonstuje vývoj struktury OV KSČ v Liberci v letech 1948 – 1953 s přesahem do let následujících a klade důraz na roli médií v rámci systému organizace v aparátu KSČ. Závěr práce pak patří příkladové studii týkající se libereckého deníku Stráž severu a jejího vývoje po roce 1948 – přičemž neřeší primárně obsahovou stránku listu, ale právě jeho napojení na stranické struktury a konkrétní postupy a momenty, kdy strana mající mocenský monopol ve státě zasahovala do chodu a obsahu jednoho konkrétního regionálního deníku.

⁹K tématu také viz KNAPÍK, Jiří: V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a její aktéři 1948 – 1956. Libri, Praha 2006.

2. Relevantní zdroje a stav dosavadního výzkumu

Literaturu, která se váže k tématu řízení tisku a jeho regulace na Liberecku, zvláště pak v raných padesátých letech 20. století, můžeme rozdělit do několika skupin. Jednak, s největší mírou obecnosti, jsou to tituly a studie věnované celkově sledovanému období a propagandě¹⁰, dále studie či bibliografie související se sledovaným regionem s přihlédnutím k tisku a propagandě¹¹, a rovněž početná skupina titulů mapujících naši problematiku ještě v době před rokem 1989. Nechybí ani poměrně početná skupina dobových titulů, tedy z první poloviny 50. let, jejichž vývody a analýzy lze namnoze uvádět pouze jako ideologicky pojatý dokument doby, jazyka či cíleně zavádějící argumentaci a rétoriku.¹² V současné době se však problematice regionálního tisku

¹⁰ KAPLAN, Karel; TOMÁŠEK, Dušan. *O cenzuře v Československu v letech 1945-1956 : studie*. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. 183 s. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Sv. 22. ISBN 80-85270-38-2.; KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 - 1953 : biografický slovník stranických a svazových funkcionářů, státní administrativy, divadelních a filmových pracovníků, redaktorů ...*. 1. vyd. Praha : Libri, 2002. 278 s. ISBN 80-7277-093-4.; KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura : sovětizace české kultury 1948-1950*. 1. vyd. Praha : Libri, 2004. 359 s. ISBN 80-7277-212-0.; KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. Vyd. 1. Praha : Torst, 1998. 663 s. Malá řada kritického myšlení. ISBN 80-7215-055-3.; TOMÁŠEK, Dušan. *Pozor, cenzurováno! aneb ze života soudružky cenzury*. 1. vyd. Praha : MV ČR, 1994. 157 s. ISBN 80-85821-16-8.; *Z denních zpráv Hlavní správy tiskového dohledu 1957 - 1967. Část 1., 2., 3.* [Ed.] Karel Kaplan, Jana Váchová. [Praha] : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1995. 116, 125, 170 s. Studijní materiály výzkumného projektu Československo 1945-1967. Sv. 5, 6, 7.

¹¹ Bibliografie periodik v českých krajích 1945-1963. Severočeský kraj. Praha : Státní knihovna ČSSR, 1963. 47 s.; Bibliografie periodik v českých krajích 1945-1963. Východočeský kraj. Praha : Státní knihovna ČSSR, 1963. 53 s.

¹² Např. často překládové tituly sovětské provenience: AZIZJAN, A. K. *Propagandistický článek a oddělení propagandy v novinách*. Praha : Odd. propagandy a agitace ÚV KSČ, 1952. 51, [2] s. Vysoká stranická škola při ÚV KSSS. Novinářský kurs.; BEKASOV, D. G. *Práce redakce novin s dopisy pracujících*. Praha : Odd. propagandy a agitace ÚV KSČ, 1952. 29, [1] s. Vysoká stranická škola při ÚV KSSS. Novinářský kurs.; KOZEV, N. A. *Informace v novinách*. Praha : Odd. propagandy a agitace ÚV KSČ, 1953. 34, [2] s. Vysoká stranická škola při ÚV KSSS. Novinářský kurs.; KRUŽKOV, V. S. *Masová politická práce na vesnici a úkoly tisku : přednáška na poradě redaktorů a vedoucích zeměd. odd. oblastních, kraj. a republikových novin, která se konala v Moskvě, v ÚV KSSS 19. listopadu - 2. prosince 1953*. 1. vyd. Praha : ÚV KSČ, 1954. 39, [1] s. Na pomoc pracovníkům tisku.; LOGINOV, N. *Práce redakce listu s dopisy pracujících*. 1. vyd. Praha : ÚV KSČ, 1955. 56, [3] s. Na pomoc pracovníkům tisku.; NOVIKOV, S. *Noviny - mocná zbraň strany*. 1. vyd. Praha : ÚV KSČ, 1955. 40, [2] s. Na pomoc pracovníkům tisku.; OBEDKOV, G. K. *Jak psát v novinách o otázkách zemědělství*. 1. vyd. Praha : ÚV KSČ, 1953. 29, [3] s. Vysoká stranická škola při ÚV KSSS. Novinářský kurs.; RASKIN, S. *Propagace nejlepších zemědělských zkušeností v okresních novinách*. 1. vyd. v Orbisu. Praha : Orbis, 1955. 42, [2] s. Edice Novinářského studijního ústavu.; SLEPOV, L. A. *Jak psát v novinách o otázkách života strany*. Praha : Odd. propagandy a agitace ÚV KSČ, 1952. 28, [2] s. Vysoká stranická škola při ÚV KSSS. Novinářský kurs.; SUTOCKIJ, S. B. *Jak psát v novinách o otázkách budovatelské činnosti sovětů*. Praha : Odd. propagandy a agitace ÚV KSČ, 1952. 28, [2] s. Vysoká stranická škola při ÚV KSSS. Novinářský kurs.; TRET' JAKOVA, J. *O stranickém řízení tisku : referát na poradě red. a ved. zeměd. oddělení oblastních, kraj. a republikových novin ... v Moskvě v ÚV KSSS 19. listopadu - 2. prosince 1953*. 1. vyd. Praha : ÚV KSČ, 1954. 34, [2] s.; VERCHOVCEV, I. L. *Jak psát v novinách o otázkách průmyslu a dopravy*. Praha : Odd. propagandy a agitace ÚV KSČ, 1952. 22, [2] s. Vysoká stranická škola při ÚV KSSS. Novinářský kurs.; *Zemědělské otázky v místních novinách [sborník] : podle materiálů z porady redaktorů a vedoucích zeměd. odd. oblastních, kraj. a republikových novin ... v Moskvě v Ústř. výboru KSSS ve dnech 19. listopadu - 2. prosince 1953*. 1. vyd. Praha : ÚV KSČ, 1954. 72 s. Na pomoc pracovníkům tisku.; *I. sjezd československých novinářů v Praze : 23. a 24. října 1948*. Praha : Svaz čsl. novinářů, 1948. 217 s. Speciální místo v produkci své doby zaujímaly práce hlavních tvůrců komunistické

v etapě budování socialismu a zvláště jeho historie věnuje minimum titulů české provenience.¹³

Vedle této primární literatury jsme při studiu sledované tematiky využili rovněž články v odborném nebo populárně naučném tisku.¹⁴ Tato pramenná základna ovšem poskytuje v zásadě jen rámcový přehled o problematice propagandy a cenzury (ještě méně o metodách řízení tisku jako takových). Spíše se zde setkáme s názorovým vymezením autorů vůči pojmu cenzura. Pro naše účely se jako mnohem vhodnější zdroj

ideologie, kde tisk a média samozřejmě nemohla chybět – např. LENIN, Vladimír Iljič. *O stranickosti a svobodě tisku*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1974. 308 s. Dále jsou to studie vznikající v době normalizace, kdy se výzkumu regionálního tisku věnovala pozornost coby tématu četných seminárních, diplomních a rigorózních prací. Z tohoto základu pak vyrůstala knižní produkce zaměřená právě na regionální novinářství nebo na roli novináře obecně: HAVELKA, Jiří. *Kontrola pro žurnalisty*. Praha : SPN, 1979. 118, [2] s.; *Hromadné sdělovací prostředky a politika : sborník dokumentů, projevů a článků k problematice tisku, rozhlasu a televize*. Praha : Vysoká škola politická ÚV KSČ, 1977. 248 s.; KAŠÍK, Milan; HOLINA, Vladimír. *Okresní noviny*. 1. vyd. Praha : Novinář, 1988. 165 s. Knižnovníčka novináře. Sv. 43.; KŇOURKOVÁ, Jitka. *Stranické řízení prostředků masové informace a propagandy*. Praha : SPN, 1982. 162 s.; KŘIVÁNKOVÁ, Alena; VATRÁL, Jozef. *Dějiny československé žurnalistiky. Díl 4., Český a slovenský tisk v letech 1944-1987*. 1. vyd. Praha : Novinář, 1989. 223 s. : [24] s. fot. ISBN 80-7077-036-8. KSČ o tisku, rozhlasu a televizi : (1945-1975). Praha : Novinář, 1976. 261 s. Prameny.

¹³ Zmíňme alespoň svazek *Tisk a politické strany : sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860-2000" v Olomouci ve dnech 14.-25. října 2000*. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP: Moneta-FM, 2001. 196 s. ISBN 80-900965-5-7. Případně tituly: MAREK, Pavel, MALÍŘ, Jiří, a kolektiv: *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*. Doplněk, Brno 2005. JANOUŠEK, Pavel, a kolektiv: *Dějiny české literatury 1945 – 1989, 4 svazky*. Academia, Praha 2007 – 2009. KONČELÍK, Jakub, VEČEŘA, Pavel, ORSÁG, Petr: *Dějiny českých médií 20. století*. Portál, Praha 2010.

¹⁴ MALÝ, Radomír. Koniáš - patron cenzorů? : rozhovor s historikem Radomírem Malým. *Akord*, 1992/93, roč. 18, č. 3, s. 33-43.; PÁVOVÁ, Martina. Procházka komunistickou cenzurou. *Český týdeník*, 1995, roč. 1, č. 42 (26. 5.), s. 8. ISSN 1211-0302.; KLAUBEROVÁ, Olga. Cenzura a komunikace. *Čtenář*, 1995, roč. 47, č. 1-5, s. 24-27, 55-57, 111-113, 146-147, 183-184.; BARTA, Milan. Cenzura československého filmu a televize v letech 1953–1968. *Securitas imperi. Sv. 10* [online]. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003, s. 5-58 [cit. 25. května 2006]. ISBN 80-86621-01-4. Dostupný ze serveru: <http://www.mvcr.cz/policie/udv/securita/sbornik10/si_10_net.doc>; PEJSKAR, Jožka. Když StB honila kulturu. *Telegraf*, 1993, roč. 2, č. 176 (2.8.), s. 10.; ALAN, Josef. Kultura a cenzura. *S-obzor*, 1995, roč. 4 (7), č. 4, s. 15-26.; BEDNAŘÍK, Petr. Český tisk v letech 1945-1948. In *Rozvoj české společnosti v Evropské unii : příspěvky z konference. 3, Média. Teritoriální studia*. Praha : Matfyzpress, 2004, s. 132-144. ISBN 80-86732-35-5.; HOŘEC, Jaromír. Mezi svobodou a totalitou. *Tvar*, 1998, roč. 9, č. 18 (29. 10.), s. 8.; MACKŮ, Jiří. Co jsme nesměli vědět. : z letopisů Máselné Lhoty. XIII. kapitola, rok 1957. *Denní Telegraf*, 1996, roč. 5, č. 77 (30.3.), příl. Telegraf na víkend s. 6.; ZAVACKÁ, Katarína : Censúra v Československu v rokoch 1945-1948. In *Evropa mezi Německem a Ruskem : sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty*. Praha, Historický ústav AV ČR 2000, s. 555-566. ISBN 80-7286-021-6.; ZEMAN, Pavel. Tři pohledy na cenzurní praxi a kulturní politiku KSČ v letech 1945-1971 [recenze]. *Illuminace*, 1995, roč. 7, č. 3 (19), s. 130-132.; BROŽ, Václav. Večerní průvan v redakci Stráže severu : [24. 2. 1948]. *Kultura a sport Liberecka, 1978*, zvl. vyd. s. 16-18.; ŠVAGROVÁ, Marta. Cenzura zjevná i neuchopitelná. *Lidové noviny*, 2005, roč. 18, č. 263 (10. 11.), s. 19.; TOMÁŠEK, Dušan. Bdělé oko vnitřní strany. *Listy*, 1993, roč. 23, č. 1, s. 88-91. ISSN 1210-1222.; TOMÁŠEK, Dušan. Tajemství pošty Praha 120 : ohlédnutí za cenzurou. *Mladá fronta Dnes*, 1998, roč. 9, č. 111 (14. 5.), příl. Magazín MF Dnes č. 19, s. 28-29.; HVÍŽDALA, Karel. Cenzurní tlaky začaly hned po válce. *Mladá fronta Dnes*, 2000, roč. 11, č. 129 (3. 6.), s. 26.; MAŠITA, Karel. Trocha historie nikoho nezabije : doplněk pro vzdělávání novinářů. *Necenzurované noviny*, 1994, roč. 4, č. 49, s. 8-10.; VAŠÁK, Pavel. Psaní podle moci : cenzura ve společnosti, cenzura v nás. *Nové knihy*, 1994, č. 2 (19.1.), s. 14.; (pak). Průboj : dělnické památky na severu Čech : [k historii severočeského krajského deníku KSČ]. Severočeský globus. *Průboj*, 22.1.1978, s. 12.; BROŽ, Václav. Pád liberecké „Bastily“ : [situace

ukázaly kvalifikační práce, které se na českých univerzitách věnovaly v posledních letech regionálnímu tisku, případně přímo realitím libereckého regionu¹⁵. Také při práci s těmito kvalifikačními pracemi jsme museli sledovat dobu jejich vzniku, jednak to byly práce napsané před rokem 1989, které opět posloužily spíše jako dokument dobového pohledu na sledovanou tematiku a dobového výzkumu role regionálního tisku, dále specifické byly také práce vzniklé krátce po roce 1989, které nesly často omezení jak po stránce metodologické tak po stránce materiálové - nepřístupnost či omezenou přístupnost archivních pramenů (nezřídka šlo o prosté popírání předchozího výzkumu a epochy jako celku).

Jako nejužitečnější se pro předkládanou práci ukázaly archivní fondy, především v oblastním archivu Liberci a Národním archivu v Praze.¹⁶ Zde jsme využili nejen redakční archiv Stráže severu, ale také fondy bývalého KV a OV KSČ v Liberci, kde jsme sledovali především vykonávání směrnic a regulí souvisejících s tiskem, de facto

v redakci deníku „Stráž severu“ v únoru 1948]. *Vpřed*, 24.2.1978, s. 4.; ADAMOVI, Karolina : Cenzurní zásahy do české kultury v letech 1948-1989. In *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989 : sborník příspěvků*. Praha, Karolinum 2004, s. 281-306. ISBN 80-246-0863-4.

¹⁵ BERANOVÁ, Danuta. *Stráž severu 1945-1952 : [dipl. práce]*. Ved. práce Alena Křivánková. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1985.; HADAŠOVÁ, Jitka. *Průboj v letech 1945-1948 : od osvobození k Únoru : [dipl. práce]*. Ved. práce Alena Křivánková. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1983.; HORNÍKOVÁ, Marta. *Regionální komunistický periodický tisk v severovýchodních Čechách v letech 1945-1960 : [dipl. práce]*. Ved. práce Alena Křivánková. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1983.; KOUKAL, Milan. *Problematika místního tisku v ČSSR po roce 1945 : [rigorózní práce]*. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1973.; KRČOVÁ, Bohumila. *Stranícké řízení žurnalistiky : [rigorózní práce]*. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1979.; KŘÍŽANOVÁ, Rebeka. *Hlavní správa tiskového dohledu - cenzura v Československu šedesátých let : [dipl. práce]*. Ved. práce Jan Halada. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1995.; MALMBERG, Lova. *Demokracie a svoboda tisku v poválečném Československu 1945-1948 : [dipl. práce]*. Ved. práce Martin Sekera. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Praha, 2000. 64 s.; NOVÁKOVÁ-KRČOVÁ, Bohumila. *ÚV KSČ jako centrum řízení hromadných sdělovacích prostředků : [dipl. práce]*. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1976.; PACOVSKÝ, Ludvík. *Místní noviny, jejich struktura a společenské působení : [dipl. práce]*. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1963.; PAKOSTA, Miroslav. *Regionální tisk v severních Čechách : [dipl. práce]*. Ved. práce Barbara Köpplová. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1995.; SVOBODA, Miroslav. *Úloha hromadných sdělovacích prostředků v politickém systému v letech 1945-1948 : [dipl. práce]*. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1975.; VLKOVÁ, Jana. *Vývoj českého regionálního tisku v období budování základů socialismu : [dipl. práce]*. Ved. práce Alena Křivánková. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1988.

¹⁶ Státní okresní archiv Liberec, fond *Brož Václav, 1938-1973*, viz CHOCHOLOUŠKOVÁ H.: POZŮSTALOST VÁCLAVA BROŽE, 1938 - 1973. Inventář, 1978, s. 15, ev.č. 218.; Archiv Ministerstva vnitra; fond *Hlavní správa tiskového dohledu, 1953-1969*; Státní oblastní archiv v Litoměřicích, fond *KSČ - krajský výbor Liberec, 1945-1960*, viz SMETANA J.: KRAJSKÝ VÝBOR KSČ LIBEREC - ZASEDÁNÍ PŘEDSEDNICTVA (1945)1949-1960. Katalog, 1991, s. 186, ev.č. 470. DUŠEK L.: KSČ - KRAJSKÝ VÝBOR LIBEREC 1945-1960. Inventář, 1999, s. 12, ev.č. 3599.; Státní okresní archiv Liberec, fond *KSČ - městský výbor Liberec, 1947-1990*, viz KOLÍN P.: KSČ - MĚSTSKÝ VÝBOR LIBEREC 1947 - 1990. Sdružený a skupinový inventář (část), 1998, s. 18, ev.č. 302/5.; Státní okresní archiv Liberec, fond *KSČ - okresní výbor Liberec I., 1947-1960*, viz KOLÍN P.: KSČ - OKRESNÍ VÝBOR LIBEREC I. 1947 - 1960. Sdružený a skupinový inventář (část), 1998, s. 16, ev.č. 302/2.; Státní okresní archiv Liberec, fond *Redakce Stráž severu Liberec, 1945-1952*, viz MLÁDKOVÁ V.: REDAKCE STRÁŽE SEVERU 1945-1952. Inventář, 1964, s. 8, ev.č. 123.

postupů a jednotlivých kroků k zavedení řízení regionálního tisku stranickým aparátem KSČ. Díky archivním pramenům ze Státního oblastního archivu (SOA) Liberec tak můžeme alespoň z části rozkrýt, jak vypadala situace v redakci místního krajského deníku Stráž severu krátce před únorem 1948, v jeho průběhu i po něm. A právě etapu od přechodu deníku Stráž severu pod vedení KSČ až po změnu na týdeník Cesta míru budeme sledovat podle agendy, kterou se list zabýval v tomto období, a kterou mu (pokud a v jaké míře) určovaly jeho nadřízené stranické orgány. Stráž severu si zachovala z let 1946 až 1952 poměrně vzácně ucelený redakční archiv složený především z korespondence a právě zmíněných oběžníků, archiv, který je v takovémto rozsahu jednak málo vídaným a především cenným pramenem pro poznání běžné agendy v redakci. Některé v práci citované příklady propagandistické práce ve sledovaném období nebo konkrétní causy řešené aparátem KSČ jdou za rámec libereckého regionu a vřadili jsme je pro jejich názornost nebo také proto (například konkrétní příklady z karlovarska či moravských regionů), že dokreslují odlišné řešení obdobných témat v regionech s jinými podmínkami, než jaké vládly po druhé světové válce, respektive po únoru 1948 na liberecku.

Spíše pomocnou roli tvořila pak databáze materiálů rešeršovaných z regionálního a dalšího tisku, která se týkala také vybraných politických a novinářských osobností libereckého regionu té doby¹⁷ (např. redaktora Václava Brože¹⁸, předsedy a tajemníka KV KSČ Josefa Drázkého¹⁹, tajemníka OV KSČ Adolfa Hájka²⁰, libereckého

¹⁷ U většiny novinářů a stranických funkcionářů se bohužel v archivních ani slovníkové a encyklopedických pramenech či v sekundární literatuře nepodařilo dohledat celá jména či jejich osudy a archivní fondy disponující zápisy z aparátu KSČ uvádějí tyto pracovníky povytce většinou jen příjmením, z čehož vychází také fakt, že v práci jsou tito jednotlivci rovněž omezeni na tento údaj.

¹⁸ Odešel novinář : [redaktor Václav Brož]. *Vpřed*, 23.10.1981, s. 1.

¹⁹ jch-. Srdcem a perem : nad dílem dělnického dopisovatele. *Rudé právo*, 20.9.1964, příl. s. 3.; BROŽ, Václav. Neohrožený agitátor : k 80. narozeninám soudruha Josefa Drázkého. *Vpřed*, 21.11.1975, s. 1.; Blahopřání k jubileu. *Vlnař*, 1975, roč. 26, č. 23, s. 1.; TVRZNÍK, J. Revolucionář-internacionalista. *Vpřed*, 22.11.1977, s. 1.; -tk-. Za lepší zítřky : k třiaosmdesátinám Josefa Drázkého. *Vpřed*, 24.11.1978, s. 1.; Zemřel soudruh Josef Drázký. *Vpřed*, 6.5.1980, s. 1.; Rozloučení se soudruhem Josefem Drázkým. *Průboj*, 14.5.1980, s. 2.

²⁰ RSDr. Adolf Hájek vedoucím tajemníkem OV KSČ. *Vpřed*, 19.2.1971, s. 1.; TVRZNÍK, J. Bohatá léta života : [60. narozeniny]. *Vpřed*, 1986, roč. 27, č. 20, s. 1.; materiál o Hájkovi také in *Svobodné slovo*, 10.3.1986.

stranického funkcionáře a člena ÚV KSČ Jana Haruse²¹; redaktorů Jiřího Havla²², Václava Jenšovského²³, Eduarda Kepky²⁴ a Vladimíra Mikoláška²⁵, krajského tajemníka KSČ v Liberci Rudolfa Vetišky²⁶ nebo sociálně demokratického politika a novináře Josefa Veverky²⁷. Samotný tisk byl významný především pro poznání obsahu a jejich proměnu ve sledovaném období.

²¹ BRANALD, Adolf. *Voják revoluce*. Praha : Naše vojsko, 1962. 111 s.; K šedesátým narozeninám soudruha J.H. *Cesta míru*, 12.7.1952, s. 1.; *Plamen*, 1961, roč. 3, č. 6, 8, 9, s. 34-48, 74-88, 83-96.; Sedmdesátiny vojáka revoluce. *Průboj*, 1962, roč. 14, č. 164 (12.7.), s. 1.; JANOVEC, Josef. 70 let J.H. *Vpřed*, 1962, roč. 3, č. 56 (13.7.), s. 1.; Zemřel soudruh Jan Harus. *Rudé právo*, 17.9.1967, s. 1; DĚDEK, Václav. Voják revoluce. *Vpřed*, 18.9.1977, s. 1.; (js). Památce soudruhů Jana Haruse a Rudolfa Vetišky : [pamětní deska na OV KSČ]. *Vpřed*, 21.4.1978, s. 1.; Jan Harus, nositel Řádu rudé hvězdy : [stručný životopis]. *Kultura a sport Liberecka*, 1978, zvláštní vyd., s. 9-10.; Jan Harus, nositel Řádu rudé hvězdy : [stručný životopis]. *Kultura a sport Liberecka*, 1978, zvláštní vyd., s. 9-10.; Bojovníci na [vysunuté] frontě : Jan Harus. *Kultura a sport Liberecka*, 1979, zvláštní vyd., s. 9-10.; RUDA, Vladimír. K nedožitým devadesátinám J. Haruse. *Vpřed*, 13.7.1982, s. 1, 2.; M.S. Jan Harus. *Život strany*, 1982, č. 14, s. 63.; KOUKAL, Pavel: Severočeská jubilea. *Severočeský deník*, 1992, roč. 2, č. 167 (4.7.), s. 16.

²² *Kdo je kdo : osobnosti české současnosti*. Praha : Kdo je kdo, 2002, s. 182.

²³ MATYS, Pavel. Ocenění pro V. Jenšovského. *Deník Pojizeří*, 2002, roč. 1, č. 31 (06.04.), s. 8.

²⁴ (in): K památce Eduarda Kepky. *Pojizerské listy*, 2002, roč. 75, č. 20 (15.5.), s. 1, 9.

²⁵ VOZKOVÁ, Eva: Opustil nás Vladimír Mikolášek. *Od Ještěda k Troskám*, 1997, roč. 4, č. 4/5, s. 9-11.

²⁶ Poslanec s. R. Vetiška se dožívá 57 let. *Stráž severu*, 25.12.1948, s. 1.; Dvacet let bojů a práce za socialismus : [vedoucího tajemníka KV KSČ v Liberci R.V.]. *Stráž severu*, 14.3.1950, s. 1.; Řád Klementa Gottwalda soudruhu R. Vetiškovi. *Rudé právo*, 24.12.1965, s. 11.; Léta práce pro lid : [70. výročí narození R.V.]. *Život strany*, 1966, č. 1, s. 38-39.; (js). Památce soudruhů Jana Haruse a Rudolfa Vetišky : [pamětní deska na OV KSČ]. *Vpřed*, 21.4.1978, s. 1.; RUDA, Vladimír. K nedožitým devadesátinám Rudolfa Vetišky. *Vpřed*, 1985, roč. 26, č. 103-4, s. 6.; Nesmířitelný bojovník proti buržoazii a fašismu. *Vpřed*, 1986, roč. 27, č. 10, s. 1.; POŽÁRSKÝ, Josef. Rudolf Vetiška. *Průboj*, 1985, roč. 37, č. 303 (24.-25.12.), s. 12, 16.

²⁷ VEVERKOVÁ, Emilie. *Znovu bych mu ruku podala!*. 1. vyd. Středokluky : Zdeněk Susa, 2004. 151 s., [6] s. obr. příl. ISBN 80-86057-26-7.; MIKOLÁŠEK, Vladimír: Josef Veverka. *Právo lidu*. Roč. 94, č. 183 (8.10.1991), s. 4; KARPAŠOVÁ, Mária. Josef Veverka. In *Osobnosti v dějinách regionu*. [Sv.] 2. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2005, s. 121-131.; KOUKAL, Pavel. Rval se s absurditami doby. *Liberecký den* (příl. SD magazín). Roč. 11, č. 82 (5.4.2003), s. 2.

3. Vztah centra a regionu v Československu v letech 1948 – 1956

Československo od svého vzniku v roce 1918 muselo řešit velmi zásadní otázku vztahu centra a periferie, centra a regionu. Ať už šlo o spory o pohraničí obývané německou, polskou nebo v případě Slovenska maďarskou menšinou v roce 1918²⁸ nebo o dvacet let později. Také po druhé světové válce byla problematika regionu jedním z dominantních témat veřejné diskuse a politiky – především v souvislosti s poválečným odsunem obyvatel z řad národnostních menšin a následným „dosídlením pohraničí“, jak zněl dobový termín.

Na tomto místě uvedme, že od konce druhé světové války do ranných padesátých let (fakticky do roku 1951, kdy skončila i poslední fáze organizovaného odsunu tzv. Neslovanských národností u nás) došlo na našel území k přesídlení odhadem na 2,82 milionu obyvatel německé národnosti.²⁹ Po tzv. divokém odsunu v roce 1945 způsobeném poválečnou situací a atmosférou následoval odsun organizovaný, umožněný mimo jiné postupimskou dohodou vítězných mocností. Poslední etapa začala po únoru 1948 a měla o poznání menší rozsah. Lišila se také důvody – mnozí občané německé národnosti se rozhodli opustit republiku poté, co KSČ a jí ovládaná vláda deklarovala svou snahu přemístit je do vnitrozemí, tedy z jejich tradičního bydliště a od jejich zaměstnání. Většinou tak činili formou nelegálních, ale nijak státem či jeho policií blokových přechodů hranic.³⁰ Také zde tedy sehrála vztah regionu a centra svou roli. Ostatně region a vztah centra k těmto oblastem byl jedním ze zásadních problémů československé republiky v daném období, musela jej řešit při svém vzniku, celou dobu své existence, na počátku války a velmi zásadně i po jejím konci či po nástupu KSČ k neomezené moci ve státě. A svým způsobem tyto vztahy řeší dodnes.

Na závěr této podkapitoly ještě krátce sumarizujme dopad odsunů na liberecký region, který budeme v práci detailněji sledovat. Na konci května 1945, tedy již v době probíhajících divokých odsunů, bylo v Liberci zřízeno internační středisko pro osoby německého původu s další, později založenou, pobočkou ve Stráži nad Nisou. Detailně

²⁸ Liberecko, které budeme v naší práci dále podrobněji sledovat se po 28. říjnu 1918 stalo centrem jedné ze čtyř německých provincií, jejichž předáci vyhlásili po vzniku samostatné republiky samostatnost. Vedle Sudetenlandu to byly regiony Deutschböhmen se sídlem právě v Liberci, na jihu Moravy Deutschsüdmähren a v jižních Čechách Böhmerwaldgau. Celkem šlo o území o rozloze 26 000 km² s více než třemi miliony obyvatel. Dále viz ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav: Nově osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Akademické nakladatelství Cerm, Brno 2005, ISBN 80-7204-419-2, s. 10an.

²⁹ KAPLAN, Karel: Proměny české společnosti 1948 – 1960, část první. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007, s. 11.

³⁰ Tamtéž.

historii tohoto střediska, stejně jako průběh odsunů v tomto regionu či retribuční soudnictví v Liberci, mapuje Kateřina Lozoviuková ve své studii Němci v Liberci po druhé světové válce.³¹ O výsledky jejího výzkumu také opřeme následující sumář. V libereckém středisku byl po válce shromážděn největší počet odsouvaných Němců na našem území a ne všichni zdaleka pocházeli z tohoto regionu, neboť hlavně pobočka ve Stráži nad Nisou fungovala jako transpstrtní tábor pro odsuny především do sovětské okupační zóny. „Nejvyšší početní stav byl zachycen k 13. srpnu 1945, v tento den se ve středisku mělo nacházet na 3 082 internovaných. Naopak nejméně osob (čtyři) se ve středisku nacházel těsně před jeho zrušením 25. března 1952.“³² Přitom v době tzv. divokého odsunu bylo podle dostupných pramenů jenom z Liberce a okolí vysídleno na 58 000 Němců, přičemž Kateřina Lozoviuková odhaduje tento údaj jako ještě vyšší. Obdobné počty přinesl pak také organizovaný odsun v roce 1946. Liberecké středisko za tento rok vypravilo podle dostupných údajů celkem 36 transportů. „Z toho do americké okupační zóny směřovalo 13 (13 867 osob) a do sovětské okupační zóny v Německu 23 transportů (28 104 osob). Celkem bylo tedy v roce 1946 prostřednictvím Oblastního sběrného střediska Liberec odsunuto podle těchto seznamů 41 971 osob.“³³ Zajímavý je také údaj, že v roce 1946 z uvedeného množství odsouvaných Němců činilo 6 240 osob se statutem uznaného antifgašisty.³⁴ V dalších letech pak počty klesaly, ale ještě v roce 1950 střediskem prošlo do odsunu 16 transportů s 6 059 osobami a o rok později v šesti transportech 1 316 osob. I když ne všichni, kdo byli odsunuti do Německa přes liberecké středisko, pocházeli nutně z tohoto regionu, byla z něj převážná většina odsouvaných osob. Už z těchto dat je zřejmý mohutný demografický zásah do struktury tohoto regionu, který, ve spojení s opačným fenoménem – tedy tzv. dosídlováním pohraničí – nesl s sebou výrazný vliv na charakter regionu, jeho národnostní složení, pocit (ne)sounáležitosti k tomuto regionu a také nároky na obsazení uvolněných kapacit ve všech složkách života zdejší společnosti, od zemědělství, přes průmysl, služby, samosprávu až třeba po, pro nás zajímavé, obsazení míst místních novinářů a zpravodajů či osvětových a ideologických pracovníků. Naznačený posun ve struktuře obyvatelstva se jistě také odrazil v dobovém vnímání pojmu centrum a

³¹ LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Němci v Liberci po druhé světové válce. In. VON ARBURG, Adrian, DVOŘÁK, Tomáš, KOVAŘÍK, David a kolektiv: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Brno 2010.

³² LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Němci v Liberci po druhé světové válce. In. VON ARBURG, Adrian, DVOŘÁK, Tomáš, KOVAŘÍK, David a kolektiv: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Brno 2010, s. 123.

³³ Tamtéž, s. 129.

³⁴ Tamtéž, s. 135.

periferie – nově přichozí obyvatelé libereckého regionu pocházeli z českého, potažmo slovenského, vnitrozemí, a tak jejich vnímání centra bylo jistě do určité míry rozdílné než u původního, německy hovořícího, obyvatelstva, u kterého je navíc v tomto ohledu nutno rozlišovat mezi tradičními obyvateli regionu a mezi těmi, kteří sem přišli právě v průběhu okupace či války. Nezpochybnitelné je, že noví obyvatelé regionu neměli například tak silnou vazbu k Liberci jako k centru regionu jako jeho původní obyvatelé. Ti naopak Liberec považovali za tradiční centrum své menšiny či svého etnika a Prahu například vnímali jen jako správní centrum státu.

3.1. Vymezení pojmů pohraničí, místní, lokální a region

Samostatnou podkapitolou ve vymezení vztahu region a centrum v poválečném Československu hraje také pojem *pohraničí*.³⁵ Tradičně jde o „území hraničních okresů, přimykající se k dnešní státní hranici česko-německé, česko-polské a česko-rakouské, kde až do let 1945 – 1946 žilo německé obyvatelstvo, a to většinou jako majoritní populace (s výjimkou Mostecka, Opavska, Domažlicka a některých dalších menších regionů).“³⁶ Pojem pohraničí se zde tedy kryje s dnešním termínem *Sudety*, jak je užíván v německém a rakouském diskurzu, ale také od roku 1989 u nás. Autoři citované studie o novém osídlení českého pohraničí se nicméně zaměřili jen na regiony obývané před rokem 1945 německým obyvatelstvem, což je v případě jejich studie zcela legitimní. My jenom dodejme, že v dobovém českém, potažmo československém kontextu patřilo do této otázky také polské Těšínsko a maďarské regiony na Slovensku, které také spadaly do pojmu *pohraničí*.³⁷ Pro účely naší práce ovšem můžeme přijmout nabízenou

³⁵ Podrobněji k tomuto pojmu in KASTNER, Q.: Osídlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka). Praha 1996. BARTOŠ, J.: K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918 – 1938. Území a národnostní principy a problémy. In: České národnostní aktivity v pohraničních oblastech první československé republiky. Olomouc 2003. Hranice a pohraničí. Ostrava 1999. JEŘÁBEK, M.; DOKOUPIL, J.; HAVLÍČEK, T. a kol.: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Praha 2004. MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha 1971.

³⁶ ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Akademické nakladatelství Cerm, Brno 2005, ISBN 80-7204-419-2, s. 9.

³⁷ Zajímavou definici pojmu pohraničí pronesl pracovník ústředního aparátu KSČ, s. Tesla, na celostátní poradě redaktorů konané 17. listopadu 1952 ve velké zasedací síni ÚV KSČ v Praze. V jeho podání je pohraničí definováno nejen regionálně, ale především aktuální geopolitickým rozdělením Evropy v době studené války: „... ať Hradec (míněn je kraj Hradec Králové a jeho zástupce na zmíněné poradě, poz. aut.) nemluví o tom, že je pohraničním krajem. Hranici s Polskem a Německou demokratickou republikou, to není žádné pohraničí. Pohraničí je na Plzeňsku, na Karlovarsku nebo částečně na Českobudějovicku, kde sousedí se západním Německem a z části s Rakouskem, obsazeným Američany. To je pohraničí. Ale když hraničíme na Ostavsku s Těšínskem, není to žádné pohraničí. Ať mi to nikdo nevykládá, když hraničíme s bratrským Polskem nebo s bratrskou NDR.“ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 395, porady redaktorů s ministry, s. 37.

definici tohoto pojmu, neboť se v závěru zaměříme na liberecký region, který této definici zcela odpovídá.

Pojem pohraničí se ovšem po únoru 1948 začal v dobovém vnímání, či alespoň v představách a ideologii vládnoucí strany, rozvolňovat. Přesídlení Němců vedlo k pozvolnému zániku sudetského území jako geopolitické oblasti a dominovat začal v dobové terminologii spíše pojem pohraniční oblasti nebo českomoravské pohraničí. „Odchodem bývalých a příhodem nových obyvatel se tato oblast zásadně změnila. Obydleli ji lidé s jinými zkušenostmi, jiným politickým myšlením a vztahem ke státu, s jinými tradicemi, životními cíli, jinou kulturou a zvyky, s jiným jazykem, způsobem života.“³⁸ Dřívější sudetské území bylo navíc hustě decimováno vznikajícími či rozšiřovanému pohraničními vojenskými jednotkami, celé oblasti i s pozůstatky předchozího staletého osídlení byly vyhlazovány a likvidovány. Jak výše konstatoval také Karel Kaplan, změny v personálním složení místní populace s sebou nesly mnohé zásadní změny pro život regionu, jednak se citelně snížil počet obyvatel (nedostávalo se tedy dostatek sil na služby, výrobu či v zemědělství), jednak lidé, kteří pohraničí nově osídlovali se většinou rekrutovali ze sociálně i odborně nižších vrstev společnosti. „Měli malé výrobní zkušenosti a téměř žádné nebo omezené znalosti a praxi z vedení zemědělských a živnostenských podniků, dělníci neměli dostatečnou kvalifikaci. Se stejnými obtížemi se zde potýkala státní správa a samospráva.“³⁹ Obdobně, jak ještě uvidíme v následujících kapitolách na tom byl také místní stranický aparát a rovněž pracovníci místního či regionálního (míněno s větším dosahem než jen v místě svého vydávání, tedy okresního či krajského) tisku.

Složitější už to je u pojmů *regionální*, *lokální*, případně *místní*, které se ve spojení s médií, politikou a dalšími okruhy veřejného života mimo centrum hojně objevují a vynikají zvláště v publicistických textech značnou neuceleností terminologie, i když regionalistika jako taková má v jednotlivých vymezeních poměrně přesné hranice.

V naší práci budeme *místními* chápat ta média, která vznikají, jsou distribuována a publikem přijímána ve stejném místě, v zásadě nikterak populačně ani územně velkém. Většinou půjde o periodika typu nástěnek, věstníků, závodních novin, bleskovek a podobných dobových prostředků veřejné komunikace v rámci obce, továrny, jednotného zemědělského družstva a podobně. V dnešním pojetí může jít také o

³⁸ KAPLAN, Karel: Proměny české společnosti 1948 – 1960, část první. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007, s. 14.

³⁹ Tamtéž.

místní televizi, či místní rozhlas, kde také distribuční rádius nepřesahuje místo vydávání či provozování podavatele medializovaného sdělení.

Termín *lokální* budeme využívat spíše okrajově, především pro jeho často zavádějící konotace⁴⁰ například ve spojení lokální problémy, lokální rozměr, případně lokální spory a podobně. Především dobový tisk 50. let v regionech pojem lokálnosti využíval s tímto příznakovým zabarvením. Pokud jej tedy užijeme, pak tam, kde popisované periodikum nebo princip jeho řízení a regulace vzniká sice v prostorově a rozsahem publika omezeném území, ale médium je už nutně distribuováno širšímu publiku, které už nemusí být tak úzce propojeno s místem vzniku média ani s problémy v něm popisovanými jako je tomu třeba u závodních novin. Do této kategorie patří například Vesnické noviny vydávané často pro více míst najednou nebo periodika vydávaná v rámci družstev i celých okresů jednorázově při příležitosti oslav, výročí nebo třeba také žní, kterým se budeme věnovat v závěru práce.

Zásadním pojmem pro naši práci bude *region*. Tady budeme vycházet z terminologických standardů, které si určila současná česká regionalistka⁴¹, takže v souladu s ní (i když vymezení tohoto pojmu se může různit a také se tak v mnoha odborných či publicistických pracích děje) budeme v zásadě chápat region jako „komplex vznikající regionální diferenciací krajinné sféry.“⁴² Regiony podle tohoto vymezení jsou oblasti „vzájemně se odlišující části zemského povrchu. (...) Hranice homogenních regionů probíhají tam, kde charakteristické rysy sousedních regionů se stávají nejméně výrazné a navzájem se spojují. Hranice nodálních regionů se vedou v místech, kde se stanoví hranice mezi gravitačním působením sousedních center.“⁴³ Tedy v zásadě prostor určený teritoriálně. Mohli bychom samozřejmě sledovat region jako prvek kulturní, antropologický, folklorní, tyto přístupy jsou ovšem v případě Sudet po roce 1948 komplikovány velkým rozrušením tradičních vazeb a mechanismů v životě lokální společnosti po odsunu německého obyvatelstva. V zásadě budeme

⁴⁰ Jak píše Jiří Hek z Moravského zemského muzea Brno, není těchto konotací ušetřen ani pojem region: „V našem povědomí stále zůstává druhotný význam pojmů region, regionální, regionalismus (takzvaně hodnotící, ve skutečnosti podřazující ve prospěch centra)...“ In HEK, Jiří: Region a centrum, centrum a region. Region a jeho reflexe v literatuře. Universitas Ostraviensis, Acta Fakultatis Philosophicae. Ostravská univerzita, Ostrava 1997, s. 13. Nicméně *region* je dnes, kdy se spojuje hojně s evropskou integrací a hlavně s regionální politikou, pojmem spíše neutrálním, především v porovnání s pojmem *lokální*.

⁴¹ Ostatně jiné ani příliš nejsou u nás k dispozici, neboť jde o poměrně mladý obor, pojem regionalistika ještě nezná ani Ottův slovník naučný nové doby.

⁴² MATES, Pavel; WOKOUN, René a kol.: Malá encyklopedie regionalistiky a veřejné správy. Prospektrum, Praha 2001, s. 113.

⁴³ Tamtéž, s. 36.

sledovat regulaci a metody řízení tisku v době, kdy se formovaly v regionu, který se souběžně utvářel hned na několika dalších úrovních – nešlo tedy o region, který by své tradiční mechanismy a pochody přenesl do nových politických a společenských podmínek. A tak hovořit o regionu jako o antropologické nebo kulturní jednotce třeba právě v případě Liberecka po roce 1948 je v zásadě nemožné. Nejblíže našemu pojetí bude vymezení regionu jako umělé správní jednotky, ne jako vývojem daného celku vazeb a ustálených mechanismů. V zásadě budeme používat to nejzákladnější, nejprimitivnější, ale v daném tématu a dané historické periodě jediné funkční pojetí regionu⁴⁴ coby oblasti vymezené státem danou hranicí územně správního celku. Nepůjde nám v žádném případě o region jako „přírodní geografickou entitu“, jak ji sleduje většina odborných regionalistických prací.⁴⁵

Termíny jako *mikroregiony*, *mezoregiony*, *makro-* či *subregiony* nebudeme používat v žádném zásadním rozsahu. Pro naše účely vystačí sledování vztahu centra a periferie, jejich vzájemných vazeb a při popisu mediální praxe použijeme výše uvedené vymezení pojmů *místní*, *lokální* a *regionální*, případně od nich odvozeného pojmu *centrální*.

Na výše uvedeném vymezení pojmu region a regionální hranice nás bude zajímat především mechanismus, na jakém fungují vazby v regionu obecně (ať už pojmem region označíme Liberecko nebo české země jako celek). Podle struktury se zpravidla rozlišují „dva základní typy geografických regionů, a to homogenní regiony, které se vyznačují stejnorodostí svých vlastností, a nehomogenní regiony (heterogenní, nodální, spádové, uzlové, funkční), které se vyznačují nestejnorodostí svých vlastností, ale funkční jednotností. (...) Nehomogenní regiony jsou jednotné, pokud se týká jejich vnitřní struktury nebo organizace. Sestávají z nodálního centra (uzlu, nodálního jádra, nodálního střediska) nebo i z několika nodálních center a zázemí (periferie), které je na uzly vázáno drahami a toky.“⁴⁶ Nejblíže pak naše pojetí bude mít k tzv. teorii centrálních míst, kterou formulovali především J. H. van Thünen, A. Weber nebo W. Christaller a

⁴⁴ The New Penguin Dictionary of Geography charakterizuje region jako „část území s jednou nebo více charakteristickými vlastnostmi (přírodními nebo vzniklými lidskou činností), které tomuto území dávají jednotící rysy a vyčleňují ho tak z okolních území. Podle charakteristických rysů, které region formují můžeme rozlišovat regiony kulturní, hospodářské, morfologické, přírodní, fyziografické, politologické a další.“ Viz CLARK, A. N.: The New Penguin Dictionary of Geography. London 1990. Citováno podle JACHIMOWSKI, Marek: Region periodycznej komunikacji medialnej. Studium prasoznawczo-politologiczne o demokryzacji komunikacji medialnej. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006, s. 36.

⁴⁵ Srov. např. WOKOUN, René; MATES, Pavel a kol.: Úvod do regionálních věd a veřejné správy. IFEC, Praha 2001.

⁴⁶ MATES, Pavel; WOKOUN, René a kol.: Malá encyklopedie regionalistiky a veřejné správy. Prospektrum, Praha 2001, s. 143.

jeho následovník A. Lösch. Ten například podobně jako naše práce ve svém uvažování o regionu ignoroval geografické rozmanitosti regionů a zkoumal především vazby trh – výroba. Christaller ostatně také zkoumá obslužný mechanismus a administrativní funkci středisek více než přírodou či folklórem daná specifika těch kterých regionů.⁴⁷

Regiony se vždy vztahují k nějakému centru – jednak samy mají své centrum (závislé na faktoru, který region jako takový ustavuje – centra jazyková, kulturní, správní, zájmová...), které přitahuje oblast regionu k sobě a tím vytváří samo území a prostor regionu. Na druhé straně pak centrum nadřazené, většinou (nebo alespoň v našem diskurzu) dané územněsprávním uspořádáním. Z tohoto hlediska pak můžeme rozlišovat

- regiony jako jednotky určitého uspořádání systému státní správy (jako jednotky s jistým stupněm autonomie)
- regiony jako protiklady centra (ve vztahu centrum státu, hlavní město versus provincie)
- regiony jako prostředí, kde vzniká regionální kultura, kulturní politika a vlastní instituce, v jiných regionech ani v centru moci většinou nevysledovatelné)
- regiony jako prostředí určité specifičnosti, odlišnosti, povědomí o svébytnosti toho kterého regionu, tradice

V této souvislosti zmiňme slova Jiřího Heka z Moravského zemského muzea Brno přednesená na ostravské konferenci Region a jeho reflexe v literatuře. Jeho příspěvek sice platí pro jiný diskurz, než jakým se zabýváme my, jde mu o oblast vysoké literatury a její regionální projevy, ovšem myšlenky kolem vztahu centra a periferie, které zde pronesl, jsou poměrně dobře transponovatelné také pro námi sledovaný problém: „Centrum a region, region a centrum jsou dva pojmy, o kterých se domníváme, že mohou existovat jen v jisté vzájemné souvislosti. Ale ve skutečnosti tomu tak není. Vlastně jsou to pojmy nesouměřitelné, protože pocházejí ze zásadně odlišných prostředí. Regionalismus jako pojem řadím mezi kritéria estetického hodnocení, pojem centrum patří do správní nomenklatury a jeho pozitivní formulaci nikde neobjevíte. Centrum je příliš obecný, abstraktní pojem a nemůže se nijak uplatnit v hodnocení uměleckého tvoření. V přesném slova smyslu znamená umělé, lidmi

⁴⁷ Dále o jednotlivých teoriích podrobněji WOKOUN, René; MATES, Pavel a kol.: Úvod do regionálních věd a veřejné správy. IFEC, Praha 2001.

z určitých důvodů vytvořené místo, jehož význam lze stanovit jen pochopením vazeb, jimiž souvisí se svým prostředím. Těmito vazbami centrum své přirozené prostředí – a řekněme přímo: svůj region – poutá, ovlivňuje, poskytuje mu určité služby a současně z něj odčerpává produktivní síly, životní energii.⁴⁸ I když toto konstatování má jistý často hojně sledovatelný základ, v naší práci na základě pohraničních oblastí po roce 1948 ukážeme, že zde působila kromě této také opačná tendence – centrum (ať už Praha, Ústí nebo Liberec) odčerpávalo z regionu síly, jak o tom mluví Jiří Hek. Vzhledem k politické a ekonomické situaci po odsunu tradičních obyvatel regionu musela centra do této oblasti značné personální síly a finanční prostředky ale také investovat, nešlo v tomto případě jen o „poskytování určitých služeb“. Budeme tedy sledovat na příkladě médií vazby ve specifickém regionu ve specifické době.

Jistě při tom můžeme vyjít z určitých základních charakteristik daných historickým kontextem a obecně platnými fakty – například, že KSČ po únoru 1948 sice teprve tvořila svou regionální strukturu do takové šíře, aby mohla převzít skutečné řízení státu, ale že u toho (jistě z pragmatických důvodů) ctěla stávající rozdělení republiky na regiony. Podobná situace byla také v sousedním Polsku, kde centrální řízení regionálních médií vycházelo z předválečného rozdělení země na 17 tradičních vojvodství – tedy rozdělení, které se de facto udrželo až do nového uspořádání země v roce 1975, které ale ani tak nebylo nějakou zásadní změnou.⁴⁹ Každý region, jak v Polsku tak u nás, si udržel svůj hlavní deník, který byl ve většině regionů tradičním. Pokud se jednalo, tak jako u nás například v Karlových Varech nebo v Liberci, o list německý⁵⁰, byl hned po válce a po odsunu německého obyvatelstva nahrazen listem patřícím pod kuratelku komunistické nebo jiné levicové strany.⁵¹ Centrální média, jako celostátní deníky a tzv. ústřední tiskové orgány se samozřejmě soustředily v hlavním městě.⁵² Podobně jako je tomu u nás, také v Polsku navíc většina těchto regionálních

⁴⁸ HEK, Jiří (Moravské zemské muzeum Brno): Region a centrum, centrum a region. In Region a jeho reflexe v literatuře. Universitas Ostraviensis, Acta Fakultatis Philosophicae. Ostravská univerzita, Ostrava 1997, s. 12.

⁴⁹ JACHIMOWSKI, Marek: Region periodycznej komunikacji medialnej. Studium prasoznawczo-politologiczne o demokryzacji komunikacji medialnej. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006, s. 284.

⁵⁰ V obou uvedených regionech byly před válkou i během ní dominantní německé deníky. Pokud zde vycházely české listy – na liberecku se jednalo hlavně o sociálnědemokratický tisk – byly vůči německým periodikům ve výrazně minoritním postavení.

⁵¹ Jako byl například Průboj pro severní Čechy, Svoboda pro severní Moravu nebo Rovnost pro Moravu jižní, případně námi sledovaná Stráž severu v Liberci, která se v roce 1951 změnila na Cestu míru, ale o tom podrobněji v následujících kapitolách.

⁵² JACHIMOWSKI, Marek: Region periodycznej komunikacji medialnej. Studium prasoznawczo-politologiczne o demokryzacji komunikacji medialnej. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006, s. 284.

deníků zůstala zachována od 50. let XX. století do období transformace, kdy buď zanikly nebo je pohltily mezinárodní vydavatelské koncerny, jako tomu u nás bylo s regionálními deníky spojenými po roce 1990 v deníky Bohemia. Nicméně, i když se změnila vlastnická struktura, regionální rozložení deníků zůstalo de facto zachováno. A to jak u nás, tak v Polsku, jak podotýká Marek Jachimowski: „Centra regionů, tak jak je komunistický režim převzal, zůstala zachována i po jeho konci a navíc si udržela postavení mediálních center. Tradiční regionální rozložení médií se ukázalo jako vysoce odolné vůči vnějším změnám, především vůči změnám administrativním.“⁵³

3.2 Pojem region jako předmět mediálních studií a jeho dnešní využití

O regionu můžeme hovořit jako o pojmu geografickém, historickém, sociologickém, etnografickém, politologickém, ekonomickém a samozřejmě také jako o pojmu vyskytující se při studiu masových médií. Všechny tyto obory při svém studiu s pojmem region pracují a regionální tematika hraje v jejich diskurzu značnou roli.

Zatímco v době, kterou budeme v naší práci dále sledovat, tedy po únoru 1948 do období XX. sjezdu KSSS v Moskvě v roce 1956, fungovala regionální média podle marxisticko-leninské teorie tisku jako nástroje informování, vzdělávání a propagandy⁵⁴, dnešní vnímání se posunulo k médiím jako prostředku, ve kterém se odráží veřejné mínění, ke (v publicistice oblíbeným) klišé a představám o médiích jako hlídacím psu demokracie apod. Masová média jsou v současnosti (v odborném, nikoli publicistickém diskursu) definována o poznání strukturovaněji jako formy sociální komunikace, jejichž hlavními rysy je to, že:

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ V. I. Lenin charakterizuje roli komunistického tisku například v provolání Čím začít v jednom z prvních, čtvrtém, čísle listu Jiskra: „Úloha listu se (...) neomezuje na pouhé šíření myšlenek, na pouhou politickou výchovu a získání politických spojenců. List není jen kolektivním propagátor a kolektivní agitátor, nárž i kolektivní organizátor. V tomto smyslu ho lze srovnat s lešením, které se staví kolem budoucí budovy novostavby, naznačuje obrysy stavby, usnadňuje styk mezi jednotlivými zedníky, pomáhá jim rozdělovat si práci a přehlízet celkové výsledky, dosažené organisovanou prací.“ In. Lenin o tisku. Ústředí novinářů ČSSR, Praha 1970, s. 37. Tyto myšlenky byly v době vytváření komunistického režimu a aparátu v ČSR po roce 1948 nadmíru aktuální a ve své době se jim také dostávalo patřičné odezvy. O tom, že Lenin se ve svých pragmatických názorech na úlohu médií stal pro ideology komunistického či socialistického tisku u nás de facto definitivním kánonem, který se nezpochybňuje svědčí také ještě v roce 1989 vydaná práce Vladimíra Hudce Úvod do teorie žurnalistiky, kde Lenina téměř neustále používá jako konečný argument svých polemik s pojetím médií v „buržoazích demokraciích“, tedy především v zemích západní Evropy a severní Ameriky. Ostatně výše uvedená slova ve své práci také cituje (s. 43). Obdobně Lenin vymezil roli komunistického tisku také v konceptu napsaném v druhé polovině roku 1899, otištěném r. 1925 v Leninském sborníku III: Bez revolučního časopisu v Rusku „není možná žádná široká organisace veškerého dělnického hnutí. Ve spiknutí nevěříme, ojedinelé revoluční podniky k rozmetání vlády odmítáme; praktickým heslem pro naši práci jsou nám slova starého bojovníka německé sociální demokracie, Liebknechta: Studieren, propagandieren, organisieren – uči te, propagovat, organisovat – a ústředním bodem této činnosti může a musí být pouze orgán strany.“ Tamtéž, s. 19.

- „a) díky technickým, organizačním a distribučním možnostem jsou (potenciálně) dostupné neomezenému množství sděsátů/ uživatelů a (reálně) využívané jejich velkým počtem;
- b) nabízejí těmto uživatelům obsahy, které pro ně mohou být z různých důvodů (pro poučení, orientaci ve světě, návody a jednání i jako zdroj zábavy) použitelné;
- c) tyto obsahy nabízejí průběžně a pravidelně a
- d) na zájmu a potřebách uživatelů namnoze závisí samotná existence těchto forem komunikace (ať z důvodů ekonomických, nebo politických, např. stranických).“⁵⁵

Jakkoli nadnesené výše uvedené představy o médiích jako kontrolních prvcích politického systému mohou v té které aktuální společenské situaci být a hojně pocházejí z představ samotných novinářů o jejich výjimečnosti, jisté je, že druhá polovina XX. století, u nás pak především jeho závěr, daly médiím značný vliv a do jisté míry se veřejná komunikace stala jedním ze zásadních center moci (o což ostatně usilovala už od doby francouzské revoluce). Když se podržíme výše uvedeného polského srovnání, můžeme konstatovat: Marek Holak, šéfredaktor polského listu *Pałuki i Zemia Mogileńska* v jednom rozhovoru říká: „O spolupráci nezávislého regionálního deníku nebo časopisu s vládou nebo jakýmkoli jejím zástupcem až po ty regionální nemůže být řeč. Kde totiž začíná spolupráce, tam začíná závislost. A nezávislé regionální médium nemůže být v žádném případě a žádnou formou závislé na státu. Proč? Jestli takové médium nemá být hláskou troubou vládnoucích, ale hlasem veřejného mínění, může mít s vládou jenom jeden vztah – klást jí otázky.“⁵⁶

Zatímco u nás po roce 1989 se alespoň v oblasti mediálních studií regionální tematika začala vytrácet, například právě v sousedním Polsku si regionální studia zachovala také v této oblasti značný vliv a důraz – Polsko totiž jako územně a populačně nepoměrně větší státní celek nemá na rozdíl od nás dominantní celostátní list (i hojně citované deníky jako *Gazeta Wyborcza* nebo *Rzeczpospolita*, které de facto plní roli celostátních deníků, vycházejí ve Varšavě a jsou na tento region úzce vázány). Polsko je územně rozděleno na vojvodství a každý tento region má svůj hlavní deník.

⁵⁵ JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara: Masová média. Portál, Praha 2009, s. 21.

⁵⁶ KSIĘSKI, Dominik: Relacje między władzą samorządową a gazetą lokalną. In Media lokalne a demokracja lokalna. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, Rzeszów 2005, s. 119.

V Polsku tedy existuje více literatury spojené s touto tematikou a více odborníků z humanitních oborů, kteří se regionálními médii a vztahem centra a regionu vzhledem k mediální produkci zabývají.⁵⁷

Tento trend jistě není jen jakýmsi setrváním na tradičním či folkloristickém hledisku. V době expanze digitálních technologií a globálních médií, která se díky rozvoji internetu a počítačů šíří ohromnou rychlostí a pokrývají stále větší procento světové populace, se ukazuje novodobé využití regionálního potenciálu – nástupem globalizace, ve světě, který je označován jako postindustriální nebo postmoderní, se rozrušuje dříve výrazně dominantní vliv správních center a naopak sílí vliv a význam regionů. V době, kdy mnohé informace nejsou již závislé na centru státní správy a moci, mohou přicházet v zásadě odkudkoli; v době, kdy média do značné míry přebrala roli veřejných vůdců a iniciátorů veřejného života, převzala značnou část vlivu, který dříve na veřejný prostor a veřejnou debatu či na veřejné mínění měli politici⁵⁸, jakoby se v tomto stavu oslabila dříve dominantní polarita centrum-periferie, centrum-region, a vzniká nová polarita: globální svět-regionální specifikum. V takto vnímaném diskurzu je zjevné, že sledování a pochopení regionální tematiky má své místo. Navíc, jak připomíná Marek Jachimowski, každý region vzniká kolem nějakého centra, které přirozeně vyvíjí svá média, aby mohlo se svým regionem rychleji a účinněji komunikovat. A tak zatímco se globalizují ekonomické a politické struktury, mediální prostředí národních společností vznikajících ve střední Evropě od konce 18. století se v současnosti vyvíjí spíše směrem k regionalismu. Na globálním mediálním trhu nemají příliš šancí uspět a regionální specifika, ať už odvozená z jazyka nebo obsahu, který komunikují, jim zaručují v regionu jejich působnosti stále publikum.⁵⁹

⁵⁷ Zásadní v této souvislosti je práce Marka Jachimowskeho *Region periodycznej komunikacji medialnej. Studium prasoznawczo-politologiczne o demokryzacji komunikacji medialnej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006. Dále namátkově sborník *Media lokalne a demokracja lokalna*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, Rzeszów 2005. Konference nezávislého regionálního tisku konající se v roce 2000 ve městě Falenica, kde tehdejší polský premiér Jerzy Buzek označil regionální tisk za „hlavního strážce polské demokracie“. Nebo příspěvky v odborných revue zabývajících se mediálními studiiemi jako např. *Media Studies/Studia Medioznawcze* vydávané na Institutu Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego.

⁵⁸ Srov. např. GOBAN-KLAS, Tomas: *Przesunięcie centrum władzy: media jako pierwsza siła systemu politycznego*. In *Media lokalne a demokracja lokalna*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, Rzeszów 2005, s. 47an.

⁵⁹ JACHIMOWSKI, Marek: *Region periodycznej komunikacji medialnej. Studium prasoznawczo-politologiczne o demokryzacji komunikacji medialnej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006, s. 55an.

4. Role ÚV KSČ ve vztahu ke KV KSČ, naplňování směrnic a metody dohledu na jejich plnění

Po únorovém převratu roku 1948 KSČ oficiálně deklarovala nástup nového modelu veřejné komunikace. Jeho „charakteristickým rysem byla snaha maximalizovat kontrolu KSČ nad průběhem mediální komunikace, a izolovat tak občany od *závadných informací* a orientovat jejich názory žádoucím směrem.“⁶⁰ Období od jara 1948 do roku 1956, tedy období, které tato práce v zásadě sleduje, lze označit jako období ustavování a formování celého nového státního systému založeného na dominanci jedné politické strany. Historik Karel Kaplan tuto dobu nazývá zakladatelským obdobím režimu a jako jeden z hlavních principů či úkolů, které před KSČ po únoru 1948 stály uvádí nutnost „položít základy nového, socialistického zřízení, a tak vymezit jeho konečnou podobu“.⁶¹ Státní, mocenská ale ani stranická struktura nebyla, jak jsme už v úvodu konstatovali, v únoru 1948 hotovým faktem (v zásadě byla vytvořena struktura ústředního výboru, nová ústava v květnu 1948 vyhlásila „vedoucí úlohu KSČ“ ve státě a v základních rysech existovala stranická struktura řízení státu přes krajské, okresní a místní výbory KSČ), nýbrž teprve rozvíjejícím se a rostoucím organismem. „Komunistický režim tehdy ani nedisponoval nástroji, jimiž by bylo možné (například) ideologii do umění jednoduše implementovat, nebyl vybudován mechanismus řízení a kontroly...“⁶² Přičemž Karel Kaplan připomíná, že pro tvůrce tohoto systému, nejvyšší stranické vedení, byl jediným myslitelným vzorem sovětský model řízení strany a státu, který důvěrně znali i z osobní zkušenosti a ideologického proškolení, mnozí z předválečné a válečné doby. „Převzetí sovětského modelu však nebylo jen výsledkem vnějšího tlaku, jeho základní principy patřily proklamovaným cílům domácích komunistů, v první řadě tvůrců politické linie. Vnější tlak ovlivnil tempo a způsob uplatňování sovětské předlohy. Stejnou silou působil na vývoj české společnosti další vnější faktor – proměňující se vztahy dvou světových táborů, zmírňování nebo zostřování napětí mezi nimi, ať už se projevily přímo, nebo prostřednictvím korektur sovětské politiky. Studená válka a záměry Sovětského svazu a jeho bloku vytvářely mezinárodní rámec, ovlivňující až předurčující vývoj a život české společnosti.“⁶³ Kopie

⁶⁰ KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr: Dějiny českých médií 20. století. Praha, Portál 2010, s. 137.

⁶¹ KAPLAN, Karel: Kronika komunistického Československa 1953 – 1956. Barrister and Principal, Brno 2005, s. 16.

⁶² KNAPÍK, Jiří: Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950, Libri, Praha 2004, s. 75.

⁶³ KAPLAN, Karel: Proměny české společnosti 1948 – 1960, část první. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007, s. 7.

známého modelu, i když pro tehdejší československé podmínky v mnohém nepřenosného, byla tedy nejjednodušším a nabízejícím se způsobem, jak mohla KSČ svoji novou mocenskou roli v novém rozložení politických sil zvládnout. Ostatně „přibližování se sovětskému modelu“ označil za objektivní zákon socialismu také Klement Gottwald ještě ve svém posledním projevu v lednu 1953.⁶⁴ KSČ se ocitla po úspěšném převratu v situaci, na kterou nemohla být detailně připravena; držela v rukou základní prostředky ke správě státu jako celku a k jeho mocenskému ovládnutí jako byla policie či armáda, řídila mnohé centrální orgány a dominovala velké části společenských organizací, které, jak se po únoru 1948 jasně ukázalo, dovedla velmi rychle formou čistek ještě pevněji připoutat ke své struktuře a pod svůj dohled. Mnohem složitější struktury a prvky moderní společnosti jako průmysl, hospodářství, zemědělství či zdravotnictví teprve musela novému modelu uzpůsobit. Jedním z takových systémů byl také vlastní systém stranické organizace a řízení strany. Vladimíra Hradecká a František Koudelka ve své práci nazvané Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969 – 1974 v úvodním historickém expozé konstatují, že KSČ v době po únoru 1948 usilovala „o obsazení všech rozhodujících funkcí ve státní správě, v hospodářství i ve společenských organizacích svými členy nebo lidmi, u kterých předpokládala ochotu plnit její záměry. Díky čistce prováděné akčními výbory a hromadnému přijímání nových členů se jí to podařilo.“⁶⁵ Ustavila za tím účelem kádrová oddělení v jednotlivých stupních aparátu strany od ÚV KSČ až po okresní výbory, které pak v roce 1951 při reorganizaci aparátu strany nahradily jiné články aparátu. Jednotlivá kádrová oddělení na tomto stupni řízení určená pro toto zakladetelské období zanikla; splnila svůj účel akumulace počtu prověřených členů komunistické strany. Svědčí o tom také přehled počtu funkcionářů ÚV KSČ (nikoli tedy celého aparátu, zde byla čísla ještě vyšší – Karel Kaplan tyto počty odhaduje v padesátých letech kolem 220 – 250 tisíc funkcionářů schvalovaných příslušnými výbory komunistické strany⁶⁶): podle tohoto přehledu čítalo ÚV KSČ v roce 1952 na 14 990 funkčních míst, tedy tzv. nomenklaturních kádrů. V roce 1954 po reorganizaci aparátu vedené pod heslem decentralizace, tedy po předání většího počtu pravomocí regionům (tedy krajským a okresním výborům KSČ), klesl tento počet na 11 1188. V roce 1957 (po údalostech roku

⁶⁴ KAPLAN, Karel: Kronika komunistického Československa 1953 – 1956. Barrister and Principal, Brno 2005, s. 17.

⁶⁵ HRADECKÁ, Vladimíra, KOUDELKA, František: Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969 – 1974. ÚSD AV ČR, Praha 1998, s. 10.

⁶⁶ KAPLAN, Karel: Kádrová nomenklatura KSČ 1948 – 1956. Sborník dokumentů. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 2, Praha 1992, s. 9.

1956) došlo ke skokovému úbytku pracovníků aparátu ÚV KSČ na 7 212, což činilo 48 % stavu z roku 1952. Postupně pak aparát ÚV KSČ opět narůstal v roce 1961 na 9 638 a následně v letech 1963 a 1966 mírně klesal na 9 113, respektive 8 936 pracovníků.⁶⁷ I tak uvedená čísla svědčí o značném počtu pracovníků, kteří se podíleli na činnosti ústředního aparátu KSČ a na řízení strany, potažmo státu v tomto období, především v letech mezi únorem 1948 a reorganizací aparátu v roce 1951.

KSČ jako každá velká politická strana disponovala po únoru 1948 sice regionálními (krajskými a okresními či místními) výbory, které v zásadě kopírovaly územně-správní rozdělení státu, nicméně tehdy ještě zcela nepokrývaly všechny oblasti společnosti tak, jak to právě centralizovaný model řízení státu jednou politickou stranou vyžadoval. Za řízení státu v prvních poúnorových letech tak de facto neodpovídala vláda nebo parlament, ale aparát KSČ, který řídil jednotlivé sektory správy státu i veřejného života a přímo tak prosazoval své stranické cíle.⁶⁸ Výkonnou složkou aparátu byla jednotlivá oddělení sekretariátu ÚV KSČ. „Oddělení pokrývala všechna odvětví řízení státu, přičemž mezi nimi můžeme rozlišit tři základní typy – oddělení politická, ideologická, ekonomická. Jednalo se o orgány poměrně samostatné, prakticky šlo o jakási stranická ‚ministerstva‘, za jejich práci odpovídal tajemník ÚV KSČ a vedoucí oddělení (často v jedné osobě).“⁶⁹ Organizaci aparátu KSČ měla od roku 1945 až do svého zatčení, tedy také většinu etapy, kterou tato práce sleduje, Marie Švermová. Kulturní a propagační oddělení, do kterého spadal také regionální tisk, řídil významný komunistický ideolog a novinář Gustav Bareš. Oddělení mělo čtyři odbory – propagační, agitační, kulturní a tiskový, ten řídil Bedřich Voda-Pexa (jeho zástupcem byl Evžen Spitz). Agitaci vedl Jiří Hendrych, propagandu Arnošt Kolman (toho od podzimu 1947 zastupoval Čestmír Císař). Působení kulturně-propagačního oddělení se hojně střetávalo s činností ministerstva kultury, ale především ministerstva informací vedeného Václavem Kopeckým, kde do roku 1950 vedl tamní tiskový odbor prvorepublikový novinář František Bauer.⁷⁰ Mezi těmito institucemi docházelo k mnoha

⁶⁷ Citované údaje viz. HRADECKÁ, Vladimíra, KOUDELKA, František: Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969 – 1974. ÚSD AV ČR, Praha 1998, s. 11.

⁶⁸ „Svoji vedoucí úlohu uplatňovala KSČ po stranické linii, prostřednictvím státních orgánů i skrze společenské a státní organizace, které byly vydavateli tisku. Média už neodpovídala za svoji činnost veřejnosti, nýbrž výhradně KSČ jako rozhodující politické síle a sloužila k prosazování jejích zájmů. Stranickost byla podstatou novinářské činnosti, posláním médií bylo vyvolávat masový souhlas veřejnosti s politikou KSČ. S cílem udržovat mocenský monopol KSČ, založený po prvních letech aktivní podpory již jen na poslušné rezignaci neinformovaných občanů, pracovala média nepřetržitě po celou dobu trvání komunistické moci – s jedinou výjimkou let 1968 – 1969.“ KONČELÍK, Jakub – VECĚŘA, Pavel – ORSÁG, Petr: Dějiny českých médií 20. století. Praha, Portál 2010, s. 138.

⁶⁹ KNAPÍK, Jiří: Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950, Libri, Praha 2004, s. 67.

⁷⁰ Blíže KNAPÍK, Jiří: Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950, Libri, Praha 2004.

kompetenčním sporům - „velký dopad měl například jejich střet nad hodnocením tvorby Jaroslava Seiferta.“⁷¹ Nicméně tiskový odbor ÚV KSČ vykonával od února 1948 až do roku 1953, kdy vznikla Hlavní správa tiskového dohledu, běžnou denní kontrolu obsahu médií, tedy cenzuru. Využíval k tomu také „tiskových referentů v krajském komunistickém aparátu, kteří hodnotili, jak redakce spolupracují, a případně měnili jejich vedení – jež bylo stranicky odpovědné za dodržování linie a směrnic KSČ.“⁷²

Do organizační struktury aparátu vnáší zasvěcený pohled také dopis bývalé pracovnice ÚV KSČ Milady Snětivé (v ústředí KSČ pracovala od roku 1945, s několika přestávkami na mateřskou dovolenou nebo tříletou účast ve vysoké stranické škole, až do roku 1969, kdy byla z KSČ vyloučena)⁷³. Ve svém dopise zaslaném autorovi v dubnu 2010 k období následujícím bezprostředně po únoru 1948 uvádí: „Aparát (...) ÚV KSČ se rozšiřoval a bobtnal, vždyť musel celou státní organizaci kopírovat a sledovat. Nejsem s to už postihnout všechny vnitřní změny, uvedu to, co bylo stále základem. Neměnným prvkem bylo oddělení nejvyššího stranického vedení, sekretariátu ÚV KSČ. Zde bylo sídlo tajemníka, předsednictva atd. - vše mimo normální aparát. Pro mne neznámé uspořádání. Základní uspořádání běžného aparátu: (pozn. MS pojem *oddělení* bylo celé velké pracoviště, pojem *odbor* byl součástí určitého oddělení)

- hospodářské oddělení: provoz a hospodaření aparátu

- první oddělení: organizace členské masy, stanovy a jejich dodržování, průběh členských a veřejných schůzí atd... Důležitou složkou byli instruktoři, tj. spojení s KV, OV, Městskými výbory i základními organizacemi. Vedle prvního oddělení bylo několik menších, ale veledůležitých pracovišť, od ostatního aparátu separovaných jako armáda, kádrovka (velmi utajené a obávané pracoviště), styk s ostatními komunistickými

⁷¹ KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr: Dějiny českých médií 20. století. Praha, Portál 2010, s. 138.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Milada SNĚTIVÁ (1920- 2010) pracovala v aparátu ÚV KSČ na těchto pozicích: 1945 – 1946 OV KSČ Karlín „jako děvče pro všechno – zápisy, kartotéka členů, korektury, příprava schůzí atd. atp.“ Několik měsíců byla také zvoleným organizačním tajemníkem. Následovala mateřská dovolená, pro kterou se neúčastnila činnosti aparátu ani v přelomovém období kolem února 1948, který, jak sama uvádí, „vítala“. V letech 1948 – 1951 pak byla vedena jako pracovnice kulturně propagačního oddělení ÚV KSČ v Praze (Hyberská ulice). Jejím nejvyšším nadřízeným byl Antonín Novotný a mezi spolupracovníky patřili Ladislav Lis či Milan Weiner. V letech 1951 – 1959 pak působila jako pracovnice ideologického oddělení ÚV KSČ, nejprve v budově u Pražské brány v Praze, a měla na starosti akce a tiskové materiály odboru. V této době také absolvovala denní studium Vysoké stranické školy. Mezi její spolupracovníky zde patřili Jarmil Sekera či Jiří Hronovský. V 60. letech 20. století pracovala na ÚV KSČ jako sekretářka předsedy ÚV Národní fronty a člena nejvyššího stranického vedení Františka Kriegla. „Až do vyhazova jsem pak pracovala na nábřeží v nové budově ÚV KSČ, kde se teprve plně a s velkou silou rozvinula ta pravá aparátnická práce, byrokratická až k nevíře, nepředstavitelně nedůvěřivá ke každému a ke všemu.“ Citováno dle dopisu Milady Snětivé autorovi, duben 2010.

stranami ve světě.

- hospodářství státu: průmysl a zemědělství – styk s příslušnými ministerstvy a pracovišti, základem opět jako u prvního oddělení jsou instruktoři pracující s obdobnými pracovišti v krajích, okresech, v závodech, v JZD atd.

- kulturně-propagační oddělení: agitprop atp. (názvy se mnohokrát měnily).

Patřilo sem více odborů:

- stanické školení, masová školení, lektoři...
- agitace – přístupné vysvětlování stranických usnesení, účast na veřejných schůzích, názorná agitace, tiskové materiály...
- tiskový odbor – spojení s novináři a tiskem vůbec, nejsem si jista, jestli to později nebylo samostatné oddělení
- kultura – vydavatelství, sledování kulturních záležitostí a nositelů kultury vůbec (malý odbor, ale plno problémů, pracovníci většinou nebyli *skalní* aparátníci).⁷⁴

Pro námi sledovanou oblast, tedy pro řízení tisku, je v tomto ustavujícím období zásadní fakt, že to byl právě tisk (pod kuratelou tiskového oddělení ÚV KSČ), který v kulturní oblasti KSČ tzv. konsolidovala jako první a kladla na tuto oblast zásadní vliv.⁷⁵

Odpovídá to roli, jakou komunisté médiím přičítali – tedy jedné z hlavních mocenských pák při ovládnutí společnosti a rozšíření své ideologie. Po státním převratu v roce 1948 komunisté aplikovali na československá média Leninovy představy o tisku jako o „kolektivním organizátorovi a propagátorovi. Média měla vyvolávat masový souhlas obyvatel státu s politikou KSČ. (...) Fungování médií bylo podřízeno potřebám státní moci a stranického aparátu.“⁷⁶ Ostatně už právě Lenin, kterého tehdy teoretici a

⁷⁴ Dopis Milady Snětivé autorovi, duben 2010, archiv autora.

⁷⁵ Významnou roli hrál ještě rozhlas, jak o tom svědčí například průběh celostátní rozhlasové konference konané v Praze v Národním domě na Vinohradech 12. - 15. ledna 1949, kde roli rozhlasu vytýčil ministr Václav Kopecký, když konstatoval, že „rozhlas musí být přímým orgánem lidu a hlasatelem státní politiky, musí být stále k dispozici prezidentovi, předsedovi vlády, ústředním orgánům a orgánům vlády a lidové správy.“ In. Kolektiv autorů: Dějiny českých médií v datech. Karolinum, Praha 2003, s. 66. Za pozornost zde stojí absence zdůraznění podřízenosti médií, v tomto případě rozhlasu, vlivu KSČ. Ta se velmi pravděpodobně rozuměla jako samozřejmost, vzhledem k tomu, že státní orgány byly fakticky podřízeny příslušným odborům a oddělením ÚV KSČ, případně Národní fronty. Ovšem okrojovanost systému je tak z uvedeného výroku víc než zřejmá. Další z médií, které přicházely v této době v úvahu jako nástroje propagandy a prostředků ovlivňování veřejného mínění, televize, byla na počátku 50. let 20. století u nás stála teprve na prahu svého pravidelného vysílání a v námi sledovaném období neměla rozhodující význam pro tvorbu veřejného mínění. Byla ještě veřejností i příslušnými pracovníky ÚV KSČ či ministerstva informací vnímána jako technická novinka, zdroj zábavy a informací, nikoli jako vlivný nástroj propagandy.

⁷⁶ BEDNÁŘIK, Petr - CEBE, Jan: Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C - Literární historie. Roč. 53 (2008), č. 1-4, s. 53-56.

ideologové soudobé socialistické žurnalistiky i sami novináři hojně citovali a odvolávali se na něj, ve své stati Nejbližší úkoly sovětské moci, vydané v Pravdě č. 83 dne 28. dubna 1918 popisuje stav, který byl podobný situaci, v jaké se ocitl tisk v nových poměrech v ČSR po únoru 1948: „Tisk musí být nástrojem socialistického budování, tj. musí informovat do všech podrobností o úspěších vzorných komun, zkoumat příčiny jejich úspěchu, metody jejich hospodaření a na druhé straně dávat na černou tabuli komuny, které tvrdošijně zachovávají tradice kapitalismu – tj. anarchii, lajdáctví, nepořádek a spekulaci.“⁷⁷ Odstraňování těch, kteří s nastolenou linií nesouhlasili, jak je navrhuje Lenin, našlo svůj ohlas také u nás v roce 1948. Nástup nového režimu byl tak téměř okamžitě provázen jak „očistou Syndikátu českých novinářů“, likvidací vybraných periodik a ovládnutím celé struktury tisku a rozhlasu od celostátní až po regionální. Věstník Ústředního svazu československých novinářů, vydávaný sice tímto orgánem, patřící však pod hlavičku ROH, ve svém prvním pounorovém čísle vydaném 15. dubna 1948, pak už jen zopakoval fakta známá z denního tisku – ihned po 25. únoru byli ze Svazu českých novinářů jeho právě ustaveným akčním výborem vyloučeni žurnalisté, kteří s novým stavem věcí nesouhlasili a bylo u nich zřejmé, že nebudou spolupracovat ani s novým režimem (Ivan Herben, Pavel Tigríd, Jiří Kovtun, Ferdinand Peroutka, Eduard Valenta atd., celkem šlo v první vlně o 80 až 100 novinářů), většinou se jednalo o autory periodik jako Obzory, Vývoj, Dnešek, Svobodné noviny, Svobodné slovo atd.⁷⁸ Zároveň novináři ujistili ministra informací Václava Kopeckého, že jej již nikdo nebude v tisku napadat.⁷⁹ Stejně vydání Věstníku publikovalo také Ideové směrnice českého novináře, které mimo jiné stanoví, že „Český a slovenský novinář slouží lidu. (...) Musí být v čele boje za socialismus. (...) Svoboda novinářské práce je dána měrou osobní odpovědnosti novinářovy k pracujícímu lidu a státu a jeho věrností a oddaností k lidové demokracii a k socialismu. Socialismem se uskutečňuje pravá

⁷⁷ Lenin o tisku. Ústředí novinářů ČSSR, Praha 1970, s. 158n. Obdobně Lenin popisoval úlohu komunistického tisku v Rusku také v textu O práci lidového komisariátu školství a osvěty, otištěném 9. února 1921 v Pravdě č. 28: „Začali jsme dělat z novin nástroj sloužící ke vzdělávání mas a k jejich poučení, jak žít, jak budovat své hospodářství bez statkářů a bez kapitalistů. (...) A musíme udělat ještě velmi mnoho. Musíme urazit ještě velký kus cesty. Méně politického plácání, méně všeobecných úvah a abstraktních hesel, v nichž si libují nezkušení a své úkoly nechápající komunisté. Více výrobní propagandy a především věcně, dovedně, úrovni vývoje mas přiměřeně využívat praktických zkušeností.“ Tamtéž, s. 175. Čtenáři Pravdy č. 86 si mohli 14. dubna 1929 přečíst také slova z Leninova konceptu článku Nejbližší úkoly sovětské moci diktovaného 28. března 1918: „Musíme přeměnit – a přeměníme tisk z orgánu senzací, z pouhého aparátu pro sdělování politických novinek, z orgánu boje proti buržoasní lži – v nástroj hospodářské převýchovy mas, v nástroj seznamování mas s tím, jak je třeba organisovat práci novým způsobem.“ Tamtéž, s. 155.

⁷⁸ Prohlášení akčního výboru Svazu českých novinářů. Věstník Ústředního svazu československých novinářů, ročník II, Praha 15. dubna 1948, s. 3.

⁷⁹ Tamtéž.

svoboda, která zaručuje novináři úplné rozvinutí všech jeho tvůrčích schopností a zabezpečuje ho před duševním vykořisťováním.“⁸⁰

Formálně měl tuto etapu uzavřít I. sjezd nově ustaveného Svazu československých novinářů konaný 23. - 24. října 1948, který měl podle projevu řečníků, například opět Václava Kopeckého, zapojit tisk natrvalo do služeb komunistického režimu.⁸¹ Role žurnalistiky, kterou zde tvůrci režimu napříště vytýčili, zdůrazňovala nad nezávislostí a informační rolí spíše výchovný, vzdělávací a ideologický význam tisku. Václav Kopecký ve svém projevu uvedl, že novináři v nových podmínkách si musí uvědomit, že „pánem v nové Československé republice jest pracující lid, v čele s dělnickou třídou. A že tudíž noviny musí být dělány a vedeny tak, aby to odpovídalo zájmům dělnické třídy, zájmům pokroku a světového míru.“⁸² Za novinářské vzory v „novém Československu“ označil Julia Fučíka, Jana Švermu a Eduarda Urxe, ale především sovětské žurnalisty. Noviny samotné se pak měly namísto bulvárního zpravodajství, které Kopecký v projevu opakovaně odsoudil, stát prostředím pro „socialistické soutěžení, spolupráci, odstraňování sobectví, kritiku a sebekritiku.“⁸³

Souběžně s tímto ideovým vymezením nastínil aparát KSČ také první, základní mechanismus pro dohled nad tiskem. Cenzurní úřad jako takový ještě neexistoval, a tak tiskový odbor Kulturně propagačního oddělení ÚV KSČ od listopadu 1948 uplatňoval vlastní dohled a pověřil své krajské sekretariáty dohledem nad regionálním tiskem. Šéfredaktoři se tak de facto stali odpovědnými za mediální obsahy stranickému vedení. Šéfredaktoři krajských a okresních periodik byli odpovědni krajskému tiskovému tajemníkovi za „ideologický a politický obsah tiskovin a v případě pochyb se vyžadovala povinnost konzultovat s referenty tiskového odboru. Komunistická tisková politika tedy počítala s aktivní rolí autocenzury.“⁸⁴

Tato počáteční fáze ustavování nového režimu byla provázena opatřeními s dlouhodobým působením, která režim jako takový teprve nastavovala. Následná druhá fáze, orientačně začínající na přelomu let 1949 a 1950, tedy po vypořádání se s politickými odpůrci z řad především ideové opozice a po uchopení hlavních organizací a mocenských prvků ve státě, realizovala perzekuční opatření ovlivňovaná silně jednak

⁸⁰Tamtéž, s. 5.

⁸¹ Detailně KNAPÍK, Jiří: Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950, Libri, Praha 2004, s. 144an.

⁸² Věstník Ústředního svazu československých novinářů. Ročník II, Praha 18. října 1948, číslo 6 – 7, s. 1.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ KNAPÍK, Jiří: Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950, Libri, Praha 2004, s. 146.

vnějším tlakem z komunistické internacionály a moskevského vedení KSSS a také pohyby uvnitř československého mocenského aparátu. „V nepřetržitém řetězu přicházely a odcházely jako jakési vlny, které moc vyvolávala podle svých momentálních politických potřeb. Perzekuce a represe bez ohledu na jejich zaměření, ostrost, rozsah a formu náležely k základním znakům komunistické moci po celý její život, protože fungovaly jako jedna z podmínek její existence, jako životodárný prvek režimu.“⁸⁵

Ačkoli se o nutnosti rozvinout organizaci KSČ a jejího aparátu na všechny úrovně fakticky kopírující správní uspořádání státu mluvílo na půdě sekretariátu ÚV KSČ už před únorem 1948, trvalo několik let než aparát jako celek nabyl alespoň základní podoby. Jak mechanismus řízení stranických i všennárodních orgánů, tedy orgánů KSČ v celé struktuře jejího aparátu, stejně jako aparátu státní správy, vypadal, to vysvětluje mimo jiné historik Karel Kaplan: „Výbory základních organizací pořizovaly zápisy o diskusi, rozhodly, které připomínky, návrhy a diskusní příspěvky vyřeší samy a které postoupí okresnímu výboru (do jaké míry základní organizace KSČ ve svých rukou tedy držely řešení problémů ve svém místě, to už Kaplan nerozebírá, pozn. aut.). Ten postupoval stejně, shromáždil příspěvky, rozdělil je na ty, které by se měly vyřídit v okrese, a ostatní postoupil kraji. Zde zpracovali soupis a rovněž určili, které příspěvky vyřídí, a ostatní předali se zápisem o všech připomínkách v kraji do ústředí KSČ, kde je rozdělili podle resortů do oddělení ÚV KSČ, které rozhodly, co předají vládě, ministerstvům, jiným ústředním institucím. O průběhu diskuse zpracovalo organizačně politické oddělení ÚV zprávu pro komunistické vedení. To zprávu projednalo, vyslovalo uspokojení s průběhem a výsledky diskuse, kvalifikovalo *politicky nesprávné* názory jako pomýlené a protistranické. Uložilo všem stranickým orgánům, vládě a ministrům zajistit uplatnění připomínek ve svých resortech. Úkolem stranického aparátu bylo kontrolovat, jak podřízené instituce s výsledkem diskuse zacházejí. Obvykle kontrola nenásledovala, ministertva sice sdělovala, jak s připomínkami naložila, ovšem většinu prohlásila za neoprávněné a navíc je neprověřovala. Proto se připomínky v dalších diskusích opakovaly.“⁸⁶ Stejně tak fungovalo také předávání informací o situaci v okresech, které připravovali okresní tajemníci, tyto zprávy sloužily pro vnitřní potřebu stranického aparátu a měly funkci jakési kontroly nad prací samosprávných orgánů

⁸⁵ KAPLAN, Karel: Proměny české společnosti 1948 – 1960, část první. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007, s. 31.

⁸⁶ KAPLAN, Karel: Proměny české společnosti 1948 – 1960, část první. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007, s. 57 – 58.

státního aparátu a také nad činností zájmových či společenských, církevních či zájmových organizací a potažmo o dění v regionu. Okresní sekretariáty podávaly také zprávy o mimořádných událostech a následně denní či týdenní zprávy, které mapovaly dění v dané oblasti spojené s problematickým motivem. ÚV KSČ rovněž mělo k dispozici zprávy předávané státní bezpečností, tedy ministerstvem vnitra. Rovněž Milada Snětivá v již zmíněném dopise popisuje základní způsob řízení aparátu KSČ obdobně (i když se nezabývá vlivem direktiv z vedení komunistické strany Sovětského svazu na rozhodnutí nejvyššího stranického orgánu u nás):

„A) Usnesení politbyra, sekretariátu, nejvyšších orgánů.

B) Následuje svolání vedoucích oddělení, ti jsou informováni, poučeni, co je třeba pro splnění direktiv nejvyšších stranických orgánů udělat.

C) Vedoucí oddělení svolávají vedoucí svých odborů, informace, diskuse, směřování úkolů.

D) Vedoucí odborů informují své pracovníky a podle charakteru úkolů vyvozují s nimi plány pro nejbližší i delší práci. Není to pravidelné, ale následují vždy kontroly a obdobná průběžná jednání.“⁸⁷

Pro naše účely sledujeme tento proces na příkladu oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ a na příkladu tiskového odboru. Ten prováděl po únoru 1948 kontrolu nad médii a jejich řízení, jiná cenzurní praxe nebyla do vzniku Hlavní správy tiskového dohledu v roce 1953 ustavena. Odbor vedl Gustav Bareš a jeho lidé dávali redakcím závazné politické směrnice, hodnotili jejich činnost a měnili jejich vedení. Šéfredaktoři byli tiskovému odboru stranicky odpovědní za ideově politický obsah listu. V případě pochybností se šéfredaktoři obraceli na tiskový odbor ÚV KSČ. Aparát KSČ rozhodoval o existenci každého periodika, výši nákladu, obsahu i vedoucích funkcích v redakci. V prvních letech komunistického režimu se tedy novináři museli řídit vyjma právních norem, konkrétními rozhodnutími cedení KSČ a stranických dokumentů i materiály svazu novinářů, které detailně teoreticky vymezovaly socialistickou žurnalistiku. V roce 1950 například z popudu tohoto odboru vznikl jakýsi mezistupeň mezi dohledem zmíněného odboru nad tiskem a institucionalizovaným cenzurním úřadem – KSČ definovala funkci dohlížecích redaktorů, kteří byli ve všech denících, jednalo se o většinou dva redaktory, kteří konzultovali vydání listu v obtazích u rotačky, aby se

⁸⁷ Dopis Milady Snětivé autorovi, archiv autora, duben 2010.

neobjevovaly závadné obsahy. V případě nejistoty konzultovali problém s šéfredaktorem a ten s aparátem KSČ.

Právě zde, v tiskovém odboru ÚV KSČ, v roce 1949 vznikl materiál nazvaný Úkoly tiskových referentů a komisí.⁸⁸ V krajích ještě nebyla ustavena ve stranickém aparátu oddělení propagandy a agitace, ta vznikla až v roce 1950, zatím měl na starosti tisk a propagandu místní tiskový referent, případně několikačlenná tisková komise, jejíž členové se ovšem práce v komisi účastnili většinou pouze v rámci jiných úvazků (působili jako krajsí straničtí pracovníci nebo šéfredaktoři stranického tisku apod.). O nutnosti vybudování tohoto referentského sboru mluvil na nedatované poradě předsedů a tajemníků Klement Gottwald, který prohlásil, „že to je jedna z těch věcí, jejíž splnění přispěje k provedení obratu v masově politické práci strany.“⁸⁹ Materiál stanovil, že při každém KV KSČ má vzniknout tisková komise a to pod hlavičkou kulturně-propagačního oddělení. V jejím čele stojí tiskový referent pracující v aparátu strany na plný úvazek, tedy KSČ také plně placený. Komise pak má mít pět členů, mezi nimiž nesmí chybět šéfredaktor krajského listu, případně také redaktoři okresních periodik. Stejně tak mezi členy komise mají být jmenováni pracovníci krajského sekretariátu, kteří „znají náladu a názory čtenářských kruhů a všech vrstev obyvatelstva.“⁹⁰ Úkolem tiskového referenta bylo dohlížet na provádění politiky strany v tisku celého kraje. Vykonával dohled nejen nad tiskem KSČ, ale nad veškerými periodiky vydávanými na území kraje. „Pečuje o to, aby naše časopisy osvětlovaly všechny důležité problémy, aby řádně prováděly stranické kampaně, aby stoupala jejich úroveň a zlepšovala se jejich úprava.“⁹¹ Dokonce měl za úkol svolávat porady redaktorů a to nejen komunistického, ale veškerého tisku, tedy tisku ostatních stran Národní fronty a dalších povolených organizací (ROH, zájmových či profesních svazů, podnikové listy, církevní či kulturní tisk atd.). Na těchto poradách je instruovat, tedy předávat jim direktivy ÚV KSČ a dohlížet na jejich plnění, případně jim přímo diktovat, o čem a jak mají psát, jak ještě ukážeme dále. Komise pak také měla za úkol budovat síť dopisovatelů ze závodů a z vesnic a vést získávací kampaně, tedy akce, které měly za úkol zvýšit počet členů

⁸⁸ NA, KSČ-ÚV, fond 19/5, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 18, zápisy z porad odboru propagace, 1951 a 1953, s. 98.

⁸⁹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/5, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 18, zápisy z porad odboru propagace, 1951 a 1953, s. 138.

⁹⁰ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 91.

⁹¹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 91.

KSČ.⁹² Za tímto účelem měla komise povinnost podle pokynů ÚV KSČ vypracovat plány těchto kampaní a spolupracovat s krajskými i okresními výbory.

Při okresních výborech strany pak KSČ ustavila tiskové referenty (členy okresního výboru), kteří měli obdobné úkoly jako jejich krajský nadřízený, ovšem pouze v místě svého okresu. Okresní referent samozřejmě podával zprávy krajské komisi a staral se o odběr tisku a o získávací kampaň. „Musí si najít dobrovolné spolupracovníky, kteří mu pomáhají budovat okresní síť dopisovatelů.“⁹³ Základní organizace pak měly ustavit tiskového důvěrníka, který se staral hlavně o odběr stranického tisku a o jeho kolportáž a informoval okresního referenta o dění ve své obci či v závodě, případně JZD, státním statku, státní technické stanici apod.⁹⁴

Takto vytvořený systém složený v zásadě z jednotlivců ovšem přestal brzy kapacitně dostačovat, neboť KSČ, jak jsme konstatovali výše, na počátku 50. let de facto přebírala samosprávnou roli státu a jeho orgánů a lidé zaměstnaní v krajských a okresních sekretariátech byli zavaleni reálnými i ideologickými a propagandistickými úkoly spojenými s hlavními kampaněmi, které KSČ v té době vedla – združstevňování, znárodnování, boj proti opozici, církvím, politické procesy atd. Bylo tedy nutné systém rozvinout a upravit. Nový, rozvinutější aparát KSČ vznikl v létě a na podzim roku 1951. Dne 12. října 1951 se u Gustava Bareše, tedy u vůdčí postavy propagační a ideologické části aparátu ÚV KSČ, konala porada⁹⁵ pracovníků tiskového odboru s redaktory Rudého práva a Tvorby, na které nechyběl ani Josef Vaníček, pověřený na ÚV starostí o krajský tisk. „Účelem porady bylo projednat a stanovit úkoly stranického tisku pro nejbližší dobu“⁹⁶ a zaměřil se především na strukturu strany a regionálního tisku, v konkrétních případech došlo také na přímé zadání úkolů stranickému tisku. Na úvod jednání Gustav Bareš před zástupci stranických periodik rozkryl fakt, že došlo k reorganizaci aparátu strany a že by se toto mělo také odrazit v tisku. „Nepůjde ale o to

⁹² NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 92.

⁹³ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 92.

⁹⁴ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 92.

⁹⁵ Jak takové porady aparátu KSČ i vedení státní správy, ministerstev apod. probíhaly, o tom svědčí například kritická poznámka ze zápisu porady šéfredaktorů s ministrem Alexejem Čepičkou a dalšími vrcholnými politiky konaná 19. ledna 1948. Autor zápisu pro účely ÚV KSČ konstatuje: „Nedostatkem této porady bylo, že projev s. Nejedlého a výklady dra. Popela a dra. Gallase trvaly více než dvě hodiny. Jednak soudruzi postupně odcházel a pak nezbyl čas na dotazy.“ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 395, porady redaktorů s ministry, s. 2.

⁹⁶ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 20, zápisy z porad kulturně-propagačního oddělení, 12. 10. 1951, s. 42.

prozrazovat, jak vypadá organizace našeho celého aparátu – o tu nejde – ale bude potřebí politicky objasňovat, rozebírat ty otázky, na které nás s. Gottwald orientuje. Stranický tisk tak pomůže funkcionářům a celé straně lépe a rychleji najet na správné metody a styl práce, kterých je potřebí k zvládnutí úkolů, které před sebou máme.“⁹⁷ Řešila se především otázka tzv. kádrů, tedy personálního zajištění aparátu strany; uplatňování vedoucí úlohy strany, tedy upevňování monopolu strany ve státě; kontrola plnění usnesení, porada de facto sledovala, jestli jednotlivé složky aparátu dělají, co mají; a v neposlední řadě také to, jak vést propagandu a agitaci. Vedoucí krajských redakcí, Josef Vaníček, byl touto schůzí pověřen, aby pomoc stranického tisku při budování nové struktury a hlavně při upevňování mocenského monopolu tlumočil v krajských redakcích a dohodnul s nimi postup, jakým tuto direktivu naplní.⁹⁸ Korekce systému řízení strany a její organizace se odrazila také na poradě vedoucích odborů oddělení propagandy a agitace, která následovala logicky po rokování u Gustava Bareše, konkrétně 18. října 1951, kdy Čestmír Císař, Josef Vaníček, Pavel Reiman, Dušan Havlíček a další probírali také spolupráci s krajskými sekretariáty v otázce propagandy. Na každém KV KSČ měl napříště kromě dalších referátů fungovat pod vedoucím odboru agitace rovněž referát pro tisk a rozhlas, který spravoval také krajský tisk a vesnické i závodní časopisy. V diskusi k problému zlepšení kontaktu s krajskými výbory KSČ zaznělo: „Jednotlivým soudruhům (z ústředí aparátu, pozn. aut.) byly rozděleny kraje, na kterých budou sledovat propag. práci. Každý soudruh bude do svého kraje zajíždět, pomáhat, sledovat propagandu v kraj. časopisu, poznávat kádry, aby byl s to informovat o svém kraji ostatní soudruhy.“⁹⁹ Ukazovalo se, že kraji spravované listy nemají nejen požadovanou úroveň, ale ke všemu že krajské výbory nedovedly mnohdy zajistit ani požadovanou distribuci a penetraci stranického tisku do domácností a závodů.¹⁰⁰ Již zmíněný pracovník aparátu ÚV KSČ, Josef Vaníček, k tomu podle zápisu nedatované porady vedoucích odborů oddělení propagandy ze sledovaného období konstatuje: „Při návštěvách v krajích zjistil ve většině případů apatický pohled na práci distributorů. Navrhuje, aby na každém KV KSČ byl speciální tiskový referent, politicky

⁹⁷ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 20, zápisy z porad kulturně-propagačního oddělení, 12. 10. 1951, s. 42.

⁹⁸ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 20, zápisy z porad kulturně-propagačního oddělení, 12. 10. 1951, s. 42.

⁹⁹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 15, porady vedoucích odborů oddělení propagandy 1951 – 1953, s. 26.

¹⁰⁰ Na konkrétním příkladě o tom v této práci pojednává kapitola Kritika ve Stráži severu, kde tento fakt výmluvně dokládá kritika libereckého deníku uveřejněná v lednu 1950 na stránkách revue Funkcionář. Blíže viz Nízká úroveň Stráže severu. Funkcionář, 25. ledna 1950, číslo 2, s. 89an.

vyspělý soudruh, který by se staral o to, aby tisk a jeho rozšiřování se stalo politickou záležitostí.“¹⁰¹ Pracovníci aparátu ÚV KSČ si tedy uvědomovali, že již nestačí na každém kraji člověk pověřený ideologií a propagandou, kam v dobovém pojetí spadal i tisk a rozhlas, ale je nutné přidat další pracovníky pověřené výhradně organizováním místního tisku. To, že aparát ÚV KSČ nechtěl v této věci ponechat nic náhodě, dosvědčuje zápis z porady konané o tři týdny později, 2. listopadu 1951, kde k reorganizaci aparátu KV KSČ Čestmír Císař uvedl, že bude třeba sestavit seznam tajemníků krajských výborů odpovědných za agitaci a propagandu. Doporučil dokonce „založit kádrové spisy vedoucích oddělení agitace a propagandy krajů podle zásady, že kádrové spisy z krajů, kde jsou oddělení společná, budou uloženy v oddělení propagandy a agitace. Spisy z krajů, kde jsou oddělení rozdělná, budou rozděleny podle příslušnosti do oddělení agitace a propagandy a oddělení škol, věd a umění.“¹⁰² Z této poznámky je mimo jiné patrné, že v některých krajích neměl pověřený tajemník na starosti jen propagandu a agitaci, potažmo pod ně spadající tisk, ale také školství, umění a vědu; nutnost rozšířit aparát o další pracovníky a rozdělit mezi ně práci v těchto oborech je tedy evidentní. Všechny pracovníky, na které měly být vedeny kádrové spisy, pak oddělení rozhodlo pozvat do Prahy k pohovorům a seznámení. Cílem reorganizace tedy na jednu stranu bylo personálně posílit krajské a okresní sekretariáty, aby mohly zvládat množství práce, kterou po nich ÚV KSČ požadoval, ale zároveň upevnit dohled nad jejich činností – ten se napříště neměl projevovat pouhou kontrolou splnění předaných úkolů a direktiv, ale přímou součinností pracovníků ÚV KSČ s pracovníky regionálních sekretariátů.

Dne 3. prosince 1951, tedy již po zatčení Rudolfa Slánského a po výše zmíněné poradě u Gustava Bareše, kde byla tzv. vytýčena vedoucí linie, se konala další z týdenních porad pracovníků oddělení propagandy a agitace, na které Čestmír Císař shrnul to, jak má nadále aparát strany fungovat a jak mají být plněna jeho usnesení: „Po kritice stranického aparátu v září byl u některých soudruhů pocit, že stranický aparát se stává méně důležitým a vzhledem k tomu, že se nemá vměšovat do práce státního aparátu, že nemá tedy ani kontrolovat. Takové zjevy musíme odmítat a naopak vyvíjet co největší aktivitu a iniciativu při prosazování stranických usnesení. To znamená také pomáhat, ovšem pomáhat tak, aby naše pomoc byla vedena směrem na zvýšení vedoucí

¹⁰¹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 15, porady vedoucích odborů oddělení propagandy 1951 – 1953, s. 28.

¹⁰² NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 15, porady vedoucích odborů oddělení propagandy 1951 – 1953, s. 36.

úlohy strany, ať již ve státním aparátě, masových organizacích nebo v hospodářském životě státu.¹⁰³ V diskusi také z úst Josefa Vaníčka zazněla zpráva o tom, jak s usneseními ÚV KSČ pracovat na úrovni krajů a jejich tisku: „Je fakt, že některé naše KV dosud nedovedou používat k tomuto účelu svůj krajský tisk. Plány listů nejsou mnohde koordinovány s plánem krajské organizace. Odstranit tento nedostatek znamená především vytvořit lepší poměr KV ke krajskému tisku.“¹⁰⁴

Ústřední výbor ovšem pomoc svých krajských a okresních orgánů neřídil tímto způsobem jen tisk, ale de facto veškerou publikační činnost. Příslušná ministerstva (ministerstvo školství, věd a umění a ministerstvo informací a osvěty) tak sloužila jako orgány, které rozhodovaly o vydávání novin, časopisů, knih a dalších periodik – de iure organizovaly publikační plány vydavatelství, udělovaly a odebíraly licence k vydávání tisku, přidělovaly papír¹⁰⁵ apod., ale stranický aparát měl fakticky rozhodující slovo při

¹⁰³ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 15, porady vedoucích odborů oddělení propagandy 1951 – 1953, s. 45.

¹⁰⁴ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 15, porady vedoucích odborů oddělení propagandy 1951 – 1953, s. 45. Dokládá to také Návrh na usnesení politického sekretariátu o vznikajícím ideologickém listu stany Nová mysl, který konstatuje, že „do stranického tisku málokdy napíše propagandistický článek ze života strany některý z odpovědných pracovníků kraje či okresu.“ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 15, porady vedoucích odborů oddělení propagandy 1951 – 1953, s. 69.

¹⁰⁵ „Přidělování papíru se již v období po roce 1945 stalo jedním ze zásadních prvků, kterým ministerstvo informací mohlo ovlivňovat vydávání a rozsah listů, tedy také jejich dopad na veřejné mínění: Republika se potýkala s jeho velkým nedostatkem. Papírny v pohraničí měly hlavně německé zaměstnance a po skončení války se jejich fungování nedařilo státním orgánům zorganizovat. Stát převzal do národní správy papírny ve Větrní u Českého Krumlova a v České Kamenici, které obnovily svoji činnost až na konci července 1945. Vedle problémů personálních se úřady potýkaly také s komplikacemi v oblasti dodávek uhlí, které bylo nezbytné pro činnost papíren. Existovaly problémy se zajištěním železniční přepravy. Vzhledem k potížím v dopravě nebylo ani možné zajistit dodávky papíru ze Slovenska. Ministerstvo průmyslu vydalo 15. června 1945 vyhlášku, podle níž obhospodařování papíru spadalo zcela do kompetence tiskového odboru ministerstva informací, které mělo zajistit rozdělování papíru pro jednotlivá vydavatelství. Ministerstvo informací vydalo 27. června 1945 oběžník, který ukládal národním výborům v českých zemích zjistit a zajistit veškeré zásoby papíru. Vydavatelství se v prvních týdnech po osvobození snažila mezi sebou dohodnout na výši nákladů jednotlivých listů, ale docházelo k situacím, kdy tituly byly tištěny i na papír, který nebyl ministerstvu nahlášen, čímž listy dosáhly výrazně vyššího nákladu. Proto se vydavatelství obviňovala z nedodržování dohodnutých nákladů. Rozsah listů zůstal v roce 1945 omezen pouze na 4 strany pro každé číslo. Redakce požadovaly zvětšení rozsahu, ale ministerstvo informací oponovalo nedostatkem papíru. Ministr informací Václav Kopecký rozhodl v červnu 1945 o vzniku komise pro věci tisku a papíru složené ze zástupců politických stran a vydavatelství, která v součinnosti s tiskovým odborem ministerstva informací rozhodovala o distribuci papíru a o nákladech a rozsahu jednotlivých titulů. Vzhledem k nedostatku papíru komise nepovolovala listům vydávání večerníků a pondělních vydání. Rozsah deníků se omezoval na čtyři strany a listy nesměly být dávány do prodeje dřív než v den uvedeného data vydání. (...) Koncem října 1945 musela vláda rozhodnout na dobu jednoho měsíce o zastavení vydávání veškerého periodického tisku s výjimkou deníků, úředních věstníků a velkých stranických týdeníků. Ministr informací Václav Kopecký vydal 26. října 1945 vyhlášku o přechodném omezení ve vydávání periodických tiskopisů, která stanovila, že od 1. prosince 1945 budou moci vycházet jen ta periodika, která schválí ministerstvo informací na základě nové žádosti o povolení k tisku. Dále si ministerstvo na základě vyhlášky vyhrazovalo pravomoc stanovovat náklad, rozsah, rozměr i periodicitu každého titulu. V listopadu 1945 musela všechna vydavatelstva podat tiskovému odboru ministerstva informací novou žádost o povolení vydávání svého periodika, v níž musela být uvedena předpokládaná spotřeba papíru.“ BEDNAŘÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948 .

schvalování rozhodnutí těchto ministerstev, navíc koordinoval a reguloval distribuci, tedy faktický důsledek a dopad vydaných textů. Například 8. února 1951, tedy ještě před reorganizací aparátu strany, se kulturně-propagační a ideologické oddělení ÚV KSČ na své pravidelné poradě usneslo, že jeho pracovnice „s. Beranová zařídí, aby krajské časopisy KSČ probíjovány prodej knih na venkov v družstevních prodejnách“ nebo že také „vypracuje návrh dálnopisu krajským redakcím s pokyny ke zvýšení pozornosti agitaci na závodech...“¹⁰⁶

Pracovníci a vedoucí představitelé KSČ si navíc byli svého monopolu na tomto poli velmi dobře vědomí a cíleně jej využívali ve svůj prospěch. Bruno Köhler například na celostátní poradě vedoucích odborů agitace 2. 7. 1952 konstatoval: „Nikdy neměla strana takové možnosti rozvinout velkou agitační práci a kampaň jako má nyní. Vzpomeňte si, když vládli kapitalisté, jestli jsme mohli používat ke své agitační práci rozhlasu, tisku atd. Nyní máme tisk, řek bych přímo máme monopol, poněvadž žádný jiný nepřátelský tisk nepřipustíme. Tak všechny prostředky jsou nám k dispozici a nyní jde o to, abychom neteorisovali (sic!) a nefilosofovali, ale dovedli používat všech agitačních prostředků jako zbraní ve své práci. Musíme používat zbraní, které máme v ruce, a je potřebí s nimi střít a ne filosofovat. Zbraně je třeba používat, agitovat s nimi, o to jde. (...) Hlavním článkem jak ve válce, i když máme atomovou pumu, i když máme letadla, hlavním článkem k vyhrání války je pěchota. Vždycky byla a bude. Takovou pěchotou je u nás naše osobní agitace. Přesvědčovat lidi, - rozhlas, film atd. to jsou kanóny a letadla, s tím můžeme připravit půdu, ale pak musí přijít pěchota a obsadit posice, upevnit obsazené území. Kdybychom nepřišli, neobsadili a neupevnili posice, tak jsme bitvu nevyhráli. Tak to je i u nás, když chceme získat rolníky, abychom udělali kus dobré práce ve žních, abychom šli dále do JZD, musíme jít k nim, musíme s nimi mluvit. Hlavní zbraní v našem případě je naše osobní agitace.“¹⁰⁷ O tom, že také tato rovina práce odboru agitace a propagandy na ÚV KSČ fungovala z pohledu vedení strany po reorganizaci v roce 1951 uspokojivě, svědčí Zpráva o hlavních úkolech a návrzích, které III. oddělení předkládalo orgánům a zajišťovalo v nepřítomnosti Jiřího Hendrycha od 11. 7. do 31. 7. 1955: „Lektoři ÚV KSČ jsou vysíláni na přednášky k vyzbrojení stranického aktivu i pro veřejnost. Dosud přednesli 10 přednášek pro

In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress, 2004, s. 135.

¹⁰⁶ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 394, zápisy se schůzí tiskového odboru, s. 3, 8. 2. 1951.

¹⁰⁷ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 85, celostátní porada ved. odborů agitace, 2. 7. 1952, s. 51an.

stranický aktiv v těchto krajích: Praha, Bratislava, Brno, Liberec, Karlovy Vary, Gottwaldov, České Budějovice, Olomouc, Pardubice, Košice a 8 přednášek pro veřejnost. O přednášky byl jak na aktivech tak ve veřejnosti veliký zájem, o čemž nejlépe svědčí veliké účasti na přednáškách pro aktiv i veřejnost. Tak například na přednáškách pro aktiv v Praze byla účast 270 posluchačů, v Karlových Varech 170, v Bratislavě 110, v Brně přes 100, na veřejné přednášce v Karlových Varech přes 500 posluchačů a v Liberci 343 posluchačů.¹⁰⁸ Poznamenejme jen na okraj, že počty členů KSČ, kteří se účastnili přednášek „pro aktiv“ nejsou nijak rozhodující cifrou vypovídající o popularitě podobných agitačních akcí mezi veřejností, neboť se povětšinou jednalo o povinné schůze. Stejně tak málo o situaci vypovídají čísla o dvou přednáškách „pro veřejnost“, protože není nijak specifikováno, jak byli obyvatelé Karlových Varů a Liberce (tedy pohraničních regionů s novou a dosud neusazenou skladbou obyvatelstva) zváni, ani kdo přesně tvořil auditorium, zda šlo o běžné občany nebo o dělníky z továren dovezené záměrně na schůzi či o členy jiných organizací obdobně k účasti donucených. Navíc osobní agitace, jak po ní volal ve svém příspěvku Bruno Köhler, stále podléhala výrazně lidskému faktoru, z mnoha náznaků z porad a rokůvání odboru propagandy a agitace je zřejmé, že lidé pověřeni agitací v krajích a na okresech neplnili mnohdy svoji roli tak nadšeně, jak to vedení KSČ očekávalo. Jistě zde působily faktory jako nepopulární zemědělská politika a združstevňování, omezení svobod, zabavování majetku, ale i prostý lidský stud či čistě přemíra úkolů, pro které na cílenou a patřičně nadšenou agitaci nezbýval čas a prostor.

Velkým problémem pro organizaci aparátu KSČ se stalo zatčení Rudolfa Slánského na konci roku 1951, které se dotklo nejen celé společnosti, ale především aparátu KSČ, který právě Slánský s rovněž zatčenou Marií Švermovou od války řídil. Na poradě vedoucích pracovníků oddělení agitace a propagandy a oddělení škol, věd a umění 10. prosince 1951 (přítomni mimo jiné byli Čestmír Císař, Pavel Reiman či Jiří Pelikán) prohlásil Gustav Bareš, v jehož kanceláři se schůzka konala, „jak je nutno s největší vážností dívat se na tento případ z hlediska vnitrostranického, vnitrostátního i mezinárodního. Připomněl slova s. Gottwalda na zasedání ÚV o tom, kam vedla zrádčovská politika Slánského: k oslabení akceschopnosti strany, k narušení její jednoty, k nebezpečí vytvoření druhého vedoucího centra. S hlediska tohoto odhalení musíme prozkoumat všechno to nesprávné, co v naší práci bylo; tahanice a nesprávný poměr

¹⁰⁸ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 16, záznamy z porad vedoucích odb. propagandy a agitace, s. 65, 31. 7. 1955.

mezi aparátem ÚV a soudruhy ve stát. aparátě apod.¹⁰⁹ Viník nesouladu mezi aparátem KSČ a jednotlivými stupni státní samosprávy jakož i nefunkčnosti aparátu strany byl tedy vybrán v podobě Slánského a dalších zatčených funkcionářů, nefunkčnost nebo problematické fungování systému to však nezměnilo. Systém řízení byl do té doby teoreticky ustaven jako trojbodový – stranický, státní a svazový (týkalo se příkladně kultury, kde toto rozložení je dobře sledovatelné). V počáteční fázi ustavování režimu to ale byl, jak už jsme si ukázali stranický pracovník, kdo určoval základní rámec ve své oblasti, ostatní složky jeho direktivu sledovaly a vykonávaly.¹¹⁰

Na zmíněném jednání po zatčení Slánského promluvil člen ÚV KSČ a bývalý liberecký krajský tajemník Rudolf Vetiška, nedávno přeložený z vedení KV KSČ v Liberci do ÚV KSČ v Praze: „Už v práci v kraji i za ten krátký čas, co jsem zde, jsem poznal, že oddělení agitace a propagandy nepochopilo svou úlohu, mobilisovat stranu. Soudruzi se bojí pracovat s lidmi, neobklopují se soudruhy ze závodů. Neumíme dát

¹⁰⁹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/5, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 18, zápisy z porad odboru propagace, 1951 a 1953, s. 153. Bareš ve svém projevu dále konstatoval, že „není možné trpět ani sebemenší náznaky kulturního boje, naopak je třeba postavit se se všemi soudruhy na základ linie naší strany, semknout se v práci kolem ÚV a s. Gottwalda. Musíme ze všech sil straně pomáhat odstranit škody, které byly napáchány.“ O dramaticitnosti jednání svědčí také slova přítomného s. Muchy pronesená v diskusi, která odrážela v té době se eskalující spor mezi Gustavem Barešem na straně stranického aparátu a Václava Kopeckého z ministerstva informací. Mucha, patrně člen odboru škol, vědy a umění, zde v přítomnosti Gustava Bareše „sebekriticky sdělil, že svůj nedostatek vidí v tom, že bez výhrad přejímal všechno to, co s. Bareš ukládal. Nepovažuje za správné, že s. Bareš vystoupil v závěru VI. konference učitelů. V kádrové politice nutno více přihlížeti na politickou stránku člověka, na jejich oddanost straně. Z rozhovorů se s. Kopeckým a s. Nejedlým přišel k poznání, že v poměru s. Bareše k s. Kopeckému nejde jen o drobné rozpory, ale o hluboké a zásadní věci na poli kulturní politiky. Poukázal, jak jsou vlastenecky zaměřeny projevy s. Nejedlého i Kopeckého, jak činnost v kraji byla takto orientována a jak příchodem do aparátu ÚV cítil, jako by tato orientace z něho byla vytrhována.“ Čestmír Císař zase sebekriticky přiznal, že propadl „klišování. Byli jsme fakticky seskupování na jiné platformě než kolem ÚV a s. Gottwalda. To se například projevilo v reageni po 6. září v poměru k státnímu aparátu. Nepřítel nás hnál proti státnímu aparátu, ale upozorňuje na to, zda soudruzi ve státním aparátě nebyli tímž nepřítelem záměrně hnáni proti nám. (...) Nebylo správné, že když nás s. Kopecký k sobě zval, aby se věci urovnaly, že jsme za ním nešli.“ NA, KSČ-ÚV, fond 19/5, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 18, zápisy z porad odboru propagace, 1951 a 1953, s. 154an. Přitom ještě 12. září 1951 se sešla porada u Gustava Bareše téměř v identickém personálním obsazení, kde právě Čestmír Císař shrnul doporučení Gustava Bareše pro práci odborů kulturně-propagačního oddělení aparátu ÚV KSČ takto: „Soudruhům doporučeno, aby pracovníci našeho oddělení prozatím se zdrželi přímého styku s ministerstvy. Neznamená to ovšem vytvořit umělou izolaci od státního aparátu, ale je třeba vyčkat konkrétních pokynů a postupovat ve smyslu směrnic vytyčených politickým sekretariátem ÚV KSČ.“ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 15, porady vedoucích odborů oddělení propagandy 1951 – 1953, s. 13. Dne 18. října, tedy ještě před schůzkou u Bareše po zatčení Slánského, už ovšem doporučení vzešlé z další porady vedoucích zmíněného odboru znělo právě obráceně: „Je třeba navázat ještě užší styk se státním orgány, ještě jej zintensivnět. Řídit se slovy s. Gottwalda na zářijovém ÚV: Nekomandovat, nemachrovat, ale spolupracovat, jednat, radit atd. Styk provádět co možná s vědomím ministra nebo náměstka. Potírat tendence *ať se vaří ve vlastní šťávě*.“ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 15, porady vedoucích odborů oddělení propagandy 1951 – 1953, s. 24.

¹¹⁰ Blíže viz KNAPÍK, Jiří: Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950, Libri, Praha 2004, s. 132an.

lidem radost z práce, nevidíme věci v celé šíři úkolů strany, neumíme rychle reagovat na události, nedáváme dost argumentů. Musíme přitahovat stále více lidí k spolupráci, více si člověka vážit.“¹¹¹ Na závěr jednání tak bylo mimo jiné rozhodnuto ukončit stav izolace aparátu KSČ od státní správy a více s ní spolupracovat.

Svou roli také hrál fakt, že direktivy ÚV KSČ se do krajů a na okresy dostávaly sice relativně rychle (s ohledem na tehdejší možnosti přenosu informací), ale i týdny leckdy zůstávaly bez povšimnutí právě na těchto stupních stranické hierarchie. Projevuje se to například v jednáních celostátních porad těchto regionálních agitačních pracovníků, kde je pracovníci aparátu ÚV KSČ často velmi návodně instruovali, jak mají postupovat: „Až přijдете domů, co je nutno dělat? Ihned si zavolat vedoucí pracovníky na krajském výboru strany, s nimi si pohovořit, co jsme dnes dělali. Vlastně jsme dnes zde v podstatně projednávali dopis Ústředního výboru strany a vlády. Je třeba, aby po naší poradě to netrvalo zase týden nebo 14 dní, než byste se dohodli s vedoucím tajemníkem v kraji. Musíte se starat vy, aby to nebylo zamčeno někde v šuplíku. Promluvte s ním, že vám bylo uloženo, abyste rozvinuli velkou agitační kampaň v plnění úkolů, které Ústřední výbor stanovil v bitvě o výživu národa, v bitvě o další rozšíření našeho socialistického sektoru v první řadě rozšířením a upevněním JZD, v bitvě o udržení míru. Nic víc od vás nechceme.“¹¹²

Nešlo ale jenom o jednostrannou kritiku od ÚV na nižší stupně stranické struktury, také pracovníci krajů a okresů se na poradách a konferencích obraceli na pracovníky ústředí a žádali přesnější instrukce či zlepšení systému předávání direktiv (tyto požadavky mnohdy nesly dobovým kontextem dané odkazování na zkušenosti ze Sovětského svazu a také leckdy svéráznou dobovou rétoriku). Formálnost systému odhalil například na celostátní poradě vedoucích oddělení propagandy a agitace KV KSČ konané 25. září 1952 pracovník pražského krajského sekretariátu strany, pozdější ředitel Československé televize, Jiří Pelikán: „...celá akce závazků pracujících Pražského kraje nese značné rysy formálnosti, které spočívají v tom, že řada okresů dělala závazky tím způsobem, že příslušný tajemník si zavolal soudruha ředitele na závodě, upozornil ho, že se chystá takový a takový závazek a zeptal se, kolik by závod mohl ušetřit. Ředitel řekl číslo a toto číslo se zahrnuje do celokrajského závazku, přestože nebylo ničím podloženo. Skutečnost ukazuje, že je ještě tisíc závodů, které

¹¹¹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/5, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 18, zápisy z porad odboru propagace, 1951 a 1953, s. 157.

¹¹² NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 85, celostátní porada ved. odborů agitace, 2. 7. 1952, s. 53.

nejsou zapojeny do závazku Pražského kraje a že je řada závodů, které byly zapojeny formálně, že dělníci závazky nežijí a že závazky se v celé řadě případů ukazují jako nereálné.¹¹³ V zápětí Pelikán nabízí východisko, jak tuto formálnost, ke které systém pár let po svém vzniku dospěl, odstranit. To, že si za vzor vzal Sovětský svaz, ukazuje, že také jeho řešení bylo do jisté míry formální, nevykročilo z osvědčeného dobového rámce: „V Sovětském svazu to dělají tím způsobem, že v jarních měsících jednotlivé oblasti posílají dopis s. Stalinovi, v nichž se zachycuje život celé oblasti, t. j. jak závodů, tak i vesnic. Z toho vyplývá, že dříve, než se takové závazky oznámí s. Stalinovi, že se probouzí iniciativa pracujících na jednotlivých pracovištích, diskutuje se o možnostech zvýšení zemědělské výroby, hektarových výnosů a na podkladě toho obecní výbor dává mobilisační čísla, která jdou znovu na jednotlivá pracoviště k diskusi a teprve potom z toho vzniká závazek, dopis s. Stalinovi...“¹¹⁴ Jiří Pelikán, zde jako zástupce pražského kraje, na schůzce dále řekl, že by kraje uvítaly větší podporu ústředního výboru a v zásadě přesné direktivy, co a jak mají dělat. Po procesu se skupinou kolem Slánského, ale také po nedávné změně struktury aparátu, celou stranu paralyzovaly obavy z úchyly a neporozumění stranické direktivě: Pelikán tedy konstatuje, že krajským schůzím musí jejich obsah dávat samozřejmě krajské sekretariáty samy za sebe. „Myslím však, že bychom potřebovali více pomoci při takových akcích, jako jsou veřejné schůze na vesnicích, kde se má mluvit o příkladu sovětského zemědělství. Aby nám nevznikaly sektářské úchyly, potřebovali bychom větší pomoc, materiály ústředního měřítká. Stává se v praxi, že i my to přenášíme do okresů a do organizací a říkáme: svolajte besedy, dělejte schůze, soudruzi schůze svolávají, avšak méně se zabývají náplní. (...) Nečekáme, že nám rozum spadne z ÚV, soudruzi z ÚV nám pomáhají při přednáškové propagandě, ale říkám to proto, že máme vyzvedávat časové otázky nejenom z hlediska agitačního, ale i propagandistického. Na podkladě celoročního plánu porady a studovny vedeme okresní poradny k tomu, aby konaly jednotlivé přednášky k problémům, které by vycházely z toho, jaké zkušenosti z Říjnové revoluce pro nás vyplývají.“¹¹⁵

Nedostatky v agitační práci a v úrovni lidí, kteří měli společnosti vštípit základy nové ideologie byl patrný už na počátku 50. let 20. století v každém zápisu ze všech

¹¹³ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 85, celostátní porada ved. odborů propagandy a agitace KV KSČ, 25. 9. 1952, s. 16.

¹¹⁴ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 85, celostátní porada ved. odborů propagandy a agitace KV KSČ, 25. 9. 1952, s. 17. ;

¹¹⁵ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 85, celostátní porada ved. odborů propagandy a agitace KV KSČ, 25. 9. 1952, s. 19.

schůzí a porad oddělení propagandy a agitace, a to ať už jedná jen interně toto oddělení v rámci ÚV KSČ nebo ať pozve také vedoucí z krajů, a pokračoval dále také v následujících letech. V červnu 1952 například pracovníci tohoto oddělení ústředního výboru vyslechli tato slova krajského vedoucího Ludvíka z Gottwaldova: „Je třeba, aby náš propagandista, kterého vysíláme ven, byl tvůrčí člověk. U nás na některých úsecích se těžko potýkáme s otázkou Masaryka. Projevuje se nám to na příklad, že branci kladou věnce k soše Masaryka. Stal se nám také případ, kdy dva kluci přišli za učitelkou, že by chtěl oslavit narozeniny Masaryka. Učitelka jim řekla, že mohou slavit, ale jenom v srdci. To bylo v Hošťálkově na Vsetínsku. Vyslali jsme tam zkušeného referenta. Na přednášku přišli 4 lidi. Hledali jsme cestu přes rodičovské sdružení. Přišlo 6 lidí. Řekli jsme si, že tam pojedeme, a že musíme prorazit. Zmobilisovali jsme lidi přes organizaci strany, MNV. Sešlo se 22 lidí. Potom jsme udělali něco jiného. Přednesli jsme přednášku rozhlasem. Dělal se hloučky a diskutovaly. Žena faráře poslouchala přednášku na půdě za vikýřem. Při hledání cesty k lidem nevyužíváme všech možností, které máme.“¹¹⁶ Dušan Havlíček na tuto výtku jménem ÚV reagoval ve své závěrečné řeči, kdy krajského tajemníka Ludvíka za jeho agilnost spíše pokáral, neboť tady krajský aparát napnul sílu cíleně na jednu obec, ale kdyby takto postupovali všichni a při všech problémech, neúnosně by to aparát strany zatížilo: „Soudruh Ludvík tady nadhodil otázku method práce a forem aparátu KV směrem dolů. Co je úkolem aparátu? Příprava návrhů na usnesení voleného orgánu, zajišťování a kontrola plnění úkolů, informování stranických orgánů, jak jsou usnesení plněna. Kontrola musí být účinná. Jest správné, že soudruzi jezdí dolů, kde si ověřují své argumenty, upevňují své spojení, kontrolují a na místě pomáhají. Ale mít styk a pomáhat ještě neznamená zajet do každé vesnice při každé akci přímo z kraje. Je třeba rozvrhnout své síly a neběhat z jedné organizace do druhé. Řiďme se Leninovým heslem: Lépe méně, ale lépe!“¹¹⁷

Havlíčková slova, na první pohled vůči Ludvíkovým výtkám poněkud přehlíživá a arogantní, se při bližším zkoumání ovšem zdají opodstatněná zkušeností z praxe. Pracovníci aparátu ústředního výboru totiž sami namnoze organizaci strany komplikovali tím, že když se neosvědčilo vedení strany po přímé linii ÚV – KV – OV atd., kontaktovali přímo nižší složky v této struktuře, například okresní výbory a kraje o tom ani neinformovali. Jednak se v době politických procesů museli krajští pracovníci

¹¹⁶ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 84, celostátní porada ved. odborů propagandy a agitace, 4. 6. 1952, s. 8.

¹¹⁷ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 84, celostátní porada ved. odborů propagandy a agitace, 4. 6. 1952, s. 46.

takovým postupem cítit ohrožení a jednak jim to komplikovalo jejich práci. Ostravská vedoucí agitace, Miková, vystihla jeden takový případ: „Připomínky k ústřednímu výboru. Nám velmi pozdě chodí agitační a propagační materiál. Tak například k 1. Máji. Materiál pro stěngazety přišel týden po 1. Máji a to přes 500 kusů. Materiál je posílán tak nezodpovědně, že soudruzi ani neví, co komu patří. Celkem je vydáváno tak málo hodnotných plakátů a transparentů. K nám chodí soudruzi z okresů a chtějí na nás nějaký materiál, hesla a podobně. Bylo by třeba, aby soudruzi si naplánovali, co vydat k různým příležitostem a hlavně včas. Nyní formuláře pro učitele v okresech. Ústřední výbor se neporadil s krajem a poslal tyto formuláře přímo na okresy. Okresy nám nyní volají, že jsme jim toho poslali málo, takže nyní bychom toho potřebovali ještě 2 000 kusů. Nevíme, kolik poslali jste okresům a potřebovali bychom, abyste nám sdělili, nebo dali rozdělovník, abychom věděli, kolik kterému okresu dodat.“¹¹⁸ Na stejné schůzi spolupráci s ÚV KSČ kritizovalo hned několik krajských vedoucích propagandy a agitace, např. Cholík z Karlových Varů nebo Hruška z Hradce Králové, který řekl: „Byl jsem pověřen naším odborem agitace, abych řekl, že se mu nedostává dostatečné pomoci z aparátu ÚV. Říkají, že by mohli soudruzi z agitace pomoci dokumentem, jako to udělali soudruzi z propagandy. Myslím, že i soudruh Havlíček (zástupce ÚV na této poradě, pozn. aut.) dneska ošidil stránku agitace. Když jsme dělali agitační zajištění k usnesení strany a vlády, šli jsme dolů do okresů. Tak, jak je šizena tato otázka ze shora, tak je šizena i dole. Pracovník okresního aparátu projednával v organizaci usnesení, a když přišel k agitační práci, tak říkal, že již nemá čas. Musíme hledat cesty, jak ven z toho neřádstva, které bylo naděláno. Odbor agitace musí pomoci více, i když nemůže dát celý plán, ale může udělat průzkum, a tak pomoci.“¹¹⁹ Tajemníci Míkové na konci jednání odpověděl jeden z pracovníků aparátu ÚV, Urban, který také odhalil, proč ústřední aparát někdy kraje obchází: „Byli jsme vedeni snahou, aby tyto tiskopisy byly co nejdříve v organizacích a proto jsme je posílali přímo na okresy. Ukazuje se zase, že stranická administrativa má velké slabiny a že hlášení okresních výborů neodpovídají skutečnosti. Napravíme to tím, že vám dnes dáme potřebné množství tiskopisů.“¹²⁰

Stížnosti nižších stupňů stranické organizace na nedostatky ve spolupráci, respektive v zadávání direktiv od vyšších orgánů, provázejí zápisy z jednání ÚV, KV i OV KSČ po celý začátek 50. let minulého století. Usnesení sekretariátu ÚV KSČ o

¹¹⁸ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 84, celostátní porada ved. odborů propagandy a agitace, 4. 6. 1952, s. 12.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 84, celostátní porada ved. odborů propagandy a agitace, 4. 6. 1952, s. 33.

včasném dodávání agitačně-propagačního materiálu krajům, okresům a základním organizacím z 30. června 1951 například hned na úvod konstatuje, že „na několika krajských konferencích byla kritisována práce kulturně-propagačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ. Vážné nedostatky byly shledány v opožděném dodávání propagačního a agitačního materiálu, v jeho pozdní distribuci krajům a okresům.“¹²¹ Nešlo tedy v roce 1952, při výše zmíněném jednání, o problém nijak nový, spíše o setrvalý stav. Usnesení tak nakonec muselo konstatovat už v roce 1951, že „kritika práce kulturně propagačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ je oprávněná.“¹²² Podobné problémy mělo více odborů a sekcí aparátu KSČ od pražského centra až po periferie. Dne 9. října 1951 se konala porada odboru propagandy, na které Gustav Bareš kritizoval stranickou školu za organizaci Roku stranického školení: „... od loňské chyby, kdy při řízení RSS honilo se za statistickými údaji, za otázkou účasti a málo se přihlíželo k úrovni školení, dostal se odbor stranické propagandy do druhé krajnosti, kdy nevěnoval dostatečnou pozornost organizačnímu zajištění.“¹²³ Na této schůzi Bareš také rozhodl, že je nutné podpořit stranické školy v krajích a tímto úkolem pověřil Čestmíra Císaře.

V zásadě se zde ale setkáváme, a také ještě dále setkávat budeme, se složitějším problémem. Paternalisticky, z centra řízený systém zhusta narážel na svou neschopnost ovládnout všechny oblasti života společnosti a direktivně je řídit. Nešlo jenom o tisk a propagandu, v zásadě to byl problém nového režimu jako celku, který se zde v konkrétním momentě projevuje. Celá společnost se musela v letech následujících po únoru 1948 tak či onak vypořádat s faktem centralizovaného řízení, na jaký nebyla, s výjimkou protektorátu, zvyklá a nastavena. „...Občané z vlastní každodenní zkušenosti v obcích, na pracovištích, v okrese, na úradech, na schůzích zjišťovali, že o jejich záležitostech rozhodují komunistické instituce, výbory a sekretariáty KSČ. Když si uvědomili dosah mocenských přesunů v celostátním i místním měřítku, hledali si místo v nových podmínkách. Někteří si vymezovali svůj poměr k vykonavatelům moci ve svém okolí, někteří se zařadili i mezi ně.“¹²⁴ Projevovala se tu také neurčitost moci – běžný pracovník v továrně, novinách, JZD a kdekoli jinde musel rozpoznávat, co z

¹²¹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/5, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 18, zápisy z porad odboru propagace, 1951 a 1953, s. 132.

¹²² Tamtéž.

¹²³ NA, KSČ-ÚV, fond 19/5, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 18, zápisy z porad odboru propagace, 1951 a 1953, s. 134.

¹²⁴ KAPLAN, Karel: Proměny české společnosti 1948 – 1960, část první. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007, s. 38.

příkazů, které dostává od svých nadřízených, je iniciativa tohoto vedoucího a co je stranická direktiva.¹²⁵ Prakticky to však takto nefungovalo a ze vzniklých protimluvů nebo činů protirečících si se skutečnými záměry stranického vedení státu na všech úrovních společenského života a existence, vznikaly nesoulady, které následně musela KSCŠ řešit a korigovat. Její politika se tak v zásadě nikdy neproměnila v totální direktivní řízení, ale podobala se spíše vedení a následnému doladování uskutečňovaných kroků na lokální či regionální úrovni. Svou roli v tomto ohledu hrálo také Rudé právo, které coby „tiskový orgán Ústředního výboru strany“, jak zněl jeho podtitul, mělo sloužit pro nižší složky aparátu KSCŠ jako nástroj, který je orientoval v ideologii a politice KSCŠ. Nástroj, podle něhož měly také svou politiku a práci řídit.¹²⁶ Ovšem neplnilo ji zcela podle představ vedení KSCŠ.¹²⁷ Na nesoulad mezi prací krajských a okresních výborů KSCŠ a direktivami ústředního výboru téže strany naráží

¹²⁵ Nejistotu při tomto rozhodování dokládá také již citovaný dopis Milady Snětivé autorovi, kde mimo jiné shrnuje své nálady a dojmy z práce v útřech aparátu KSCŠ: „... byla jsem ve stranickém aparátu už od léta 1945... To bylo pár lidí skromně placených a nadšeně pracujících pro *nový život*, který s sebou přináší *vítr z východu*. Poznala jsem mnoho milých a upřímných lidí, hlavně dělníků z karlínských závodů, ale nerozpoznávala jsem už *stranicky zakalené mluvky*. Nebyla jsem sama, řada dalších mých tehdejších spolupracovníků – pozdějších disidentů – na tom byla stejně. Věřili jsme, protože jsme chtěli věřit. Až postupně přicházely otázky: Proč vyhodili, respektive zavřeli toho a toho? Já bych v jeho postavení dělala stejnou chybu, jak se pozná, co je správné? Mnoho otázek bylo okolo práce mého muže v ČKD (manžel Milady Snětivé pracoval jako konstruktér v ČKD, následně byl na počátku 50. let potrestán stranickou důtkou, která byla zneužita jako nátlakový prostředek, aby snáze souhlasil se svým odchodem na práci v SSSR, kde se následně podílel na raketovém výzkumu a vývoji, práce v Moskvě mu vynesla Leninův řád, ale také totální devastaci manželství a rodinného zázemí a následně skončil jako pracovník jedné z pražských pošt, pozn. aut.). Moji rodiče nesouhlasili s mými názory... Velmi slušní a erudovaní lidé byli ostouzeni a vyhazováni z míst... A přesto jsem vytrvávala v přesvědčení, že to, co je před námi, je správné. Ale nechci se omlouvat, za blbost se platí, také jsem za ni zaplatila a patřilo mi to.“ Dopis Milady Snětivé autorovi, duben 2010, archiv autora.

¹²⁶ Návrh na reorganizaci Rudého práva, předložený Čestmírem Císařem a jím vedenou komisí při kulturně-propagačním a ideologickém oddělení ÚV KSCŠ Gustavu Barešovi 1. prosince 1951, definuje v záhlaví úlohu Rudého práva takto: „Tiskový orgán Ústředního výboru strany Rudé právo má důležité úkoly při vysvětlování, obhajování a prosazování politiky strany a vlády při výchově členů strany i nestraníků v duchu marxismu-leninismu, při organizování a rozvíjení tvůrčí iniciativy komunistů a širokých mas pracujících při plnění úkolů výstavby socialismu v naší zemi. Rudé právo má být podle slov soudruha Lenina kolektivním organizátorem, kolektivním propagátorem a kolektivním agitátorem. Svůj vzor má ve slavném listu VKS(b) – v Pravdě.“ NA, KSCŠ – ÚV, fond 19/7, KSCŠ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 453/3, Rudé právo návrhy pro sekretariát ÚV KSCŠ, s. 105.

¹²⁷ Svědčí o tom například reorganizace Rudého práva, ke které došlo na podzim roku 1951, především v souvislosti se zatčením Marie Švermové a Rudolfa Slánského. Zmíněný návrh na reorganizaci Rudého práva, připravovaný v listopadu 1951, definuje hlavní příčiny špatné práce Rudého práva takto: „Záležely nepochybně jednak v tom, že škůdcovská činnost zrádců Slánského, Švermové a spol., jejich záležné zkrusování politiky naší strany a metody, které zanašeli do stranického aparátu, měly vliv na práci redakce a projevíly se i na stránkách Rudého práva. Dále po více než tři léta působil v redakci agent V. Nový, který zavedl v redakci nesprávné, straně cizí metody práce a prosazoval škodlivé, kosmopolitní zásady úpadkové buržoazní žurnalistiky. Redakce se stávala těžkopádným, byrokratickým aparátem, který potlačoval iniciativu talentovaných pracovníků a bránil jejich růstu. Zkušenosti sovětského tisku byly uplatňovány nedostatečně, často formálně či dokonce znetvořené.“ NA, KSCŠ – ÚV, fond 19/7, KSCŠ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 453/3, Rudé právo návrhy pro sekretariát ÚV KSCŠ, s. 105.

také člen ÚV KSČ Jiří Hendrych ve svém článku s dobovým titulkem Vést lid k novým vítězstvím v revue Život strany, kde právě k tématu předávání direktiv z centra na periferii a otázkám tzv. iniciativy zdola konstatuje: „Poslední zkušenosti z práce okresních výborů jasně ukazují, že vést znamená především zvyšovat vlastní samostatnou činnost a aktivitu základních organizací a rozvíjet iniciativu všech komunistů. (...) Má-li naše základní organizace vést v okruhu své působnosti pracující tak, aby rostla jejich aktivita a iniciativa, musí být samy iniciativní, mnohem samostatnější ve své činnosti, bojeschopné a aktivní, musí řešit především palčivé otázky ve svém působišti. V daleko větší míře než dosud bude třeba, aby se na práci v masách podíleli pracovníci strany i vedoucí pracovníci státního a hospodářského aparátu. Není, žel, zřídkým zjevem, že pracovník strany dávno už nebyl na žádné veřejné schůzi...“¹²⁸

Otázka předávání direktiv z centra do krajů byla ale ještě o poznání složitější. Komplikovala ji dvojkolejnost systému, kdy krajské výbory řídil sice přímo ústřední výbor KSČ, ale do systému patřila také státní správa opět prostřednictvím ministrů, členů vedení strany, řízená aparátem KSČ. Krajské výbory KSČ tak spolupracovaly s krajskými národními výbory a stejně tak jako ministerstva a ÚV, tak i regionální stupně obou linií správy státu (strany a vlády) o moc ve svém regionu soupeřily. Jednotlivá usnesení tak mohla putovat do regionů po tzv. stranické linii ÚV – KV – OV KSČ až do základních organizací, ale usnesení KSČ prováděná skrze ministerstva se do regionů namnoze vydala ve dvou liniích – jednak je řešila samospráva, tedy krajské národní výbory, a jednak o nich byla spravována a kontrolou pověřena příslušná oddělení krajských výborů KSČ. Z tohoto je zjevné, že mohlo nezbytně docházet a také docházelo k disharmonii při provádění direktiv nejen mezi jednotlivými kraji, ale také v rámci kraje mezi KV KSČ a KNV. Dokládají to například slova pracovníka ústředního aparátu KSČ, Tesly, pronesená na celostátní poradě redaktorů 17. listopadu 1952 ve velké zasedací síni ÚV KSČ: „Je to, soudruzi, tak, že máme usnesení všude jiné, které pak neodpovídají celostátnímu hledisku. Musíme vládnout tak, aby to bylo cítit, že je to jedna republika. Doposavad předsednictva KNV nebo předseda našeho krajského výboru tomu neporučí ani ministr. Takovou mají autoritu, že jim žádný neporučí, aby se něco změnilo.“¹²⁹

¹²⁸ HENDRYCH, J.: Vést lid k novým vítězstvím. Život strany, říjen 1954, číslo 3, s. 6.

¹²⁹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 395, porady redaktorů s ministry, s. 39.

System, jakým v roce 1951 probíhalo zadávání úkolu na trase ÚV – KV – OV až po jednotlivé základní organizace¹³⁰ (př. organizace KSČ při redakcích krajských periodik), je dobře sledovatelný ze třetího bodu porady kulturně-propagačního oddělení z 12. 10. 1951, která mimo jiné řešila, jak využít ve prospěch KSČ a k upevnění jejich pozic výročí volby Emila Háchy prezidentem druhé republiky. ÚV rozhodl, že nejlepší bude „ukázat, že Hácha je jen ukončení linie Masaryk, Beneš, Hácha – vyhledat vhodný písemný i rozhlasový materiál a umně ho využít pro naši agitaci a argumentaci.“¹³¹ Tiskový odbor si z porady odnesl úkol, aby celou tuto protiháčovskou kampaň projednal s redaktory krajských periodik, pozval krajské deníky a plzeňskou Pravdu na jednání, v zásadě na instruktáž, do Prahy. Návod, jak s celou kampaní naložit měly dostat také všechny krajské týdeníky a věc byla projednána také v Bratislavě na ÚV KSS s pracovníkem pověřeným řízením tisku na Slovensku. Celá kampaň neměla působit z jednoho centra řízenou akcí, ale jednotlivá periodika ji měla přizpůsobit svým zvyklostem a styly.¹³² U tohoto jednání je zajímavá také otázka Josefa Vaníčka, pověřence pro krajský tisk, který se Bareše ptá, jak mají novináři nakládat s informacemi ČTK o hospodářské situaci na západě, když tyto informace dostává ČTK od svého zahraničně-politického odboru, který je bere rovnou od Reutera. „S. Bareš doporučuje, aby se tiskový odbor dohodl se s. Kořínkem a v dohodě s ním byla vytvořena jakási komise (jeden soudruh ze zahraničně-hospodářského oddělení ČTK, jeden našeho tiskového odboru a jeden soudruh znalý ekonomických otázek, např. s. Kadlec z Ú[střední] P[olitické] Š[koly]), která by provedla průzkum těchto zpráv za

¹³⁰ Podle historika Daniela Růžičky čítala KSČ k 31. červenci 1945, tedy krátce po válce 597 500 členů v 8467 základních organizací. Bezprostředně po únorovém převzetí moci, 29. února 1948, měla KSČ 1 400 000 členů a do 11. července téhož roku se její počet zvýšil na téměř 2 500 000 členů. Po 25. únoru 1948 tak vstoupilo do KSČ v českých zemích 856 657 a na Slovensku 192 928 členů. Překotný nárůst počtu členů strany se projevil v tom, že na zasedání ÚV KSČ (17. - 18. listopadu 1948) bylo přijato usnesení o dočasném zastavení přijímání nových členů od 1. prosince 1948. V lednu následujícího roku KSČ na základě prověrek nových členů zaznamenala pokles o více než 250 000 soudruhů. Mezitím 3. listopadu 1948 ÚV KSČ do procesu přijímání nových členů zavedl institut kandidátů členství v KSČ (u dělníků rok, u ostatních dva roky). Viz. např. http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_ksc_clen_01.php (navštíveno 2. 1. 2011).

¹³¹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 20, zápisy z porad kulturně-propagačního oddělení, 12. 10. 1951, s. 43.

¹³² „Při jednání se soudruhy mít na paměti nutnost různých forem psaní o tom, např. v Mladé frontě a v Obraně lidu, v pardubické Záři a ostravské Nové svobodě.“ Tiskový odbor dokonce měl zakázáno zjednodušit si rozvinutí kampaně proti Emilu Háchovi tím, že by texty připravil a vydal prostřednictvím ČTK. Materiály měly vznikat přímo v redakcích a na jejich náplň měl tiskový odbor strany jen dohlédnout. Pracovník aparátu odpovědný za rozhlas, Suchý, pak dostal za úkol, „aby využití výročí zvolení Háchy projednal se soudruhy z rozhlasu. Půjde tu o opatření zvukového záznamu z volby, provést výběr z něho, opatřit trefným komentářem. Získat parlamentní záznam a materiálu vhodně využít.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 20, zápisy z porad kulturně-propagačního oddělení, 12. 10. 1951, s. 43.

několik dní a na základě výsledku průzkumu by tiskový odbor měl vypracovat návrh a doporučení.¹³³

O tom, že předávání direktiv a jejich naplňování se v rámci aparátu KSČ nedařilo svědčí slova libereckého krajského tajemníka a člena ÚV KSČ Rudolfa Vetišky pronesená na poradě pracovníků oddělení propagandy a agitace 3. prosince 1951: „Vypracovat usnesení je mnohem snazší, než toto usnesení uvést v život. Znamená to ukázat stranickým organizacím, jak ten či onen úkol splnit. Je nedostatkem naší stranické práce, že nejsou dodržovány stranické zásady projednávání usnesení: výborová schůze, členská schůze, přenesení na ostatní prostřednictvím NV, NF. Naši funkcionáři se dosud nenaučili vést, rozdělovat a kontrolovat úkoly.“¹³⁴ Doplnil jej Josef Vaníček pověřený na ÚV KSČ vedením krajského tisku, dříve referent pro Rudé právo a ČTK: „Při plnění usnesení strany má velký vliv náš tisk. Je fakt, že některé naše KV dosud nedovedou využívat k tomuto účelu svůj krajský tisk. Plány listů nejsou mnohde koordinovány s plánem krajské organizace. Odstranit tento nedostatek znamená především vytvořit lepší poměr KV ke krajskému tisku.“¹³⁵

Jak se tedy ukazovalo, ani regionální stranický tisk neplnil dostatečně svou propagandistickou úlohu. Další referent pro krajský tisk z tiskového odboru ÚV KSČ, Josef Povolný, si na jednání vedoucích pracovníků oddělení propagandy a agitace, konané na ÚV KSČ 4. června 1952, stěžoval, že listy vydávané stranou se věnují ideologii jenom okrajově a ještě neúčinně: „Liberecká Cesta míru přinesla jenom jeden ideologický článek. Ale byly také časopisy, které nepřinesly ani jeden (...), jako například ústecký Průboj. (...) V článcích by měly být hlavní problémy. Články v jihlavské Jiskře psaly o tradicích Jihlavského kraje. Správně ukazovaly na úlohu husitů, ale nezaměřily se již na dnešek, jak se kraj mění, jaké se tam staví továrny, že se tam mění lidé.“¹³⁶ V závěrečném shrnutí tohoto jednání pak Dušan Havlíček vytknul hlavní chyby v práci aparátu strany. Aparát ÚV nefungoval podle jeho slov dobře proto, že jej oslabila činnost zatčených soudruhů (tradiční osočování již obviněných) a také to, že kraje spíš jen čekají, co jim ÚV nařídí a samy aktivně se do práce aparátu nevkládají: „Z čeho vyplývá situace u nás v agitaci? Náš odbor nestojí v čele různých kampaní.

¹³³ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 20, zápisy z porad kulturně-propagačního oddělení, 12. 10. 1951, s. 44.

¹³⁴ NA, KSČ-ÚV, fond 19/5, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 18, zápisy z porad odboru propagace, 1951 a 1953, s. 150.

¹³⁵ NA, KSČ-ÚV, fond 19/5, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 18, zápisy z porad odboru propagace, 1951 a 1953, s. 151.

¹³⁶ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 84, celostátní porada ved. odborů propagandy a agitace, 4. 6. 1952, s. 36.

Spíše je zaznamenává, nežli je organisuje a rozjíždí. Odbor nestojí pevně na vlastních nohou. Je to i otázka kádrového obsazení. Jestliže se jinde projevovala škůdcovská činnost, jistě nemohla opomenout ani úsek propagandy a zvláště agitace. Soudruzi potřebují posílit a rozšířit své řady. V té souvislosti chci říci: jestliže kraje potřebují pomoc, vzájemné projednávání otázek atd., myslím, že mají dát kádr pro ÚV, když se na ně obrátíme. ÚV má právo dělat kádrovou politiku v celostátním měřítku. Ale na příklad soudruzi z Ústí se brání uvolnění soudruha pro ÚV. Takových případů by bylo možno uvést více. Je třeba vidět, že především ÚV má mít kvalifikované pracovníky. Je třeba, aby se krajské výbory na to tak dívaly ve vlastním zájmu.¹³⁷

Na nedostatečné kádrové obsazení aparátu strany v té době poukazují mnozí funkcionáři na všech úrovních. Výsledkem toho byl fakt, že stranický aparát jako celek procházel v 50. letech téměř neustálou restrukturalizací. Svědčí o tom mimo jiné výpověď bývalé pracovnice ÚV KSČ v této době, Milady Snětivé¹³⁸, která konstatuje, že „jakmile jsme začali v nějaké sekci agitpropu, kde jsem pracovala, svou práci zvládat, došlo ke změně a dostali jsme na starost jiný úsek, měnili se vedoucí odborů i jednotliví pracovníci takto skoro neustále kolovali. Padesátá léta 20. století v aparátu KSČ, to byla jedna neustálá změna – říkali jsme si, jestli to není proto, abychom nemohli proniknout hluboko do všeho, co aparát řídí.“¹³⁹ V souladu s tímto konstatováním je také fakt, že v březnu 1951, tedy ani rok po ustavení propagačního odboru, přebírá organizování a řízení regionálního stranického tisku již zmíněný Josef Vaníček, zatím jen „prozatímně, do doby, než nastoupí nový referent pro krajský tisk.“ Tato prozatímnost ovšem trvala několik let. Ze své první schůze si odnesl úkol projednat „otázky Průboje a opatření k zamezení chyb, které se vyskytly v poslední době.“¹⁴⁰ O tom, že nepřebíral krajské deníky KSČ v ideálním stavu svědčí rovněž v roce 1951, patrně na podzim, po zdatčení Rudolfa Slánského, vydaný „návrh na usnesení o krajských časopisech“, který konstatuje, že „krajský stranický tisk se dosud nestal ve svém celku vyhledávaným pomocníkem dělníků, rolníků a pracující inteligence v závodech a na vesnici. Převážná část jeho obsahu je zaměřována výhradně do řad

¹³⁷ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 84, celostátní porada ved. odborů propagandy a agitace, 4. 6. 1952, s. 45.

¹³⁸ Jak jsme již konstatovali, v říjnu 1951 byla vedena jako pracovnice Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ a to v III. Odboru agitačně masové práce jako redaktorka agitačních materiálů. V červenci 1954 pak působila opět v Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ ve II. Odboru politické agitace jako zástupce vedoucího (tím byl Stanislav Dragoun).

¹³⁹ Rozhovor s Miladou Snětivou, listopad 2009, v archivu autora.

¹⁴⁰ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 394, zápisy se schůzí tiskového odboru, s. 6, 21. 3. 1951.

stranických funkcionářů. Časopisy nedostatečně odpovídají na otázky, které zajímají pracující v kraji, málo účinně rozbíjejí lži a pomlvy nepřátel, nedostatečně plní své úkoly při výchově našeho lidu v duchu marxismu-leninismu, neukazují v plné míře radostné perspektivy naší socialistické budoucnosti.¹⁴¹ Tyto výtky návrh usnesení následně dokládá na konkrétních příkladech a dochází také k faktu, že krajské listy komunistické strany nejsou dostatečně distribuovány a mají malý náklad. Ten se v jednotlivých krajích pohybuje v rozpětí mezi pěti až pětadvaceti tisíci výtisků, přičemž počet obyvatel krajů je kolem 300 000 až přes půl milionu obyvatel.¹⁴²

Tiskový odbor ÚV KSČ v roce 1951 také začal organizovat pravidelné porady s vedoucími krajských týdeníků. Ve dnech 11. a 12. května 1951 se tak například pracovníci ÚV KSČ Emil Franěk (referent pro výchovu pracujícího dorostu odboru školství z oddělení škol, vědy a umění) a Roman Smolík (referent odboru tisku pro Mladou frontu a jiný ústřední tisk) sešli s vedoucími redaktory¹⁴³ a tajemníky KV KSČ pověřenými řízením krajského tisku. Pozváni byli zástupci listů Naše pravda, Pochodeň, Stráž severu, Jihočeská pravda, Průboj, Východočeská zář, Jiskra a Jednota. Zástupci ústředního výboru, kteří až do té doby měli na starosti jiné úseky propagace, a tak byli spíše v nové funkci laiky, s nimi probrali kampaň k lidovému hlasování před blížícími se volbami do krajských orgánů, vesnické časopisy, jejichž organizace a využití vážly, zavedení rubriky Život strany.¹⁴⁴ Tiskový odbor ÚV KSČ pak výsledky porady zhodnotil 21. května a ze školení vyvodil tyto závěry:

„1) 23. nebo 24. května zajede s. Vaniček do Hradce Králové a 2-3 denní průzkum *Pochodně*. Dále provede průzkum v jihlavské *Jiskře*.

2) Do 14 dnů po průzkumu vypracuje předběžný návrh usnesení a projedná na poradě odboru s instruktorem z org.instruk.oddělení.

¹⁴¹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 397/3, korespondence s krajským tiskem, str 208.

¹⁴² Tamtéž, s. 216.

¹⁴³ V dobové terminologii se tak označovali redaktoři, kteří byli v listě odpovědni za kontakt se stranickým aparátem, většinou šlo rovnou o šéfredaktory – zde tedy došlo postupně k odlišení oproti prvorepublikové či válečné praxi, kde odpovědný redaktor byl člověk pověřený v redakci stykem s cenzurou nebo jinými regulačními a politickými organizacemi a většinou nešlo o šéfredaktora, aby tento nenesl odpovědnost a nemusel například jít do vězení, kdyby byl list cenzurou takto postižen. Prvorepubliková praxe se řídila zákonem č. 124/ 1924 Sb., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech křivého obvinění, utrhaní a urážek na cti. „Zákon zdůraznil úlohu odpovědných redaktorů, kteří mohli být v případě zmíněných deliktů potrestáni až šestiměsíčním vězením nebo dvouletým zákazem vykonávat svou funkci.“ KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr: Dějiny českých médií 20. století. Praha, Portál 2010, s. 33.

¹⁴⁴ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 394, zápisy se schůzí tiskového odboru, s. 11, 8. 5. 1951.

3) Prostuduje další sovětské materiály, vyžádá si usnesení krajských výborů v Českých Budějovicích a v Ústí nad Labem k práci krajského tisku, event. další neznámá usnesení ostatních krajských výborů.

4) Sovětský materiál *Zlepšovat stranické vedení místních časopisů* zaslat krajským vedoucím tajemníkům a vedoucím redaktorům.¹⁴⁵

Dne 5. června 1951 vzal odbor na své poradě na vědomí zprávu Josefa Vaníčka z průzkumu v krajských listech *Pochodeň a Východočeská zř.* Na stejné schůzi při řešení kádrových problémů strany navrhli sami členové odboru, aby k nim byl přiřazen soudruh Josef Povolný, který by měl mít na starosti právě krajský tisk.¹⁴⁶ Nicméně ani spolupráce s novináři, o kterou se celý aparát KSČ snažil, nebyla zdaleka tak přímočará, jak by se možná dalo očekávat. Novináři (a to včetně těch komunistických) mnohdy projevovali vyloženě laxní přístup k tomu, co jim KSČ diktovala a pokud mohli, spíše se v mnoha případech snažili svým povinností vyhnout. Zápisy aparátu ÚV KSČ, které zaznamenávají tento přístup připomínají svým líčením atmosféru povinných schůzí a odtazitého přístupu vůči režimu, jaký se mnohdy projevoval později v době tzv. normalizace v 70. a 80. letech minulého století. Například 4. června 1956 na své poradě tiskový odbor KSČ zhodnotil aktiv „komunistů-novinářů“ konaný pouhé dva dny před touto schůzí: „Nedostavilo se 10 pozvaných, bylo mnoho náhradníků za pozvané. Pro příště je třeba upozornit, aby za členy jakýchkoli volených orgánů nebyli posílání náhradníci. S. Poustka: doporučuje svolat poradou šéfredaktorů a předsedů, uveřejnit resoluci a napsat článek. Dále doporučuje prozkoumat, proč bylo tolik náhradníků z ČTK a rozhlasu (podceňovali aktiv – dokonce se střídali po ½ dnu). S. Richtrová: na pozvánce mělo být oznámeno, o jaký aktiv se jedná, aby se předešlo telefonickým dotazům a vysvětlování. V diskusi se nemluvilo, co nyní budou dělat v redakcích a o práci organizací v redakcích. Upozorňuje na HSTD, kde nedovolili uveřejnit práci Marxe *O cenzuře*. S. Beneš: rozhlas ukázal svůj morálně-politický profil. Soudruzi odcházeli a byli toho mínění, že jim aktiv nemůže nic dát. (Bartoš) S. Kmoch: aktiv ukázal úroveň vedoucích soudruhů a předsedů org.[anizací] v listech. Nikdo nevystoupil v diskusi. Soudruh Nečásek si udělal trucpodnik s krajskými redaktory.“¹⁴⁷ Nešlo ale jen

¹⁴⁵ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 394, zápisy se schůzí tiskového odboru, s. 12, 21. 5. 1951.

¹⁴⁶ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 394, zápisy se schůzí tiskového odboru, s. 13, 5. 6. 1951.

¹⁴⁷ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 394, zápisy se schůzí tiskového odboru, s. 8, 4. 7. 1956.

o ignorování stranických schůzí ze strany některých novinářů, dokonce z řad samotných komunistů, po únoru 1948 KSČ zaznamenala hned několik případů, kdy novináři nejednali nejen podle očekávání stranického aparátu, ale dokonce ani v souladu se svým členstvím ve straně. Za všechny podobné případy zmiňme tzv. protinezvalovský pamflet z roku 1949.¹⁴⁸

Sami řadoví pracovníci stranického aparátu si uvědomovali všechny tyto nedostatky (slabé personální obsazení aparátu KSČ, špatnou spolupráci mezi jednotlivými jeho složkami i jejich spolupráci s dalšími orgány státní správy, stejně jako problémy při spolupráci s novináři) a volali po jejich nápravě, kterou většinou viděli v posílení aparátu jako takového, především po personální stránce. To, že celý systém řízení regionálního tisku, stejně jako celého odboru propagace, procházel turbulencemi, neustálými změnami a tedy nemohl dlouho najít funkční a fungující postupy práce a její organizace, tomu napovídá také fakt, že už během prvního roku nového rozšířeného systému docházelo k mnoha korekcím, úpravám a ostatně také ke stížnostem na nefunkční organizaci.

Ještě v roce 1953, 9. a 10. září, na poradě konané u Bedřicha Vody-Pexy konstatují pracovníci z odboru propagandy (zde např. tajemník Šimek), že jejich část stranického aparátu se potýká s nedostatkem lidí: „Na úseku propagandy je velká fluktuace kádrů, nejsou často obsazena místa tajemníků pro agitaci a propagandu, vedoucí okresních poraden a studoven v okresech. Malá je také spolupráce na úseku propagandy mezi odděleními v krajích, ale také mezi odděleními ÚV KSČ.“¹⁴⁹ Bedřich Voda-Pexa na tomto jednání také poukázal na to, že vložit do rukou nižších stupňů stranické hierarchie více odpovědnosti sice bylo správné, ale už po dvou letech se ukázalo, že pro aparát pražského ÚV to znamenalo spíše zakrnění: „Tiskový odbor kdysi zasahoval do prací redakcí, to bylo samozřejmě nesprávné. Ale pak přešli soudruzi k nesprávné představě, nechat noviny úplně samy. Je třeba před redakce stavět konkrétní otázky novinářské práce, novináři musí být stále v kursu politiky strany. (...)

¹⁴⁸ Šlo o pamfletické verše studentů FF UK v Praze Viktora Matyse a Zdeňka Pachovského, které parodovaly sbírku Vítězslava Nezvala Veliký orloj. Verše několik měsíců kolovaly po pražských redakcích včetně rozhlasu, Lidových novin, Kulturní politiky, Rudého práva i ústřední politické školy při ÚV KSČ. Verše četlo, opisovalo a dále šířilo na 70 novinářů (až na dva výhradně členové strany, včetně Pavla Kohouta, Karla Kynclá, E.F.Buriana, A.J.Liehma, Jiřího Honzika či Stanislava Budína, který byl z KSČ vyloučen v roce 1936, nešlo tedy o antikomunistu). Jen jeden z nich, Jarmil Sekera, pamflet nahlásil na ÚV KSČ a ten zahájil vyšetřování, výsledky na StB a například Kulturní politiku záhy poté zrušil. Viz. KNAPÍK, Jiří. Únor a kultura, sovětizace české kultury 1948 – 1950, Libri, Praha 2004, s. 217an.

¹⁴⁹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 15, porady vedoucích odborů oddělení propagandy 1951 – 1953, s. 293 - 294.

Kolem redakcí bude třeba vytvořit aktiv spolupracovníků. Dnes je situace taková, že novináři dělají noviny doslova od stolu. K novinám bude třeba přitáhnout více stranických pracovníků, více vědeckých pracovníků, spisovatelů, karikaturistů a tak zlepšovat práci redakcí.¹⁵⁰

Postupně se ale i přes počáteční komplikace dařilo systém organizace aparátu ÚV KSČ ustálit, i když k neustálým přesunům jednotlivých pracovníků docházelo i nadále, navíc někteří z nich tzv. kumulovali funkce, tedy vykonávali několik funkcí najednou. Postupně se ovšem dařilo systém řízení tisku ustálit a zefektivnit. Přímá organizace toho, co krajské výbory KSČ a jejich stranické listy budou vydávat, se dá nejlépe sledovat při celostátních kampaních a akcích, jako byly volby všech úrovní. Dne 8. dubna 1954 se například konala porada vedoucích odborů oddělení propagandy, agitace a kultury, na které nechyběl Martin Vaculík, Dušan Havlíček, Bedřich Šimon a další. Právě na rok 1954 připadly volby, a tak program porady patřil hlavně bodu číslo 2, Zpráva o předvolební kampani v tisku a rozhlasu (pozn. televize už rok vysílala, ovšem jen několik hodin denně a nebyla také ještě masově rozšířeným médiem, k předvolební kampani tedy ještě komplexně a systematicky nebyla využívána). V rámci projednávání této volební tematiky se také vedoucí odborů usnesli, že do krajů má být poslán „dálnopis, který připomene krajům, co je třeba v nynější etapě kampaně udělat.“¹⁵¹ Mezi dalšími úkoly, které si mezi sebe účastníci schůze rozdělili, nechybí ani směrnice: „Na neděli pro R[udé] P[rávo] připravit z některého kraje článek o agitační neděli. Vyjít ze zkušeností z jednoho kraje (např. Ústí nad Labem), kde se zařídili podle dálnopisu ÚV.“¹⁵² Toto konstatování je zajímavým důkazem, jak například ÚV mohl kontrolovat, jestli jsou plněna jeho nařízení, a také jak mohl motivovat ty, kteří je neplnili. Navíc tak cíleně budoval povědomí o aparátu strany jako dobře fungující organizaci – pracovníci ÚV KSČ vypracovali směrnici pro krajské listy, sledovali její plnění, vybrali exemplární kladný příklad a připravili pro Rudé právo, případně pro jiný celostátní list, materiál o tom, jak v krajích probíhá předvolební kampaň.¹⁵³ Namnoze

¹⁵⁰ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 15, porady vedoucích odborů oddělení propagandy 1951 – 1953, s. 300. Pexa dokonce poukázal na „úvodník s. Aškenázyho v Literárních novinách, který svým obsahem byl zaměřen proti formě fejetonu na stránkách našich novin. Pozoruhodné bylo, že nikdo se k tomu neozval, že i oddělení agitpropu i oddělení škol k tomu mlčelo.“

¹⁵¹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 16, záznamy z porad vedoucích odb. propagandy a agitace, s. 8, 8. 4. 1954.

¹⁵² NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 16, záznamy z porad vedoucích odb. propagandy a agitace, s. 9, 8. 4. 1954.

¹⁵³ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 16, záznamy z porad vedoucích odb. propagandy a agitace, s. 9, 8. 4. 1954.

celé toto kaširování reality připravovali stejní pracovníci aparátu ÚV KSČ. A tak i obraz, který o sobě aparát strany a o schopnostech své organizace, byl (celkem ne překvapivě) v rukou samotného aparátu. Objevné, či nové na celé tomto líčení není ani tak fakt, že ÚV KSČ přímo budoval svoji (povětšinou na realitě se jen chabě zakládající) dobrou pověst, ale systém, který k tomu využíval – poměrně úsporný, efektivní a od roku 1950, od reorganizace aparátu, během několika let připravený a dobře fungující.

5. Vývoj struktury OV KSČ v Liberci v letech 1948 – 1956 a role médií v rámci systému organizace práce v aparátu KSČ

5.1. Doba ustavování

V následující kapitole se pokusíme detailněji nastínit vývoj stranické struktury, systému, jakým fungovalo řízení jednotlivých stupňů strany a potažmo i státu po únoru 1948 na konkrétním příkladu. V souladu s tématem práce budeme sledovat liberecký region a v hrubých obrysech bychom jako tezi pro následující stránky mohli vytýčit myšlenku, že čím byla společnost i samotná KSČ víc vzdálena od února 1948, tím byly změny probíhající v její struktuře i personálním obsazení jednotlivých stupňů řízení méně turbulentní. Na počátku, alespoň podle severočeských regionů soudě, byly lokální sekretariáty, jak jsme ostatně viděli v předešlé kapitole po únoru 1948, v zásadě nepřipraveny na úplné převzetí odpovědnosti za svůj region. Poté, co celá strana prošla kolem prověrek a největších politických procesů, situace se ne-li uklidnila, tak jistě ukotvila. Oproti obvyklému modelu (centrum – periferie) nahlédneme tedy spíše v obráceném sledu, budeme sledovat regionální vývoj v nových podmínkách vzniklých právě během ustavující etapy režimu po únoru 1948. Zatímco centrální vedení KSČ, do značné míry také personálně identické s vedením státu, neprošlo po roce 1948 (až do období politických procesů s některými vedoucími stranickými funkcionáři) zásadním vývojem, regionální pobočky KSČ prožívaly „zakladatelské období“, jak toto období označuje Karel Kaplan, mnohem hektičtěji. Kromě personálních změn a rozvíjení struktury a aparátu hledaly spolu s vedením své strany také nové principy své práce, které se již neomezovaly jen právě na stranickou práci, ale připojily také správu svěřeného regionu v mnoha ohledem podobnou správě státní.

Vývoji okresního výboru KSČ v Liberci se budeme věnovat obšírněji proto, že OV KSČ představovaly ve stranické struktuře zásadní prvek. Krajské výbory kromě své agendy týkající se provozu kraje jako celku v zásadě plnily roli prostředníka mezi OV KSČ a ústředním výborem, přičemž nezřídka, jak ještě uvidíme, byly v tomto obcházeny. ÚV KSČ mohlo prostřednictvím svých okresních výborů zasahovat do činnosti základních organizací a tyto tak přímo řídit. Navíc OV KSČ poskytovaly svým nadřízeným složkám zpětnou vazbu a signalizovaly tak případné problémy nebo projevy nespokojenosti. Jejich činnost tak v základních rysech zdvojovala či kopírovala na jednu stranu činnost státní samosprávy a na druhou činnost bezpečnosti či informační služby, přičemž se všemi těmito prvky řízení státu při své činnosti OV KSČ také

spolupracovaly. Jak ve své studii *Proměna dělnické strany v organizaci moci* uvádí Jiří Maňák, síť okresních výborů se v podstatě „kryla s uspořádáním státní správy, ale navíc stranické vedení zřizovalo okresní výbory i ve velkých průmyslových podnicích a ve vysokoškolských centrech (např. v roce 1951 bylo ve velkých podnicích v českých zemích 12 okresních výborů a další dva byly zřízeny pro vysoké školy v Praze a Brně.“¹⁵⁴ Struktura těchto výborů nebyla, alespoň podle zjištění právě Jiřího Maňáka, z počátku nijak centrálně reglementována, sledovala spíše potřeby lokálních základních organizací. Aparát těchto výborů tvořili převážně úředníci nabíraní buď ze státní správy nebo šlo o dělnické kádry, jak zněl dobový termín, tedy o dělníky, kteří se již dříve rekvalifikovali v profesionální či poloprofesionální úředníky (byli aparátem KSČ placeni a zařazováni na úřednická místa v závodech či zemědělských družstev a následně nominováni na práci ve stranickém aparátu).¹⁵⁵ V Liberci byl po únoru 1948¹⁵⁶

¹⁵⁴ MAŇÁK, Jiří: *Proměna dělnické strany v organizaci moci. Problematika dělnického charakteru KSČ v letech 1945 – 1953 ve světle stranické statistiky*. In. *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, svazek I, ÚSD AV ČR, Dokořán, Praha 2003, 182.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 183an.

¹⁵⁶ Atmosféru, v jaké probíhalo převzetí moci v libereckém kraji dává tušit zápis schůze KV KSČ Liberec ze dne 6. března 1948. Krajský tajemník Rudolf Vetiška nejprve shrnul vývoj posledních dní a z perspektivy KSČ zhodnotil únorovou vládní krizi a převzetí moci komunisty, poté se věnoval odrazu těchto událostí v kraji: „Musíme se učit z Prahy, která během 4 hodin dokázala pomocí desítkářů a odborů zmobilizovat lidi a naplnit Staroměstské náměstí. Situace v kraji: Jilemnice již v pátek večer provedla demonstraci, ostatní města a města dělala opatření současně s krajem, je nutno vidět iniciativu zdola. Ustavení akčních výborů – Semily hlásily již v neděli, velmi dobře si počínali v Turnově, přesto, že předseda ONV je nár.soc. Celý vývoj ukázal vratké základy druhých stran a správnost toho, že jsme již na minulém KV postavili otázku likvidace druhých stran. Oni připravovali puč a chtěli rozbít svazek dělníků a rolníků, aby mohli vládnout, my jsme zachránili jednotu. Na druhé straně lid neměl nikdy tolik práv jako dnes. Musí však udržet svou ostražitost, proto postavena instituce závodní milice. V otázce akčních výborů musíme být opatrní a mít zajištěnu většinu. Naše dnešní úkoly:

- 1/ uskutečnit obrození NF v akčních výborech
 - 2/ rozbít vliv reakce na masy
 - 3/ dále provádět očistu až dolů
 - 4/ zvýšit bdělost a ostražitost
 - 5/ zvýšit budovatelské úsilí a opírat se o domácí zdroje
 - 6/ organizačně upevnit stranu a nebránit v přístupu do strany všem poctivým republikánům
 - 7/ zajistit vítězství strany ve volbách, které budou pravděpodobně 23.5.“
- Z dalších úkolů KV a MV KSČ na nejbližší období:

„... Na závodech dělat akční výbory jen tam, kde nemáme většinu, jinak tam rozhodne závodní rada a odborová skupina. Do 30. t.m. mají být akční výbory na závodech zlikvidovány, provést ještě očistu hlavně u soudů, na drahách a poštách. (...) Provádět očistu – v úřadech, školách, Sokole – zde nesmí utrpět sletové přípravy, provést očistu, ale jednat jen z hlediska státu. Závodní milice – zvýšit bdělost, bude používáno nových metod boje. Budovatelské úsilí – neseme nyní my odpovědnost, musí se zvýšit výkon, šetřit surovinami. K náhradě pomeškaných dnů bude uspořádána „neděle vítězství“. Základní heslo – splnit dvouletku do 28.října. (...) Zajistit vítězství ve volbách. V pohraničí máme podmínky likvidovat nár.soc. a lidovce, získat ne 51 ale 75%. Nutno se vrátit k drobné org.práci, zlepšit systém desítkářů a újezdních tajemníků. Přesvědčit národ, že cesta naší strany je jedinou cestou k blahobytu a k socialismu. Docílit 2 milionů členů strany. V celostátním měřítku je náš kraj v získávací akci na 3. místě, úkol dalších 26 000 je nutno splnit. Zde také zaznělo heslo: Pohraničí bude české, bude-li komunistické.“

Z usnesení KV KSČ Liberec z 6. 3. 1948:

„Očista:

předsedou OV KSČ Ladislav Lux¹⁵⁷, opětovně byl zvolen v dubnu 1949 a jeho místopředsedy se stali Josef Váňa, Václav Homola a Josef Kulíšek¹⁵⁸. Tato čtveřice stála v čele okresní organizace, která čítala 180 závodních a 211 místních organizací KSČ. Mezi jejich členy patřilo 24 141 osob z celkových 104 000 obyvatel okresu.¹⁵⁹ Okresní výbor se hned po převzetí moci komunistickou stranou velmi aktivně zapojil do tzv. „budování nové společnosti,“ jak zněl dobový termín pro etapu upevnění moci ve státě v rukou právě nastoupivší stranické garnitury. V polovině července 1948 zahájila svou činnost Okresní politická škola v Liberci (OPŠ) a do konce roku uskutečnila 12 školních běhů, kurzů zaměřených na odpovídající ideologické vyškolení členů místních

Dalším významným krokem k likvidaci vlivu a opory reakce je co nejdůkladnější očista všech odvětví našeho společenského života od všech prvků nepřátelských našemu lidově demokratickému řádu.

a/ Ukládáme proto všem zástupcům naší strany v akčních výborech, aby tvrdě a neúprosně prosazovali odstranění nepřátel lidu z národních výborů, státních a veřejných závodů, institucí a masových organizací, družstev, peněžních ústavů, průmyslu, obchodu, živnosti, školství atd.

b/ Organizace necht' zjišťují případy, kdy soudy pana Drtiny osvobozovaly kolaboranty, zrádce a šmelináře.

c/ Zvláštní pozornost věnovati Sokolu. Vytvořené akční výbory musí provádět účelnou očistu a to tak, aby odstraněním jednotlivců neutrpěly přípravy sletu.

d/ Zabránit tomu, aby při nutné očistě nepřátel se neuplatňovaly osobní zájmy, msta a podobně. (...)

Upevnit KSČ:

Výzva soudruha Gottwalda upevnit stranu a zvýšit počet členů na 2 miliony, staví nás před tyto nové úkoly:

a/ Zahájit novou získávací kampaň a získat do 23. května 26.000 nových členů.

b/ Vyhlásit ve dnech 7. – 15. března Gottwaldův náborový týden a získat v tomto období nejméně 4 500 nových členů.

c/ Provádět náborovou kampaň a Gottwaldův týden formou skupinové soutěže okresů a organizací. Následující okresy vyhláší vzájemnou soutěž:

Liberec – město – Liberec – venkov – Jablonec

Rumburk – Šluknov – Varnsdorf

Česká Lípa – Jablonné – Frýdlant

Turnov – Semily – Jilemnice

d/ Uskutečnit zásadu, aby na všech závodech vedle odborové organizace stála jen jedna politická organizace a to závodní organizace KSČ.

e/ Navštěvovat všechny poctivé příslušníky nár.soc. a lidové strany a získat je ke vstupu do naší strany.

f/ Připravit krajskou konferenci, vypracovat návrhy, provádět kampaň darů a popularizovat program konference.

g/ Zlepšit práci desítkových důvěrníků.

h/ Provádět od 10. – 30. března kampaň členských schůzí ve všech organizacích strany s hodnocením posledních historických dnů.

ch/ Od 20.března počínaje pořádat velkou kampaň veřejných schůzí.

i/ Ve spojitosti v náborovou a politickou kampaní získat nové čtenáře Rudého práva. Požadovat od všech nově hlásivších se členů, aby předpláceli Rudé právo.“ NA, fond: KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945 – 1060, arch. jednotka 5602, zápis schůze KV KSČ Liberec ze dne 6. března 1948.

¹⁵⁷ LUX, Ladislav – narozen 6. 10. 1910 ve Velké Dobré u Kladna, původním povoláním úředník, v roce 1951 vedoucí organizačně instruktážního oddělení sekretariátu KV KSČ v Liberci, člen předsednictva KV KSČ Liberec, člen strany od června 1945.

¹⁵⁸ SOA Liberec, fond KV KSČ 1947 – 1990, I. b. OV KSČ 1948 – 1960.

¹⁵⁹ Tamtéž.

stranických organizací. Vedle okresní školy působila také Krajská politická škola v Liberci (KPS), která si kladla za cíl „výchovu vedoucích krajských a okresních tajemníků“.¹⁶⁰ Vedoucí tajemníky většinou školili pracovníci ústředního aparátu KSČ z Prahy, vždy podle odpovídající oblasti, na kterou se školení ad hoc zaměřovalo. Navíc s nárůstem počtu členů KSČ po únoru 1948, především po tzv. nucených nábořech do strany, se ukázalo, že dosavadní místní organizace strany je na tak velký počet slabá. A tak vznikl další stupeň řízení a organizování strany a to tzv. okrsky (v okrese Liberec to byly okrsky Jablonné, Vestec, Vratislavice, Kateřinky, Horní Hanychov, Stáž nad Nisou, Mníšek a Dlouhý Most). „V čele okrsku stál okresní instruktor, který byl jak v přímém styku s instruktory jednotlivých organizací, tak se sekretariátem KSČ. V rámci okrsků fungovala také tzv. desítkářská síť. Desítkový důvěrník měl mít na starosti, jak z názvu vyplývá, deset členů základní organizace...“¹⁶¹

V roce 1950 přešel okresní tajemník Ladislav Lux na krajský výbor vedený Rudolfem Vetiškou. V dubnu se vedoucím tajemníkem OV KSČ v Liberci stal Luxův dosavadní tajemník Josef Váňa, vedoucím tajemníkem OV KSČ po něm pak Alfred Goldstein. V roce 1951 byl věkový průměr členů OV KČ v Liberci 30 – 35 let, je tedy mylné představovat si místní stranické vedení té doby jako staré a zkosnatělé, jak se jeho obraz vyvinul v době po roce 1970. Na počátku komunistické vlády byly jednotlivé stupně vedení strany věkově velmi mladé, protože kromě předválečných členů strany (oslabených například ztrátami z odbojové, partyzánské či exilové činnosti) se k moci dostala také početná skupina mladých, kteří s KSČ spojili svou budoucnost až po osvobození.

Když se podíváme na strukturu OV KSČ například v říjnu 1951, uvidíme, že se ustálila na této podobě srovnatelné také s jinými regiony: v čele OV KSČ stojí předsednictvo, výkonem vedení je pověřen vedoucí tajemník a vedle něj působí ještě tajemník pro místní výbory KSČ a tajemník pro pětiletý plán, tedy pro otázky hospodářství. OV KSČ je rozdělen do čtyř odborů a ty se dále dělí do oddělení. I. odbor tvoří Příprava a evidence kádrů, Odvolací a disciplinární řízení, Hospodářská správa a Referát organizačně technický. II. odbor má oddělení stranické propagandy, Agitace, Kultury a školství a Poradnu a studovnu. III. odbor tvoří JZD, Státní technické stanice a Výroba a výkup. IV. odbor, úzce spojený s třetím, pak má na starosti Kovoprůmysl,

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ SOA Liberec, f. KSČ Liberec 1947 – 1990, I. b. OV KSČ Liberec 1948 – 1960, inventář, charakteristika a vznik fondu, s. 3.

finance, pracovní síly a plánování, Textil, Stavoprojekt a Vnitřní obchod a ostatní sektory. Vedoucí tajemník přitom odpovídá za první a třetí odbor.¹⁶²

O rok později, v roce 1952, už OV KSČ vede Antonín Havelka, dosud tajemník pro pětiletý plán, a struktura jeho úřadu je ještě o poznání sofistikovanější. Tajemníkem je Josef Jung, který měl dříve na starosti místní národní výbory, a předsedou předsednictva OV KSČ je František Novotný. Předsednictvo se pak skládá z těchto straníků: Novotný, Havelka, Jung, Kafka, Váňa, Mašek, Nepivodová a Krutský.¹⁶³

V roce 1952 mají tito lidé na starosti aparát OV KSČ, který má následující podobu: vedoucí tajemník řídí I. oddělení a odpovídá za činnost III.; tajemník pak řídí IV. oddělení a má na starosti také II. oddělení, tedy propagandu a agitaci. I. oddělení – stranickou organizaci mají na starosti jeden technicko-organizační referent a jeden hospodář. II. oddělení – už zmíněné propagačně-agitační oddělení zaměstnává po jednom referentovi propagace a jednom referentovi agitace. Dva referenti se dělí o práci ve III. oddělení zemědělství a jeden referent zvládá práci IV. oddělení průmyslu. K aparátu OV KSČ je ještě potřeba připočíst administrativní síly v odděleních evidence, pokladna, kádrová evidence, stenografka a 4 písařky. Dále ještě dva řidiči, jeden vrátný a jeden telefonista.¹⁶⁴ V roce 1955 se vedoucím OV KSČ stává Josef Jung, dosavadní tajemník. Ten je ze své funkce odvolán až v březnu 1958. Po celou dobu byl jeho tajemníkem pro ideologii Karel Syrovátka.¹⁶⁵

O činnosti okresního výboru KSČ na poli propagandy a politického školení obyvatelstva, stejně jako o atmosféře počátku 50. let XX. století u nás vypovídá například hodnocení vzdělávacích a propagačních aktivit OV KSČ v Liberci, které v roce 1949 zmiňuje Rok stranické výchovy a jeho 67 marxisticko-leninských kroužků:

¹⁶² SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 9, zápis schůze OV KSČ, 27. 10. 1951, příloha.

¹⁶³ SOA Liberec, fond KV KSČ 1947 – 1990, I. b. OV KSČ 1948 – 1960.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ U Karla Syrovátky se podařilo dohledat návrh na jeho jmenování vedoucím agitačně-propagandistického oddělení OV KSČ. Dozvídáme se z něj následující: „Syrovátka Karel, nar. 8. 11. 1912, ženatý, bez vyznání, člen KSČ od 24. 4. 1948. Pochází z učitelské rodiny, rodiče jsou bez politické příslušnosti. Vystudoval na klasickém gymnáziu v r. 1936 a nastoupil u pojišťovny Slavie v Praze, kde pracoval až do r. 1945. V tomto roce přešel na zřízenou oblastní pojišťovnu do Liberce. Zde pracoval až do roku 1951, kdy přešel do funkce školského referenta JNV. Ve funkci se osvědčil, školství se pod jeho vedením na okrese zlepšilo. Před vstupem do strany nebyl nikde organizován. Ve straně zastával funkce: člen kult. prop. komise OV KSČ, předseda tiskové komise OV, učitel OPŠ, vedoucí OPaŠ. Absolvoval tiskový kurs při ÚPŠ v r. 1948, 3týdenní kurz KPŠ v r. 1950. V r. 1953 – 54 absolvoval 6 měsíční politickou školu v Ústí n. Labem. Patřil mezi nejvyspělejší žáky, byl vedoucím studijní skupiny. Je teoreticky vyspělý a rychle si osvojuje nové poznatky. Studoval pilně a vždy byl vzorně připraven. Je třeba, aby více promýšlel některé problémy. Měkké povahy a méně průbojný. Navrhujeme jmenovaného do funkce vedoucího agit.-prop. oddělení OV KSČ vzhledem k výše uvedené charakteristice. Současně navrhujeme platové zařazení: 1 580 Kč.“ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 16, schůze předsednictva OV KSČ, 21.5.1954, návrh na Syrovátku jako ved.agit.prop. OV KSČ.

„Do kursů ruštiny bylo přihláшено přes 4 000 posluchačů, v celém kraji 11 000. Do dnešního dne je 130 kroužků ruštiny. V rámci podpisové akce k narozeninám generalisima Stalina dosud hlášeno 2 100 podpisů.“¹⁶⁶ Obava tajemníků, že podpisů pod gratulaci ke Stalinovým sedmdesátinám bude málo, je pak zjevná ze závěrečných cílů, na kterých se OV KSČ na svém plenárním zasedání usneslo: „Podpisová akce k narozeninám generalisima Stalina musí být vyjádřením upřímného přátelství a lásky našemu osvoboditeli. V rámci dnů ČSSP (Československo-sovětského přátelství, pozn. aut.) je nutno věnovat veškerou péči zdařilému průběhu oslav.“¹⁶⁷ Právě příprava Stalinových narozenin, které připadaly na 21. prosinec (i když podle některých zdrojů se Josif Vissarionovič Džugašvili narodil 18. 12. 1878, tedy o tři dny dříve), zapadala do celorepublikové kampaně organizované ústředním výborem komunistické strany a velmi systematicky se také odrážela na stránkách stranického tisku, který těmto oslavám a přípravám na ně věnoval nemalou pozornost – hojně lze například na stránkách ústředního deníku KSČ, Rudého práva, najít v této době články, které referují o stavu příprav na Stalinovy narozeniny v jednotlivých regionech.¹⁶⁸

Podobný kolorit doby nacházíme opět právě v adventním čase, kdy namísto přípravy vánočních svátků OV KSČ pro občany vyhlásil Týden vzorné práce. Z jeho

¹⁶⁶ SOA Liberec, fond KSČ, OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 3, zápis schůze OV KSČ konané dne 5. 11. 1949 v Liberci na okresním sekretariátě, s. 3-4.

¹⁶⁷ SOA Liberec, fond KSČ, OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 3, zápis schůze OV KSČ konané dne 5. 11. 1949 v Liberci na okresním sekretariátě, s. 4.

¹⁶⁸ V uvedeném roce 1949 například Rudé právo referovalo o Stalinových narozeninách takto: 3. 11. zveřejňuje Zdravici Stalinovi (s. 1), 5. 11. článek S drahým jménem Stalin (s. 1), 6. 11. telegramy Stalinovi k výročí VŘSR (s. 1) a článek ministra Václava Kopeckého vyzdvihující Stalinův vliv na VŘSR, jejíž výročí se v těchto dnech slavilo a v zásadě tak zahájilo oslavy narozenin moskevského vládce. 9. 11. následuje na s. 3 v Rudém právo článek Podpis pro Stalina vyzývající k zahájení podpisové akce pod gratulace ve všech regionech, obcích, školách a závodech, 10. 11. se již přidávají závody a města, o čem Rudé právo referuje na s. 1, 18. 11. list konstatuje, že Československý lid vyjadřuje lásku (s. 1), 19. 11. přichází text Vyvrcholení podpisové akce (s. 1) a článek Stalinova práce (str 3), 23. 11. Dary lásky a vděčnosti (s. 1), 24. 11. Radostné přípravy (s. 1), 27. 11. Ve znamení příprav a Se Stalinem za mír (s. 1), či Dopisy našich žen a celá s. 3 věnovaná Stalinovi, 30. 11. Kraje se připravují (s. 1), 2. 12. Stalinské směny (s. 1), 3. 12. Údernické směny (s. 1), 4. 12. Lid se připravuje (s. 1) a Stalinův boj (s. 3), také nechybí Verše Stalinovi (s. 5), 6. 12. Dary (s. 1), 7. 12. V sále lásky a vděčnosti (s. 1), 8. 12. Zápotocký píše o Stalinovi (s. 1), 10. 12. Největší svátek (míněny nejsou nadcházející Vánoce či probíhající advent, ale právě Stalinovy narozeniny, s. 1). Právě 10. 12. se ovšem hlavní zprávou dne pro několik dalších vydání stává právě zahájený II. Všeodborový sjezd, který Stalinovy narozeniny na několik dní odsouvá z prvních stran Rudého práva, ovšem ani v referátech o tomto sjezdu četné zmínky a oslavné texty na Stalina nechybí. 15. 12. se pak téma narozenin vrací Dopisy dětí (s. 1), 17. 12. pak už Stalinovi a jeho narozeninám patří celá s. 1 a 3, 18. 12. strany 1, 2, 3, 4. Dne 20. 12. jsou to strany 1, 3 a 4. O den později, v předvečer narozenin, strany 1 – 12, tedy téměř celé vydání. 22. 12. strany 1 – 6 a 23. 12. strany 1 – 5. Teprve v posledních dvou dnech kampaně ke Stalinovým narozeninám Rudé právo zmiňuje rovněž nadcházející Vánoce, ovšem pouze v rovině informací o stavu zásobování a nákupu. Nehovoří o nich jako o církevních či rodinných svátcích, ale jako o zvládnutém náporu na trh, na který je ovšem republika připravena. Už z tohoto výčtu je zjevné, že v těchto letech se aparát KSČ patrně snažil potlačit tradiční svátky svátkem náhradním, kterým se zde staly právě Stalinovy narozeniny. (Obdobně to bylo například s Mezinárodním dnem žen 8. března, který v tradici oslav významných dní u nás de facto nahradil 7. března připomínané oslavy narozenin T. G. Masaryka a také upozadil květnový Den matek.)

hodnocení, pokud přistoupíme na předpoklad, že hodnocení odpovídají realitě a nejsou pouze úředně kaširovaná, vyplývá, že občané (zde převážně tkalci, skláři a průmysloví dělníci) na nové praktiky režimu postupně začali přistupovat: Týden vzorné práce totiž „přinesl 92 nových zlepšovacích návrhů, 536 socialistických smluv a absence byla snížena ze 7.5 % na 4.9 %. Průměrně byl plán splněn o více než 12 %. Soudruh Kováčik přešel ze 4 tkalcovských stavů na 5 a soudruh Šebesta dokonce na 6 stavů. (...) Nesprávně pochopili Týden vzorné práce redaktoři, kteří neprojevíli svůj zájem natolik, aby správně propagačně tuto akci podporovali.“¹⁶⁹ Před rokem 1953, před rokem úmrtí Stalina a Gottwalda, jsou demonstrativní kroky loajality vůči oběma nejvyšším státním i stranickým představitelům oblíbeným prvkem místní stranické agitace a to i bez ohledu na vyložené finanční prostředky či organizační obtíže. „Dne 18. 12. 1949,“ informuje stranický tajemník z OV KSČ v Liberci, „bude položen základní kámen k pomníku J. V. Stalina. Úkolem okresu je zajistit účast nejméně 15 tisíc osob. Položení základního kamene je třeba využít plně politicky, aby přátelství mezi Sovětským svazem a Československou republikou se stále prohlubovalo a aby se stalo skutečným výrazem lásky a oddanosti všech obyvatel libereckého okresu.“¹⁷⁰ Zmíněný Týden vzorné práce se pak na počest Stalina z rozhodnutí OV KSČ Liberec ještě jednou opakoval Týden stalinské práce, dokonce „s ještě lepšími výsledky“, jak už předem slibovalo usnesení. Jak je ale vidět, spolupráce místního vedení KSČ a tisku jako celku ještě nefungovala dokonale a sami novináři dosud ne vždy dovedli bez odpovídajícího vedení naplnit požadavky stranických představitelů.

Nicméně tisk (ve stranickém aparátu vřazený na počátku 50. let pod oddělení agitace a propagandy), který zatím alespoň tady v pohraničním regionu základní metody a postupy spolupráce s vládní i místní mocí hledá, není (soudě podle zápisů jednání OV KSČ pro stranické orgány) alespoň na regionální úrovni prioritou. Největší objem práce okresního aparátu strany se mezi let 1948 – 1951 soustředil na práci na vesnicích a na zakládání JZD, tedy na dobovou terminologií řečeno kolektivizaci vesnice.¹⁷¹ Vedoucí tajemník OV KSČ Lux tehdy na aktivu okresního výboru vysvětloval, v čem tkví úskalí kolektivizace a co s tím dělat: Na vesnici je „početnější třída vesnických boháčů, středních rolníků, kolísavého živlu, který se zdráhá. U nás na prvním místě jsou Václavice. Ale i tam vidíme u kulaků, jaký mají poměr k vlastnictví, spíš se vyrovná

¹⁶⁹ SOA Liberec, fond KSČ, OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 3, zápis schůze OV KSČ konané dne 3. 12. 1949 v Liberci na okresním sekretariátě, s. 1.

¹⁷⁰ SOA Liberec, fond KSČ, OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 3, zápis schůze OV KSČ konané dne 3. 12. 1949 v Liberci na okresním sekretariátě, s. 2.

¹⁷¹ Srov. SOA Liberec, fond KSČ, OV Liberec, zápisy schůzí OV KSČ v letech 1948 - 1953.

s odchodem než s prací v rámci JZD. Pomáhá nám nejen politická literatura, ale i beletrie, při řešení vesnického problému...“¹⁷² Toto a jemu podobná konstatování z dobových zápisů libereckého OV KSČ jsou poměrně překvapivá, neboť nejbohatší vlastníci půdy byli z regionu po válce vyhnáni, a tak by se dalo teoreticky očekávat, že zde žádní „kulaci“ či „vesničtí boháči“ nebudou. Skutečnost ovšem byla jiná, což lze vysvětlit setrváním jisté části české populace v tomto regionu, která zde hospodařila již před odsunem, a také tím, že část nových osídlenců za několik let konsolidovala svůj nový majetek a odmítala jej postoupit nově vznikající JZD a státním statkům.

Také jiná témata, která OV KSČ Liberec projednával (jako zemědělství nebo průmysl), se ke kolektivizaci vracela. Například schůze týkající se „nových úkolů instruktorského sboru“ – kromě specifických zemědělských a technických stránek věci, projednalo OV také otázky propagační. Ladislav Lux ve svém, už zmíněném projevu dále mimo jiné řekl: „Další, o čem je třeba, aby okresní výbor uvažoval, je nový pracovní plán schůzí – aktivů. Celá řada aktivů a schůzí je přeložena na jiné dny, protože v pondělí je schůze sekretariátu a předsednictva a v prvních 4 dnech proběhnou všechny aktivity a schůze. (...) Je třeba ustavit zvací dvojice, které budou zvat účastníky na 1. máj. Oslavy proběhnou stejně jako loni. Přehlídka všech účastníků bude na Husově třídě. Je nutno i ve vesnických organizacích zorganizovat přípravy 1. máje. Ve Václavicích se již připravují – vypíší soutěž závazků.“¹⁷³

Ze závěru této březnové schůze z roku 1950, který shrnul člen místního OV KSČ Hajn, je podstatný jeden postřeh – KSČ se v regionu zatím soustředí plně jen na některé momenty politického a vůbec veřejného života, protože čistě prozaicky nemá dostatek dostatečně erudovaných odborníků ani patřičně stranicky odpovědných a proškolených pracovníků aparátu, kterých se vzhledem ke krátké době komunistické diktatury ve stále bujícím aparátu na okresech nedostávalo. V dobové terminologii se tomuto stavu říkalo „zvýšená potřeba nových kádrů“. Lokální a regionální sekretariáty KSČ se krátce po roce 1948 potýkaly právě s nedostatkem loajálních spolupracovníků. Tajemník OV KSČ Hajn na konci březnové schůze sekretariátu říká: „Soudruh Lux zde konstatoval, že někteří soudruzi se vůbec nedostavili a ani neuznali za vhodné se omluvit. Vyhledávání kádrů je otázkou nejen OV, ale otázkou všech členů strany. Musíte nám přinášet typy

¹⁷² SOA Liberec, fond KSČ, OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 3, zápis schůze OV KSČ konané dne 25. 3. 1950 v Liberci na okresním sekretariátě, s. 1.

¹⁷³ SOA Liberec, fond KSČ, OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 3, zápis schůze OV KSČ konané dne 25. 3. 1950 v Liberci na okresním sekretariátě, s. 4.

lidí, které je nutno dáti do škol a tito budou potom nastupovat na místa těch, kteří se nezúčastnili práce.¹⁷⁴

5.2. Prověrky a konec první fáze ustavování aparátu strany

Stranické prověrky byly jedním ze stěžejních témat, kterými se celý aparát strany od ÚV KSČ až po jednotlivé základní organizace zabýval po celý počátek 50. let: bylo to typické téma pro období ustavování nového režimu jak státně-politického, tak vnitrostranického. Následně pak výsledky prověrek posloužily mimo jiné jako podkladový materiál pro některé vykonstruované politické procesy. Na konci září 1950, kdy proběhlo další kolo prověrek (jedny se konaly v zápětí po únoru 1948 a měly ze strany vyloučit ty, kteří se členstvím v KSČ snažili krýt své předchozí angažmá v jiných politických subjektech nebo svoji případnou protektorátní kolaboraci; prověrky roku 1950 byly vyvolány nástupem procesů a přípravou na ty hlavní z nich) plénum OV KSČ v Liberci například takto vyhodnocovalo výsledky prověrek: Člen vedení OV KSČ Navrátil na této schůzi zhodnotil, dlužno říct, že spíš musel zkritizovat, probíhající stranické prověrky: „Při posledním hodnocení prověrek okresních pracovníků bylo potvrzeno, že úroveň prověrek je na výši. Při přenášení prověrek do výborů organizací a členů kvalita klesla. Nedovedli jsme zapojiti všechny členy do prověrek jako do hlavního úkolu.“¹⁷⁵ Prověrky obecně byly pro mnohé straníky spíše zdrojem problémů než znamením úspěchu nového režimu. Ke kritice se na zmíněné schůzi přidal také soudruh Jeřábek, který už rovnou upozornil na nedostatky v propagandě a agitaci, kvůli kterým prověrky rozhodně nešlo označit v tomto regionu za úspěch: „Nedostatek prověrek vidím v tom, že prověrky závodních organizací nám sklouzávají na úroveň prověrek 1948. Vidíme, že funkcionáři neprostudovali usnesení ÚV o prověřování ani brožury Jak prověřovat.“¹⁷⁶ Konkrétní příklad poskytl například místní tajemník Bělohávek z nedaleké Chrastavy: „V Chrastavě jsme diskutovali a ukazovali si na případech, jak má prověrka vypadat. S. Mocek, který je instruktorem závodního výboru v Chrastavě, byl na aktivu přítomen, a pak šel prověřovat. Když jsme se za ním dostavili, zjistili jsme značné nedostatky. Soudruh nerozebral usnesení ÚV, nevysvětlil

¹⁷⁴ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 4, zápis schůze OV KSČ, 25. 3. 1950. Srov. též SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 6, zápis schůze OV KSČ, 13. dubna 1951, s. 6. Körner zde při debatě o instruktorech strany opakuje požadavek: „Je nutno vést v evidenci proškolené soudruhy v polit. školách a hned po vyjití je zařazovat do funkcí.“

¹⁷⁵ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 5, zápis schůze OV KSČ, 30. září 1950, s. 1.

¹⁷⁶ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 5, zápis schůze OV KSČ, 30. září 1950, s. 4.

význam prověrek a nakonec dával sám otázky, které nebyly zaměřeny přímo na prověřovaného soudruha. Zrušili jsme tyto otázky a provedli vysvětlení.¹⁷⁷ V usnesení pak OV KSČ požadoval zlepšení úrovně prověrek a svolání schůzí instruktorů, kterým měl být smysl a poslání těchto prověrek lépe vysvětlen. Návod, jak postupovat měli pak čerpat ze stranického tisku: „Organizacím bude prodejnou okresního sekretariátu KSČ rozepisován časopis Funkcionář, aby tyto prostřednictvím výboru mohly čerpat zkušenosti z jiných okresů.“¹⁷⁸

Začátkem února 1951 byly prověrky na Liberecku hotovy (výsledky patrně bylo potřeba předat na ÚV tak, aby mohlo úspěch celé akce vyhlásit k třetímu výročí puče). Zde už je patrný větší optimismus v hodnocení prověrek. Přece jen, jakmile se přiblížil okamžik odevzdání výsledku celé akce nadřízeným orgánům, převážila potřeba po peripetiích a poučení se z chyb ukázat v blízkém časovém horizontu evidentní výsledek prodělaného vývoje. Z únorového zápisu OV KSČ se zdá, že prověrky zkrátka proběhly, někteří pasivní soudruzi byli vyloučeni, většina přijala nové závazky apod. Většinou si funkcionáři chválili kladný vliv prověrek na zlepšení zemědělské výroby a také instruktory, kteří plnili své úkoly. Z převážně kladného tónu tohoto jednání vybočil až tajemník Peterka: „Navštívil jsem celkem 6 výročních schůzí v závodních organizacích. Zprávy o činnosti na výročních členských schůzích se zlepšily. Diskuse byla však jednostranná. Většinou se jí zúčastnili funkcionáři organizací. Ve zprávách o činnosti bylo málo ukázáno na nedostatky jednotlivých funkcionářů. Co je závažným problémem, je, že málo byla soudruhům jasná práce referenta mládeže nebo referentky žen. Bude nutno více propagovat časopis Funkcionář, aby členové se lépe informovali o úkolech.“¹⁷⁹

Pro naše poznání toho, jak regionální a lokální pracovníci aparátu strany vnímali tisk, je z tohoto malého vhledu do práce aktivů, které měly prověrky na starosti, podstatný fakt, že se zde opakovaně objevuje poukaz na to, aby členové strany používali tisk vydávaný ústředním výborem strany coby studijní materiál ve věcech ideologie a propagandy. Magazín Funkcionář vydávaný ÚV KSČ jako interní ideologická brožura pak byl členům strany vůbec doporučován jako studijní podklad pro veškeré poznatky v tomto případě týkající se stranických prověrek.

¹⁷⁷ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 5, zápis schůze OV KSČ, 30. září 1950, s. 5.

¹⁷⁸ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 5, zápis schůze OV KSČ, 30. září 1950, s. 12.

¹⁷⁹ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 6, zápis schůze OV KSČ, 7. února 1951, s. 3.

Ideově první fáze konsolidace politického aparátu strany v regionech (a patrně také jako celku) končila právě k už zmíněnému třetímu výročí únorového převratu. Výsledky prověrek tedy bylo třeba uzavřít k tomuto datu, aby je ÚV KSČ mohlo vyhodnotit před celostátními oslavami a aktivity KSČ. KV KSČ v Liberci tedy projednal výsledky prověrek na schůzi dne 16. 11. 1950 v 8:30 v sále místního hotelu Zlatý lev. Krajský tajemník KSČ, dříve vedoucí libereckého okresu Ladislav Lux na úvod shrnul průběh a výsledky stranických prověrek, které měly KSČ „očistit od všech kariéristických elementů, ode všech lidí straně ideově cizích“, měla „upevnit stranu a její ideologickou jednotu.“ Prověrka měla „vést k další bolševizaci strany, tak aby strana mohla daleko důrazněji – důkladněji – směleji provádět přestavbu naší země.“ (s. 2) Výsledky prověrek byly krajským tajemníkem chváleny hlavně, když jejich výsledkem byl postup v další kolektivizaci: „Velmi dobře soudruzi v Turnově zaměřili prověrku ve vesnických organizacích a dnes hlásí, že ve 22 organizacích byly dány závazky, že během příštího roku založí JZD. Soudruzi v Jenišovicích získali 60 členů pro JZD. Soudruzi v Karlovicích udělali závazek k založení JZD k 33. výročí říjnové revoluce. Tento závazek byl splněn.“ (s. 5) Jinde se ale prověrky tolik nedařily: „Tak například organizace Pavlovice na Doksku, která má 32 členů a kandidátů, nechtělo se dostavit více jak 20 členů k prověrce. (...) Vyškrtnut byl Kaplan s jeho manželkou, kteří vlastní 19 hektarů půdy a mají nepřátelský poměr ke straně. (...) soudruh Krejčík, stálý instruktor OV v Mnich.Hradišti, sám se přiznal, že celých 14 dní nebyl v organizacích mu přidělených, přesto, že v jeho okrsku několik organizací nezačalo ještě s prověrkou.“ Jiný inspektor – Zumr z Mnich.Hradiště – vyloučil ze strany vdovu se třemi dětmi, jejíž syn byl v ČSM a dcera vedla pionýry, zato nechal legitimaci rolníkovi, „který je nepřítelem strany, který je proti JZD a když byl tázán, proč vstoupil do strany, řekl, že potřeboval honební lístek, aby mohl chodit s flintou.“ (s. 7) Vedoucí libereckého kraje Rudolf Vetiška ve svém referátu promluvil také o případu Oty Šlinga: (s. 13n.) „Šling se ukázal jako agent v cizích službách a bylo zjištěno, že už pracoval 10 let pro cizí služby. Byl to člověk, který se uměl velmi dobře maskovat, který zdánlivě dociloval úspěchů, uměl zakrývat zločinecké plány, které sledoval. Při tom používal záměrně method stranou nepoužívaných, pro stranu nepřátelských. Uměl vyřadit volené orgány, uměl si kolem sebe vytvořit kliku, která bez duše vykonávala všechny jeho příkazy, vytvářel ovzduší strachu – každý se bál. (...) Šling zanesl do strany takové metody, které byly dávány za vzor. Tyto metody znemožnily akceschopnost strany, stranu rozrušovaly a vytvářely nepřátelskou aversi proti straně. Vytvářely živnou půdu pro

všechny reakční elementy. Při porovnání vidíme, že to byla titovská politika. Nedovoľoval straně, aby se scházela na členských schůzích, nepřipouštěl, aby členské masy mohly rozhodovat a mít právo kritiky k politice strany. Jeho metoda přes zdánlivé úspěchy ukázala, že celá řada funkcionářů podlehla jeho vlivům, byli dávani za vzor. Jím se nechala ovlivnit i soudružka Švermová, Dubová a celá řada dalších. Tak byla Šlingem do strany vnesena falešná ideologie a musela se projevit jako straně nepřátelská. To je velmi vážný příklad pro naši stranu. Celá váha leží v tom, že to nebyly jen chyby, které dělal a za které byl kritisován, ale ukázalo se, že to bylo záměrně děláno a nikdo nepomyslel na to, že by to byl zrádce a agent v cizích službách a tuto práci zde dělal záměrně. On docílil toho, že se záměrně umrtvovala činnost strany. Na jedné straně se chlubil, jaký má vybudovaný desítkový sbor a na druhé straně si vychoval vlastní desítkový sbor, který měl odstranit všechny volené funkcionáře. (...) I v našem kraji se projevil podobný případ: Kudrna, který sem do kraje byl pozván záměrně, ale nakonec byl vyloučen ze strany. Šling se snažil pomocí takových sil uplatňovat svoji moc. Jak se ukázalo, celá řada soudruhů podlehla těmto věcem a podle rozhodnutí předsednictva sekretariátu ÚV KSČ byla poslána soudružka M. Švermová na dovolenou, až do vyšetření případu Šlinga sekretariátem ÚV. To musí být pro nás varovné znamení, jak agenti se dostanou až do špičky strany a to také ukazuje, jak jsme málo bdělí a ostražití. Náš zájem nás nutí k tomu, abychom uměli pokud možno co nejdříve odhalit záškodníka. Z čeho to vzniká: my často spíme na vavřínech, přestáváme být bdělými. To otupuje a vede nás to k nesprávným závěrům, zapomínáme, že se zotřuje třídní boj. Dobře nás soudruh Gottwald varoval, aby nebyla naše revoluční bdělost oslabena.“ V odpolední diskusi se řečníci kromě prověrek vraceli také ke Šlingovi: Jan Harus (s.15): „Diktátorství není jen komandovat – jsou různé varianty diktátorství. Kde je diktátorství, tam je chameleonství, podlézavost, tam nemůže být plánována práce. Ne nadarmo bylo řečeno, v resoluci ÚV, že *šídlo v pytli neutajíš*. Jan Harus apeluje na přítomné soudruhy, aby nabádali soudruhy, aby byli bdělí a ostražití. V souvislosti s Brnem byla dána soudružka Švermová na dovolenou. Musíme si umět představit s jakou rafinovaností pracoval agent Šling. V tom nám dává Sovětský svaz mnoho poučení. Naše předsednictvo ÚV nám dává záruku, že strana bdí.“ K tématu promluvil také s. Plechatý (s. 16): „Jak si soudruzi ulehčují práci. Dnes je třeba zrovna tak bojovat za politiku strany jako před únorem. Soudruzi na schůzích masových složek dávají jim přímo usnesení s tím, že to nařídil kupříkladu s. Slánský atd. Jedině na základě zdravé kritiky se může vyvíjet politický růst funkcionářů. (...) Škůdce odhalíme

jen hlubokou kontrolou. Nesmíme být příliš důvěřiví, důvěra se nevyplácí.“ A také s. Tomášek se na s. 20 zmiňuje se o Kudrnovi: „... není možné, abychom, udělá-li někdo špatný krok, abychom hned říkali, to je Brno, to je šlingovština. Je třeba takovému soudruhu pomoci a přivést ho na správnou cestu.“¹⁸⁰

Dne 25. února 1951 se konala slavnostní schůze OV KSČ v Liberci, které výjimečně předsedal krajský politický tajemník Rudolf Vetiška.¹⁸¹ Ten také přednesl hlavní referát, v němž pro liberecké komunisty shrnul všem patrně už z tisku známé vývody hlavního projevu Klementa Gottwalda na únorovém slavnostním zasedání ÚV KSČ. Vetiška například uvedl: „Úsilí záškodnické propagandy, která se snažila tvořit ovzduší nejistoty, je rozbito na padrt' a všichni lidé myslící pokrokově, kteří mají lidově-demokratický stát rádi, si ulehčeně oddychli. (...) Ve svém referátu budu vycházet z toho, že jste průběh zasedání ÚV četli. Omezíme se proto na podtržení některých významných bodů zasedání, abychom si oživilí v paměti celý jeho průběh a aby soudruzi sami měli dosti možností se k projednaným jeho částem v diskusi vyjádřit. Těžištěm celého jednání ÚV byl referát s. Gottwalda. Tímto referátem byly osvětleny všechny problémy dneška a byla také na ně dána jasná a všem srozumitelná odpověď. S. Gottwald názorně ukázal, opíraje se o velikou řeč s. Stalina, jaká je a jak má být posuzována nynější mezinárodní situace. Ukázal, že svět je rozdělen na dva tábory – velký tábor míru a tábor států ovládaných imperialistickými válečnými štváči, jimž stojí v čele USA.¹⁸² V Západním Německu je tomu jinak (než v „mírovém“ Německu východním, pozn.aut.). Imperialisté si vydržují různé kreatury typu Jaksche,¹⁸³ aby

¹⁸⁰ NA, fond KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945-1960, a.j. 5624. Zápis ze schůze KV KSČ v Liberci, kraj Jana Švermy, ze dne 16. XII. 1950 v 8:30 hod. v sále hotelu Zlatý lev v Liberci.

¹⁸¹ VETIŠKA, Rudolf – narozen 5. 12. 1895 v Hloubětíně, původním povoláním soustružník kovů, vedoucí a politický tajemník KV KSČ v Liberci, člen strany od roku 1921, člen ÚV a KV KSČ, poslanec Národního shromáždění.

¹⁸² SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 6, zápis schůze OV KSČ, 3. března 1951, s. 2. Vzhledem k regionu kladl Vetiška důraz na pasáže Gottwaldova referátu týkající se Německa, zařadil je na začátek a věnoval jim velký rozsah. Vetiška mimo jiné úvodem řekl: „Kdyby skutečně nedošlo k odsunu Němců od nás, když naše reakce sbírala všechny síly k útoku proti republice, kdyby zde zůstala 5. kolona, o kterou by se mohla reakce opřít, dejme si otázku, zda bychom mohli tak lehce zvítězit. (...) Odsun Němců nebyl jenom takový čin, který by odpovídal heslu Oko za oko, zub za zub, bylo to promyšlené a nutné. Ale tím více, a to je naší hrdostí KSČ, že jsme mohli z naší oblasti dát desítky a sta německých dobrých soudruhů, kteří dnes v demokratickém Německu pracují a jsou našimi největšími přáteli, protože jsou odchovanci naší KSČ, kteří s námi prožívali celý boj a právě tím jsou největší oporou nejenom v lidovém demokratickém Německu, ale i v západním Německu, kde zakládají různé spolky.“ Na Vetiškově projevu je dále pozoruhodná jeho stranická ohnivost jindy při jednání OV KSČ nahrazená praktickým mnohem střízlivějším řešením úkolů.

¹⁸³ Míňen je Wenzel Jaksch, československý německý sociální demokrat, odpůrce nacismu i komunismu, po únoru 1948 žijící v exilu.

rozdmychaly nový světový požár. V plánech západních imperialistů hrají určitou úlohu také příslušníci zrádné české emigrace, kteří spekulují na novou válku jako jedinou možnost k tomu, aby se dostali zpátky do republiky, zmocnili se opět svých dřívějších fabrik a velkostatků a mohli vykořisťovat dělníky a rolníky. Přitom se pranic nerozpakují paktovat se s esesáky a jinými kreaturami.¹⁸⁴

Že strana vstupuje po kole prověrek do dalšího stupně svého vnitřního upevnění dala tušit další Vetiškova, respektive Gottwaldova slova: „Soudruh Gottwald zabýval se některými vnitrostranickými otázkami. Promluvil o případu zrádců a spiklenců Šlinga, Švermové a spol. Je nutné si uvědomit, že v tomto případě šlo o rozsáhlé spiknutí ve straně s cílem ovládnout stranu, změnit kurs její politiky a nastoupit cestu zpět, cestu ke kapitalismu, cestu ke spojení s táborem imperialismu. Souvisí to se zosťováním třídního boje. Buržoazie povolává, mobilisuje všechny své rezervy a snaží se proniknout do vládnoucí strany. Jakmile se třídní boj zosťuje a buržoazie ztrácí jednu posici za druhou, tu se třídní nepřítel snaží vyhodit poslední a zároveň svou první kartu. Mobilisuje své agenty uvnitř strany. Dvojí druh zrádců – vyložení špioni a za druhé kolísavci, panikáři, kteří podléhají argumentům třídního nepřítel a nakonec se s ním spojují. Výsledek je ovšem stejný, ať již je jejich původ a vývoj různý. Šling a Švermová jsou toho příkladem. Buržoazie se vždycky snaží dělnické hnutí rozleptávat pomocí provokatérů, agentů a zrádců. Bylo tomu tak v předmnichovské republice a i během okupace. Dnes víme, že Američané, kteří nám drzým způsobem odvezli ze Štěchovic tak zvaný Frankův archiv, archiv Gestapa, že to nebyla náhoda. V archivu byla velmi pečlivá kartotéka všech agentů Gestapa a Sicherheitdienstu. Američané mají dnes v rukou seznamy, závazky a doklady starých agentů a nutí je, aby nyní pracovali pro Američany. Špioni jsou také v řadách těch, kteří kdysi bojovali ve Španělsku, jako interbrigadisté. Po pádu demokratického Španělska přišli do francouzských lágrů, žili za velmi zlých podmínek a stali s předmětem nátlaku a vydírání francouzských, amerických, německých a jiných výzvědných služeb.“¹⁸⁵

Vetiška zde ve zkratce shrnul základní rysy už probíhajících politických procesů a především vytýčil kritéria, podle který bude strana pokračovat v právě zahájené vnitřní fázi těchto inscenovaných soudních jednání. Tedy ve fázi, která se kromě vnějších nepřátel a politických odpůrců zaměří i na upevnění statu quo uvnitř KSČ.

¹⁸⁴ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 6, zápis schůze OV KSČ, 3. března 1951, s. 3.

¹⁸⁵ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 6, zápis schůze OV KSČ, 3. března 1951, s. 5an.

První fáze ustavování struktury a fungování stranického aparátu byla tedy na světě – vytvořila se struktura jednotlivých stupňů řízení a organizace strany, prověrky ustálily personální obsazení jednotlivých míst a politické procesy provázené psychologii nejistoty a permanentního ohrožení nyní odstraní možné (ale i zcela pofiderní) odpůrce současného vedení uvnitř strany a také ty, kteří zůstanou, ještě pevněji sváže k loajálnímu postoji a aktivnímu přístupu k řešení své zadané práce.

5.3. Vznik a vývoj nového systému řízení KSČ a role (stranického) tisku v něm

O tom, že strana se po třech letech od převzetí moci cítí již pevná ve svém postavení a že ti, kteří setrvali ve vedení organizací strany i po prověrkách odvádějí svou práci zodpovědně svědčí mimo jiné průběh schůze libereckého OV KSČ na konci dubna 1951. Zatímco v předchozích měsících a letech jednání dominovaly otázky zemědělství a průmyslu, krátce po únoru 1948 se ještě hojně objevovalo téma dosídlení pohraničí, nyní se do popředí dostávají otázky ideové a propagandistické a to v míře, před rokem 1951 pro okresní výbor netypické. Například členka OV KSČ v Liberci Fischerová na závěr zmíněné schůze z konce dubna 1951 mimo jiné vytýčila cíle agitace na další období: „Měli bychom si všimnout práce agitačních důvěrníků, aby výbor se jimi zabýval, aby dostávali náplň a správnou argumentaci a máme řadu materiálu, jen ho umět dobře použít. V příštím měsíci budeme připravovat výročí 30 let KSČ. Bude to velká kampaň. Práce našich agitačních pracovníků bude záviset v tom, jak budeme umět lidem postavit před oči práci dříve a dnes a život dříve a dnes. Takových přirovnání máme tolik, že opravdu závisí na tom, jak použijeme všech příležitostí, abychom o tom dovedli mluvit. Za dva dny slavíme svátek 1. máje. (...) A bude záležet na nás, abychom v těchto posledních dnech dohlédli na přípravy, jak jsou kde zajištěné podmínky ke zdárnému provedení těchto oslav (...) Jestli nemáme ten životní elán, nejsme ještě tak vychovaní, že nedovedeme tak plnit tyto úkoly jako Sovětský svaz a jeho lidé, tak myslím, že zde hodně a hodně se můžeme přiblížit k sovětským lidem tak, abychom se naučili čerpat z pramene sovětské literatury. A taková kniha Donbas, Daleko od Moskvy, Rozrušená země a zase je to nutno připomenout našim lidem, jak pracovali naši lidé dříve, neměli tuto literaturu, tyto možnosti, jaké máme dnes.“¹⁸⁶

Když nahlédneme do jednání OV KSČ na konci roku 1951, bude patrný posun v tématech, kterými se okresní výbor zabývá, ještě zřetelnější. Politické a organizační

¹⁸⁶ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 6, zápis schůze OV KSČ, 28. dubna 1951.

problémy se, stejně jako ideologická a propagandistická témata, dostávají do popředí.¹⁸⁷ Nově se objevuje dokonce zahraniční politika – ta však se zde objevuje vysloveně na proklamativní rovině, OV KSČ nemá téměř žádnou pravomoc zasahovat do zahraniční politiky státu, a tak se omezuje na demonstrativní podporu státu a vedení strany v těchto otázkách. Z návrhu usnesení z konce listopadu 1951 například vyplývají tato stěžejní témata: Všechny základní organizace na závodech projednají a zkontrolují během příštího týdne znovu, jak politické, kádrové přípravy voleb do závodních rad, tak aby do závodních rad byli zvoleni „nejlepší a politicky nejvyspělejší pracující na závodě, kteří budou zárukou úspěšného boje za další rozvinutí socialistické soutěže, zvyšování produktivity práce a odměňování podle zásluhy. Výbory organizací zajistí prohloubení politické přesvědčovací kampaně tak, aby volby do závodních rad se staly majetkem všech pracujících na závodě, aby současně s volbou do závodní rady, rozvinula se soutěž o předčasné splnění 3. roku a mohutným nástupem do 4. roku Gottwaldovy pětiletky.“¹⁸⁸

Na tomto plénu došlo také k výměně – vedoucím tajemníkem KV KSČ se stal poslanec Sova¹⁸⁹; Rudolf Vetiška, který krajský výbor vedl, byl (podle zápisu schůze na žádost Klementa Gottwalda) převeden na ÚV KSČ do Prahy. Sova ve svém prvním projevu na plénu liberecké okresní organizace vytkl hlavní cíle své politiky, ale také nedostatky, které je třeba zlepšit; na prvním místě nebyly problémy zemědělství, průmyslu nebo zdravotnictví či školství, ale potřeba zlepšit „nedostatečnou masovou politickou práci.“¹⁹⁰

¹⁸⁷ Srov. např. SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 10, schůze předsednictva OV KSČ, 26. 10. 1951 společná schůze OV a MV o řízení strany nebo 26. 11. 1951 projednání dopisu z KV o masové práci na okrese, zpráva, usnesení.

¹⁸⁸ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, zápis schůze OV KSČ, 10. listopadu 1951.

¹⁸⁹ Jednalo se o poslance Václava Sovu, po únoru 1948 působil jako předseda KV KSČ v Jihlavě a do parlamentu byl zvolen za volební kraj Brno. Následně přesídlil na liberecký KV KSČ. Viz. <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/rejstrik/jmenny/sa.htm> (navštíveno 2. 1. 2011).

¹⁹⁰ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, zápis schůze OV KSČ, 10. listopadu 1951. s. 2. Nový krajský tajemník dále pokračoval: „Ne dost jsme svolávali schůze, ne dost jsme přesvědčovali jak komunisty na členských schůzích, tak nekomunisty na veřejných schůzích. My bez těch druhých nic neuděláme. My můžeme vést a řídit masu, když dokážeme je přesvědčit o správnosti naší politiky, aby šla za námi. Stojíme např. nyní v situaci, že musíme omezovat elektrický proud. Spotřeba je vyšší o 25 %. Když nepřijdeme na závody a nevysvětlíme všem členům, všem dělníkům a zvláště našim ženám, které mají děti, mají obtíže a budou mít obtíže na noční směny, když my nedokážeme toto vysvětlit a když nepřesvědčíme lidi, že je to potřeba, že to není legrace, pak to soudruzi pochopí a budeme moci zajistit plán a nebudeme mít fluktuaci. Když jim to nevysvětlíme, pak můžeme počítat s největšími obtížemi. Kde vidíme obtíže, vidíme, že komunisté šli sekernicky. Neměli dost trpělivosti. Odstranění nedostatky, znamená zvyšování masovou práci, zvýšit agitaci. Musíme si stále uvědomovat, že tam, kde my neagitujeme, tam bude agitovat nepřítel. Když zakřikneme každého reakcionáře, když budeme dobře agitovat a dobře přesvědčovat, pak bude konec se šeptandou, bude konec zahraničnímu vysílání a bude konec se všemi úspěchy, které sem tam reakce má právě proto, že my neagitujeme,

V diskusích na tomto a podobných plénech zaznívaly kromě shrnutí hospodaření družstev, případně výčtu nedostatků, které je v práci místních organizací napravit, také vyznání politikům, i celému socialistickému ideovému směru. Na této schůzi se takto například projevil člen ZV KSČ Klouček z elektrárny Andělská Hora: „Vezmeme si příklad z našich starších soudruhů, kteří se zřekli všeho osobního pohodlí a neváhali položit své životy za to, abychom my i naše děti se měli lépe. Necht' naše dnešní zasedání nese pozdravení hrdinným Korejcům i všem lidem, kteří umírají za to, aby holubice míru se usadila všude tam, kde se probouzí nový socialistický člověk. Soudružky a soudruzi, pracujeme s láskou a chutí pro Stalina a Gottwalda, neb oni jsou příští náš život. Necht' žije na věky československo-sovětské přátelství, necht' žije učitel všech národů s. Stalin i náš milovaný s. K. Gottwald, který nás vede svojí klidnou rukou k naší vytýčené cestě – socialismu.“¹⁹¹

Tuto zdánlivou idylu v následujících týdnech ale narušilo zatčení prvního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského. Tato událost měla dopad především na strukturu strany na všech úrovních, což se například odráží i v zápisech z jednání okresního výboru KSČ v Liberci. KSČ se musela vyrovnat s tím, že zatčením svého vedoucího představitele a především jeho obviněním z diverzní činnosti a ze zneužívání strany pro své podle vykonstruovaného obvinění nepřátelské záměry. Na začátku února 1952 řešil případ Rudolfa Slánského a další práci strany po jeho obvinění také OV KSČ v Liberci. Se zásadním referátem vystoupil člen OV KSČ, Rozmara. Spíše než obviňování zatčených soudruhů se zaměřil na to, jak se mají členové strany z celého tohoto případu poučit a jak v budoucnu ovlivní jejich činnost: „My dnes můžeme plně potvrdit, že i když byla zneškodněna banda zrádců a špiónů typu Slánského, Šlinga a Švermové, že jsme neodstranili ještě škůdcovské metody, které tito do naší strany vnášeli proto, aby naši stranu v její akceschopnosti oslabovali, odtrhli ji od širokých mas, aby se nakonec mohli zmocnit strany a nastolit u nás znovu kapitalismus, postavit naši zemi do tábora imperialistů, do tábora války.“¹⁹² Rozmara na tomto základě vystavěl projev, ve kterém ukazuje, co všechno je třeba změnit – v jeho pojetí dokonce zlepšit, aby se strana již vyvarovala podobným causám jako byl Slánský – tedy že jedinec, viděno perspektivou tehdejší vnitrostranické obžaloby, může ovlivnit to, jak celá strana funguje, dominovat jejím členům tak, že tito nedělají politiku samostatně, ale výhradně podle přímých

nepřesvědčujeme trpělivě o naší pravdě.“

¹⁹¹ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, zápis schůze OV KSČ, 10. listopadu 1951, s. 10.

¹⁹² SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 6, zápis schůze OV KSČ, 2. února 1952, s. 1.

stranických direktiv. Tento vysloveně iluzorní pohled na řešení problémů, který do struktury a organizace KSC vnesl případ Slánského a spol. Rozmara navíc rozvíjí tím, že jako hlavní zdroj, z něhož mají místní straniční pracovníci čerpat inspiraci a informace pro svou práci je spíše stranický tisk než přímá direktiva. „Třetím kladem je to, že se již ukazuje, že někteří naši funkcionáři základních organizací začínají řídit svoji práci pomocí tisku, ať již Rudého práva nebo Funkcionáře. Mnozí předsedové základních organizací i když jsme je svolali na aktivity, měli již prostudované Funkcionáře, jako s. Civín ze Silky, Liberec, soudružka Machová z Bílého Kostela a další. Soudruzi z MNV při projednávání provozního řádu JZD na aktivu komunistů se řídili úvodníkem Rudé právo ze dne 29. 1. 1952. Poprvé v naší prodejně byl vyprodán časopis Funkcionář. Co to znamená? Že je to první krůček k tomu, aby organizace strany začaly provádět denně politiku strany na základě tisku, že tisk jim bude vedle přímé pomoci OV dobrým rádcem v jejich úkolech.“¹⁹³

Vzhledem k tomu, že nelze přijmout argumentaci, která v těchto vývodech naznačuje, že stranický tisk je jakýmsi zdrojem inspirace nezávislým úzce a neodlučně od požadavků nejvyššího vedení strany, musíme hledat smysl této nové strategie stranického vedení jinde. Jako nejpravděpodobnější se jeví výklad, že takto nastavené vnímání stranické práce v regionech budí větší dojem zodpovědnosti kladené na lokální pracovníky strany. Jde sice jen zdánlivou volnost, ale v takto nastaveném a propagovaném systému se náhle vytváří větší prostor pro rozsáhlejší iniciativu jednotlivých stranických funkcionářů. Přičemž je zřejmé, že přílišné odchýlení od hlavního směřování KSC určeného pražským mocenským centrem by bylo okamžitě po zjištění patřičně usměrněno. Ovšem v kombinaci centralizovaného systému, jaký na počátku 50. let 20. století představovala KSC a potažmo i celá československá republika, a atmosféry strachu a nejistoty vybudovaného politickou a společenskou atmosférou této doby je zdánlivá odpovědnost svěřená vykonavatelům moci na nižších stupních stranické struktury velmi nosným a ve své době také životným principem, který stranickou strukturu a jednotlivé její pracovníky mohl ještě pevněji svázat s celkovou činností strany. Lapidárně řečeno, po roce 1951, po prvních prověrkách a následném exemplárním odstranění Rudolfa Slánského se KSC pokusila v následujících měsících a letech ještě pevněji semknout a zavázat jednotlivé své pracovníky k zodpovědnosti za jejich činnost. Ta se projevovala nejen v rovině stranické práce, ale

¹⁹³ SOA Liberec, fond KSC – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 6, zápis schůze OV KSC, 2. února 1952, s 5an.

také v požadavcích na příkladný osobní život stranických pracovníků a funkcionářů. Případné poklesky proti tomuto nároku pak místní orgány řešily také s příslušnou dávkou aktivity a vyžadovaly stranickou kázeň také v této rovině. Za zmínku stojí například poklesek stranického pracovníka Jonáše, který OV KSČ Liberec řešil dokonce na svém plenárním, tedy veřejném jednání: „S. Jonáš a s. Houšková se provinili tím, že ač ona vdaná a on ženat, udržovali spolu poměr, který nezůstal bez následků. Došlo to tak daleko, že to budilo veřejné pohoršení a bylo nutno tento případ stranicky řešit. Disciplinární komise vyšetřila tento případ a dává návrh na stranický trest III. a IV. stupně s. Jonášovi, tj. veřejnou důtku a odvolání z veřejných funkcí. Přítomní členové OV tento návrh schválili a s. Jonáš po připomínkách, které k tomu měl, stranický trest přijal a slíbil, že svou prací a poměrem dokáže znovu získat důvěru strany. S. Havelka uzavřel tento případ a zdůraznil, že toto bude poučením i pro ostatní. Potom s. Jonáš opustil zasedání.“¹⁹⁴ Od prvoplánově deklarované loajality vedení strany systém výrazněji požadoval loajalitu faktickou, spjatost se stranou a zodpovědnost jednotlivců za její práci jako za celek. Usnesení z tohoto jednání například kladl jasný důraz na ideologické upevnění strany patřičným vyškolením jednotlivých pracovníků strany i řadových členů KSČ v základních organizacích: „Zvlášť velkou pozornost věnovalo plénum OV otázce agitační práce, kde zjistilo, že její úroveň naprosto neodpovídá vysokým úkolům, které okresní organizace na úseku průmyslu, obchodu i zemědělství musí zajišťovat a řešit. Okresní výbor dosud nevede správně základní organizace k plnění stanov strany, pokud se týká agitační a organizační práce v masách, k uskutečňování stranických hesel a usnesení, k využívání místního a celostátního tisku a rozhlasu. Tato skutečnost vedla k tomu, že komunisté vždy nebojovali za usnesení strany a vlády, nestáli v čele budovatelských úkolů, což bylo by nutně ve svých důsledcích muselo vést k narušování spojení strany s masami nepartijních pracovníků.“

¹⁹⁴ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, zápis z plenárního zasedání OV KSČ, 12.10. 1953. KSČ ovšem kromě důrazu na tzv. příkladný stranický život, na život člena strany coby nositele jejích hodnot a idejí kladla důraz také na ostražitost a oddanost systému nejen v době výkonu stranické práce ale v zásadě kdykoli. Vysloveně jako výstraha musela na členy KV KSČ v Liberci působit účast náčelníka krajské správy ministerstva vnitra Šimáčka na schůzi byra KV KSČ v Liberci, na které také vystoupil svým specifickým způsobem a příznačnou rétorikou, ale také ve své době typickými nároky na morálku veřejných činitelů: „My hovoříme o bezpečnosti a já chci uvést příklad, kdy ještě komunisté nejsou dostatečně bdělí. Tento příklad se stal, ne u nás, ale na hranicích ústeckého a libereckého kraje. Tam se skrýval agent zahraniční rozvědky. V této obci žije 50 % komunistů a všichni věděli o tom, že se tam skrývá agent zahraniční rozvědky, a z těchto 50 % komunistů ani jeden nedokázal přijít na SNB. Nyní se konečně jeden komunista po dvou letech odvážil a vyzvědač byl realizován.“ NA, fond KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945-1960, a.j. 4497. Plenární zasedání KV KSČ – seznámení s volebním zákonem a příprava voleb do NV. 6.III.1954, s. 67.

OV KSČ v Liberci se tedy usneslo, že je nutné věnovat větší péči zlepšení agitační práce na závodech ve smyslu směrnic politického sekretariátu ÚV a to především v prohloubení činnosti agitátorů, osobní agitace – jako nejvýznamnějšího úseku agitační práce, ve zlepšení využití stranického tisku, nástěnek, rozhlasu a závodních klubů.¹⁹⁵

O rok později, v roce 1953, nároky na způsob „nové“ stranické práce formuloval vedoucí tajemník OV KSČ Liberec Antonín Havelka: „Je nutno otevřeně říci, že naše agitace nestojí na výši úkolů, které musíme zvládnout. Různí lidé často u nás naříkají nad nemožností splnit ten či onen úkol, naříkají nad *pasivitou členů* (...) A při tom zapominají, že jen jedna cesta nám může vyřešit většinu potíží. Jít k lidem, vysvětlovat jim naši politiku, reagovat na jejich připomínky. (...) Funkcionáři neoslňují sami sebe svými znalostmi marxismu, proto, že nenechají lidi s nezodpovězenými otázkami a rychle reagují na denní události, proto, že za politiku strany bojují na pracovištích nejlepší, nejvyspělejší funkcionáři. (...) Soudruzi, v tom je tajemství úspěchu či neúspěchu – mít živý denní styk s lidmi a neúnavně jim správnost politiky strany vysvětlovat. Z toho závěru vycházet, že politický sekretariát ÚV KSČ, který ve svých směrnicích pro agitační práci nás vede přímo za ruku a učí, jak si počínat. Vy všichni jste dostali tyto směrnice předem a nechci je proto podrobně rozebírat. Naším úkolem nyní bude vypracovat vzory příkladné agitační práce na závodě a nejlepší zkušenosti předvést, obdobně jako u socialistické soutěže, do ostatních závodů.“¹⁹⁶

¹⁹⁵ Srov. SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, zápis schůze OV KSČ, 25. 7. 1953.

¹⁹⁶ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, zápis schůze OV KSČ, 25. 7. 1953, s. 7an. K otázce agitace se v diskusi vyjádřil také s. Zvára, který se ve svém referátu zaměřil na to, jak by měla vypadat agitační práce na jednotlivých závodech: „Především plán by měl obsahovat organizování besed na pracovišti, což je jedna z nejlepších forem agitace, pravidelnou úpravu stěnkazet, zapojit do agitační práce závodní rozhlas, závodní časopis, nástěnné noviny a podobně. (...) U vrátnice v závodě TOTEX v Chrastavě mají soudruzi velmi pěkně technicky provedenou bleskovku. Je tam v podstatě znázorněn diagram, jak závod od začátku roku plnil plán. Kde jde křivka plnění dolů, tam je namalována opice, která má na prsou nápis „Absence“, jinde je to „Fluktuace“. Je to velmi pěkně provedené, avšak to hlavní bleskovce chybí. To je účinnost a konkrétnost. Takto se nad tím pracující pozastaví, pokoukají, pochválí, zasmějí, avšak účel to nesplnilo. Jak jinak by bleskovka působila, kdyby místo jedné opice s nápisem absence bylo tam vyobrazeno hejno opičáků a na prsou bylo napsáno jejich jméno. Jiná dobrá agitace je závodní rozhlas. Soudruzi v ČSAO Hrádek každý den o svačině ironickým způsobem hlásili všechny zaměstnance, kteří ten den přišli pozdě. Jistěže to pomáhalo a soudruzi v hlavním výboru konkrétně vyprávěli, jak to na lajdáky působilo a jak většina z nich se změnila. Je však třeba toto hlášení provádět bez ohledu na osoby. Jednou přišel také ředitel s. Hůrka pozdě. Ten den závodní rozhlas mlčel a mlčel celý týden. Jistěže toho si pracující všimli, ztrácí důvěru k závodnímu rozhlasu, závodní rozhlas přestává působit. Připouštím, že s. Hůrka nepřišel pozdě do zaměstnání z lajdáctví, je možný, že měl služební jednání či jinou práci, přesto se však tím měl závodní rozhlas zabývat. Tím by autorita ředitele nijak neutrpěla. (...) Docela jinak si počínal s. Šimůnek, pracující v oddělení kalírna. V tomto oddělení nebyla dobrá politická situace a samozřejmě ani ne dobrá pracovní morálka. Soudruh Šimůnek si vytkl úkol situaci změnit. Dříve při svačině dělníci seděli zvlášť, neměli zájem o jakoukoli besedu. Postupně se s. Šimůnkovi podařilo dostat je dohromady a to při svačině debatovali o fotbale, o tancovače a často i o holkách, mezi takovou diskusí soudruh Šimůnek nadhodil různou politickou otázku. Postupně se dostal k tomu, že dnes jiná diskuse o svačině se nevede, než o

Nové pojetí stranické struktury a práce v rámci aparátu strany se nové vedení (v zásadě ovšem minimálně obměněné po smrti Klementa Gottwalda) rozhodlo vtělit do nových stanov KSČ, které měl projednat X. sjezd strany. V roce 1953 tak došlo k vnitřní reformě stranického aparátu a práce v něm. Komunistická strana napříště již neměla společnost fakticky řídit, ale kontrolovat. „Komunistická strana přestala (nebo alespoň ne absolutně, pozn. aut.) nahrazovat zákonodárnou a zejména výkonnou moc, spíše přejímala dozorčí roli. Ponechávala si jen klíčová rozhodnutí a ústřední úrovni. Tento krok byl prakticky umožněn rozdrobením kádrového oddělení a výrazným omezením moci Komise pro stranickou kontrolu. Role ústřední vlády byla navíc posílena tím, že začala přímo řídit prostřednictvím ministerstev celé hospodářství a v roce 1954 navíc do přímého řízení převzala i národní výbory.¹⁹⁷ Navíc začala významně nahrazovat roli Národního shromáždění kvůli rozsáhlým způsobem vládnout pomocí vládních nařízení.“¹⁹⁸

Dosavadní práci strany před rokováním sjezdu KSČ v souladu se zvyklostmi práce stranického aparátu hodnotily krajské a okresní konference. Liberecký OV KSČ se na své schůzi sešel 9. listopadu 1953 a z projevu okresního vedoucího tajemníka Havelky je patrná role tisku, kterou sehrával v novém pojetí stranické práce. Úkolem zasedání bylo „vytýčit další úkoly strany v okrese spolu se zajišťováním vládního prohlášení ze dne 15. září 1953 a referátu soudruha Zápotockého na zasedání ÚV KSČ, který stranu orientuje na provedení voleb a na přípravu X. sjezdu strany.“¹⁹⁹ Havelka ve svém referátu k úkolům neopomněl ani mediální problematiku: „Západní imperialisté na válečnou propagandu vynakládají ohromné částky neboť tento prostředek boje zakrývá

politické situaci (...) Změnilo se však celé myšlení lidí. Dnes mají jiný poměr k práci a jak potvrzuje mistr z oddělení s Eris, dříve když měli pracovat soudruzi ve špičkách v neděli neb přes čas, nikoho na tuto práci nemohl dostat. Dnes je to pro každého samozřejmé. Velmi pěkně se tam rozvíjí i kolektivní kritika. Když některý soudruh přijde pozdě nebo vyrobí zmetek, podrobí ho kolektiv ostré kritice, což jistě více působí než kritika samotného mistra. Dnes je v tomto oddělení velmi dobrá pracovní morálka a pracují téměř beze zmetků. Ještě jede příklad z tohoto oddělení chtěl bych uvést. Po měnové reformě a po zrušení vázaného trhu soudruh Kindl, který je v kolektivu politicky nejslabší, bouřlivák, který má výhrady k tomu i onomu, přišel s názorem, že teď už není třeba platit příspěvky ROH. Když jsou zrušeny jakékoli poukazy. A přímo se obrátil na soudruha Šimůnka. Soudruh Šimůnek správně uvažoval, že okamžitě odporovat s. Kindlovi nebylo by zdravé, nechal mu trochu hlavu zchladnout. Druhý den však o svačině přivedl na to besedu sám a říká: „Víš, Kindle, já jsem si to rozmyslel, ono to ÚRO není jenom pro poukazy. Přidavky na děti, skvělé sociální pojištění, organizování rekreace pracujících, vytváření podmínek pro vyšší životní úroveň pracujících, to všechno je práce ROH. A postavit se mimo ROH by nebylo správné, byli bychom sami proti sobě.“ Dnes je situace taková, že soudruh Kindl sám vybírá příspěvky ROH a vybírá je důsledně a rád. O čem to, soudruzi, svědčí, svědčí to tom, že ke každému pracujícímu člověku musíme hledat jinou schůdnou cestu.“

¹⁹⁷ Které v té době byly poprvé od února 1948 zvoleny. Blíže viz KAPLAN, Karel: Proměny české společnosti 1948 – 1960, část první. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007.

¹⁹⁸ KABELA, Jiří: Z kapitalismu do socialismu a zpět... UK v Praze, Praha 2005, 279.

¹⁹⁹ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, zápis schůze OV KSČ, 9. 11. 1953.

jejich slabost a v některých případech i u nás pomocí štvavého rozhlasu ze zahraničí otupuje revoluční boj dělnické třídy, zvláště tam, kde je slabá propagandistická a agitační práce naší strany. Tady je, s.s.[soudružky a soudruzi], kořen a obrovský význam naší marxisticko-leninské propagandy a agitace, v souvislosti s hlavním naším úkolem v boji za mír na celém světě. V souvislosti s bojem za dokončení první Gottwaldovy pětiletky a spolu s nástupem strany do volebního boje.²⁰⁰ Mezi úkoly, které OV tedy čekají, Havelka zmínil také (hned po zavedení nových stanov) potřebu zlepšit stranickou propagandu a agitaci spolu s rozšiřováním stranického tisku, přičemž uvedl i konkrétní návrhy na realizace nových stranických směrnic. V roce 1953 bylo podle jeho referátu politické složení propagandistů (tady pracovníků a spolupracovníků stranického aparátu, kteří měli přímý vliv na ideologické ovlivňování občanů a kteří se buď přímo také podíleli na práci regionálního stranického i nestranického tisku nebo z něj v souladu se stranickou direktivou čerpali informace) následující: 251 z nich bylo členy KSČ už před únorem 1948 (tj. 76.5%), jen 77 okresních pracovníků propagandy a agitace se stalo členy po únoru 1948 (tj. 23.5%). Z celkového počtu učitelů například bylo 132 členů strany dokonce v církvi (což činilo 40.3%). V politických stranách zrušených po únoru 1948 bylo členem národně socialistické strany 10 propagandistů, v sociální demokracii 27 a v lidové straně 4. Za uplynulá léta prošlo 70 propagandistů dlouhodobými školami strany a ROH, ČSM.²⁰¹ A tak tajemník Havelka konstatoval, že „toto politické složení bude vyžadovat provádění průzkumu zvláště tam, kde je nebezpečí zanášení do našeho učení oportunistus a náboženské bludy.“²⁰²

Neoddělitelnou součástí stranické propagandy a agitace, jak jsme ukázali, se stal stranický tisk (tím se například v okrese Liberec v roce 1953 rozuměla tato periodika: Rudé právo, Cesta míru, Za trvalý mír, za lidovou demokracii, Funkcionář, Slovo agitátora, Rozsévačka, Nová mysl, Propagandista, a Svět sovětů. Šířeny byly Poštovní novinovou službou, prodejem v trafikách a kolportáží)²⁰³, jeho povinné odebrání a práce s tiskem, kterou okresní výbor velmi bedlivě sledoval v měsíčních výkazech odběru tisku a také pravidelně kontroloval, jak dokládají některé stížnosti agitačních a propagandistických pracovníků na neznalosti stranické linie i u členů strany, kteří tisk

²⁰⁰ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, zápis schůze OV KSČ, 9. 11. 1953, s. 1an.

²⁰¹ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, zápis schůze OV KSČ, 9. 11. 1953, s. 5an.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 14, schůze předsednictva OV KSČ, 25. května 1953, materiál o distribuci a používání stranického tisku.

sice odebírali, ale prokazatelně z něj nečerpali poznatky pro svoji práci. Na schůzi plena KV KSČ v Liberci, kraj Jana Švermy, ze dne 24. května 1952 tajemník KV KSČ Antonin Culík ve svém úvodním referátu mimo jiné zhodnotil průběh oslav 1. máje a zdůraznil budoucí nutnou práci s tiskem a sledování jeho odběru: „V samotném krajském městě byly oslavy nejmohutnější. Na 40.000 pracujících s četnými skupinami příslušníků armády, SNB, lidových milic a ostatních krojovaných útvarů, vyslechlo projev předsedy Národního shromáždění soudruha Johna. (...) Byla nesena hesla, vyjadřující lásku našeho lidu ke straně a k soudruhu Gottwaldovi, k Sovětskému svazu a k s. Stalinovi. Tak například v N.Boru šla veliká skupina cikánů, která vyjádřila svoji lásku k s.Stalinovi transparentem s heslem: *Sláva Stalinovi, osvoboditeli ras a národů celého světa.* (...) Prodeji stranického tisku nebyla věnována dostatečná pozornost a májové komise se o jeho zajištění mnoho nezajímaly. Již při samotných zvacích nedělích byly zvacím dvojicím předány pouze formálně přihlášky k odběru tisku, nebylo však jim zdůrazněno, aby v rodinách, kde budou zvat k oslavě 1. máje, mluvily o tisku a vysvětlily jeho význam. (s. 29) Proto také bylo získáno jen velmi málo předplatitelů. Ani samotnému májovému číslu Rudé právo nebyla věnována při distribuci dostatečná pozornost. Tak kupř. v Sobotce (...) tisk zůstal na MNV a vůbec se neprodal.“ (s. 30) ²⁰⁴

Dne 25. května 1953 tak všechna předsednictva okresních výborů dostala materiál zpracovaný podle jejich výsledků a výkazů odběru tisku. V úvodu byla krajským výborem shrnuta a vytýčena role tisku, jakou má plnit v socialistické společnosti: „Naše stranické organizace nepochopily plně význam stranického tisku jako kolektivního propagátora a organizátora. Nebyly k tomu vlastního úkolu stranicko-politické práce nijakým způsobem systematicky vedeny. Pouze jednorázově byly organizovány akce náboru tisku. (...) Byli to většinou v organizacích jednotlivci, kteří se tohoto úkolu chopili a skutečně na tomto úseku vykonali značný kus záslužné práce. (...) Přesto že byly na aktivech upozorňovány i písemně urgováno ustavení literárně tiskových důvěrníků, do dnešního dne je nahlášeno teprve 34 literárně tiskových důvěrníků ze všech našich organizací i MV KSČ. Tento stav plně potvrzuje celkovou situaci v okrese, kdy snížení odběru u RP činí 721 kusů od podzimu minulého roku. (...) Pouze v sedmi závodech našeho okresu je prováděna kolportáž, která však

²⁰⁴ NA, fond KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945-1960, a.j. 4486. Zápis ze schůze plena KV KSČ v Liberci, kraj Jana Švermy, ze dne 24.května 1952.

není v plné míře řízena a kontrolována stranickými organizacemi.²⁰⁵ Liberecké okresní byro tak v květnu dostalo na stůl výsledky odběru tisku, které nebyly příliš lichotivé ani pro samotné členy KSČ, natož pro celý okres. O okrese, který čítal 29 492 obyvatel starších 18 let, z čehož 6 107 lidí bylo členy KSČ, se Rudého práva prodávalo všemi způsoby distribuce 3 812 kusů z každého vydání. Pravidelně tedy ústřední stranický deník nečetla téměř polovina komunistů z okolí Liberce. Místního stranického periodika Cesty míru se z každého vydání prodalo či jinak distribuovalo 2 692 kusů, Za trvalý mír, za lidovou demokracii mělo 528 čtenářů, Funkcionář 671, Slovo agitátora 251, Rozsévačka 256, Nová mysl 61, Propagandista 145 a Svět sovětů 878 kusů z každého vydání.²⁰⁶ Uvedené údaje jsou ovšem pro vyvozování závěrů o reálných dopadech propagandistických textů nedostatečné, vypovídají jen o prodaných nebo odebraných výtiscích, nikoli o počtu skutečných čtenářů, který byl pravděpodobně výrazně nižší, neboť část, patrně ne malou, z těchto odběrů činil odběr tisku po podniky či zemědělská družstva. Nelze z nich tedy vyvozovat počet čtenářů. Odběr tisku byl ovšem, tak jako v mnoha jiných totalitních režimech, navzdory tomuto faktu sledován po celé období let 1948 – 1989, neboť byl de facto jediný ukazatelem šíření propagandy a direktiv KSČ, který se dal uspokojivě kvantifikovat.

V hodnocení těchto výsledků doplněném o aktuálnější údaje pak u těchto stranických tiskovin tajemník Havelka v listopadu 1953 konstatuje, že v libereckém okrese se podle poslední statistiky pošty v listopadu 1953 odebralo celkem 3.496 kusů Rudého práva (došlo tedy k dalšímu poklesu oproti květnu), což vzhledem k demografickým údajům bylo 8.5 lidí na 1 výtisk, Funkcionáře bylo odebráno 532 kusů (55 lidí na 1 výtisk) a Propagandisty dokonce jen 141 (208 lidí na 1 výtisk). Je tedy patrné, vzhledem k počtům členů strany na okrese, kterých bylo přes 6 000 z více

²⁰⁵ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 14, schůze předsednictva OV KSČ, 25. května 1953, materiál o distribuci a používání stranického tisku. Materiál na závěr shrnuje, jaké postavení má stranický tisk v soudobém aparátu KSČ a jak je využíván: „Ve větší míře než dříve je využíván tisk funkcionáři, pro svou práci používají ve větší míře Funkcionáře pro přípravu schůzí. Denního tisku bylo používáno letošního roku více než jindy v období konání XIX. sjezdu KSSS i celostátní konference KSČ – hlavně pro samotný účel RSS (zatím není pro tento účel doceněn Propagandista). Také byl značně používán tisk (...) v době úmrtí našich vůdců a učitelů. Není však systematicky používáno pro každodenní agitaci, jako úvodníku apod. Nedostatkem je i dopisovatelská činnost, která na našem okrese je poměrně slabá a důsledkem je poměrně málo článků jak v RP tak i v Cestě míru o životě v našem okrese.“

²⁰⁶ Statistické údaje získaly okresní výbory KSČ dílem od poštovních úřadům, jak o tom svědčí například zápis ze schůze OV KSČ v Liberci ze 14. 7. 1952: „Soudruh Hrbáček informoval předsednictvo v tom smyslu, že dosud nebylo možno opatřit si konkrétní čísla o tisku, a ty, které obdržel od pošty, předkládá předsednictvu, ale podotýká, že tato čísla nejsou jistě správná, neboť jsou v tom výkyvy. Projedná tuto otázku znovu se soudruhem, který má tisk na poště na starosti.“ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 12, schůze předsednictva OV KSČ, 18.8.1952, rubrika Tisk.

než 20 000 obyvatel okresu, že liberecký okres nezasoboval pravidelně stranickým tiskem, nástrojem propagandy a agitace, ani svoji členskou základnu. Aktivita napnutá směrem ke zvýšení odběru stranického tisku se záhy projevila. K 1. lednu 1954 byl se týdenní výsledky ve statistikách pro Liberecký okres o poznání zlepšily:

periodikum	Rudé právo	Trvalý mír	Cesta míru	Funkcionář	Slovo agitátora	Rozséváčka	Nová mysl	Propagandista
odběratelů na vydání	3850	400	2250	540	240	190	60	171

O rok později k 1. lednu 1955 byly výsledky ještě o poznání uspokojivější²⁰⁷:

periodikum	Rudé právo	Trvalý mír	Cesta míru	Funkcionář	Slovo agitátora	Rozséváčka	Nová mysl	Propagandista
odběratelů na vydání	4179	500	2550	560	260	204	69	195

Tajemník Havelka v roce 1953, tedy před uvedeným nárůstem, dokonce přiznával, že přímo v Liberci je situace vysoce problematická: „Touto otázkou se bude byro zabývat dne 16. XI. na svém zasedání a bude třeba, aby MV se touto otázkou rovněž zabývaly – neboť odběr Rudého práva v posledních dvou měsících poklesl o 100 výtisků. O práci s tiskem možno říci, že až na malé výjimky není tisku využíváno v denní stranické práci.“²⁰⁸ Svou roli evidentně neplnil krajský týdeník Cesta míru ani jiná okresní periodika. Navíc už dříve se v libereckém okrese nedařilo docílit takového odběru stranického tisku, jak si KSČ představovala. Už 14. září 1949 na schůzi předsednictva OV KSČ zazněla kritika stranické práce s tiskem, která se odrazila také v zápisu z této schůze: „Dělnických dopisovatelů ustaveno 54, pracuje 10. Rolničtí dopisovatelé dosud neustaveni. Zakládání čítáren v obcích, kde je JZD – dohodnuto s min. zemědělství, že založí kulturní jizby. V odběru Rudého práva nezískáno, naopak jeho odběr klesl v měsíci červenci – srpnu o 1 500 kusů. Dělnické časopisy založeny v 10 závodech. Školení děldop, roldop bude prováděno od října.“²⁰⁹

²⁰⁷ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 14, schůze předsednictva OV KSČ.

²⁰⁸ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, zápis schůze OV KSČ, 9. 11. 1953, s. 9an. Na závěr svého referátu Havelka na prvním místě mezi nedostatky jmenuje: „Nedostatky v práci OV a jeho aparátu se projevují v nedost. práci na úseku stranické propagandy, což se projevuje v nízké ideové politické úrovni mnohých členů a funkcionářů ZO. Důsledkem toho je neplnění základních povinností samotnými členy strany i dosud vysoký příslušnost členů strany k církvi.“

²⁰⁹ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 9, schůze předsednictva OV KSČ, jednání 14. 9. 1949.

Další oblastí v kontrole a řízení masových médií, ve které liberecký region v roce 1953 evidentně zaostával byla také cenzurní praxe. Centrální Hlavní správa tiskového dohledu krátce po svém založení vyžadovala vytvoření odpovídající struktury cenzorů také v regionech. Krajský výbor KSČ se na svém jednání 14. května 1953 mimo jiné usnesl, že okresní výbory pověří jednoho ze svých pracovníků také cenzurním dohledem nad regionálním tiskem.²¹⁰ Dne 10. září 1953 KV KSČ v Liberci provedlo na svém jednání kontrolu, jestli jeho čtyři měsíce staré rozhodnutí už doznalo nějaké reálné výsledky a na OV KSČ v Liberci ještě k naplnění tohoto rozhodnutí nedošlo: „Podle usnesení byra KV KSČ ze dne 14. 5. 1953 o ustavení Hlavní správy tiskového dohledu, bylo byrům OV KSČ uloženo pověřit jednoho pracovníka OV KSČ kontrolou závodních časopisů, vesnických novin, tiskovin vydávaných osvětovými besedami, plakátů, prospektů a všech tiskovin tištěných i rozmnožovaných a vydávaných v okrese (tedy periodik, která na rozdíl od krajských listů a rozhlasu spadala pod dohled OV KSČ, pozn.aut.). Tento úkol nebyl dosud splněn.“²¹¹ A nebyl splněn ještě v půlce listopadu 1953.

Vedení OV KSČ tedy začalo nedostatečnou práci se stranickým tiskem urgentně řešit. V půlce listopadu 1953 (podobně jako v předchozích týdnech a měsících několikrát) se sešlo vedení OV KSČ (dobově zvané podle sovětského vzoru byro) a celé problematice práce se stranickým tiskem a jeho využití při patřičném ideologickém školení pracovníků aparátu strany se začalo věnovat. Tři dny před Štědrým dnem roku 1953 se pak na svém plenárním zasedání usneslo na základních mechanismech, kterými se pokusí přimět regionální komunistické funkcionáře k tomu, aby se situace zlepšila. OV KSČ v brzké budoucnosti mělo tyto úkoly:

1. Organizovat veřejné schůze strany tak, aby v každé obci proběhla veřejná schůze strany podle potřeby a podmínek (nejméně jednou za 4 měsíce).
2. Řídit agitační práci v ZO KSČ vysvětlováním zásadních otázek výstavby socialismu, socialistického vlastnictví, proletářského internacionalismu a boje za světový mír.
3. Vyzbrojovat agitátory potřebnými argumenty na stranických aktivech a seminářích a dbát o masové rozšíření „Slovo agitátora“. V období předvolební

²¹⁰ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 15, schůze předsednictva OV KSČ, kontrolní zpráva 16. 11. 1953.

²¹¹ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 15, schůze předsednictva OV KSČ, kontrolní zpráva 16. 11. 1953.

kampaně vysvětlovat pracujícím rozdílnost voleb v I. buržoazní republice a dnes, rozdílnost mezi starým buržoazním, byrokratickým správním aparátem a dnešní lidovou správou za široké účasti pracujících.

Jednotlivé místní základní organizace KSČ pak měly:

1. Práci agitátorů organizovat podle poměrů v jednotlivých odděleních a pracovištích, obcích a JZD. Náplň jejich práce řídit k vyskytnuvším se nejasným problémům.
2. Provéřit dosavadní síť agitátorů ve stranických skupinách a vybrat další agitátory z řad nejvyspělejších členů strany tak, aby nebylo jednoho pracoviště, kde by nepůsobil stranický agitátor.²¹²

Okresní referent pro literaturu a tisk Josef Zvára si z jednání vedení OV KSČ odnesl rovněž velmi konkrétní úkoly:

- a) „ve spolupráci s redakcí Cesty míru soustavně pracovat s dopisovateli Cesty míru a formou seminářů zkvalitňovat jejich práci
- b) rozšířit síť dopisovatelů Cesty míru zejména z úseku stranické práce a zemědělského družstevnictví
- c) pravidelně měsíčně svolávat redaktory závodních časopisů k projednání úrovně závodních časopisů a výměně zkušeností

²¹² SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, usnesení plenárního zasedání OV KSČ, 21.12. 1953. Předseda JNV Váňa dostal pak za úkol na jednotlivé národní výbory dohlížet a postarat se o dodržení základních směrnic:

1. Věnovat soustavnou péči odborné i politické výchově kronikářů v obci tak, aby současný bouřlivý růst našeho hospodářství a přerod naší vesnice byl věrně vyjádřen v kronikách.
2. Využít historického materiálu k seznámení občanů našeho okresu se životem obyvatel Liberecka z doby feudální, I. buržoazní republiky a nacistické okupace.
3. Provéřit dnešní rozmístění učitelů, avšak omezit překládání učitelů z místa na místo na nejnutnější minimum tak, aby seznámení a sžití se svým prostředím mohli se plně zapojit do kulturně osvětové práce.
4. Ještě ve větší míře organizovat zájezdy uměleckých souborů na vesnici jako odměnu za vzorné plnění povinností naší vesnice vůči státu.
5. Zajistit rozšíření dobrých zkušeností „Vzorných lidových knihoven“, z Vesce, Doubí a Chrastavy na všechny lidové knihovny našeho okresu.
6. Pečovat o mičurinské kroužky při školách i osvětových besedách, podle podmínek ustavovat nové a jejich dobré zkušenosti přenášet do JZD.
7. Zajistit ještě ve větší míře zájezdy putovního kina s filmy zábavnými, populárně-vědeckými do všech obcí a vhodně spojit tematiku filmu se skutečnou situací v obci. K filmům organizovat besedy s diváky po představení a filmy vhodně uvádět krátkými vysvětleními jeho obsahu.

d) za pomoci Cesty míru organizovat besedy o tisku a spojovat je s prováděním náboru nových čtenářů stranického tisku.²¹³

Výbory základních organizací KSČ v podnicích Autobrzdy Hodkovice, Vulkán Hrádek, ČSAO Hrádek, Totex Chrastava a Normal Stráž, TOKO Vratislavice a Nisan Vesec měly připravit vydávání závodního časopisu a organizovat pak o jednotlivých člancích besedy na pracovištích. Místní národní výbory a základní organizace KSČ libereckého okresu měly napříště zajistit, aby na ustavující schůzi nově zvolených výborů byl zvolen literárně tiskový důvěrník a do konce března 1954 připravit náborové neděle pro zjištění odběru tisku za účasti předních okresních funkcionářů a akci spojit se širokou předvolební kampaní.

Z diskusních příspěvků zmíněného plenárního zasedání je patrná snaha místních tajemníků splnit nařízení nadřízených orgánů. A protože prokazovat znalosti stranického tisku nebo jeho oblíbenost vyžadovalo sofistikovaný sociologický průzkum, omezil se požadavek na rostoucí odběr stranického tisku, který se měl stát ukazatelem úspěšnosti politické a propagandistické práce KSČ. Navíc odběr tisku byl z perspektivy vedení strany i jejích podřízených orgánů velmi vhodným ukazatelem, protože soudě podle statistik a projevů některých funkcionářů, byl právě odběr tisku problematickým ukazatelem, který se ale dal v krátkodobé perspektivě napravit. Místní tajemník Váňa na zmíněném jednání například v diskusi poznamenal: „K odběru stranického tisku – odběr stále klesá, bude nutno udělat vše, aby byl odběr zvýšen. V první řadě je to povinností členů strany, aby odebírali Rudé právo.“²¹⁴

Na stejném zasedání, o jehož průběhu byli formou podrobných zpráv i přepisů stenografických záznamů informováni příslušní členové ÚV KSČ, ovšem zazněla také kritika této metody. Někteří straničtí funkcionáři zkrátka považovali odběr tisku za ne zcela dostatečný důkaz toho, že stranický tisk je aspoň v členské základně KSČ (natožpak mimo ni) populární a plní svoji propagandistickou a vzdělávací funkci, jakou mu socialistická teorie tisku tradičně přisuzuje. Další z diskutujících, okresní referent pro literaturu a tisk, Zvára, shrnul tyto obavy do myšlenky, že akce ke zvýšení odběru tisku se „děly formálně, ve formě usnesení, základní organizace toto usnesení nedokázaly uvést v život. O této situaci nám jasně říká aktiv literárně tiskových

²¹³ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, usnesení plenárního zasedání OV KSČ, 21.12. 1953.

²¹⁴ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, usnesení plenárního zasedání OV KSČ, 21.12. 1953, s. 4.

důvěrníků, kde byla celková účast necelých 20 %. V této práci se projevují velké nedostatky. Především je třeba s tiskem pracovat a pomůže nám to i v naší práci. Je tam celý materiál ke všem problémům a toho je třeba využít. Aby stranici chápali jakou pomocí je jim stranický tisk. Aby členové strany podávali své poznatky a zkušenosti ve stranickém tisku a pak bude také více čten.“²¹⁵ Jak jsme již viděli výše, nedostatečná průkaznost statistik odběru stranického tisku byla opakovaně stranickými pracovníky na všech stupních kritizována. Nicméně nebylo s to najít účinnější metodu, jak prokázat reálný ideologický dopad komunistickou stranou vydávaných periodik na obyvatelstvo (nebo se alespoň žádnou jinou metodu a její prokazatelné výsledky při tvorbě této práce nepodařilo najít). Sledování odběru tisku, který byl velmi často, jak přiznávali i straničtí pracovníci, formální, tak i nadále patrně zůstal kontinuální formou ideologického působení, respektive jejím jediným, povýtce neprůkazným, i když jednoduše získatelným dokladem. I při výzkumech čtenosti těchto periodik by ostatně docházelo ke značnému zkreslení, neboť málokdo by jistě přiznal, že zmíněný tisk odebírá, ale nečte.

Navíc začínaly zaznívat především z jednotlivých médií vydávaných aparátem strany, ale v zásadě ze všech periodik, která tak či tak byla pod dohledem tiskového oboru ÚV KSČ, případně pod dohledem ministerstva informací a osvěty a HSTD, že představa tisku, tohoto prostředí pro kritiku, která nejen popíše ale také vyřeší nedostatky, je čistě iluzorní. Zřetelně to formulovala redaktorka Mánková z libereckého týdeníku Cesta míru, která na VII. krajské konferenci KSČ konané v Liberci 16. - 17. května 1953 řekla: „Tisk, ačkoli je velikým pomocníkem, nemůže udělat všechno. Může odhalit nedostatky a ukázat cestu k nápravě. Může mobilizovat a organizovat pracující. Ale kde nestojí na nohou organizace strany, tam ani sto článků v tisku nepomůže. Napravovat nedostatky (...) se musí stát záležitostí stranických orgánů, závodních organizací a stranického aparátu. Redaktor práci ani za závodní organizaci ani za aparát strany dělat nemůže. (...) Chceme-li aby byla stále rozvíjena kritika a sebekritika, napravena péče o kádry, kulaci vyhnání z vedoucích míst, dále podchycována iniciativa pracujících, bude to vyžadovat veliké organizátorské práce okresního výboru...“²¹⁶

²¹⁵ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, usnesení plenárního zasedání OV KSČ, 21.12. 1953, s. 4. Zvára dokonce navrhl, jak pomoci zlepšení tohoto stavu: „Pracovat s tiskem správně – s tím by byla řešena naše práce s odběrem tisku. Závodní časopisy – měly by nám udělat velký kus práce v organizaci socialistické, je to naše vina. Rozhovořovat se na pracovištích a desetiminutovkách o člancích a zkušenostech. Řešila by se otázka dopisovatelů – redaktoři závodních časopisů postrádají dopisovatele, hlavně z řad pracujících.“

²¹⁶ NA, fond: KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945 – 1960, arch.

V následujících měsících se regionální orgány vedení KSČ tedy velmi důrazně zaměřily na tzv. agitační a propagační, tedy propagandistickou činnost. Stačí nahlédnout do zápisů jednání OV KSČ, v našem případě v Liberci, a posun je patrný. Zatímco před rokem 1948 dominovala otázka odsunu a dosídlení pohraničí, po únoru 1948 problematika zemědělství a zásobování, v průběhu let 1950 – 1956 se stěžejní téma posouvalo stále blíže k otázkám ideologie, kterou bylo potřeba upevnit. Po fázi politických procesů a prověrek se strana zaměřila na patřičné politické vyškolení a ideologické upevnění své stranické základny, jak zněla doková terminologie. V současnosti bychom nejspíše tento proces označili jako vymývání mozků. Ostatně patrné je posílení tohoto trendu také na prostředcích, kterých se k němu užívalo. Zatímco v roce 1953 ještě liberečtí tajemníci řeší otázku odběru tisku, o rok později, kdy se již stranická interní propagace a ideologické proškolení rozjely na plné obrátky, využívají také oni sami mnohem více prostředků.

Na počátku března 1954 uspořádali například plenární schůzi, která měla za cíl projednat (nikoli ustavit, to příslušelo pražskému ústředí) směrnice a plán pro blížící předvolební kampaň pro volby do Národních výborů, tedy do místní samosprávy. Každá stranická jednotka má připravené své agitační středisko, které má za úkol objasnit obyvatelstvu smysl voleb ve státě, kde je jen jedna kandidátka stran Národní fronty a jiná volba není možná. „V těchto agitačních střediscích je třeba, aby bylo možno použít i více místností, aby tam mohly být organizovány besedy a přednášky, čítárna a jiné klubovní místnosti pro zájmové kroužky. Za tím účelem městské výbory KSČ a výbory základních organizací v místech, kde budou střediska zřizována, zajistí, aby masové organizace v obvodu agitačního střediska přímo se podílely na jeho vytvoření a také i potom na celkové činnosti ve středisku. (...) Je nutné zajistit, aby v agitačním středisku byl příslušný nábytek (případně zapůjčený), psací stroje, rozmnožovací stroje a podle možností promítací stroj, gramoradio apod. (...) Dále komunisté z okresní komise NF spolu s komunisty IV. referátu zajistí, aby agitační střediska byla vybavena volebním agitačním a propagačním materiálem (volební agitační knihovnou, volebními agitačními brožurami, plakáty, letáky atd.). Např. je třeba, aby tam byly tyto brožury: Ústava ČSR, Zákony o NV, volební zákon s volební příručkou, časopisy denního tisku, Slovo agitátora a ostatní obrázkové a propagační časopisy, argumentační materiál o životě lidí v okrese, který potom bude doplňován z obvodu. Dále zajistí, aby agitační středisko mohlo používat v určených místech i jiná agitační zařízení, jako např. místní rozhlas.

jednotka 2087, VII. krajská konference KSČ v Liberci, 16.-17.května 1953, s. 316.

apod.²¹⁷ Agitátorům okresních výborů navíc doporučil, aby se při setkáních s občany vyhnuli cizím slovům, kterým by lidé nemuseli rozumět, a aby hojně používali „některé stránky z beletrie našich spisovatelů (jako Antonína Zápotockého, Ivana Olbrachta, Marie Majerové, Jana Drdy, J. Fučíka apod.)“²¹⁸

Na příkladu voleb do národních výborů v roce 1954 můžeme také demonstrovat postup, jakým docházelo k realizování jednotné stranické politiky. Zmíněnému březnovému jednání OV KSČ Liberec předcházelo zasedání Krajského výbor KSČ v Liberci 13. února 1954, které na základě usnesení ÚV KSČ k přípravě a provedení voleb do národních výborů připravilo jednak podklady pro následující schůze OV KSČ a nižších stupňů v hierarchii strany a jednak připravilo vlastní kroky v této kampani. Pro KV KSČ se tak hlavním cílem stalo dosažení co možná „největší aktivity pracujících ve volební kampani a při plnění úkolů politiky strany a vlády v průmyslu, zemědělství, dopravě a obchodu cestou mohutného rozmachu socialistického soutěžení na počest X. sjezdu KSČ.“²¹⁹ Po tomto ideovém vytýčení smyslu voleb do národních výborů už v rokovaní došlo i na konkrétní kroky, kterými se měla podpořit jak úroveň agitátorů, kteří budou dům od domu přesvědčovat občany (v dobové rétorice spíše označované za pracující), aby se voleb zúčastnili, ale také úroveň samotných voličů. K podpoře regionálních voleb měly sloužit hlavně přednášky (např. „Lidová demokracie – stát dělníků a rolníků“, „Naše volební soustava a její přednosti před kapitalistickou“, „Boj sovětského svazu za zmírnění mezinárodního napětí (Berlínská konference)“, „Fakta o životní úrovni pracujících v kapitalistických zemích“). Ne nadarmo byl rok 1954, rok sjezdu strany a voleb, pro propagační pracovníky Rokem stranického školení. KV KSČ dále doporučoval okresním výborům, že „agitační a propagandistickou kampaň bude nutno vhodně doplňovat kulturně osvětovou prací, organizováním pestrého kulturního a zábavného programu pro voliče a tím vytvářet radostné ovzduší v průběhu celé volební kampaně.“²²⁰

Jako funkční prvek politické práce a politické kampaně KV KSČ také využily místní média. Plénium KV KSČ si uložilo jako úkol pro nadcházející dny: „Projednat

²¹⁷ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, zápis z pléna 8.3. 1954, s. 1.

²¹⁸ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, zápis z pléna 8.3. 1954.

²¹⁹ SÚA, fond KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945-1960, a.j. 4496. KV Liberec, 13.2.1954, Návrh na usnesení ze zasedání KV KSČ ze dne 13. února 1954 k zajištění usnesení předsednictva ÚV KSČ k přípravě a provedení voleb do národních výborů, s. 9.

²²⁰ SÚA, fond KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945-1960, a.j. 4496. KV Liberec, 13.2.1954, Návrh na usnesení ze zasedání KV KSČ ze dne 13. února 1954 k zajištění usnesení předsednictva ÚV KSČ k přípravě a provedení voleb do národních výborů, s. 12.

s vedoucími redaktory tisku a rozhlasu jejich úkoly v II. etapě předvolební kampaně.²²¹ Konkrétní úkoly dostali redaktor místního listu Cesta míru Ladislav Kalvoda a ředitel liberecké pobočky Československého rozhlasu Bukovský: „Vypracovat do 20. února ideový a časový plán hlavních článků a relací pro II. etapu předvolební kampaně a předložit je k projednání byru KV KSČ do 25. II. 1954. V plánu se především zaměřit na seznámení pracujících s volebním zákonem, *organisovat ohlas pracujících* (zvýrazněno autorem), ukazovat dobré výsledky práce národních výborů, přinášet zprávy ze schůzí NV, uveřejňovat články a relace o práci agitačních středisek a agitátorů, přinášet fakta pro agitátory a referenty, uveřejňovat materiály z veřejných schůzí a besed, popularizovat kandidáty NF. V průběhu celé předvolební kampaně věnovat pozornost rozvíjení soc.soutěžení, boji za splnění usnesení strany a vlády. V době projednání návrhu státního rozpočtu v Národním shromáždění pravidelně informovat o průběhu zasedání, přinášet projevy poslanců kraje. Ukazovat zásadní rozdíly mezi rozpočty ve státech kapitalistických a socialistických. Zdůrazňovat, že otázka rozpočtu je v naší zemi věcí každého jednotlivce, který má být hospodářem na svém pracovišti. Dále provést důkladné seznámení pracovníků redakcí s úkoly v II. etapě předvolební kampaně a zajistit patronátní pomoc svých redaktorů přiděleným vesnickým novinám a závodním časopisům.“²²² Identické úkoly dostali také zástupci regionálních redakcí celostátních či větších periodik: z Práce redaktor Hložek, ze Zemědělských novin Lorenc, za Mladou frontu Mikulášek, z ČTK Mathauser, korespondent rozhlasu Kun, za Liberecký kraj Koloničný a coby pracovník propagační skupiny KNV pro řízení práce vesnických novin Weinerek. Je tedy patrné, že organizaci tisku zajišťoval KV KSČ, na nižších stupních aparátu strany zůstávala v otázce médií spíše dílčí práce nebo vysloveně lokální záležitosti a periodika.²²³

²²¹ Tamtéž.

²²² Tamtéž.

²²³ Tento fakt je doložitelný minimálně od roku 1952 (reálně jistě fungoval již dříve) například ze zápisu ze schůze pléna KV KSČ v Liberci, kraje Jana Švermy, jak znělo dobové označení tohoto regionu alespoň v materiálu KSČ, ze dne 24. května 1952, kde je patrný nejen faktický a ideologický vliv KV KSČ na regionální a lokální tisk, ale také vliv KV na personální obsazení jednotlivých místních redakcí: Na závěr svého referátu krajský tajemník Culík vytýčil cíle pro nastávající letní období. Především žně se měly stát okamžikem vhodným pro další agitaci ke vstupu zatím některých zatím stále soukromých zemědělců do družstva. Také v této agitaci se ukázala role místního tisku: „V agitační kampani nám budou velkým pomocníkem vesnické noviny i vesnický rozhlas k mobilizaci všech občanů za rychlé a včasné provedení žňových prací. Agitátoři musí být vedeni k tomu, aby dovedli rychle využít dobrých příkladů, reagovat na průběh žňových prací a nejen informovat, ale i mobilizovat a získávat občany pro uzavírání závazků na pomoc při žních. Pomocí jich získávat argumentační materiál pro aktivisty, referenty, aby tak každý okres svých výsledků mohl rychle použít ve vesnických rozhlasech, novinách, biografiích, ve vývěsních tabulích atd.“ (s. 35) Na závěr schůze krajský vedoucí tajemník Jan Harus přednesl návrhy kádrových změn. V návrzích mimo jiné došlo k těmto změnám v oblasti tisku a propagandy: (s. 76) „Návrh na vedoucího oddělení PO aparátu KV KSČ v Liberci – s. Gabriel Josef, šéfredaktor týdeníku KV KSČ

Dále strana, do roku 1956 ještě zcela ve stalinském rigidním duchu, tedy minimálně po formální a organizační stránce, dokázala prosadit svoji ideologii a mocenské postavení jak dovnitř své struktury, tak samozřejmě navenek. Volby do místní samosprávy v roce 1954 prověřily práci tzv. agitačních středisek.²²⁴ Systém fungoval tak, že materiály (direktivy, nařízení, plán apod.) přicházející z ÚV KSČ²²⁵ byly připraveny pro lokální podmínky na KV KSČ a realizace se pak dočkaly ve vztahu mezi OV KSČ, případně MV KSČ a jednotlivými základními jednotkami strany. Pokud jde o

Cesty míru. Narozen 17.12.1908 v Uherském Hradišti, původním povoláním zubní technik. Člen KV KSČ. Člen strany od 1.6.1945. Jest navržen za s. Hiřmanovou Alenu, která zastávala funkci prozatímního vedoucího oddělení PO a nyní přichází na jiný úsek práce v aparátě KV KSČ.“ (s. 77) „Návrh na šéfredaktora týdeníku KV KSČ Cesty míru v Liberci – s. Kalvoda Ladislav, Vedoucí odboru agitace odd. agitpropu aparátu KV KSČ v Liberci. Narozen 17.1.1922 v Trhové Kamenici, bytem Liberec II., Chrastavská 8. Pochází z dělnické rodiny ze 7 dětí a pracoval jako pekařský dělník. Člen strany od 20. května 1945. V aparátě KV KSČ pracuje od ledna 1949. Prošel mnoha stranickými funkcemi. Absolvoval 6týdenní KPŠ v r. 1949, 14denní KPŠ pro vedení OPŠ a 1měsíční ÚPŠ ve Slapech.“ NA, fond KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945-1960, a.j. 4486. Zápis ze schůze plena KV KSČ v Liberci, kraj Jana Švermy, ze dne 24. května 1952.

²²⁴ Obecně platí, že KSČ při volbách v 50. letech výrazně používala tzv. agitátory, tedy lidi, kteří přesvědčovali přímo v terénu voliče, že a proč mají jít volit a koho. Vzorem byli agitátoři v SSSR, kteří působili hlavně na negramotné a politicky laické obyvatelstvo.

²²⁵ ÚV KSČ samozřejmě vykonával také personální politiku vůči KV a OV KSČ či krajských a okresních národních výborů (tedy nestranických ale územně správních jednotek). K reorganizaci krajských národních výborů například došlo na poradě tajemníků ÚV KSČ 11. března 1954. Přítomni byli Antonín Novotný (řídil schůzi), Köhler, Pašek, Innemann a Burda. Porada připravila například кадровé změny ve vedení KNV na blížících se krajských konferencích strany. Například v okrese Liberec navrhla pouze „dovzdělat“ vedoucího pracovníka: „Nenavrhovat změny. Soudruha Plechatého poslat v zimě do Slapské školy.“ Zato v Ostravě tajemníci KSČ plánovali rozsáhlé změny: „Ukládá se soudruhu Köhlerovi a s. Innemannovi projednat se s. Kolářem otázky obsazení funkcí tajemníků KV a tajemníka MV v Ostravě a doporučit toto řešení: z funkcí tajemníků KV by odešli ss. Žinčík a Mutina, do těchto funkcí povolat s. Bělovského, K. Poláčka a do funkce tajemníka MV s. Krále.“ Porada rovněž navrhla rozmístění posluchačů 2. (patrně závěrečného) ročníku VSS (Vysoké stranické školy):

Plzeň - s. Žezulku Jaroslava navrhnout pro Plzeňskou Pravdu.

Karlovy Vary - s. Rigo Emila navrhnout pro KV Prešov.

Pardubice - s. Pleskota Miroslava navrhnout jinam než na úsek propagandy.

Jihlava - s. Marka Miroslava vrátit krajskému výboru.

Brno - s. Nebla Františka navrhnout pro Rudé právo.

Olomouc - s. Ficinara Jana navrhnout pro Rudé právo.

s. Uhra Ladislava vrátit krajskému výboru.

(...)

Slovensko - s. Forinta Štěpána navrhnout pro kraj Prešov, s. Babúrka Františka navrhnout do

Slovenské Pravdy, s. Tomáše Pavla navrhnout pro ÚV KSS, s. Gajdoše Martina navrhnout pro ÚV KSS, s. Mlynarčíka Ondreje navrhnout pro kraj Prešov.

ÚV ČSM - s. Masaryka Michala navrhnout pro slovenský časopis Smena.

(...)

Schvaluje se předběžný návrh II. oddělení ÚV KSČ na obsazení funkcí předsedů KNV takto:

Praha s. František Vodsloň

Plzeň s. Pelnář Jan, dosavadního předsedu KNV s. Gustava Radu, navrhnout do funkce předsedy MNV

Ústí n.L. s. Josef Klaban

Liberec s. Jan Jelínek

K. Vary s. Josef Novák

Č. Budějovice s. Frant. Chylík

Hradec Králové s. Herbs

otázky regionálního tisku, šlo o stejný princip, s tou výjimkou, že samotnou realizaci, vydávání tiskovin a jejich distribuci zajišťoval přímo KV, případně OV KSČ. Pouze u tiskovin jako byly podnikové, zemědělské, městské či podobně úzce lokální listy, zbyla realizace tisku také na MV KSČ nebo na srovnatelné okresní, místní či závodní orgány strany a státní samosprávy.²²⁶ Významnou roli v této struktuře hrála agitační střediska, která KSČ zakládala při svých základních organizací tak, aby měla co největší dopad na populaci. Agitační střediska se podílela na vzniku periodik, která zasahovala skutečně jen úzce lokální vzorek populace, ale zároveň byla prostředkem, kterým strana distribuovala mimo jiné svá periodika zaměřená na propagandu a politiku KSČ. Agitační střediska měla na rozdíl od volného prodeje pro vedení strany ten klad, že místní agitátoři²²⁷ dovedli, nebo to aspoň měli za úkol, v osobním kontaktu stranickou

Pardubice	s. Jar. Lochman
Jihlava	s. František Hons
Brno	s. Krejčí, dosavadního předsedu KNV s. J. Nedělkou navrhnout do funkce předsedy MNV (<i>rukou připsáno: projednat</i>)
Olomouc	s. Josef Štěpánek
Gottwaldow	s. Karel Kodovský
Ostrava	s. Oldřich Černík.“

SÚA, fond KSČ-ÚV-07, KSČ-ústřední výbor 1945-1989, Praha – porady tajemníků 1954-1966, svazek 1, a.j. 1. Zápis z porady tajemníků ÚV KSČ, konané dne 11. března 1954.

²²⁶ Toto rozložení sil de facto umožnil už Košický vládní program, přijatý 5. dubna 1945, který deklaroval nejen nutnost poválečné očisty v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu, ale podřídil tisk ministerstvu informací (vedeného Václavem Kopeckým), ale také Národní frontě. Kromě organizací v ní sdružených dostalo povolení k vydávání periodik jen omezené množství odborových, kulturní, sportovních a vědeckých institucí. In. Dějiny československých médií v datech. Karolinum, Praha 2003, s. 377an. Navázal na něj pak zákon č. 184/ 1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů, který výslovně stanovil: „(1) Oprávnění k vydávání časopisů lze udělit: 1. politickým stranám Národní fronty, 2. státním orgánům, 3. jednotné odborové organizaci, 4. vrcholným organizacím kulturním, hospodářským, zájmovým, sociálním a tělovýchovným. (2) Dále lze udělit oprávnění k vydávání časopisů národním a komunálním podnikům, podnikům oprávněným k provozování zahraničního obchodu, lidovým družstvům a jiným právnickým osobám a to jen tehdy, prokáží-li, že vydávání časopisů je nutné k plnění jejich úkolů důležitého obecného zájmu.“ In. Tamtéž, s. 389. Fakticky tak vydávání periodik zůstávalo sice v rukou státní správy (povolení udělovalo ministerstvo informací), ale o tisku rozhodovala příslušnost k Národní frontě, které dominovala KSČ. Příkladem přebírání kompetencí je například založení Hlavní správy tiskového dohledu. Formálně ji 22. dubna 1953 zřídila vláda, ale iniciativa k tomuto kroku vzešla z politického sekretariátu ÚV KSČ, který téhož dne dříve rozhodl o tom, že vláda má tento krok učinit. Iniciátorem vzniku HSTD bylo tedy ÚV KSČ. HSTD začala pracovat 1. července téhož roku a už 11. září téhož roku, ještě dříve než vydala svou první tajnou Denní správu sestavenou z denních hlášení cenzorů z krajů a okresů (stalo se tak 5. listopadu 1953), byla HSTD vyňata z kompetence vlády a byla podřízena jako jedna z hlavních správ ministerstvu vnitra, kde aparát KSČ mohl vykonávat direktivu mnohem adresněji a operativněji. Viz. Tamtéž, s. 393. případně též, Tomášek, Dušan: Pozor, cenzurováno aneb Ze života soudružky cenzury. MV ČR, Praha 1994.

²²⁷ Dne 25. VI. 1954 OV KSČ v Liberci navrhlo personální (dobovou terminologií řečeno kádrové) obsazení vedoucích, jednotlivých agitačních středisek. V Hrádku nad Nisou se vedoucím stal dělník dolu Kristýna Jaroslav Náměstek, ve Stráži nad Nisou montér Josef Hřebenář, v Mníšku zámečník František Zadražil, ve Vratslavicích truhlář a mistr ve skladu František Žáček, v Osečné laborant Jan Kulháněk, v Chrastavě kontrolor závodu Totex Josef Nauč, v Jablonném původně dělník nyní kádrový referent Jizerské pily Jindřich Zavřel a v Hodkovicích kontrolor podniku Autobrzdý Oldřich Matoušek (kandidát členství v KSČ, který již členem strany byl od roku 1948, ale ztrátou legitimity členství přerušil a nyní se opět do KSČ hlásí, ostatní byli členy strany většinou od roku 1945 či 1948). Tito vedoucí měli pod sebou celkem 986 agitátorů. SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 15, schůze

ideologii (mimo jiné za pomoci masových médií) zpřístupnit co největšímu množství občanů.²²⁸

Transparentně můžeme tento systém demonstrovat například na jednání okresního výboru KSČ v Liberci, který 16. září 1955 na své schůzi projednal, jak se má na státních statcích a v JZD realizovat usnesení ÚV KSČ z 31. srpna a 1. září. Hlavní okruh úkolů se týkal zefektivnění zemědělské výroby a práce státních statků. Místní organizace KSČ měly do konce září svolat schůze jednotlivých JZD a státních statků a usnesení ÚV na nich vyložit. K tomu jim okresní výbor měl zajistit dostatečné propagandistické zajištění: „Pro přípravu veřejných schůzí a besed svolat do 26. 9. 1955 aktivity referentů a lektorů OV KSČ vedoucích agitačních středisek a agitátorů. Referát přednese s. Syrovátka, taj. OV KSČ, o propagačním a agitačním zajištění usnesení ÚV KSČ, nejdůležitějších úkolech podzimních prací, o dalším rozvoji živočišné výroby a hospodaření státních statků v okrese. Na těchto aktivech vyzbrojit referenty, propagandisty i agitátory dostatkem nových argumentů a ukázat, na které hlavní problémy a jakým způsobem zaměřit další osobní a názorovou agitaci.“²²⁹

Tajemník Karel Syrovátka byl při té příležitosti pověřen také dalšími úkoly souvisejícími s propagací stranické direktivy – společně s propagačním oddělením OV

předsednictva OV KSČ, 26.4.1954, zpráva o činnosti agitačních středisek.

²²⁸ SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání, k. 5, č. 26, zápis schůze OV KSČ, 29.VI.1954, s. 14n. Z projevu okresního tajemníka Havelky po volbách do Národních výborů: „Soudružky a soudruzi, práce agitačních středisek a práce s agitátory, jejich práce pak mezi pracujícími na pracovištích musí být středem pozornosti práce OV a MV KSČ. Střediska se musí nadále státi centrem politické agitační práce v boji za plnění plánu na závodech a zvyšování zem.výroby na vesnicích a JZD. Proto této otázce výběru agitátorů a vedoucích agitačních středisek, práci s nimi musí být věnována mimořádná pozornost. Neboť další prohlubování spojená strany s lidem a získání lidu pro politiku strany (né jen k souhlasu) ale získání lidí pomocí jedné dobré agitační práce k aktivní práci v boji za politiku strany, je hlavním předpokladem pro splnění všech smělých úkolů strany.

Proto bude v týdnu od 31.V. do 6.VI. 1954 jedním z hlavních úkolů všech základních organizací strany na závodech a vesnicích provést širokou agitační práci pomocí osobní agitace za účelem seznámení co nejširší vrstvy obyvatel s návrhem směrnic k zemědělství. Provedou tak zvaný agitační týden v předsjezdové kampani, ve kterém vyjdou stovky agitátorů na závodech, městě, vesnicích k seznamování občanů s návrhem směrnic přes.ÚV KSČ. Agitátoři budou organizovat besedy a 10 ti minutovky, kde se bude předčítat návrh směrnic a organizovat pomoc pracujících našemu zemědělství na dokončení setí, sázení brambor, okopávky řepy, senoseč atd. Krátké instruktáže agitátorů provedou předsedové základních organizací. Všichni dobře známe z historie bojů naší strany a zkušeností z KSSS, že strana je jen tehdy silná, když je v neustálém spojení s lidem. Právě proto, že naše strana se vždy touto Leninskou zásadou řídila, vždy až dosud vítězila. Budeme se touto osvědčenou Leninskou zásadou řídit dál a pod vedením ÚV naší strany vyjdeme v příštích bojích vítězně. Zvláště, soudružky a soudruzi, tehdy, pochopili naše MV KSČ, výbory VO tyto politické směrnice X. sjezdu jako dlouhodobé perspektivní úkoly, které je třeba zajišťovat soustavně, denně, cílevědomě a to na základě přesně vypracovaného plánu, který je třeba připravit co nejdříve, podle jednotlivých částí návrhu směrnic př. ÚV. Návrh plánu MV, VO by měl obsahovat co, jak a v jakém rozsahu bude organizace NV dělat, aby směrnice o zvýšení zem.výroby byly uvedeny ve skutek. Při tom nezapomenout, že všechny ty smělé plány v rostlinné i živočišné výrobě musí uskutečnit lidé, kterým když význam našeho návrhu (a po sjezdu usnesení) vysvětlíme, učiní spolu s námi vše pro to, aby bylo více masa, mléka, másla a sádla, učiní vše, aby se lidem lépe a radostněji žilo.“

²²⁹ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 16.9.1955, s. 2.

KSČ a Společností pro šíření politických a vědeckých znalostí měl zajistit cyklus přednášek pro zemědělce na téma Jak zajistit krmivovou základnu na zimní a jarní měsíce, Jak provádět silážování nebo Zvyšování užitkovosti dobytka. K tomuto účelu měl využít dostupné prostředky propagandy a agitace: „Zajistit vydávání materiálů pro názorovou agitaci přímo v místech nástěnných novin a bleskovek v obcích, STS a státních statcích. Plně k této akci využít místních i závodních rozhlasů, jakož i rozhlasového vozu. (...) Zajistit do konce září vypracování plánu článků z jednotlivých rozhodujících pracovišť pro okresní Vesnické noviny. Články zaměřit na rozšiřování zkušeností dobrých pracovních výsledků v živočišné výrobě pracovníků JZD a státních statků.“²³⁰

Liberecký region se ovšem navzdory soustředění na propagandistickou práci nadále pohyboval spíše mezi regiony s malou stranickou angažovaností, což do jisté míry mohlo být dáno sociologickými změnami ve skladbě obyvatelstva po druhé světové válce.²³¹ I když v době první republiky byl Liberec místem, kde KSČ měla jednu ze svých tiskáren, tedy zde také působila malá, ale významná komunistická organizace opírající se především o české a německé textilní dělníky, v 50. letech minulého století to byl spíše problematický bod stranické struktury. Svědčí o tom také zápis z 8. prosince 1952, kdy se OV KSČ seznámil s kritikou, kterou na jeho činnost vypracoval místní KV KSČ a rozhodl o urychleném jednání, které by mělo výtky co nejdříve odstranit: „Po projednání usnesení KV KSČ seznámil s. Havelka předsednictvo OV o průběhu porady vedoucích tajemníků OV, která byla dne 7. 12. 1952. Na této poradě jsme byli pranýřováni jako nejhorší okres v celém kraji – bylo zjištěno, že sice se prováděla kontrola jednotlivých usnesení strany a vlády, avšak nedostatečně, málo důsledně – naše práce byla kritizována jako nedůsledná a málo zodpovědná.“²³² Krajský výbor KSČ tedy v roce 1954 opakovaně kritizoval práci libereckého OV KSČ.²³³ Svědčí

²³⁰ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 16.9.1955, s. 2.

²³¹ Výstižně nezdravé agitační a propagační práce místních agitátorů i samotného OV KSČ demonstrují „některé nepřátelské a nezdravé zjevy“, které OV KSČ registroval kolem kampaně při volbách do místní samosprávy. Například v obci Vesec „někteří voliči německé národnosti se vyjadřují, že když nemohli volit v roce 1946, nebudou nyní volit také. Dále jeden agitátor zanesl mezi voliče názor, že volit mohou a nemusí, že jsou volby dobrovolné.“ V Chrástavě voliči požadovali, aby na kandidátce „ve smyslu demokratických voleb bylo napsáno více kandidátů, aby si voliči mohli vybrat.“ V Osečné pak „jeden volič člen strany v podnapilém stavu na besedě s kandidátem prohlásil, že bude volit Západní Německo, tam že je úplná demokracie.“ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 15, schůze předsednictva OV KSČ, 26.4.1954, zpráva o činnosti agitačních středisek.

²³² SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 13, schůze předsednictva OV KSČ, 8.12.1952, kritika OV KSČ z KV KSČ.

²³³ Ještě v následujícím roce používali pracovníci OV KSČ tuto kritiku jako výchozí bod svých referátů, kterými na členských schůzích dokazovali zlepšení stavu. Například 5. května 1955 zazněla v referátu o propagandistické práci na okrese Liberec tato slova úvodem: „Jak důležitý je rozvoj ideologické práce,

o tom například také referát tajemníka Josefa Junga přednesený na okresní konferenci KSČ v listopadu 1954. O výsledcích práce regionálních a místních organizací KSČ mimo jiné řekl: „Účast na členských schůzích poklesla o celých 7 % proti měsíci září. Bylo dosaženo pouze 45 %, z toho na závodech 50 %, v OV KSČ 40.1 %, v ÚRO 23.4 %. V rámci kraje jsme se umístili na předposledním místě, hluboce pod průměrem. Tato skutečnost nám říká, že 55 % členů strany v celku neví nic nebo málo o tom, čím strana žije, jak orientovat svoji práci, na co se zaměřit. Znamená to, že 3 000 členů strany tápe a nebojuje za plnění stranických usnesení.“²³⁴ Důvody tohoto stavu jsou podle Junga zřejmé – členové všech stupňů místní stranické samosprávy, od základních organizací až po podle něj mnohé členy OV KSČ podceňují smysl pravidelných schůzí a tzv. aktivů. Dokonce odkazuje i k novému principu vedení ve straně a to ke kolektivnosti vedení, které zatím podle něj mnozí členové nevěří a jako nástroj své práce ji vůbec nevyužívají. V zásadě zde okresní tajemník strany vybízí všechny složky stranické struktury v libereckém okrese, aby se na vedení strany podílely aktivněji, aby samy iniciativně přicházely s návrhy na zlepšování své práce. Jeho projev je plný dobových termínů spíše válečnické hantýrky jako mobilizace, bojovat, burcovat apod.²³⁵ Ostře kritický přístup k práci místních funkcionářů se Josefu Jungovi vyplatí, v následujícím roce se stane vedoucím tajemníkem libereckého okrese a bude jím celé tři roky.

5.4. Rok 1956, jeho odraz v činnosti libereckého OV KSČ, vliv na řízení stranické práce a na roli (stranického) tisku v ní

Rok 1956 byl pro celý socialistický tábor rokem zlomu. XX. sjezd KSSS s odhalením kultu osobnosti znamenal pro satelitní státy značný nápor především na ideologickou a propagandistickou stránku jejich činnosti. Zatímco u nás se situaci podařilo v zásadě zvládnout, z hlediska nároků komunistické strany, Maďarsko a Polsko prošly mnohem radikálnějším vývojem včetně povstání a ozbrojeného konfliktu. Kromě odsouzení tzv. maďarských událostí, které mělo dovnitř státu i KSČ zafungovat jako konsolidující

která přímo vytváří podmínky pro úspěšné plnění úkolů naší socialistické výstavby, o tom jsme se nejvýrazněji přesvědčili v minulém roce, kdy na základě rozboru situace v našem okrese byla celá naše stranická okresní organizace podrobena velmi ostré kritice KV strany. Rozbor a kritika řady politických a hospodářských neúspěchů měly jednoho společného jmenovatele, kterým bylo podceňování ideologické práce.“ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 5. 5.1955, referát Karla Syrovátky, ideologického tajemníka OV KSČ Liberec, na téma Příprava závěru RSS (Rok stranického školení, pozn.aut.), rozvoj agitační a propagační práce v květnu.

²³⁴ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 16.11.1954.

²³⁵ Srov. SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 16.11.1954, referát Josefa Junga.

prvek, zažívala československá společnost hned několik ideologických kampaní, které měly dále upevnit její vnitřní stabilitu. Od ledna 1956 po celý rok média rozvíjela již probíhající kampaň kolem tzv. balonů Svobodné Evropy, které od roku 1953 na naše území šířily protirežimní letáky²³⁶, navíc zesiluje rušení zahraničních rozhlasů (Svobodné Evropy, Hlasu Ameriky, BBC, Vatikánu, Říma, Paříže a Madridu), což je také provázeno patřičnou mediální a propagandistickou kampaní. KSČ se opět vrátila k případu Rudolfa Slánského a Antonín Novotný jej před ústředním výborem KSČ v souladu se strategií XX. sjezdu KSSS označuje jako československého Beriju. Od března v tisku probíhá rozsáhlá kampaň kolem výsledků a odhalení moskevského sjezdu. Zasedá tzv. Barákova komise, která má objasnit Slánského proces a další politické procesy konané po roce 1948. Do konce roku dojde k závěru, že z 6 715 přezkoumaných případů jen 213 rozsudků bylo příliš přísných, 52 odsouzení komise označila jako zcela nespravedlivá a 97.4 % všech rozsudků bylo uznáno jako oprávněných.²³⁷ Z funkcí pod nátlakem ÚV KSČ odstupuje ministr národní obrany Alexej Čepička, ovšem do konce roku se opět objevuje na veřejnosti. Konají se studentské majáles a dochází ke kritice cenzury. V dubnu zasedá sjezd spisovatelů a básníci František Hrubín a Jaroslav Seifert kritizují stávající roli intelektuálů v komunistickém režimu.²³⁸ Jen 1 % členů strany žádá oficiálně svolání mimořádného sjezdu KSČ²³⁹, který by měl postavit komunistickou stranu na novou platformu, aby byla nadále životným konceptem pro československou společnost (jakkoli o tomto pohledu můžeme ex post pochybovat jako o reálném). Proti se staví ÚV KSČ a jeho odmítavé stanovisko po vnitrostranické linii (s vyloučením médií) definuje Antonín Novotný, který na celostátní konferenci KSČ konané 11. - 15. června 1956 pronáší „těžce konzervativní projev“²⁴⁰, jímž odmítá revisionismus. Projev byl podle dobových uzancí schválen politbyrem ÚV KSČ a vyjadřoval tedy oficiální stanovisko strany.

Navzdory faktu, že rok 1956 neznamenal pro československou komunistickou stranu takový zásah do její stability jako tomu bylo například v sousedním Maďarsku, změna, kterou vneslo tzv. odhalení kultu osobnosti mezi československé komunisty,

²³⁶ Dobová propaganda navíc využila leteckou katastrofu Dakoty OK-WDZ na lince Bratislava – Tatry z 18. ledna 1956, když tvrdila, že za nehodu letounu mohl balon Svobodné Evropy nalezený dva kilometry od místa nehody. Vyšetřování ovšem prokázalo složitě meteorologické podmínky a nedostatečné technické vybavení letadla i letiště. Viz. např. <http://www.vesmír.cz/clanek/letecke-katastrofy-meteorologie-a-zkusenosti-praktika> (navštíveno 2. 1. 2011).

²³⁷ Viz. BLAIVE, Muriel: Promarněná příležitost, Československo a rok 1956. Prostor, Praha 2001, s. 340.

²³⁸ Blíže viz KNAPÍK, Jirí: V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a její aktéři 1948 – 1956. Libri, Praha 2006, s. 258an.

²³⁹ Viz. BLAIVE, Muriel: Promarněná příležitost, Československo a rok 1956. Prostor, Praha 2001, s. 338.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 339.

byla bezesporu obrovská a neprojevovala se jenom v nejvyšších patrech tehdejší stranické hierarchie. Označit ji jako překvapení nebo šok by nepopisovalo situaci ani z části. V diskusích na stranických schůzích, které následovaly bezprostředně po projednání celého Chruščevova projevu na ÚV KSČ, se střídalo mnoho poloh od zneuznaných výčitek, přes ostré odsudky a obviňování dalších politiků socialistických zemí až po nevěřicná tvrzení typu: ono to všechno bude jinak, vždyť Stalina tak dlouho chválil i tisk.²⁴¹

Liberecký OV KSČ projednával materiál ÚV KSČ vzešlý z jednání moskevského XX. sjezdu KSSS a z projevů Chruščova a Mikojana 7. dubna 1956 na plenárním zasedání OV KSČ už od 9 hodin ráno. Nedochoval se sice úvodní referát okresního tajemníka Josefa Junga, ovšem ze zápisu z diskuse je patrný jeden hlavní motiv: ať už jednotliví pracovníci a funkcionáři okresního aparátu mluví o jakémkoli aspektu nové situace, ve které se oni i strana ocitli, v zásadě všichni zdůrazňují, že nyní už hodlají více věřit jen sami sobě a že není jisté nic, když strana, které až dosud bezmezně věřili, takto odhaluje své chyby, které i oddané členy KSČ pobouřily jako nemorální a (jak v diskusi často zaznělo) fašistické či diktátorské. Například tajemník Peřina z ONV v Liberci v diskusi řekl: „... to jsou některé fašistické prvky. Diktátor, který nepřipouští, aby mu bylo něco vytýkáno. Závěry z toho vyplývají jiné, šlo zde o samu stranu.“²⁴² A dále se ve svém emotivní projevu ptá, proč členové moskevského ale i třeba našeho vedení, jen nečinně přihlíželi, pokud opravdu šlo o zvlášť jedince. Přičemž naznačuje, že celá záležitost, všechny lidské i hmotné oběti, jsou vinou strany nikoli jen Stalina. Sice se našli i straníci, jako na tomto jednání členka KSČ Doláková, kteří navrhovali výsledky moskevského jednání před členskou základnou utajit, omezit jen na hlavní body a dále se o všem nešířit,²⁴³ většina účastníků libereckého projednávání ovšem dávala zřetelně najevo svoji vůli napříště mít stranické záležitosti více pod dohledem a více samostatně vést svoji běžnou práci než se jen spoléhat na direktivy z ústředí, potažmo z Moskvy. Zástupce komunistů z Chrastavy, Nosek, například ve svém diskusním vystoupení připomněl přítomnému vedení okresu i kraje, že KSČ od

²⁴¹ „S. Soukupová: K té skromnosti. Bylo říkáno, že soudruh Stalin byl opravdu skromný. Vždyť se to spalo v novinách, že je skromný.“ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 4.4.1956, s. 3.

²⁴² SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 7.4.1956, s. 1.

²⁴³ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 4.4.1956, s. 2. Těmto hlasům na závěr krajský tajemník Culík vytknul jejich obavy: „Bude to někde s kraválem. Ale směrnice ÚV KSČ říkají na členských schůzích přečíst materiál XX. sjezdu. Jednání nám neublíží a budeme dávat naprostou volnost k vyjádření. Buďme rádi, že nám členové řeknou, co je potřeba dělat. Ukáže se také, že někdo vystoupí jako nepřítel strany, a proti těm nebudeme v servítkách.“ Tamtéž, s. 7.

roku 1945 vzývala jako samospásný nástroj řízení strany tzv. kritiku a sebekritiku. A Nosek dále zdůraznil, že tyto principy pošlapala sama Moskva, takže napříště již jistě nebudou mít takový vliv, dopad a smysl jako před XX. sjezdem KSSS, kdy těmto nástrojům ovládání strany a dohledu nad prací jednotlivých funkcionářů sami tito pracovníci bezmezně věřili.²⁴⁴ Zástupce JZD Dolní Suchá, Picek, který se na jednáních z této doby projevuje vůbec nejbojovněji ze všech členů byra OV KSČ, zase na konkrétním příkladu demonstroval, kam vedl dosavadní způsob vedení strany, který bude napříště potřeba opustit: „My takovou politiku děláme taky, u nás v družstvu lidé chcípají hlady, ale tak tomu věří, že pryč nepůjdou. My říkáme, předseda to je bůh. Když se něco nepovede, tak zavřeme předsedu. Teď se v organizaci rvu s tím, abych dostal i nějaké usnesení. Na vesnici to vypadá tak, že se bojí. Sami tě nutí, abys rozhodoval sám. My jsme je v tom umlčeli. (...) Máme členskou schůzi obsazenou na 100 %, ale přijde k programu a to, co řekl předseda, je svaté. A když někomu řekneme, aby na schůzi řekl svoje názory, tak neřekne, ale venku potom mluví. Musíme lidi učit, že jsou oni páni.“²⁴⁵ Tentýž Picek ještě dále ve svém skutečně rozhořčeném příspěvku konstatoval: „Vemte si ty metály, které jste mně dali, a strčte si je do bot. Kdybyste mně dali 1 000,- a nechali si ty metály, to by bylo lepší. (...) Připravujete usnesení už před schůzí. Usnesení se má dělat během té schůze a nemá být hotové napřed. Když mluvíme blbě, tak blbě bude i usnesení.“²⁴⁶ A obdobných prohlášení byla plná celá diskuse, které přihlíželi zástupci okresu i kraje. Na závěr jednání pak podotknul okresní tajemník pro ideologii, Karel Syrovátka, že právě propaganda bude nástrojem, kterým se KSČ s kultem osobnosti vyrovná, a díky kterému celý problém přiblíží a vysvětlí všem členům strany a potažmo celé společnosti: „Na úseku propagandy nás čeká velký kus práce. Musí nám ty hlavy vychladnout a musíme pomoci řešit ty věci. Není důvodu nevěřit ÚV KSSS a našemu ÚV KSČ.“²⁴⁷

Zápisy z těchto okresních jednání také velmi dobře ilustrují strukturu, jakou se šířily direktivy a nařízení od moskevské centrály až po místní a základní organizace v satelitním státě, jakým bylo například Československo. Delegace KSČ odjela na XX. sjezd KSSS do Moskvy 12. února 1956. Politbyro ÚV KSČ se sešlo nad výsledky moskevského sjezdu 1. – 2. března a připravovalo směrnice pro vysvětlovací kampaň,

²⁴⁴ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 4.4.1956, s. 2.

²⁴⁵ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 4.4.1956, s. 2.

²⁴⁶ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 4.4.1956, s. 3. Někteří následující diskutéri navrhli vedení okresu, aby se soudruhem Píckem ještě projednali jeho příspěvek, ve kterém bylo možná až zbytečně mnoho útoků na stranu.

²⁴⁷ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 4.4.1956, s. 6.

kteřá ale neobsahuje řádné detaily o „tajné zprávě“ přednesené na XX. sjezdu KSSS Chruščovem. V březnu, dubnu a květnu vychází v tisku první kritiky Stalinovy „mylné teorie“ o zostřování třídního boje v průběhu budování socialismu. Zatím dochází jen na kritiku Stalinova, nikoli třeba ještě Gottwaldova kultu osobnosti. Tisk podle direktiv KSČ vyzývá k návratu „k leninským normám“ v životě strany. 3. března vychází v Nové myslí cenzurovaný záznam jednání XX. sjezdu a ten je pak využíván jako podklad při tzv. vysvětlovací kampani v regionech a v základních organizacích strany. Dne 7. března ÚV vysílá své členy referovat o XX. sjezdu do regionů, na KV a OV KSČ, o deset dní později Antonín Novotný před ústředním výborem bilancuje vysvětlovací kampaň a konstatuje neuspokojivou úroveň pracovníků strany v regionech v této otázce. Dne 29. března ÚV KSČ z úst Novotného vyslechl „tajnou zprávu“ z XX. sjezdu a také mírnou kritiku Gottwaldovy činnosti, která se následně objevila také v tisku.²⁴⁸ V dubnu Novotného referát o „tajné zprávě“, jak už jsme viděli, projednávají okresní výbory strany a základní organizace.

Usnesení zmíněného jednání, na kterém OV KSČ v Liberci projednal zprávu ze zasedání ÚV KSČ z 29. a 30. března 1956 o výsledcích XX. sjezdu KSSS, uložilo vedení (tedy byru) OV KSČ, aby do příštího zasedání zpracovalo zprávu ÚV KSČ tak, aby „se dala projednat na členských schůzích v místních a základních organizacích; poslat členy OV na jednotlivé členské schůze a rovnou pomáhat s jejich přípravou; denně o těchto schůzích, jejich průběhu, diskusích, přípravách i výsledcích informovat KV KSČ.“²⁴⁹ Základní organizace KSČ pak měly ve dnech 7. – 10. dubna 1956 svolat své schůze a projednat připravený materiál ze zasedání pléna ÚV KSČ (materiál četli předsedové místních organizací). „Z výsledků těchto jednání mají pak připravit plán na další práci celé základní organizace a nechat ho touto organizací schválit; a nakonec okamžitě po jednání mají předat na OV KSČ zápis ze schůze a to prostřednictvím člena okresního aktivu, který bude na jednání přítomen, nebo po zástupci MV KSČ.“²⁵⁰ Místní výbory měly ve stejném termínu zajistit konání obdobných schůzí v místě své působnosti a zajistit účast dostatečného množství svých členů a dvakrát denně včetně nedělí (které tehdy na rozdíl od sobot nebyly pracovním dnem) podávat telefonicky zprávy o průběhu těchto schůzí na OV KSČ.

Pomineme-li iluzornost představy, že v rámci dominantního totalitního režimu by jednotlivé složky stranické, státní či hospodářské struktury společnosti mohly

²⁴⁸ BLAIVE, Muriel: Promarněná příležitost, Československo a rok 1956. Prostor, Praha 2001, s. 336an.

²⁴⁹ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karta 6, zasedání 4.4.1956, usnesení, s. 1.

²⁵⁰ Tamtéž.

rozhodovat skutečně samostatně a především nezávisle, čistě podle odborných nikoli ideologických či politických hledisek, tak jak po tom v diskusi volali například členové libereckého OV KSČ, zůstává ve své době důležitý prvek. A to ten, že do XX. sjezdu KSSS byly pokusy o decentralizaci řízení neúspěšné hlavně proto, že členové nižších stupňů řízení buď nevěřili v možnost dělat svoji práci podle vlastního uvážení nebo se spoléhali na ideologii a samostatnou práci spíše zaměňovali za výrazně demonstrovanou loajalitu. Zatímco v sousedním Polsku a Maďarsku odhalení kultu osobnosti akcelerovalo mnohem větší společenský pohyb než u nás, nelze tvrdit, že se ve struktuře československé komunistické strany (natožpak ve společnosti jako takové) vývoj tohoto roku neprojevil. Zatímco po stranických čistkách a politických procesech se KSČ po roce 1953 zjevně snažila vtáhnout jednotlivé místní funkcionáře více do stranické práce a do jejího aktivního pojmání oproti dosavadnímu spíše pasivnímu přijímání direktiv z centra (jak jsme viděli výše), povedlo se to až po XX. sjezdu KSSS. Ostatně od smrti Stalina a od politických procesů toho nejtvrdšího rázu už uplynulo několik let či měsíců a kromě polevující atmosféry strachu, se také ve společnosti začínalo dařit kritickému nahlížení reality a veřejným projevům nespokojenosti, i když v omezené míře a rozhodně ne tak revolučně jako právě v Polsku a Maďarsku.

Měsíc po té, co se místní funkcionáři KSČ seznámili s výsledky jednání XX. sjezdu KSSS už diskuse na jednáních OV KSČ i nižších stupňů řízení strany nepřipomínají oficiální a předem secvičené projevy loajality a zdravice představitelům strany jako v minulých letech, ale spíše ostrou kritiku toho či onoho tématu, například jednotného zemědělství a nepřipravenosti strany na takový úkol, který zjevně organizačně ani komunikačně a propagandisticky nezvládla. Po jednom takovém jednání právě o otázkách zemědělství prohlásil liberecký okresní tajemník Josef Jung: „Teprve v budoucím čase doceníme, jaký význam pro naši stranu měl XX. sjezd KSSS. Dovedete si představit, že bychom takto hovořili o některých otázkách v zemědělství ještě před rokem? Jistě že ne.“²⁵¹ I když tomuto tvrzení lze přiznat jistou míru reálnosti, protože i z pouhého nahlédnutí do zápisů schůzí OV KSČ v Liberci je zjevné, že došlo právě ve stylu těchto jednání k posunu, nelze tento dílčí krok označit za celkovou změnu nebo náznak vývoje. Personálně ke změnám nedošlo, vedoucí okresu Josef Jung, který před rokem 1956 představoval právě stalinistické rigidní pojetí stranické disciplíny, setrval na svém místě ještě další dva roky, a navíc ani v těchto za uplynulá léta nejdůležitějších diskusích jej žádný z členů vedení OV KSČ neupozornil, že právě

²⁵¹ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 14.5.1956, s. 9.

on byl také oddaným zastáncem předešlého stylu vedení strany. V zásadě se tedy uskutečnily jen formální změny ve stylu a dikci diskusí a přístupu jednotlivých funkcionářů ke své práci. Zásadní změna se na jaře 1956 v KSČ jak známo nekonala a ani k ní jednání v základních organizacích přes svou bouřlivost a hektičnost nedaly podnět. Vyššímu vedení se podařilo nejbouřlivější projevy pacifikovat a následně pak na podzim využilo události v Polsku a Maďarsku jako důkaz správnosti svého postupu.²⁵² Z jednání je patrná snaha vedení KSČ využít nastalou situaci a posílit dojem jednotlivých místních organizací,²⁵³ že je vhodné, aby se nebály projevit a aby měly snahu podílet se na práci strany a aby jen pasivně neplnily nařízení a direktivy, ale v zásadě šlo jen o další nástroj kontroly a řízení členské základny.

Metody, jakými bude potřeba nadále stranu řídit a spojit událostmi rozvolněnou členskou základnu pak na závěr celého kola libereckých roků shrnul právě okresní tajemník Jung ve svém referátu pro nadřazené KV a ÚV KSČ. V zásadě navrhnul osvědčené postupy, které uplatňoval v řízení regionálního centra strany už před rokem 1956 a které jsme již demonstrovali výše. Svě úkoly pro budoucnost začal tím, že navrhl, jakou činnost má vyvíjet ÚV KSČ: „Podstatně zvýšit informovanost celé strany, ať již veřejnými prostředky, tiskem a rozhlasem, s jejichž prací byla velmi často vyslovována nespokojenost, nebo cestou vnitrostranickou. Malá informovanost stranických organizací a nižších stranických orgánů způsobuje pocit nejistoty v argumentaci a běžné denní politické práci. Citelně se toto projevilo po posledním zasedání ÚV, kdy zahraniční rozhlas přinesl některé zprávy (př. odvolání Čepičky), jež se ukázaly jako pravdivé. Zjednávat si tak půdu k tomu, aby mu bylo věřeno i v dalších případech. ÚV

²⁵² Například na jednání libereckého OV KSČ pronesl okresní vedoucí tajemník Josef Jung referát ve kterém zdůraznil, že je potřeba vidět mezinárodní události a v souvislostech a stav uvnitř KSČ se pak pokoušel upevnit vyjádřeními typu: „Do čela organizací patří komunisté, kteří nezakolísali a nekolísají při uskutečnění politiky strany a vlády, ale kteří za stranická usnesení rozhodně bojují, kteří se v práci osvědčují a jsou dobrými organizátory a agitátory. Zároveň je žádoucí a správně zamezit zbytečnému vyměňování těch soudruhů, kteří se ve funkcích osvědčili a mají i nadále dobré předpoklady s úspěchem plnit všechny své úkoly.“ Z diskuse k tomuto jednání dále vyplynulo, že všechny místní schůze, na kterých OV řešil s členy strany povstání v Budapešti, podpořily politiku KSČ a KSSS a odsoudily naopak maďarskou „kontrarevoluci“. Jen mezi čtyřma očima se údajně objevily pochybnosti, jestli zásah sovětských vojsk byl oprávněný. Viz. SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 6.12.1956.

²⁵³ Srov. např. NA, fond: KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945 – 1960, arch. jednotka 4521, KV KSČ Liberec 30.11.-1.12.1956. Zde například v referátu člena KV KSČ Liberec Pavlovského po srovnání našeho „klidného“ vývoje roku 1956 s vývojem v Polsku a Maďarsku zaznělo: „Celostátní konference strany, která se konala po široké celostranické diskusi, ukázala, že naše strana správně pochopila kritiku a sebekritiku, provedenou na XX. sjezdu KSSS, že správně pochopila směřování XX. sjezdu a že je dovede správně aplikovat na naše poměry. Výsledky XX. sjezdu KSSS projednané v celé naší straně, proto nejen neotřáslly naši jednotu, nýbrž ji ještě utužily a upevnily důvěru pracujících mas ve stranu.“

KSČ by měl učinit řádná opatření k tomu, aby náš tisk a rozhlas pohotověji vysvětloval otázky našeho vnitropolitického ale i mezinárodního života...“²⁵⁴ Dále tento okresní vedoucí tajemník navrhnul vedení strany i státu, aby se více setkávalo se členy základních organizací a aby při podstatných otázkách si přizvalo k rozhodování také vedoucí tajemníky a další funkcionáře z KV a OV KSČ z celé republiky, tedy vytvoření skutečně kolektivního rozhodovacího orgánu namísto předsednictva ÚV KSČ. Na základě diskusí v místních organizacích pak Jung sumarizuje také hlavní výtky, které měla tzv. členská základna vůči práci OV KSČ v Liberci: nedostatečně účinná pomoc, kterou by OV poskytoval základním organizacím; pomalé reagování na připomínky členů těchto organizací; různé formy potlačování kritiky.²⁵⁵ A za těmito chybami Jung také rovnou rozkrývá strukturu, jak by vlastně v ideálním stavu měl aparát strany fungovat: „(Naše slabiny, pozn.aut.) jsou v dosud slabě uplatňované zásadě kolektivního vedení. Je již dostatečně známo, že kolektivnost vedení nespočívá pouze a zdaleka ne hlavně v tom, že jsme přítomni na schůzi, vyslechneme referát a zvedáme ruku pro návrh usnesení. Je známo, že opravdová kolektivnost vedení vyžaduje od všech členů důkladnou znalost věci a aktivní podíl na řešení jednotlivých otázek.“²⁵⁶

Rok 1956 znamenal také vývoj v pohledu na média a v nárocích či požadavcích, které na ně stranický aparát kladl. Od roku 1948 jsme dosud sledovali, jak jednotlivé stupně stranické hierarchie projevovaly převážně nespokojenost například s úrovní tisku – buď jej hodnotily jako nedostatečný nástroj stranické propagandy a agitace nebo jej vnímaly jako prostředek k naplnění a popularizaci své politiky, přičemž ani v tomto ohledu neprojevovaly výraznější uspokojení nad výsledky. Po XX. sjezdu KSSS, jak jsme již také ukázali, se měla média stát ještě systematictěji využívaným prostředkem masové komunikace, skrze nějž by KSČ v souladu s marxistickou teorií tisku seznamovala jednak svoji členskou základnu a jednak celou společnost (v závislosti na tom kterém médiu) se strategií své politiky a s jejím aktuálním ideologickým zaměřením. Bezprostředně po projednání výsledků XX. sjezdu KSSS krajské výbory zadávaly médiím konkrétní úkoly, které měly napomoci právě oběma těmito směrům – společnost jako taková se měla z médií dovědět, jak strana v nastalé situaci hodlá postupovat, a že její politika nekolísá a není událostmi rozvolněna, členové stranického

²⁵⁴ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 14.5.1956, referát Josefa Junga, s. 5.

²⁵⁵ Srov. SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 14.5.1956, referát Josefa Junga, s. 6.

²⁵⁶ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 6, zasedání 14.5.1956, referát Josefa Junga, s. 6.

aparátu pak z médií měli čerpat podněty a strategii pro svou další práci. Především se to mělo týkat tzv. agitačních středisek, pro která právě média byla výrazně pohotovějším zdrojem informací o aktuálním vývoji stranické politiky a argumentace než direktivy putující vnitrostranickou cestou, kde navíc musely projít několikerým projednáváním a úpravami. Prostřednictvím médií se tak v ideálním případě (a spíše v představě stranické organizace) dalo zpřístupnit rozhodnutí centrálního orgánu všem stupňům aparátu strany v krátkém čase a nezměněné podobě. Proto také KSČ už od roku 1948 (a v roce 1956 velmi zřetelně) kladla důraz na odběr stranického, tedy ÚV a KV KSČ vydávaného tisku.

Nicméně ještě na konci roku 1956, po usneseních všech stupňů stranické struktury, zůstala média spíše diskutabilním nástrojem, se kterým byly orgány KSČ převážně nespokojené – slibované výsledky se dostavovaly, ale ne v takové míře a podobě, kterou KSČ vyžadovala a v jakou doufala. Z výpovědí pamětníků se v současném stavu výzkumu zdá, že příčinou tohoto stavu byl fakt, že sice redakce namnoze vedli lidé pověřeni touto funkcí stranickým nadřízeným orgánem a že jednotliví novináři pod dohledem spíše formální cenzury nijak režim nesabotovali, ale ani nepatřili v mnoha případech k jeho odevzdaným a ideologicky vůdčím představitelům či stoupcům.²⁵⁷ Za všechno mluví například to, jak se novináři zapojovali do tzv. patronátních akcí. Povinná spolupráce městských a venkovských pracovníků pro ně už krátce po únoru 1948 byla spíše formalitou. Zpráva instruktorů z listopadu 1949 jasně líčí spolupráci libereckého deníku Stráž severu s JZD v Postřelné: „Patronát má Stráž severu, po kulturní stránce nepracuje vůbec. Žní se nezúčastnili, teprve na bramborách pracovali 2 soudruzi 1 sobotu.“²⁵⁸ Obdobná situace v těchto čistě propagandistických akcích, kde byli novináři využíváni režimem k podpoře své politiky, panovala také v následujících letech.²⁵⁹

Vedoucí tajemník KV KSČ v Liberci, Pavlovský, si ještě 30. listopadu 1956 na plénu krajského výboru na adresu tisku s příznačnou rozpolceností (kritika ano, ale jen dílčích nedostatků a v souladu se stranickou strategií) stěžuje: „Nemůžeme se stále ještě spokojovat s obsahem našich časopisů, zvláště vesnických novin a závodních časopisů, i

²⁵⁷ Srov. soubor rozhovorů s novináři pamětníky pořizený v rámci semináře Média a společnost na IKSŽ FSV UK v letech 2005- 2006, například rozhovory s Miroslavem Jelínkem, Miroslavem Síglem či Dušanem Tomáškem. Uloženo v archivu CEMES.

²⁵⁸ SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, karton 9, schůze předsednictva OV KSČ, zpráva instruktorů 5. 11. 1949.

²⁵⁹ Srov. jednání vedení OV KSČ Liberec v letech 1953 – 1956 uložené v SOA Liberec, KSČ – OV Liberec, I. Plenární zasedání, schůze předsednictva OV KSČ.

když po opatření byra a sekretariátu KV KSČ i zde došlo k podstatnému zlepšení. Usnesení celostátní konference uložilo zvýšit stranickou kritičnost tisku, jeho pohotovost, informovanost a bojovnost. Cesta míru, vesnické a závodní noviny uveřejňují stále ještě články konstatující skutečnosti, bez ověření a všestranného zkoumání situace na tom či onom úseku našeho života. Málo jsou uveřejňovány články popularizující dobré příklady z práce lidu, vyzdvihující jeho iniciativu. (Tisk, pozn.aut.) není účinnou tribunou veřejné masové kontroly toho, jak se na všech úsecích prosazuje a uskutečňuje politika strany. Nedostatečně také tisk kraje plní ten požadavek celostátní konference strany, aby s hlubokou znalostí věci a s největší odpovědností kritizoval různé nedostatky a nešvary v našem životě se vyskytující. Všichni známe velké nedostatky ve strojírenských závodech kraje, zejména pokud jde o zvyšování technické úrovně normování (dobový termín pro hospodářský plán, pozn.aut.). V Cestě míru však ani v závodních novinách TOS Varnsdorf, ve všech národních podnicích LIAZ, Normál Stráž nad Nisou, Novoborské strojírně a ATMOS Žandov jen velmi málo jsou uveřejňovány články, které by konkrétní situaci podrobně rozebraly současný stav v technickém normování a ukázaly cesty k jeho řešení. Stranické, státní a hospodářské orgány musí daleko důsledněji než dosud činit z kritiky v novinách závěry, reagovat na ni a včas sdělovat veřejnosti opatření k nápravě kritizovaných nedostatků. K nápravě tohoto stavu je především nutné zlepšit práci redakční s masami čtenářů, s dopisovateli a s mimoredakčními autory, zvláště z řad předních funkcionářů. Redaktoři sami pak musí být víc přímo tam, kde se buduje nový společenský řád, tedy v továrnách, na vesnicích a podobně, a psát o životě a práci lidí se všemi jejími klady formou každodenní osobní agitace a veřejných schůzí a besed.²⁶⁰

Jako příčinu tohoto stavu určil tajemník Pavlovský „starý, dosud nepřekonaný systém stranické práce, který význam agitační práce vyznává více slovy, méně však

²⁶⁰ NA, fond: KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945 – 1960, arch. jednotka 4521, KV KSČ Liberec 30.11.-1.12.1956, s. 59an. Dále krajský tajemník ještě dodal slova, která dokumentují, jak dalece v místních funkcionářích zůstávala zakořeněna struktura sovětské komunistické strany, která využívala agitátory především ve styku s odlehými oblastmi a s negramotnými dělníky a zemědělci: „Přes veliké klady a přednosti, které v masově-politické práci má stranický tisk, přece rozhodujícím činitelem v této oblasti zůstává přímé, mluvené slovo, hlavně formou každodenní osobní agitace a veřejných schůzí a besed. Avšak ani zde, přes vážné varování ÚV v rezoluci a usnesení celostátní konference, nepodařilo se nám překonat stagnaci. V celé naší krajské organizaci je stále zakořeněn názor, že pro velké hospodářské úkoly není čas na organizování osobní agitace, veřejných schůzí a besed. O tom nejlépe svědčí fakta z okresu Doksy, Frýdlant a Jilemnice, kde za celý měsíc září neuskutečnili ani jednu veřejnou schůzi strany, přesto že právě tento měsíc byl rozhodujícím v přípravě na zkrácení pracovní doby. O systému osobní agitace se v zásadě nedá vůbec hovořit. Převážná většina okresních výborů KSČ nepracuje s agitátory ani s vedoucími agitačních kolektivů, přesto, že mají velmi dobré zkušenosti z agitační práce z období voleb a sklizňových prací.“

skutky.²⁶¹ Nakonec vyzval, v souladu se strategií „nové“ stranické práce odpovídající politice kolektivního rozhodování nastolené po XX. sjezdu KSSS, k větší spolupráci krajských a okresních funkcionářů se základními organizacemi, k tzv. užšímu styku s nimi a k většímu využívání masových médií (dobovou terminologií označovaných jako hromadně sdělovacích prostředků) k propagaci stranické politiky, ideologie a propagandy. Slova tajemníka Pavlovského na uvedené konferenci podpořil i předválečný člen strany Tomášek, který kritizoval především fakt, že strana polevila v osobním styku se společností a omezuje se na masová média a agitaci na závodech či v základních organizacích. Tomášek dokonce uvedl, že je chybou, že se v době tzv. maďarských událostí nekonaly veřejné stranické aktivity, které by přilákaly také nekomunisty, aby i jim vysvětlily politiku strany. Tomášek pak podotkl, že potom se strana nemůže divit, že je mezi lidmi tolik štvavých názorů proti KSČ, když lidé dostávají informace hlavně ze zahraničního rozhlasu.²⁶² Média se tedy měla napříště podle „nového systému stranické práce“ stát nástrojem kritiky tam, kde se nevede naplnit direktivy a nařízení stranického aparátu. Namísto uvolnění stranické i společenské struktury tedy mělo po událostech roku 1956, které znamenaly pro KSČ ohrožení jejího statu quo, k upevnění dosavadní struktury a k ještě užšímu a detailnějšímu dohledu strany nad prací jejího aparátu a potažmo nad celou společností.

²⁶¹ NA, fond: KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945 – 1960, arch. jednotka 4521, KV KSČ Liberec 30.11.-1.12.1956, s. 60.

²⁶² NA, fond: KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ – ÚV 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945 – 1960, arch. jednotka 4521, KV KSČ Liberec 30.11.-1.12.1956, s. 138.

6. Liberecká Stráž severu a rok 1948

Vedení KSČ se od konce druhé světové války snažilo získat média u nás výhradně do svého vlivu. Film a rozhlas dostalo pod svou kuratelou už v mezidobí let 1945–1948²⁶³, podobně jako ozbrojené složky a policii, znárodněn už byl těžký průmysl. Tedy drželi či dominantně ovládali nejmocnější síly potřebné k provedení puče. Tisk sice ovládali prostřednictvím ministerstva informací vedeného Václavem Kopeckým²⁶⁴, ale ještě neměli v rukou listy jiných politických stran a hnutí.²⁶⁵ Zatím vyvíjeli na média nátlak těmi prostředky, které měli k dispozici na ministerstvech a dalších úřadech spadajících pod KSČ. Prostřednictvím ministerstva informací, jak jsme uvedli dříve, byli komunisté hybateli poválečné očisty v řadách žurnalistů. Zásadní tisku měla na starosti tisková komise ústředního akčního výboru Národní fronty²⁶⁶, „očistu“, jak zněl dobový termín,

²⁶³ Viz např. Jiří KNAPÍK, Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950, Libri, Praha 2004, s. 34: „Rozhlas a film (jako dominantní média ve své době) získala KSČ pod svůj dohled už v mezidobí 1945 – 1947. Rozhlasový odbor ministerstva informací vedl Ivan Olbracht, a také v rozhlase samotném dominovali na vedoucích místech členové komunistické strany – generální ředitel Bohuslav Laštovička, programový ředitel Mirko Očadlík, šéfredaktor politického zpravodajství Jiří Hronek. V únoru 1948 pak už byl Československý rozhlas vysloveně jedním z prvků, který Gottwaldovo vedení KSČ využilo při státním převratu. 17. února 1948 vyhlásil předseda rozhlasového celozávodního výboru KSČ, vedoucí vzdělávacího oddělení rozhlasu Zdeněk Novák, stálo pohotovost a hlídky zabránily ve vstup do budovy vybraným technickým a programovým pracovníkům. Od 20. února se do vysílání dostávaly výhradně zprávy, které dodával přímo sekretariát ÚV KSČ. Zprávy o krocích nekomunistických politiků a jejich stran byly značně zkreslovány a potlačovány. Do vysílání se nedostal nikdo z odstupujících ministrů ani prezident republiky Edvard Beneš. Rozhlas oznamoval místa konání komunistických demonstrací a vysílal z nich přímé reportáže. Kromě demonstrace na Staroměstském náměstí a slavného Gottwaldova projevu na Můstku rozhlas vysílal také improvizovaná vystoupení komunistických ministrů Václava Kopeckého a Zdeňka Nejedlého.“

²⁶⁴ Tamtéž, s. 36: „Vylučování novinářů, průvodní jev komunistického převratu a převzetí dohledu a moci nad médii v této době, se opíralo o zákon č. 101/1947 Sb. ze dne 28. května 1947 o postavení redaktorů a svazech novinářů. Svévolnou interpretaci vysvětlil na I. sjezdu novinářů v říjnu 1948 ministr informací Václav Kopecký tím, že uvedený zákon na redaktorech požaduje „vysloveně kladný postoj k lidově-demokratickému zřízení.““

²⁶⁵ „Ministerstvo informací vydalo již 18. května 1945 vyhlášku, na jejímž základě bylo zastaveno vydávání veškerých periodik s výjimkou deníků stran Národní fronty. Povolení k vydávání mohly od ministerstva dostat kromě státem uznaných politických stran, státních úřadů a veřejnoprávních institucí jenom korporace celonárodního významu - masové a zájmové organizace, které prokázaly na vydávání veřejný zájem. Došlo k zastavení všech legálních listů, které vycházely za okupace, a proto zanikly např. deník Národní politika nebo deníky Venkov a Večer, které před válkou patřily do skupiny tiskových orgánů agrární strany. Nebylo dovoleno vydávat listy politických stran nebo organizací, které se nesměly stát součástí Národní fronty, což byl právě případ agrární strany, které po osvobození nebylo umožněno obnovit svoji činnost. Jiným listům z doby protektorátní bylo další pokračování existence povoleno, ale musel se změnit jejich název.“ BEDNARÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948. In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress, 2004, s. 134.

²⁶⁶ „Lze vznést pochybnosti o objektivitě činnosti těchto komisí. Řada verdiktů byla spravedlivých a vedla k potrestání lidí, kteří kolaborovali s nacistickým režimem. Pak ovšem u každé stavovské organizace můžeme nalézt verdikty, diskutabilní. Při rozhodování komisí šlo někdy o vyřizování osobních účtů s posuzovanými, což pak mělo vliv na výši trestu. Významné pozice získali v těchto očistných komisích komunisté, kteří se tak mohli při stanovení trestů zbavit osob, které pro ně byly nepřijatelné. Na druhou stranu existovaly případy lidí, kteří po skončení války rychle vstoupili do Komunistické strany Československa, případně náhle předložili potvrzení o své spolupráci s nějakou odbojovou skupinou. Oba tyto fakty pak vedly k tomu, že se tito lidé ani nedostali před očistné komise, či byli osvobozeni. Pro

však prováděl Svaz českých novinářů, který už 25. února 1948 vyloučil ze svých řad prvních sedmáct publicistů „známých svým protikomunistickým postojem a označil je za „škůdce národního a státního celku“.²⁶⁷ Následně akční výbor vyzval své regionální pobočky, aby nahlásily jména regionálních novinářů vytipovaných k vyloučení, což se stalo už v březnu. „V této fázi očisty vyloučil akční výbor z redakcí více než sto dalších novinářů a dvaceti čtyřem udělil důtky, proces *očisty* tím však zdaleka nekončil, šlo jen o jeho první fázi.“²⁶⁸ Zákonem o redaktorech a Svazech novinářů č. 101/47 navíc KSČ prosadila už o rok dříve povinné členství v Syndikátu československých novinářů nebo účelově regulovala dodávky tisku – nedostatek v tomto ohledu pocítila především periodika nesocialistických stran jako třeba tisk strany lidové. A tak je příznačné, že zatímco podnikání, zdravotnictví, zemědělství, justice či státní správa a další obory veřejné činnosti byly podrobeny novému režimu až po roce 1948 (nebo už v jeho průběhu), tisk začala KSČ ovládat a měnit pro své potřeby už v době před únorovým pučem a není výjimkou, že listy jiných stran Národní fronty obsadili komunisté už během vládní krize, ještě před 25. únorem 1948 (například lidovecké *Obzory a Vývoj* nebo *Peroutkovy Svobodné noviny*).²⁶⁹ Ostatně celková situace v poválečném tisku patřila pod kuratelu KSČ a ostatní parlamentní strany tuto praxi němě podporovaly: „Je zajímavé, že po komunistickém ovládnutí Československa v roce 1948 mohl Kopecký používat úplně stejná slova a formulace, které uplatňoval již o dva roky dříve. Přitom v únoru 1946 se jednalo o projev ve výboru Prozatímního národního shromáždění²⁷⁰, v němž seděli vedle komunistů i sociální demokraté, národní socialisté a lidovci. Je zřejmé, že již v poválečných letech komunisté vytvářeli prostřednictvím ministerstva

komunisty bylo výhodné mít v každé oblasti lidi, kteří neměli zcela čisté svědomí za svoji protektorátní činnost, a proto se cítili zavázáni a byli lépe ovladatelní.“ BEDNAŘÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948. In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress, 2004, s. 132–144.

²⁶⁷ KNAPÍK, Jiří: Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950, Libri, Praha 2004, s. 36.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ KNAPÍK, Jiří: V zajetí moci – kulturní politika, její systém a aktéři 1948 – 1956. Libri, Praha 2006, s. 18an.

²⁷⁰ Míněn je projev, ve kterém ministr informací Václav Kopecký mimo jiné na adresu tisku řekl: „Takový ideál tiskové svobody, za které se časopisy pod titulem ‘nezávislost’ stávají ve skutečnosti jen nejzávislejšími služkami kapitalistických boháčů, za které se tisk zvrhá v nástroj kupčení s duší národa, korupce a masové demoralizace a za které tisk může být zneužit proti zájmům lidu a národa, takový ideál tiskové svobody již neodpovídá ani politickému charakteru, ani morálce dnešní československé demokracie.“ BEDNAŘÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948. In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress, 2004, s. 132–144.

informací základy pro řízení tisku v podmínkách totalitního režimu. Další politické strany nebyly schopny důrazně proti těmto tendencím vystoupit.²⁷¹

Ústřední deníky a týdeníky politických stran a hnutí vydávané v Praze²⁷² měla KSČ pod dohledem poměrně snadno. Potřebovala ale získat také regionální listy²⁷³ a ne v každém regionu byl nejoblíbenější a tudíž i nejvíce rozšířený právě deník či týdeník vydávaný komunistickou stranou. Například v Liberci byla hlavním místním deníkem Stráž severu vydávaná pod hlavičkou sociální demokracie a navíc její vedení bylo nakloněno spíše křídlu Benešových příznivců Václava Majera a Bohumila Laušmana než komunisty do strany nasazeného Zdeňka Fierlingera.²⁷⁴

Po únoru 1948 v celém mocenském systému (a v mediální politice zvláště), jak už jsme viděli v předešlých kapitolách, nenastal stav, kdy by KSČ jako vedoucí síla v zemi definitivně nastolila jednotný systém vládnutí a řízení celé společnosti a ten by držela beze změny minimálně do společenské revolvy 60. let. Šlo o vývoj o poznání

²⁷¹ BEDNAŘÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948. In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress, 2004, s. 133.

²⁷² „V Praze vycházelo v roce 1946 celkem 10 deníků, přičemž byly distribuovány s přílohami pro zemědělce, živnostníky nebo mládež a s regionálními mutacemi na zadních stranách. Jako deníky pro české země existovaly: Rudé právo (ústřední orgán Komunistické strany Československa, průměrný náklad 500 000 výtisků), Svobodné slovo (ústřední orgán Čs. strany národně socialistické, náklad 300 000 výtisků), Práce (list Revolučního odborového hnutí, 250 000 výtisků), Právo lidu (ústřední deník Čs. sociální demokracie, 190 000 výtisků), Lidová demokracie (ústřední orgán Čs. strany lidové, 185 000 výtisků), Zemědělské noviny (deník Jednotného svazu českých zemědělců, 120 000 výtisků), Mladá fronta (deník Svazu české mládeže, 80 000 výtisků), Obrana lidu (ústřední deník čs. armády, 80 000 výtisků), Svobodné noviny (list Sdružení kulturních organizací, 68 000 výtisků) a Národní osvobození (list Čs. obce legionářské, 40 000 výtisků). Každá politická strana dále vydávala také regionální (v té době označovány krajinské) listy: Komunistická strana Československa (Rovnost - Brno, Nová Svoboda - Plzeň, Pravda - Ostrava, Stráž lidu - Olomouc, souhrnný náklad 200 000 výtisků denně), Čs. strana národně socialistická (Slovo Národa - Brno, Nové Slovo - Ostrava, Volné Slovo - Olomouc, Svobodný Směr - Plzeň, souhrnný náklad 190 000 výtisků denně), Čs. sociální demokracie (Nový den - Plzeň, Stráž severu - Liberec, Čin - Brno, Čs. demokracie - Ostrava, souhrnný náklad 190 000 výtisků denně) a Čs. strana lidová (Národní Obroda - Brno, Hlas lidové demokracie - Ostrava, Osvobozený našinec - Olomouc, souhrnný náklad 135 000 výtisků denně). Do struktury tisku u politických stran patřily vedle regionálních týdeníků také ústřední politické týdeníky: KSČ - Nedělní noviny, Čs. strana národně socialistická - Svobodný zítřek, Čs. sociální demokracie - Svět práce, Čs. strana lidová - Vývoj. Současné měly strany své politické týdenní revue: KSČ - Tvorba, Čs. strana národně socialistická - Masarykův lid, Čs. sociální demokracie - Cíl, Čs. strana lidová - Obzory.“ BEDNAŘÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948. In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress, 2004, s. 132–144.

²⁷³ Ministr informací Václav Kopecký rozhodl v červnu 1945 o vzniku komise pro věci tisku a papíru složené ze zástupců politických stran a vydavatelství, která v součinnosti s tiskovým odborem ministerstva informací rozhodovala o distribuci papíru a o nákladech a rozsahu jednotlivých titulů „Stanovila, že deníky mohou vycházet mimo Prahy, také v Plzni, Liberci, Brně, Olomouci a Ostravě, ale v pohraničním území měl být povolen jen list Národní fronty, nikoliv časopisy politických stran. Jinak komise určila oblasti, v nichž může každá politická strana vydávat svůj regionální politický týdeník.“ BEDNAŘÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948. In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress, 2004, s. 134.

²⁷⁴ Viz heslo Václav Majer ve slovníku Kdo byl kdo v našich dějinách, Libri, Praha 1998. Dostupné také na internetové stránce <http://www.libri.cz/databaze/kdo20/search.php?zp=1&name=Majer+V%0E1clav>.

strukturovanější. „Společenská přeměna co do svého rozsahu, hloubky a velmi krátkého času neměla v národní historii obdoby. Uskutečňovala se jako řada či řetěz malých i velkých kroků, zásahů, na něž museli jednotlivci i celé skupiny reagovat. Udržovaly společnost v trvalém pohybu a v tomto smyslu nebyla stabilní.“²⁷⁵ Sovětský model řízení státu a jeho jednotlivých mocenských i společenských organizací tedy nešlo jednoduše převzít, i když se o to oficiální komunistická místa snažila. Jako mnohem praktičtější (stejně jako třeba v případě samotného únorového převratu v roce 1948) se ukázal postup dílčích kroků, které se postupně a celoplošně realizovaly. V následujících kapitolách tento postup detailně demonstrováme na příkladu libereckého deníku Stráž severu.

6.1. Cesta k únoru 1948

Od roku 1860 vycházel v libereckém německém nakladatelství bratří Stieplů deník Reichenberger Zeitung. V roce 1938 vstoupilo nakladatelství pod kuratelu NSDAP a list se 1. listopadu 1938 přejmenoval na Die Zeit.²⁷⁶ Sídlo redakce bylo v tehdejší liberecké Panské ulici (dnes ulice 8. března). V prvních květnových dnech roku 1945 přestal Die Zeit spontánně vycházet a nakladatelství, záhy vyvlastněné československým státem, se přejmenovalo na Cíl.²⁷⁷ Národním správcem se stal bývalý redaktor Ještědského obzoru Josef Veverka, který od voleb v roce 1946 působil také jako poslanec Národního shromáždění za Československou sociální demokracii (ČsSD).²⁷⁸ Dne 15. května 1945

²⁷⁵ Karel KAPLAN, *Proměny české společnosti (1948–1960)*, 1, Praha 2007, s. 6.

²⁷⁶ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, inventář, nástin redakce Stráže severu.

²⁷⁷ Nicméně redakce pozdější Stráže severu pro své interní redakční oběžníky ještě v roce 1948 (tedy po třech letech od konce války) používala hlavičkový papír redakce Die Zeit včetně říšské orlice a hákových křížů jako makulaturu, což lze vysvětlit poválečným nedostatkem papíru. Viz SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené.

²⁷⁸ Josef VEVERKA (4. 2. 1903 Nymburk – 8. 10. 1971 Liberec); absolvent UK v Praze, obory zeměpis a dějepis, dva semestry studoval hospodářský a koloniální zeměpis na Sorbonně v Paříži. Od 1937 obvodní tajemník sociálně demokratické strany v Liberci a redaktor Ještědského obzoru. Na konci 30. let byl zvolen členem liberecké městské rady. Během krátkého období druhé republiky byl tajemníkem Národní strany práce a redaktorem Stráže lidu. Na počátku 40. let pracoval v rozhlasu v Praze. 1940 byl zatčen gestapem za předání ilegálních letáků a odsouzen na dva roky vězení, 1944 znovu zatčen. Po osvobození se stal šéfredaktorem Stráže severu a poslancem Národního shromáždění. Jako šéfredaktor Stráže severu i jako poslanec se opakovaně zasadil ve prospěch německých antifasistů, jejichž situace po válce obecně a zvláště v tomto regionu nebyla nijak jednoduchá, neboť československá společnost i revoluční právo nastolily princip kolektivní viny. Veverka nicméně několika německým demokratům a komunistům účinně pomohl, a tak například německý novinář Hans Möller mohl i díky jeho intervenci dostat antifasistický statut a zůstat v Liberci. Po únorovém převratu byl zbaven funkce šéfredaktora a odstěhoval se do Nymburku. Byl několikrát zatčen a 1950 odsouzen ke 12 letům (1954 v novém procesu k 21 letům) vězení. Na nátlak britské Labour Party byl 1964 podmínečně propuštěn. 1968 se zapojil do obrodného procesu, připravoval obnovu sociálně demokratických organizací na Liberecku, byl předsedou klubu K 231 v Liberci. Za normalizace byl několikrát vyslýchán Státní bezpečností, 1971 zemřel po třetí mozkové příhodě. Více Emilie VEVERKOVÁ, *Znovu bych mu ruku podala!*, Středokluky 2004; Vladimír

vyšel jako první poválečný list Věstník českého národního výboru. Po dvou číslech ale jeho vydávání ustalo a sociální demokraté od 17. května vydávali Stráž severu. Ta nejprve vycházela jako list Národní fronty, ale od 1. května 1946 se stala deníkem krajského orgánu sociální demokracie. Šéfredaktor listu, Josef Veverka, postupně orientuje jeho směřování k podpoře pravicového křídla ČsSD. V zásadních tématech československé poválečné politiky – znárodňování, očista a odsuny – list de facto kopíruje a podporuje politiku první poválečné vlády. Například k prvním, divokým odsunům německého obyvatelstva do ruské i americké okupační zóny v Německu a s tím spojeným excesům a násilnostem se staví v zásadě shovívavě. Už ve svém druhém čísle, 27. května 1945, vyzývá Stráž severu Němce, kteří přišli do Liberce po 28. září 1938, aby město do 24 hodin opustili.²⁷⁹ „Těm, kdo této výzvy neuposlechnou, bylo vyhrožováno, že budou předáni hrdelnímu soudu.“²⁸⁰ Ve svém sedmém čísle pak Stráž severu informuje o průběhu divokého odsunu pod titulkem Výsledek čistky v Liberci²⁸¹, kde informuje o tom, že na výzvu listu reagovalo asi 2 000 říšských Němců, kteří „odpochodovali“ směrem na Žitavu. „400 z nich dostalo povolení jet vlakem. Ti, kteří město na základě tohoto nařízení neopustili, mohli odejít i další den, ale jen s 20 kilogramy a další dny už jen s 10 kilogramy zavazadel.“²⁸² Jak podotýká Kateřina Lozoviuková, po skončení války, ještě v květnu 1945, takto opustilo Liberec a okolí na 8 000 říšských Němců, kteří sem přišli po říjnu 1938. Na obyvatelstvo usazené zde před tímto datem odsun teprve čekal. Během roku 1945 pak Stráž severu pod podtextově laděnými titulky přinášela nespočetné články o divokém odsunu a jeho důsledcích – například o sebevraždách, které Němci na našem území v té době hojně páchali pod tlakem okolí a nejistoty i strachu. Dne 31. května 1945 tak například informoval list o skonu šestičlenné rodiny F. Plische, německého občana, který zabil všechny členy rodiny a následně i sebe před strachem z odsunu a násilí páchaného na Němcích. Stráž severu o této události referovala pod titulkem Nechtěli domů do Německa.²⁸³

MIKOLÁŠEK, *Josef Veverka*, Právo lidu, roč. 94, č. 183 (8. 10. 1991), s. 4; Mária KARPAŠOVÁ, *Josef Veverka*, In: Osobnosti v dějinách regionu, 2, Liberec 2005, s. 121–131; Pavel KOUKAL, *Rval se s absurditami doby*, Liberecký den (příl. SD magazín), roč. 11, č. 82 (5. 4. 2003), s. 2.

²⁷⁹ Stráž severu, 1945, č. 2, s. 3, Očista našeho pohraničí započala.

²⁸⁰ LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Němci v Liberci po druhé světové válce. In: VON ARBURG, Adrian, DVOŘÁK, Tomáš, KOVAŘÍK, David a kolektiv: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Brno 2010, s. 123.

²⁸¹ Stráž severu, 1945, č. 7, s. 2, Výsledek čistky v Liberci.

²⁸² LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Němci v Liberci po druhé světové válce. In: VON ARBURG, Adrian, DVOŘÁK, Tomáš, KOVAŘÍK, David a kolektiv: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Brno 2010, s. 124.

²⁸³ Stráž severu, 31. 5. 1945, s. 3, Nechtěli domů do Německa. Jak ve své studii dokládá Kateřina Lozoviuková, sebevraždy Němců byly po konci války hojným jevem, hlavně na Liberecku: „Od konce okupace do 16. října 1945 spáchalo sebevraždu na českém území 5 018 osob (4 406 Němců, 11 Židů a

KSČ v Liberci od jara 1946, vydává konkurenční *Nástup severu*. Němečtí komunisté chtěli dokonce obnovit vydávání svého v letech 1934 – 1938 vycházejícího titulu *Rote Fahne*, ale vyšlo jen jedno číslo *Neue rote Fahne*. Od konce války v Liberci působil krajský výbor Komunistické strany, kromě tajemníka odpovědného za práci strany v kraji zde byli mimo jiné také agitační a propagační tajemníci. O tom, jakou činnost v oblasti propagace KSČ na Liberecku v poválečné době vyvíjela, svědčí například slova jednoho z pracovníků liberecké pobočky KSČ, Perglera, pronesená na schůzce vedoucích krajských kulturně propagačních komisí a šéfredaktorů krajského tisku, konané 26. dubna 1946 – hlavní slovo měl tehdy Jaromír Dolanský a schůzky se účastnilo 39 zástupců z krajů a z krajského tisku a 11 členů Ústřední kulturně-propagační komise. Liberecký zástupce vylíčil činnost tamní pobočky na poli propagace takto: „Konala se krajská škola okrskových instruktorů, byla dobré úrovně. Předstihla průměr dřívějších běhů krajské školy. Instruktoři zajíždějí do okresů. Situace ostatních stran je zdrcující. Na svých veřejných schůzích mají nepatrnou účast. Při argumentaci zneužívají proti nám odsídlování, t. j. zrušení některých závodů nebo jejich přemístování na Slovensko. Nár. soc. a soc. dem. jdou v kraji ruku v ruce. Ustanovili jsme sbor instruktorů při krajské volební komisi, kteří zajíždějí do okresů. Naše kinoreklamy jsou sabotovány, plakátovací podniky nevyhovují. Připravujeme: 27 veřejných táborů lidu, 3 plakáty pro pohraničí. Chceme také využít oslav osvobození. Nebude to těžké, protože slavnostní řečníci na projevech budou z velké části komunisté. Dali jsme pokyn organisacím, aby se ve zvýšené míře nosily stranické odznaky. Také volebních odhadů a výsledků dosavadních voleb chceme využít pro volební agitaci. Mám připraveny fotografie a diagramy o práci komunistů pro republiku.“²⁸⁴

601 osob jiné národnosti). Z tohoto množství připadalo 616 případů na Liberecko (607 Němců a devět osob jiné národnosti). Podle jiné zprávy (...) spáchalo sebevraždu nebo zemřelo na Liberecku od května 1945 do 30. dubna 1946 759 osob německé národnosti.“ Viz LOZOVÍUKOVÁ, Kateřina: Němci v Liberci po druhé světové válce. In. VON ARBURG, Adrian, DVOŘÁK, Tomáš, KOVAŘÍK, David a kolektiv: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Brno 2010, s. 125.

²⁸⁴ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 13. Na této schůzce promluvila také s. Vyškovská z Liberce a slova svého předřečníka ještě rozvedla: „Velkou pozornost věnujeme mládeži. Budou pořádané schůze mládeže spojené s recitací, hudbou, veselíci. Jsou utvořeny pracovní brigády na pomoc venkovu, složené pouze z mládeže. Půjdou s hudbou, po práci veselice na vesnici. Budeme také přitahovat mládež k přípravě standart a transparentů. Snažíme se proniknout mezi střední vrstvy. Poslední veřejná schůze nár. správců a živnostníků v Liberci znamená průlom do středních vrstev. Mezi rolníky máme dobré posice. Pro vojáky organizujeme schůze společně s civilisty, sbratření obyvatelstva s vojáky, aby se cítili jako doma. Chceme vydat kalendář pro vojáky, kdy by na jedné straně bylo stanovisko rekce k armádě a na druhé straně stanovisko komunistů. Velká bolest vojáků jsou sociální starosti o rodinu atd. Schází nám k tomu materiál z Ústředí. Je zapotřebí k argumentaci. Celkem máme mezi vojáky dobré posice. Vydáme 1 leták pro živnostníky, 2 letáky pro vojáky, 1 leták pro zemědělce. *Fakta a cifry* dodávané ústředím jsou dobré. Bylo by třeba rozšířit o citáty z nových časopisů po osvobození, kde se

Situace krajské pobočky KSČ se do začátku roku 1948 zásadně nezměnila. Ve dnech převratu a v týdnech před ním začala být samozřejmě o poznání aktivnější, jako ostatně v celé republice. Pouhý den po 25. únoru 1948 krajský akční výbor zbavil Josefa Veverku místa šéfredaktora Stráže severu a na jeho místo nastoupil bývalý redaktor liberecké pobočky deníku Práce Josef Gabriel. KSČ tak převzala Stráž severu do svého tiskového aparátu ještě dříve než se sloučila oficiálně se sociální demokracií.

V Důvěrných zprávách, interním zpravodajském bulletinu, který ÚVKKSČ tiskl v deseti kusech z hlášení svých regionálních pracovníků pro potřeby svého aparátu, vyplývá, jak se podle tohoto hlášení odvíjel únor 1948 na Liberecku pokud šlo o nekomunistické strany Národní fronty: „V kraji Liberec se vyskytly pokusy vyhnat národní správce z osobních důvodů. Lidovci v pohraničí utrpěli ještě větší debakl než nár. soc., přecházejí celé jejich organizace, hlavně živnostníci. Ve vnitrozemských okresech je pozice lidovců ještě poměrně dobrá. Nár. soc. jsou nejsilnější na česko-dubsku a šíří šuškanu: pan prezident ještě promluví. Soc. dem. ztratili hlavně oporu tím, že Stráž severu přešla do rukou AV (akčního výboru, pozn.aut.). Na zasedání krajského výboru přišli zástupci sociální demokracie a vyslovili se pro úzkou spolupráci a pro splnutí v brzké budoucnosti. Na Frýdlantsku předložili již soc. dem. návrh na sloučení. Krajský aparát byl silně oslaben odchodem soudruhů do KOR (Krajské odborové rady, pozn. aut.), JSČZ (Jednotného svazu českých zemědělců, pozn. aut.) a Akčních výborů. Volební úkol 85 % je splnitelný. Obtíže budou ve vnitrozemských okresech a ve městech.“²⁸⁵

6.2. Únor 1948 v redakci Stráže severu

Redakce vedená Josefem Veverkou patřila k velmi aktivním skupinám mezi novináři sociální demokracie. Velmi pravděpodobně si uvědomovali situaci, která v jejich straně rozštěpené mezi křídla Bohumila Laušmana a Zdeňka Fierlingera na přelomu let 1947 a 1948 hrozila. Proto také na konci roku 1947 šéfredaktor Veverka velmi naléhavě zval všechny své kolegy – členy sociální demokracie na lednovou pražskou konferenci sociálně demokratických novinářů. Účast přislíbili všichni včetně Václava Brože²⁸⁶,

útočilo proti různým vymoženostem národní revoluce. V kraji budeme vydávat týdeník Nástup severu.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 13.

²⁸⁵ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 64/1, Důvěrné zprávy 6. 3. 1948, s. 78.

²⁸⁶ Redaktor Stráže severu, sociální demokrat spolupracující s předúnorovým šéfredaktorem Veverkou i jeho nástupcem Gabrielem, člen závodní rady Stráže severu v únorových dnech roku 1948, Václav Brož byl později OV KSČ v Liberci pověřen dohledem nad Vesnickými novinami a tedy odpovídal za

pozdější opory komunistického šéfredaktora Stráže severu Josefa Gabriela.²⁸⁷ Ať už po příjezdu z jednání informovali redakci o výsledcích rokování s předsedou sociální demokracie nebo ne, jisté je, že zrychlující se vývoj a jeho směřování se už na začátku ledna projeví v životě libereckých novinářů zcela jednoznačně: 5. ledna musel Josef Veverka informovat všechny redaktory o tom, že jejich nedávno vyplněné přihlášky do novinářských odborů při Svazu českých novinářů byly neplatné a že je potřeba vyplnit nové do ROH. Přihlášky měly být vyplněny a podány k 1. lednu, a tak liberečtí měli v tomto ohledu prodlení.

Motivaci tohoto kroku podává průvodní dopis Svazu českých novinářů z 23. prosince 1947 podepsaný úřadujícím místopředsedou Svazu Vojtěchem Dolejším a jednatelem Karlem F. Zierisem: „Předsednictvo Svazu českých novinářů jednalo z pověření ústředního výboru Svazu s Ústřední radou odborů o začlenění redaktorů do ROH. Vzhledem k tomu, že zákon o redaktorech a Svazech novinářů č. 101/47 vyhlašuje Svazu jako veřejnoprávní korporaci pouze hájení věcných a ideových zájmů tisku, kdežto hmotné a existenční zájmy redaktorů, pod. jako všech jiných zaměstnanců může hájit pouze ROH jako jednotná odborová organizace, je v zájmu všech redaktorů, aby také oni se přihlásili za přímé členy ROH. Věc byla dosud komplikována tím, že členové Svazu českých novinářů byli by museli platit příspěvky jak Svazu tak ROH. Předsednictvo Svazu hledalo proto způsob, jak otázku členství redaktorů v ROH

materiály uveřejňované o zemědělství a za jejich soulad s nařízeními a materiály ÚV KSČ. Vojtěch Dolejší ve své práci *Noviny a novináři* (Praha, NPL 1963) na s. 394 k Václavu Brožovi uvádí další detaily z jeho protektorátní činnosti: „... Větší skupinu novinářů z protektorátního tisku poslali nacisté do obsazeného území Sovětského svazu až v září 1942. Zúčastnili se R. Hudec... Dr. V. Brož (Centropress) ... Také z tohoto zájezdu vznikla kolektivní knížka hanebných pomlouvacích reportáží...“ Jednalo se o zájezd českých novinářů ve dnech 10. - 27. 9. 1942 a uvedená kniha se jmenuje *Čeští novináři na východě. Kyjev - Charkov - Oděsa - Krym*. (Praha, Orbis 1942). Zájezdu se zúčastnili a přispěli: Wolfram von Wolmar, pplk. Raimund Menschik, Václav Brož, Rudolf Hudec, Jaroslav Pelíšek, Gustav Pergl, Vladimír Ryba, Alfons Sedláček, pplk. Josef Suchánek, Karel Werner a Jiří Zavřel. Václav Brož přispěl textem pod názvem *Setkání se sovětským lidem* na stranách 19 - 35. Jde o v zásadě ne mnoho říkající popis krajiny, kolchozů a několi rozhovorů s místními, text je zaměřen především na rolníky a dělníky. V případě Václava Brože tedy jde evidentně o tzv. napraveného novináře, který své protektorátní angažmá musel „odčinit“ (možná sloveso musel nevystihuje přesně jeho osobní motivace k této činnosti) ve službách nového režimu, a to jak po válce, tak po únoru 1948, o čemž svědčí jeho dlouhá životnost v redakci Stráže severu.

²⁸⁷ „Oběžník č. 13. Soudruhům redaktorům, členům sociální demokracie, sděluji, že v neděli 11. ledna 1948 se koná v místnostech Automotoklubu v Praze II, ul. J. Opletala 29 první konference sociálně demokratických novinářů. Na programu této konference jsou: 1. Zahájení konference. 2. Poslání sociálně demokratických funkcionářů. 3. Postavení Sdružení novinářů čs. soc. demokracie. 4. Rozhovor o zřízení zvláštního fondu soc. dem. novinářů. 5. Volba funkcionářů Sdružení novinářů čs. soc. demokracie. 6. Různé a návrhy. Bude dobře, když se všichni soudruzi zúčastní této konference, na kterou se mimo jiné dostaví také předseda strany s. B. Laušman a generální tajemník s. Bl. Vilím. [...] Sdělte okamžitě, zda se případně konference nezúčastníte a vzhledem k závažnosti této záležitosti prosím abyste lask. uvedli také důvody.“ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálkopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník z 30. 12. 1947 o konání první konference soc. dem. novinářů.

vyřešiti, aniž by novináři museli platit dvojí členské příspěvky. Po delším jednání bylo s Ústřední radou odborů dohodnuto, že redaktoři se přihlásí za přímé členy ROH v závodních odborových skupinách, kam podle místa svého zaměstnání přísluší. Členské příspěvky budou odváděti pouze v závodní odborové skupině podle příspěvkové sazby platné pro členy ROH, tj. 1 % z hrubého platu. Redaktoři, kteří se stanou členy ROH, nebudou platit Svazu žádné příspěvky.²⁸⁸ V lednu 1948 se tedy valná část redaktorů sociálně demokratického deníku (ne-li všichni) na popud Svazu českých novinářů přihlásila do odborové organizace vedené představitelem KSČ Antonínem Zápotockým.²⁸⁹

Zároveň se Josef Veverka pomocí formálních prostředků pokoušel upevnit svoji redakci v rámci sociální demokracie, neboť mu patrně bylo zřejmé přesouvání redaktorů stále více k organizacím úzce napojeným na KSČ jako bylo právě například ROH, na rozdíl od Svazu českých novinářů. A tak ihned po té, co se novináři Stráže severu od 5. ledna přihlašovali za členy ROH, upozornil je 8. ledna 1948 na jejich členství v ČsSD. Oběžníkem toho dne oznámil všem redaktorům členům sociální demokracie (Václav Brož, Ladislav Tůma, Vlastimil Kaluha, Alois Janata, Ivan Mikšovič, Jindřich

²⁸⁸ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, dopis Svazu českých novinářů ze dne 23. 12. 1947. Dále v něm stojí: „Ti členové Svazu, kteří se členy ROH nestanou, budou členské příspěvky odvádět Svazu českých novinářů v dosavadní výši. Upozorňujeme však, že tito členové budou mít pouze výhody vyplývající z redaktorského zákona, nikoli však výhody, které svým členům poskytuje ROH, tj. zejména právní pomoc, podpora v nezaměstnanosti, účast na rekreačních akcích ROH aj. Redaktorům, kteří se od 1. ledna 1948 přihlásí za členy ROH nebo již jimi jsou, bude členství v novinářských organizacích (Syndikát, Národní svaz novinářů) započítáno jako členství v odborové organizaci s nároky, které z dlouhodobého členství v odborové organizaci plynou. Redaktoři, kteří by se za členy ROH přihlásili teprve později, nebude výhoda započítání tohoto členství uznána. [ROH přes SČN vyvíjel tedy značný tlak na novináře, aby se stali jeho členy a lákal je k němu množstvím výhod navíc zatím nespojovaných na členství v konkrétní politické straně, což v dané době muselo na novináře nekomunisty působit jako lákavá nabídka či zdání solidního zacházení, pozn.aut.] Příkládáme k tomuto dopisu členskou přihlášku do ROH. Redaktoři, kteří pracují v závodě, úřadě apod., kde je závodní odborová skupina ROH, odevzdají tuto vyplněnou přihlášku závodní odborové skupině. Jako datum vstupu do ROH uvedou datum 1. ledna 1948. Redaktoři listů, kde není závodní odborová skupina, nechť zašlou vyplněnou přihlášku ROH sekretariátu Svazu českých novinářů, který ji odevzdá Ústřední radě odborů, jež provede zařazení do příslušné skupiny. Toto ujednání se netýká novinářů – duchodců. Ačkoliv členství v ROH je dobrovolné, je v zájmu redaktorů, členů Svazu, aby se přihlásili za členy ROH. Ujednání předsednictva Svazu českých novinářů a ÚRO je pro redaktory velmi výhodné. Dosahují jím členství v ROH s plnými právy a nároky i dříve získanými, aniž by museli platit zvláštní členské příspěvky. Znovu upozorňujeme, že Svaz českých novinářů nebude moci zastupovati redaktory při jednáních o platových a jiných otázkách, vyplývajících ze zaměstnaneckého poměru, poněvadž tyto otázky patří výlučně do kompetence ROH, jako jediné odborové organizace.“ Při styku se SČN pak měli novináři registrovaní v ROH používat výhradně průkazy odborové organizace nikoli svazu.

²⁸⁹ „5. ledna 1948. Členům redakce Stráže severu! Upozorňuji na přiložený dopis Svazu českých novinářů, který dostali všichni kolegové zároveň s přihláškou do ROH. Žádám kolegy, aby ihned vyplnili přihlášky do ROH, které byly k dopisu přiloženy, neboť přihlášky, které jsme svého času již vyplňovali, jsou neplatné.“ Rukou pak připsáno: „Vyplňte též dobu svého členství ve Svazu č. novinářů (jde o započítání do členství v ROH).“ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník, přihlášky od ROH, všichni nuceni vstoupit, leden 1948.

Švec, Karel Slavík, A. Urban, A. Poláková, Vladimír Mikolášek, Fr. Plecháček – tedy v zásadě celé redakci), že mají „ihned a to nejpozději do pátku 9. ledna dopoledne do 10 hodin předat pí. Gráfové členské legitimace Čs. sociální demokracie. Soudruzi, kteří nemají zaplacené členské příspěvky alespoň do konce pololetí roku 1948, necht' současně dlužné příspěvky předají pí. Gráfové, která obstará zaplacení a vylepení známek u okresního sekretariátu.“²⁹⁰

V době vládní krize Josef Veverka spolu se svými nejbližšími spolupracovníky, včetně Václava Brože, odjel z Liberce do Prahy, o čemž informoval redakci: „V neděli 22. února odjíždějí na schůzi redaktoři: Dr. Veverka, Janata, Brož. Na sjezd ÚRO (Ústřední rady odborů, pozn. aut.) do Prahy jede Tůma. Ze zbývajících redaktorů je nutno sestavit službu pro neděli, aby mohly být přijaty event. zprávy, které snad během dne dojdou. Stačilo by zařídit službu asi od 16 do 22 hodin.“²⁹¹

Jak už jsme uvedli, 26. února 1948 byl šéfredaktor Veverka odvolán Krajským akčním výborem Národní fronty v Liberci a nahradil ho Josef Gabriel.²⁹² 1. března 1948 se nicméně ještě Gabrielovo jméno nevyskytuje mezi podpisy členů redakce, kterými vyjádřili svoji podporu prezidentu republiky Edvardu Benešovi a také loajalitu a podporu předsedovi vlády Klementu Gottwaldovi: „Vážený pane presidente, zaměstnanci Stráže severu, deníku akčního výboru krajské Národní fronty v Liberci, a to členové redakce i personál administrace a dalších oddělení, Vás upřímně zdraví a přejí Vám hodně zdraví a klidu. Vzpomínáme vděčně Vašeho úsilí o zachování demokratické formy naší drahé republiky a vyslovujeme Vám, vážený pane presidente, svoji hlubokou oddanost a věrnost. Závodní rada deníku Stráž severu.“ Zatímco z dopisu prezidentu Benešovi je ještě patrný původ redakce v sociálně demokratickém prostředí a spíše odkazuje k převratu jako k neúspěchu demokratických sil a oceňuje alespoň Benešovo úsilí o zachování demokracie, dopis Klementu Gottwaldovi je již

²⁹⁰ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník z 8. ledna 1948. Mimo jiné stanovil také podle usnesení sjezdu ČsSD výši příspěvků: při měsíčním příjmu do 2 500 Kč dělal čtvrtletní příspěvek 30 Kč, u platu do 3 000 Kč to bylo 45 Kč, do 4 000 Kč příspěvek 75 Kč, do 5 000 Kč příspěvek 120 Kč a nad 5 000 Kč měsíčního příjmu dělal čtvrtletní příspěvek 150 Kč. Z dokumentu také vyplývá, že Václav Brož, kterého budeme v nadcházejících měsících a letech sledovat jako oporu komunistického šéfredaktora Stráže severu Josefa Gabriela a jako pracovníka OV KSČ v Liberci patřil ještě na začátku roku 1948 mezi trojici sociálních demokratů v redakci deníku, která měla zaplacené příspěvky. Ostatní novináři buď nezaplátili, nebo se s platbou opozdili, případně včas nedodali průkazky k jejich novému oznámkování.

²⁹¹ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník číslo 2 z 21. 2. 1948.

²⁹² Od března již Stráž severu o sobě právě ve všech dokumentech píše jako o deníku akčního výboru NF v Liberci. Viz např. SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, koncepty dopisů prezidentu republiky a předsedovi vlády z 1. 3. 1948.

zcela projevem loajality v tuto chvíli již bývalého sociálně demokratického listu, který přechází pod dohled KSČ, i když i zde je patrné, že závodní rada ještě například nepovažovala události za „vítězství pracujícího lidu“ ale spíše za „osudnou vládní krizi“: „Vážený pane předsedo vlády, závodní rada Stráže severu, deníku krajského akčního výboru Národní fronty v Liberci, jménem všech zaměstnanců, členů redakce i personálu administrace, prohlašuje, že plně stojí za vládou nové Národní fronty, tak jak jste ji vytvořil po osudné vládní krizi.“²⁹³ Právě dopisem Klementu Gottwaldovi Stráž severu formálně ztvdila svůj přechod na stranu nového režimu. Závodní rada v dopise doslova uvedla: „Deník Stráž severu se plně dává do služeb lidově-demokratické Československé republiky a veškerým svým vlivem u svých čtenářů se bude i nadále zasazovat za popularizaci dvouletky a programu vlády Národní fronty Čechů a Slováků, jak byl formulován Vaším nedávným prohlášením.“²⁹⁴ Redakce, která zatím spíše vyčkávala, jak se projeví její nový šéfredaktor, který se, soudě podle materiálů z archivu deníku, ujal své činnosti právě až začátkem března, zatím tedy volila nezávazné formulace a slibovala jen ty kroky a projevy loajality vůči novému režimu, které ji nijak nediskreditovaly. Závodní rada předložila oba dopisy k podpisu všem pracovníkům redakce i administrace a přiloženým oběžníkem je 1. března 1948 vyzvala, aby „aby práci jim přidělenou plnili i nadále co nejsvědomitěji.“ Stráž severu tak nakonec do pouťorové republiky přešla bez větších zjevných konfliktů i bez zásadních personálních změn v kolektivu redakce či dalších částí vydavatelství. Ty nastaly až během roku 1948, kdy KV KSČ v Liberci vystřídal všechny redaktory – tou dobou již bývalé členy sociální demokracie, kteří se nechtěli aktivně podílet na nové politice deníků – mladými a převážně nezkušenými novináři – členy KSČ. Po této výměně, kterou nastíníme dále, došlo také na výměnu administrativních a provozních pracovníků.²⁹⁵

6.3. Složení redakce po únoru 1948

I když se z novinářských vzpomínek a rozhovorů vedených s novináři činnými právě po únoru 1948²⁹⁶ může zdát, že mechanismus cenzury a autocenzury, který na ně KSČ

²⁹³ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, koncepty dopisů prezidentu republiky a předsedovi vlády z 1. 3. 1948.

²⁹⁴ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, koncepty dopisů prezidentu republiky a předsedovi vlády z 1. 3. 1948.

²⁹⁵ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů.

²⁹⁶ Viz rozhovory vedené na IKSŽ FSV UK v Praze v rámci semináře Média a společnost v letech 2006 a 2007, např. rozhovory s Dušanem Tomáškem, Janem Petránkem, Miroslavem Síglem a dalšími (uloženo

aplikovala, rozkryli a naučili se s ním pracovat, je mnohem pravděpodobnější, že v nastalé situaci prostě hledali spíše prostor pro svou profesní i soukromou realizaci. Komunistická strana jim v tomto hledání navíc vycházela skutečně vstříc; uvědomovala si roli, jakou média v moderní společnosti mají. „Vedoucí komunisté ‘povýšili’ novináře na nejbližší aktiv strany a redakce považovali za jakési vedlejší pracoviště stranického aparátu. Tato proklamace měla zdůraznit novinářům vymezené poslání a jejich politickou roli v režimu. Spočívala v bezpodmínečné poslušnosti a bezvýhradné povinnosti řídit se oficiální politikou, podporovat ji a zejména fungovat jako důležitý nástroj její realizace.“²⁹⁷

Jak jsme již uvedli, vedoucím redakce byl od přelomu února a března 1948 Josef Gabriel. Jeho zástupkyní se stala z ÚV KSČ dosazená redaktorka Hana Vyškovská-Mejdrová. V nepřítomnosti obou byl pověřen vedením redakce, rozdělováním pošty a řízením „celé agendy kolektivu Václav Brož, který je současně technickým redaktorem a jeho pokynů, zejména pokud jde o technickou agendu (dodávky rukopisů, lámání a úprava listu) jsou povinni dbáti všichni kolegové redaktoři.“²⁹⁸ Vedoucí jednotlivých stránek odpovídají podle příslušného redakčního oběžníku za obsah rukopisu a jeho stylistikou a jazykovou úpravu. Titulní stránku měla na starosti zástupkyně šéfredaktora Hana Vyškovská-Mejdrová spolu se svou redaktorkou Lýdií Tarantovou. Druhou stranu dělal Václav Brož, který zároveň měl na starosti hospodářství, vlastivědnou přílohu a filatelii. Třetí, čtvrtou a část páté strany vedl Vlastimil Kaluha a šestou sportovní stránku dělal Karel Slavík. Za reportáže a obrázky a fotografie, stejně jako za automobilistickou hlídku v rozšířených číslech odpovídal Ivan Mikšovič, za zdravotní a ženskou hlídku odpovídala Lýdie Tarantová, kulturní rubriku měla na starosti Anna Poláková-Mlejnková a šachistickou rubriku vedl opět Vlastimil Kaluha.²⁹⁹ Díky dochovanému archivu Stráže severu lze uvést kompletní seznam nejen všech redaktorů listu, ale vůbec všech pracovníků vydavatelství, zaměstnanců administrace a všech ostatních oddělení tohoto deníku, které nově jmenovaný šéfredaktor svolal krátce

v CEMES FSV UK v Praze nebo archiv autora). Z rozhovorů vyplývá, že novináři se velmi výrazně podrobili autocenzuře – cenzura jako taková měla spíše korektivní, ne normativní charakter.

²⁹⁷ K. KAPLAN, *Proměny české společnosti*, 1, s. 50.

²⁹⁸ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, nedatovaný oběžník (rok 1948), kterým se šéfredaktor snaží zamezit zpoždění tisku a tedy i distribuce novin.

²⁹⁹ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, nedatovaný oběžník (rok 1948), kterým se šéfredaktor snaží zamezit zpoždění tisku a tedy i distribuce novin.

po svém nástupu na schůzi, na které představil „novou linii našeho deníku“.³⁰⁰ Dne 3. března 1948 v 17.30 se tak v zasedací síni č. 5 v budově redakce sešli kromě již uvedených redaktorů také tyto pracovníci Stráže severu (oběžník bohužel uvádí křestní jména jen ve zkratce): B. Halama, Vl. Klouček, P. Plecháček, A. Kloudová, J. Příbyl, M. Duchoňová, A. Kotzman, S. Cerelová, B. Vodičková, J. Málek, J. Halama, J. Majšajdr, L. Tůma, A. Urban, J. Švec, M. Popelková, S. Kolomazník, T. Kopitzová, B. Albrecht, D. Skutilová, V. Skřivánková, M. Kotzmanová, M. Šimánková, R. Gráfová, O. Jand'ourková, J. Bretšnajdr a F. Barák. Celkem podle tohoto seznamu se na práci Stráže severu po všech stránkách vzniku a výrobu i distribuce a administrativy listu podílelo 35 lidí. V této sestavě se sešli patrně naposledy, neboť během léta došlo v první řadě mezi redaktory k výměně bývalých sociálních demokratů za členy KSČ. Výměna byla tak masivní, že na konci roku 1948 ve zprávě pro tiskový odbor KSČ stojí v rubrice Závodní organizace strany konstatování, že „nedostatkem je, že většina členů (KSČ, pozn.aut.) jsou redaktoři, neboť mezi administrativním personálem byli ještě převážně zaměstnanci z předúnorové Stráže severu, kteří členy strany nebyli. Právě v současné době dochází k výměně za členy KSČ.“³⁰¹

Stráž severu o vývoji v redakci pravidelně informovala nejen nadřízený KV KSČ, ale také tiskový odbor ÚV KSČ – de facto šlo o jakousi dvojí kontrolu. Ústřední aparát se takto přímo dozvídal například, jak se redakcím jeho listů spolupracuje s krajskými výbory, které tak ve svých zprávách měly menší prostor pro fabulování reality. Z jedné z těchto zpráv z roku 1948 některý z pracovníků Stráže severu (přičemž není nezbytně nutné, aby tyto zprávy podával šéfredaktor, mohlo jít o některého z redaktorů dosazených po únoru 1948 například přímo ze stranické školy) informuje o tom, jak se redakce měnila v průběhu jara 1948: „Při převzetí krajským akčním výborem v Liberci byli z jeho redakce odstraněni vedle šéfredaktora, Dr. Veverky, všichni redaktoři, kteří svým postojem projeví nepřátelské smýšlení vůči lidové demokratické republice. Na svých místech byli ponecháni ti redaktoři, kteří otevřeně proti straně ani republice nevystupovali, a u nichž byla naděje, že budou konat dobře

³⁰⁰ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, nedatovaný oběžník o schůzi členů redakce, která se konala 3. 7. 1948.

³⁰¹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 130. Materiál dále líčí stranický život s listě: „Výbor závodní organizace se zabývá na každé schůzi problémy, které je třeba v redakci řešit. Rok stranické výchovy je prováděn v jednom základním kurse a v jednom marxistickém kroužku. Aby se školení mohli zúčastňovat i redaktoři z filiálek, koná se vždy ve stejný den jako redakční porady.“

své povinnosti.³⁰² V zásadě šlo hlavně o redaktora Václava Brože, další jména bývalých sociálních demokratů ze zpráv o činnosti redakce postupně mizí. Podle zprávy tak kromě nového šéfredaktora Josefa Gabriela byli do Stráže severu dosazeni „Hana Mejdrová a soudruh Zdeněk Verner. K 1. květnu 1948, kdy Stráž severu převzal krajský výbor KSČ v Liberci, přišel do redakce další člen strany, soudruh Karel Smutný, a o další měsíc později soudruh Karel Pospíšil, oba absolventi jednoměsíční ústřední novinářské školy v Praze.“³⁰³ Tato poznámka dává tušit, odkud aparát strany bral lidi, kterými následně obsazoval pozice v krajských a nižších sekretariátech, redakcích a dalších organizacích, a především, jak je na jejich úkoly připravil po odborné stránce – novinářům regionálního tisku musela stačit měsíční politická škola.

Rok 1948 přinesl v redakci i další personální změny, které opět rozkrývá zmíněná Zpráva redakce Stráže severu v Liberci pro tiskový odbor ÚV KSČ. „Na podzim roku 1948 byli vyměněni poslední redaktori předúnorové Stráže severu, kteří buď neprošli při slučování, nebo slučovací list nepodali. Na jejich místo nastoupili další redaktori členové strany. Byli to soudruzi: Miloslav Kovařík a Vladimír Šimerda a později soudružka Marie Procházková. První dva jmenovaní přišli z pražské redakce Práce.“³⁰⁴ Takže na konci roku měla redakce 10 novinářů členů Svazu československých novinářů a dalších 5 členů KSČ, kteří na členství v novinářské profesní organizaci teprve čekali. Redakci řídil Josef Gabriel, Hana Mejdrová odešla do ústřední politické školy při ÚV KSČ a na místě zástupce šéfredaktora ji vystřídal další komunista Zdeněk Verner. Zemědělství měl stále na starosti Václav Brož, zahraniční politiku Josef Křivánek, denní zpravodajství Jarmila Šerá, kulturu Anna Poláková, sport Karel Slavík a reportáže Karel Pospíšil, který do listu připravoval také články ze života strany. Ženskou hlídku a film obstarávala Věra Hodaňová, dělnické dopisovatele vedl Karel Smutný. Redakce měla filiálky v České Lípě, Jablonci nad Nisou, Turnově a Rumburku. „Všichni filiální redaktori posílají denně nádražními dopisy materiál do ústředí redakce. Filiální redaktori jsou instruováni vždy jednou za 14 dní na pravidelných schůzkách, konaných v ústřední redakci. V mimořádných případech, které se vyskytnou mezi tímto obdobím, jsou instruováni písemně, případně i telefonicky. Všichni tito soudruzi jsou v těsném styku s okresními výbory a sekretariáty strany a někteří z nich jsou do nich

³⁰² NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 126.

³⁰³ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 126.

³⁰⁴ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 127.

kooptování. Zavázali se, že do 15. prosince vyhledají rolnické dopisovatele a do 20. prosince vždy dva soudruhy dopisovatele, kteří by připadali v úvahu pro vyslání do Ústřední školy strany.³⁰⁵ Ve výpovědi na konci roku 1948 byla už jen Marie Šimerdová, na zdravotní dovolené byl Vladimír Šimerda.³⁰⁶ U něj pak autor zprávy udělal poznámku, že je bývalým sociálním demokratem, nemá ještě průkazku člena KSČ a že patrně odejde k 1. lednu 1949 a to do redakce IS při KNV. Naopak Věra Hodaňová, která obstarávala ženskou hlídku a film nastoupila do Stráže severu teprve před několika týdny, v době nástupu měla teprve požádáno o členství v KSČ, ale redakce si zjistila, že s jejím přijetím do strany nebudou problémy, a tak ji mohla jako novinářku přijmout také. Na závěr personální části, tak po necelém roce od převzetí Stráže severu komunistickou stranou mohl autor této zprávy konstatovat, že „všichni redaktoři jsou prověřenými členy strany.“³⁰⁷

Jako hlavní nedostatek redakce vidí autor hodnotící zprávy nezbytný důsledek rychlých personálních změn. „...redakční kolektiv je velmi mladý, neboť teprve v nedávné době byl doplněn na nynější počet, který je opravdu počtem minimálním. Většina redaktorů před tím ještě v žádném denním listě nepracovala a proto také organizace práce není tak dokonalá, jako snad v listech se starší tradicí.“³⁰⁸ Nešlo však o otázku tradice, ale problémem byly malé odborné zkušenosti redaktorů. Od roku 1949 se to redakce rozhodla řešit tak, že každý měsíc vyslala jednoho z redaktorů do krajské politické školy, nebo do školy ústřední. Krajská škola přitom trvala šest týdnů, což vypovídá o kvalitě takového vzdělání. V době vzniku této zprávy krajskou školu absolvovali jen dva redaktoři.³⁰⁹

6.4. Náklad listu

Tři týdny po státním převratu, 12. března 1948, dostal ministr informací Václav Kopecký úkol od vlády Národní fronty (ta tou dobou ve své nové podobě fungovala tři dny), aby revidoval všechna dříve vydaná povolení k vydání novin a časopisů. Do prosince 1948 bylo výsledkem této prověrky zastavení 350 listů a povolení 89 nových

³⁰⁵ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 129.

³⁰⁶ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 127an.

³⁰⁷ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 128.

³⁰⁸ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 130.

³⁰⁹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 130.

nebo náhradních za zrušená periodika. Samozřejmě byly zrušeny noviny opozičních politických stran. Od 27. června vycházely v krajích jen krajské deníky nebo týdeníky vydávané přímo KSČ. Počet deníků klesl z 30 na 14, na Slovensku ze 14 na 8. Největší zásah zaznamenaly právě kraje, kde ze stovky týdeníků po zásahu ministra Kopeckého zůstalo necelých 20.

Listy, které nadále vycházely nicméně zaznamenávaly dokonce nárůst svého nákladu. Tisková komise sekretariátu ÚV KSČ na přelomu února a března 1949 hlásila, že Stráž severu vychází v nákladu 31 100 kusů.³¹⁰ Ocitla se tak co do počtu výtisků ve středu komunistickou stranou vydávaných titulů na území českých zemí a Moravy.

Přehled tisku KSČ, únor/ březen 1949 ³¹¹

Periodikum	Místo vydání	Náklad v kusech
Rudé právo	Praha	743 600
Nová svoboda	Ostrava	100 800
Rovnost	Brno	152 660
Stráž lidu	Olomouc	42 320
Plzeňská pravda	Plzeň	50 000
Jiskra	Jihlava	35 000
Stráž severu	Liberec	31 100
Východočeská zář	Pardubice	11 200
Pochodeň	Hradec Králové	16 400
Jihočeská pravda	České Budějovice	11 000
Průboj	Ústí nad Labem	17 500
Jednota	Karlovy Vary	8 000

Stráž severu tedy rok po únorovém převratu nebyla v rámci titulů vydávaných ústředním výborem či krajskými výbory KSČ rozhodně okrajovým periodikem – liberecký kraj nepatřil také vlivem poválečného odsunu a dosídlování pohraničí k nejlidnatějším regionům republiky a jenom v Libereckém okrese by tento náklad stačil na pokrytí všech domácností. Ještě detailněji nám do distribuce a odběru tohoto listu dá

³¹⁰ I když zpráva redakce Stráže severu pro tiskový odbor ÚV KSČ uvádí na konci roku 1948 náklad 22 – 23 000 výtisků. „Bylo to proto, že členové strany v něm spatřovali stále ještě předúnorovou Stráž severu a nečlenové strany naproti tomu zase komunistický časopis. Postupně se však podařilo tento stav zlikvidovat a list začal pronikat i do řad stranických.“ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 126.

³¹¹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 18.

nahlédnout zpráva prodejního oddělení Stráže severu z 8. října 1948, která zaznamenává stav výtisků, jak byly odesílány k distribuci podle jednotlivých okresů libereckého kraje i zbytku republiky v září tohoto roku:

Okres	Počet kusů
Frydlant	1 421
Jablonec nad Nisou	6 290
Jablonné v Podještědí	690
Jilemnice	375
Liberec-město	7 272
Liberec-venkov	2 629
Česká Lípa	1 620
Rumburk	793
Semily	1 823
Šluknov	516
Trutnov	272
Turnov	3 417
Varnsdorf	556

Celkem se tedy v libereckém kraji distribuovalo 27 676 výtisků Stráže severu. 115 kusů dále odebral okres Mladá Boleslav, 202 kusy Mnichovo Hradiště, 240 kusů Nová Paka, 350 kusů hlavní město Praha a 404 kusy okres Vrchlabí. S těmito 1 311 výtisky distribuovanými mimo liberecký kraj tedy bylo z každého vydání rozvezeno 28 987 výtisků. Zbytek nákladu, který ve všední dny činil podle této zprávy 30 500 kusů, byl podle prodejního oddělení Stráže severu rozvezen „do jiných míst v Čechách a na Moravě“.³¹² Tiskový odbor ÚV KSČ také zaznamenal ve svých pravidelných statistikách růst zájmu o periodika vydávaná komunistickou stranou už během roku 1948 – například Rudé právo ve všední den mezi lednem a listopadem roku 1948 posílilo z 430 300 výtisků na 629 500, v nedělním vydání dokonce z 484 600 kusů v lednu na 711 900 výtisků v listopadu. Všechna tištěná periodika vydávaná komunistickou stranou ať už jako centrální deník či týdeníky nebo jako listy krajských výborů zaznamenala v tomto období skokový nárůst ve vydaných výtiscích, například ostravská Nová svoboda poskočila ze 42 600 výtisků na 91 500. Námi sledovaná Stráž severu naopak z krajských deníků zaznamenala nejmenší nárůst – vzrostla z 26 100 na 32 500,³¹³ což lze vysvětlit tím, že v libereckém regionu byl na začátku roku 1948 už

³¹² NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 5.

³¹³ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 1.

ustálený počet nově dosídlených obyvatel a ti převážně z místních novin četli či předpláceli právě Stráž severu a to už před únorem 1948 – změna politické orientace listu nehrála takovou roli, v zásadě byl počet čtenářů dán monopolem Stráže severu v tomto regionu a také populačním složením místních obyvatel.

Podle zprávy pro tiskový odbor ÚV KSČ z konce roku 1948 činil náklad Stráže severu po necelém roce od převzetí komunistickou stranou 28 000 výtisků ve všední den a 37 300 výtisků v neděli. Remitenda se při tom pohybovala kolem 6,5 %.³¹⁴ Zpráva si také stěžovala na nedostatek rotačního papíru pro Stráž severu. Na konci roku dostávala 20 000 kg na měsíc, přičemž potřebovala 27 000 kg měsíčně. K tomu, aby byl list ekonomicky soběstačný, by bylo třeba zvýšit náklad a přiděl rotačního papíru na 30 000 kg měsíčně.³¹⁵ Z tohoto konstatování je patrné, že KV KSČ v Liberci na vydávání Stráže severu od první chvíle doplácel.

6.5. Činnost redakce po únoru 1948

O tom, že KSČ přebírá pod svou kuratelou všechny krajské (jak se tehdy říkalo krajinští) deníky a týdeníky informoval Gustav Bareš účastníky schůzky tiskové slučovací komise KSČ a Čsl.sociální demokracie 19. května 1948. „...krajské deníky budou likvidovány a jejich odběratelé převedeni na krajské deníky KSČ. (...) Pokud se týče krajských týdeníků soc. dem., doporučuje tisková slučovací komise jejich likvidaci a sloučení s příslušnými týdeníky KSČ. Výjimku činí týdeník Hlas lidu v Prostějově, který má starou tradici a vychází v nákladu 7 500 výtisků.“³¹⁶ Komise pověřená sloučením, fakticky však likvidací, sociálnědemokratického tisku, už jenom v mnoha ohledech legalizovala stávající stav, proto se také na tomto jednání ani slovem neprobírala Stráž severu, která přešla pod kuratelou KSČ už v únoru 1948.

O atmosféře, v jaké se redakce Stráže severu, potažmo další sociálnědemokratické listy, po únoru 1948 a po sloučení s ČsSD s KSČ nacházely, svědčí jednání Konference sociálnědemokratických novinářů z 12. dubna 1948, kdy hned na úvod předsedající dr. R. Foustka konstatoval, že chtěl konferencí ustavit novou strukturu tisku sociální demokracie, ale předsednictvo mu krátce před jednáním nařídilo

³¹⁴ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 131.

³¹⁵ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 131.

³¹⁶ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 45.

sloučení s komunistickým tiskem.³¹⁷ Na konferenci promluvil také redaktor Stráže severu označený jen písmenem M. (mohlo by se jednat o Ivana Mikšoviče, sociálního demokrata, který měl ještě na jaře 1948 ve Stráži severu na starosti reportáže, fotografie a také automobilismus, během roku 1948 z redakce ovšem mizí; mohlo by také – ovšem s menší pravděpodobností – jít o Vl. Mikoláška, redaktora pobočky Stráže severu v Jablonci nad Nisou a člena tamního OV KSČ), který řekl, „že mezi soc. demokratickými novináři jsou opravdová esa a že je-li tisk významným věnem, jsou někteří redaktori po osobní stránce teprve přínos. (...) Nediví se, jsou-li někteří pokleslí, neboť měli své noviny rádi a dnes nevidí žádné perspektivy.“³¹⁸

V době, kdy jednala výše zmíněná tisková slučovací komise, už redakci několik měsíců řídil Josef Gabriel. Nový šéfredaktor, stejně jako jeho předchůdce, vydával k vedení svého redakčního kolektivu, kromě schůzí a běžné redakční agendy, pravidelné i příležitostné oběžníky.³¹⁹ Tyto zachované materiály dávají kromě běžných technických detailů práce redakce³²⁰ tušit, jaká atmosféra v redakci panovala a také jak odborně a profesně byli místní novináři na svou práci více či méně připraveni. V jednom z prvních oběžníků musí nově ustavený šéfredaktor mimo jiné nastavit základní principy práce s články a materiály došlými do redakce od dopisovatelů nebo informátorů. Jeho direktiva dává tušit, že byl za nevhodné otištěné články kritizován svými nadřízenými

³¹⁷ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 49.

³¹⁸ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 50.

³¹⁹ Dlužno přiznat, že oběžníky Josefa Gabriela se nesou výlučně ve formálním a stranickém duchu, zatímco oběžníky Josefa Veverky (především z roku 1947, z doby před vládní krizí, kdy se už také on omezoval jen na technický chod redakce a politické úkoly) tu a tam řešily také běžný život v redakci jako úklid nebo také, jako oběžník z 26. 11. 1947, psaní na stěny redakčního WC: „Všem členům redakce! Úroda básní, vytrysklých z našich jiter pod dojmem událostí kolem záchodu, byla vzdor letošním suchům velmi bohatá a svědčí o tom, že máme mezi sebou několik nesporných talentů. Vzhledem k tomu, že není radno věci příliš rozmazávat (zejména v našem případě, kde jde o materii zvláště nevhodnou), žádám kolegyně a kolegy, aby ustali v psaní veršů na dosavadní náměty. Současně vás vybízím, abyste plodili epigramy a vtipné veršovánky o současných zjevech ve všech úsecích našeho života, abychom měli denně v čísle epigram a každou neděli nějaké veršované říkání ala Týdenní rozhlásek. Pamatujte také včas na materiál pro silvestrovské číslo.“ Načež na rozloučenou s veršováním na toaletě sám šéfredaktor připojil epigram: „Tož kolezi, přicházím na vás, už udělejte tečku za básněním o našem hajzlu. Že u nás na záchodě ve Stráži básní směsice je pestrá, je celkem chvályhodná věc. Má však jen ona místnost malá skrýt všechn um, protože Halama vydal nějaký oběžník? O lejna nebudem se otírat, raději každý z nás vypotí hned aktuální epigram!“ Oběžník podepsali členové redakce a zatímco někteří připsali „nabídku přijímám“, Ivan Mikšovič ke svému podpisu připojil doušku, že on „žádné verše na hajzlu nepsal.“ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník z 26. 11. 1948.

³²⁰ Viz např. oběžník z 12. května 1948, který dával redakci na vědomí, že „v důsledku změny jízdního řádu posunuje se uzávěrka listu o ¼ hodiny, takže rotačka musí spustit nejpozději v 18 hodin. Žádám všechny redaktory, aby podle toho si upořádali svou práci.“ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník 12. 5. 1948, posun práce kvůli rotačce.

(tedy KV KSČ) a že napříště hodlá už mít v redakci absolutní přehled o všech připravovaných materiálech, protože sami novináři ještě nedostatečně rozlišují materiály „vhodné“ podle Gabrielova mínění k otištění: „Poněvadž v poslední době bylo do Stráže severu zařazeno několik nevhodných článků, připomínám znovu, že veškeré příspěvky pro list, ať došlé poštou nebo jinak doručené (z Jablonce n. N., z Rumburka, z České Lípy atd.) musí procházeti rukama šéfredaktora nebo jeho zástupce. Anonymní dopisy odevzdávejte na stůl šéfredaktora i s obálkou. Zásadně vyškrtávejte z došlých příspěvků [...] každou zmínku o výši týdenních nebo měsíčních výdělků v jednotlivých závodech, neboť tímto způsobem se přispívá k nežádoucí fluktuaci zaměstnanců, která škodí výrobě. (Viz včerejší zprávu o výdělcích v nár. podniku Elite.) Každou zprávu o průběhu výkupu obilí a vůbec zprávy zemědělského charakteru [zemědělství bylo po roce 1948 jedním ze stěžejních témat jednání OV KSČ i KV KSČ a kladl se na ně tedy velký důraz také na stránkách regionálního tisku a materiály s touto tematikou zjevně podléhaly ostrému dohledu na linii ÚV KSČ – krajské a okresní výbory strany – redakce listů, pozn. aut.] dejte před uveřejněním posoudit soudruhu Brožovi, neboť i v úředních zprávách se vyskytují četné chyby a nesrovnalosti. Stále se množící stížnosti zvenčí, že se není možno dovolat naší redakce, nutí mne, abych znovu důrazně připomněl, že z aparátu v naší centrále nesmějí být vedeny telefonické hovory. Každý hovor ihned z centrály přepojte na pobočné aparáty. Pokud budou v sekretariátu redakce (dočasně) dvě síly, musí být jedna stále při obsluze telefonní centrály a druhá k dispozici pro přijímání stenogramů. Nepoužívejte jich proto k pochůzce mimo budovu.“³²¹

Oběžníky šéfredaktor Gabriel také předával redakci zápisy z redakčních porad, na kterých se usnesli na stěžejních tématech, která bude Stráž severu v nadcházejících dnech a týdnech sledovat. 10. června 1948 se například redakce dohodla na těchto okruzích, jistě ne náhodou zcela respektujících také hlavní kampaně, které v té době vedlo agitačně-propagační oddělení aparátu strany:

- „1. Sloučení čs. soc. dem. s KSČ.
2. Seznamování s agendou samosprávy a zvyšování výkonnosti samosprávných orgánů.
3. Akce 30 milionů pracovních hodin.

³²¹ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené.

4. Pomoc venkovu, organizování sousedské pomoci, brigád na senoseč a lesní práce, kontrola plnění nadplánů, dodržování předpisů, zhospodárnění půdy a sledování všech opatření pro zajištění výživy.
5. Pomoc závodům. Získávací akce pro pracovní síly v lehkém průmyslu, především žen v případě potřeby na polodenní zaměstnání. Působit na zvýšení pracovní morálky, snížení fluktuace a snížení počtu zameškaných pracovních hodin.
6. Příprava ke Dni radosti. Pravidelná pozornost všesokolskému slету.
7. Zhospodárnění průmyslových podniků, všimnout si rentability a využití výroby, kapacity závodů a napomáhat k soustředování výroby.
8. Náborová kampaň do Svazu mládeže. Přispět k získání dalších 5.000 členů v libereckém kraji.³²²

Z 16. července roku 1948 pochází další oběžník Josefa Gabriela, který upravuje docházku redaktorů a dalších pracovníků do zaměstnání. Redaktorům byla pracovní doba stanovena od pondělí do pátku od 8 do 12 a od 13 do 17.30 hodin. (Šlo tedy o pracovní dobu odpovídající spíše administrativním a kancelářským pracovníkům, dělnické profese začínaly práci i o dvě a více hodin dříve, stejně tak ji i dříve končily, nebo pracoval tzv. na směny. Což sice samo o sobě není nijak překvapivé, spíše to potvrzuje pozici, jakou v dobovém kontextu novinářská profese měla. V době, kdy mnohé profese byly připodobňovány k dělnickému způsobu práce, novináři zůstávali, stejně jako umělci či administrativní pracovníci, lidmi s pracovní dobou odpovídající také dřívějšímu standardu a neposouvala se jim do rannějších hodin, jak bylo tehdy ve společnosti zvykem – v zásadě tak pracovní doba tendovala k době, ve které byli stejně tak tradičně zvyklí nastupovat do zaměstnání dělníci v továrnách nebo zemědělci.) Redaktor mající na starosti titulní stranu nastupoval v 9 hodin ráno a práci končil v 18 hodin. V sobotu redakce pracovala od 8 do 13 hodin. Celkem tedy každý redaktor za týden odvedl 47 a půl pracovních hodin. Příchody a odchody redaktorů se zaznamenávaly na osobní lístky v kanceláři redakce a zde také museli hlásit své cesty za obstaráváním zpráv po městě nebo i mimo Liberec. Šéfredaktor Gabriel dále v oběžníku doporučoval: „Upozorňuji, že podle usnesení mám dostávat od vedoucích redaktorů jednotlivých stran denně příslušnou stránku, na které vyznačili po bedlivém přečtení všechny chyby, které se tam vyskytly. Současně upozorňuji, že dosud tak činí jedině

³²² SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník ze společné porady 8. června 1948.

s. Brož. Bude jistě jen v zájmu soudruhů redaktorů, když ranní hodinu od 8 do 9 hod. využijí k čtení denního tisku a odborné literatury.³²³ Zmíněný Václav Brož byl na závěr tohoto oběžníku ustaven také zástupcem redaktorky Hany Mejdrové, která byla pověřena dohledem nad docházkou a v redakci působila také jako zástupkyně šéfredaktora³²⁴. Vyhláška byla platná od následujícího dne.

Redakčními oběžníky se například také organizovala práce redaktorů při čistě propagandistických akcích.³²⁵ Například jejich spolupráce s agitačními středisky a jednotlivými agitátory před volbami do místní samosprávy: „V sobotu 22. t. m. odpoledne a v neděli 23. t. m. budou naše voliče navštěvovat agitační dvojice. Jejich zkušenosti bude možno velmi dobře využít v předvolební propagandě. Žádáme proto všechny kolegy, aby se buď v sobotu nebo v neděli zúčastnili s dvojicemi domovní agitace. Srazy dvojic nám budou oznámeny nejdéle zítra v sobotu 22. t. m.“³²⁶ Jak je patrné ze Stráže severu se pod vedením Josefa Gabriela postupně stal, jak se tehdy říkalo, vzorný kolektiv – novináři měli i při brigádách a dalších typických aktivitách této doby jít příkladem. Z narážek Josefa Gabriela je ovšem stejně tak patrné, že se mu jeho úsilí ne zcela vedlo a zjevně vyplývá, že se v redakci mohl spolehnout na patřičnou a vyžadovanou iniciativu hlavně u své zástupkyně a redaktora Brože.³²⁷

Jak už jsme uvedli Stráž severu se po únoru 1948 dostala do přímého područí libereckého Krajského výboru KSČ. Jak spolupráce v prvních měsících po této změně vypadala dávat tušit porada s krajským deníkem KSČ Stráž severu, která se konala v tiskovém odboru sekretariátu ÚV KSČ 8. prosince 1949 a na které kromě šéfredaktora Josefa Gabriela byli přítomni také z aparátu KSČ Evžen Spitz a Josef Vaníček pověřeni

³²³ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, úprava pracovní docházky zaměstnanců redakce a prodejního oddělení Stráže severu.

³²⁴ Podle vlastního vyjádření v telefonickém hovoru s autorem (vedeném na podzim roku 2010) odešla Hana Mejdrová z redakce na tzv. stranickou školu do Prahy již na konci roku 1948 nebo v roce 1949, k čemuž se ovšem nepodařilo dohledat patřičný archivní pramen.

³²⁵ Viz také oběžník z března 1948: „Národní směnu odpracuje osazenstvo Stráže severu v neděli dne 21. března 1948. Sraz je v 7 hodin ráno před knihkupectvím Práce na nám. pres. Dr. Beneše a půjde se na lesní práce. Oblect se vhodně na tuto práci a vezměte si jídlo sebou.“ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, nedatovaný oběžník z března 1948.

³²⁶ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, nedatovaný oběžník, patrně z léta 1948 podepsaný nikoli šéfredaktorem Gabrielem, ale jeho zástupkyní Mejdrovou.

³²⁷ Např. oběžník ze 16. července 1948: „Upozorňuji, že podle usnesení mám dostávat od vedoucích redaktorů jednotlivých stran denně příslušnou stránku, na které vyznačili po bedlivém přečtení všechny chyby, které se tam vyskytly. Současně upozorňuji, že dosud tak činí jedině s. Brož. Bude jistě jen v zájmu soudruhů redaktorů, když ranní hodinu pod 8 do 9 hod. využijí ke čtení denního tisku a odborné literatury.“ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 2, oběžníky, dálnopis, hlášení, dův., Svaz novinářů, platy a dovolené, oběžník ze 16. 7. 1948 nazvaný Úprava pracovní docházky zaměstnanců redakce, prodejního oddělení a účtárny Stráže severu.

správou krajského tisku. Gabriel osvětlil na úvod, v jakém stavu byla Stráž severu po sloučení s KSČ a jaké obtíže měla v prvních měsících: „Neměli jsme řádně vypracovaný redakční plán. Hned z počátku (...) snažili jsme se udržet čtenářskou základnu a postupovali jsme s komerčního hlediska. Když jsme se stali členy KV, začali jsme lépe plnit úkoly. Nebyli jsme si však politicky jisti.“³²⁸

Na Gabrielovy výtky reagoval Miroslav Sulek, vedoucí krajský tajemník v Liberci, tedy zástupce KV KSČ na tomto jednání, a pozdější ředitel ČTK: „Situace byla taková, že soudruzi ze Stráže severu pracovali sami a že se ale také oni sami nesnažili navázat užší kontakt s KV. I po stránce personální si řešili věci sami. Šéfredaktor je v předsednictvu, kde dostává připomínky, ale více nic.“³²⁹ Schůzka před zástupci ÚV KSČ, jak se podle zápisu zdá, měla pro tyto spíše informační charakter, žádné řešení v závěrečném usnesení nenavrhl. Tato jedna z řady schůzek a jednání, která tiskový odbor ÚV KSČ vedl s krajskými redakcemi a zástupci jejich vydavatele, tedy krajského výboru KSČ, volně navazovala na zprávu o činnosti Stráže severu, kterou některý z redaktorů vypracoval právě pro ÚV KSČ a jeho tiskový odbor. Autor nebo autorka této zprávy konstatuje, že redakce vypracovává od druhé poloviny roku 1948 krátkodobé, čtrnáctidenní plány – ty sestavuje vedení redakce (Smutný, Brož a Verner) vždy s příslušným *resortním* redaktorem. „Na poradách, které se konají pravidelně každý týden, je přítomen i zástupce kult. prop. oddělení KV KSČ, tiskový tajemník, soudruh Vlášek. Čtrnáctidenní plán se vypracovává zejména podle materiálu získaného na zasedání předsednictva KV KSČ. Kromě toho jsou každodenní porady vedení redakce, na nichž se určuje zařazení jednotlivých příspěvků apod. Zhodnocuje (?) se při tom i vyšlé číslo.“³³⁰ Je tedy patrné, že KV KSČ vykonával nejen přímý dohled v redakci při jejích poradách a přípravě obsahu jednotlivých rubrik, ale také jejich obsah a agendu určoval na svých jednáních, kterých se za Stráž severu účastnil šéfredaktor.

Ostatně také zmíněná zpráva o činnosti redakce pro tiskový odbor ÚV KSČ z konce roku 1948 zmiňuje, že „styk redakce se sekretariátem krajského výboru strany je těsný. Šéfredaktor, případně i jiný soudruh z vedení listu, dochází pravidelně na schůzi předsednictva KV a jednotliví resortní redaktori jsou ve styku s příslušnými

³²⁸ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 67.

³²⁹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 67.

³³⁰ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 128.

odděleními sekretariátu. Kulturně propagační oddělení je KV KSČ zodpovědno za politickou linii listu. Práce redakce je podrobována neustále přísné kritice vedoucích soudruhů Kraje.³³¹

6.6. Soudní spory Stráže severu vedené před únorem 1948 a jejich dohra v březnu 1948

Zajímavé je sledovat také další aktivity, které Josef Gabriel vyvíjel v redakci Stráže severu už krátce po 25. únoru 1948. Stráž severu už od roku 1946 vedla hned několik tiskových sporů. Většinou vznikaly z článků, které osobně napadly politické činovníky nebo běžné občany z hospodářských deliktů, obohacování, kolaborace za protektorátu nebo z křivd na prokazatelných válečných obětech. Články tohoto typu v poválečné době hojně vznikaly dílem z nadšení dílem ze msty nebo z touhy novinářů demonstrativně zaujmout zásadový postoj. Některé se zakládaly na pravdě, u jiných vyšetřování prokázalo, že novinářská interpretace neodpovídala skutečnosti.

Odpovědným redaktorem byl Josef Veverka, a tak žaloby podávané na Stráž severu byly de facto podávané na něj osobně. Většinou celou věc vyřešil smír a tisková oprava, omluva nebo prohlášení.³³²

V únoru 1948 ovšem na Stráž severu podali nezávisle na sobě žaloby dva komunisté – jeden, Josef Čermák, byl předsedou ONV ve Vrchlabí a druhý, Felix Řepík, národním správcem v Janově nad Nisou. Stráž severu je oba na konci roku 1947 nebo začátkem roku 1948 obvinila ze špatného hospodaření a z kolaborace za protektorátu. Žaloby byly podány v únoru 1948, a tak oba spory řešil až v březnu nový šéfredaktor. Doslova pár dní po nástupu do své funkce obě causy hrozící skandalizací komunistických pracovníků promptně zlikvidoval.³³³

Spor předsedy ONV ve Vrchlabí Josefa Čermáka s Josefem Veverkou jako šéfredaktorem Stráže severu vypukl poté, co deník 17. února 1948 otiskl informaci, že Čermák působil za války jako pracovník Moravcova Kuratoria. Čermák se ovšem mohl

³³¹ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 131.

³³² SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 3, soudní spory a korespondence. Soudní spory – například spor vedený kvůli článku z 5. 12. 1946 „*Jak bydlí řidiči učitel a politický vězeň v pohraničí*“, který dokazoval, že pojišťovací úředník Kubát neprávem bydlí v bytě, ze kterého byl za války do vězení odveden řídicí učitel Máder a ten teď bydlí v nuzných poměrech. Kubát se podle článku měl k celé věci navíc stavět arogantně. Oba muži ale nakonec celou věc vyřešili smírem, a tak i redakce otiskla omluvu. Podobných případů archiv deníku registruje několik, z prostorových důvodů je zde nebudeme uvádět, navíc tyto spory nejsou předmětem tohoto textu a sloužily by jen pro ilustraci stavu soudních tiskových sporů před únorem 1948.

³³³ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 3, soudní spory a korespondence.

prokázal řadou v květnu až červenci 1945 vystavených potvrzení, že celou válku naopak působil jako partyzán. Článek dále tvrdil, že Čermák ve svém ONV brání v činnosti zástupcům jiných politických stran než KSČ, také tento fakt se ovšem šetřením nepodařilo prokázat. Věc prošetřovala SNB i sama redakce po únoru 1948. Článek dále Čermáka vinil ze zneužívání pravomocí, neoprávněného hromadění majetku a zneužívání výhod veřejného činitele.³³⁴

Právní zástupce Josefa Čermáka, JUDr. Bedřich Blum, ve svém dopise šéfredaktorovi Stráže severu, kterým reaguje na vstřícný list šéfredaktora z předchozího dne³³⁵, shrnuje změnu, která v cause nastala vlivem února 1948: „Souhlasím samozřejmě s tebou, že pokud jde o Stráž severu, který jest dnes listem krajského akčního výboru Národní fronty, jest situace zcela jiná, než v době podání žaloby a že likvidování tohoto případu, pokud jde o otištění nějakého prohlášení ve Stráži severu, nenarazí na žádné překážky, ani u vás ani u s. Čermáka.“ Blum jenom ještě dodává, že zatímco se Stráží severu spor zřejmě nadále veden nebude, musí se ještě zeptat svého mandanta jak naložit s faktem, že žaloba byla podána osobně na bývalého šéfredaktora Veverku.³³⁶ Rukou pak na dopis připsal, že Čermák na pokračování sporu netrvá, že mu stačí omluva, ve které Stráž severu uvede Veverku jako pisatele inkriminovaného textu a zaplatí jeho soudní výlohy. Josef Gabriel učinil také svou poznámku a celý spor uzavřel řešením: „Nabídnout prohlášení asi v tom smyslu, jak o ně předs. ONV Čermák žádal – stačilo by ovšem krátké prohlášení odvolávající celý obsah článku.“ List nakonec otiskl prohlášení, kterým všechna obvinění odvolává a navíc v něm uvádí, že článek vznikl na základě „osobních důvodů“.³³⁷

O poznání bouřlivější průběh měl spor s národním správcem Felixem Řepíkem. Stráž severu o něm v prosinci 1947 publikovala několik článků, kde jej obvinila, že

³³⁴ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 3, soudní spory a korespondence. Satisfakce předsedovi ONV Čermákovi ve Vrchlábí.

³³⁵ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 3, soudní spory a korespondence. Dopis Josefa Gabriela Josefu Čermákovi 8. března 1948: „Vážený soudruhu! Děkuji Ti za Tvé zprávy pro redakci Stráže severu a těším se, že je budu pravidelně dostávat. Pokud jde o tiskový spor, který vedeš s námi, požádal jsem již Tvého zástupce soudr. JUDr. Bedř. Bluma o smír a je samozřejmé, že dostaneš příslušné prohlášení tiskem. Prosím Tě, abys příznivě vyřídil naši záležitost ohledně novinové prodejny, kterou dříve vedl odvolaný J. Matouš. Pokud jde o Tvou vlast ní žádost, vyřídím ji při mé osobní návštěvě ve Vrchlábí.“ Z listu je navíc patrné, že Gabriel si začal budovat svou pozici v severočeském regionu – z člověka, kterého list před pár týdny napadl jako kolaboranta udělal dopisovatele a ještě si jej dále zavázal a sám jej o další služby žádá.

³³⁶ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 3, soudní spory a korespondence. Dopis JUDr. Bedřicha Bluma z 9. března 1948.

³³⁷ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 3, soudní spory a korespondence. Satisfakce předsedovi ONV Čermákovi ve Vrchlábí.

jednak za své členství v KSČ skrývá kolaborantskou minulost³³⁸ a jednak že jako národní správce firmy Josef Pilz hospodařil tak, že firmu přivedl skoro ke krachu.³³⁹ Spor, který začal 7. února 1948 podáním žaloby, tedy jen pár dní před odvoláním Josefa Veverky, samozřejmě uzavřela v březnu téhož roku opět Gabrielova administrativa. Dne 13. března 1948 JUDr. Boh. Emil Smutek, advokát Felixe Řepíka, píše novému šéfredaktorovi Stráži severu poté, co spolu celou věc projednali telefonicky a posílá mu text prohlášení: „Prosím, abys laskavě dal uveřejnit ve Stráži severu toto Prohlášení: Ve Stráži severu byl otištěn dne 10. prosince 1947 článek s nadpisem „Janovský případ stále středem zájmu“ a dne 13. prosince 1947 „Správce Řepík z Janova n. N. špatně hospodařil“. V těchto článkách byl napadán Felix Řepík, jednak pro své jednání za okupace, jednak pro svoji činnost ve funkci národního správce firmy Pilz. Musíme dnes objektivně uznati, že tyto články byly psány z nepřátelských důvodů politických, a proto také byly nesprávně a nepravdivě proti F. Řepíkovi zahroceny. Felix Řepík podal pro tyto články na nás žalobu. Předložil nám nyní vzhledem ke změně redakce, zápis o provedení revise u firmy Pilz, jejímž jest národním správcem, jakož i dopis JSČZ (Jednotný svaz československých zemědělců, pozn. aut.) o hospodaření v usedlosti čp. 458 v Janově n. N. Z těchto dokladů zjišťujeme, že p. Felix Řepík postupoval při veškeré své činnosti s největší obezřetností a že provedenými revisemi bylo zjištěno, že jeho hospodaření bylo v naprostém pořádku, a že nemůže býti mu ničeho vytýkáno. V důsledku toho obsah obou výše uvedených článků odvoláváme...“³⁴⁰

Redakce ovšem měla v rukou opis zprávy revizního orgánu KNV v Janově nad Nisou z 15. listopadu 1947 o revizi provedené ve firmě Pilz specializující se na výrobu skleněného zboží. Podle tohoto dokumentu, na jehož základě inkriminované články vznikly, Řepík převzal firmu někdy před rokem 1947 od předchozího správce Havla předávacím protokolem, který Havel ovšem nepodepsal a patrně ani nikdy neviděl. V listopadu 1947, když mu dokument vypracovaný Řepíkem předložili, zjistil, že zásoby i aktiva firmy jsou oproti původnímu stavu silně podhodnocena. Zpráva dále konstatuje: „Během hospodaření s. Řepíka vznikla tato pasiva: „Nemocenská

³³⁸ Např. Stráž severu napsala: „Pod svícem bývá tma, a zvláště, svítí-li příliš rudě. Mnoho lidí se skrývá za odznak pěticípé hvězdy. Ale na každého jednou dojde, i když to trvá někdy déle. Tak došlo i na člena ONV v Jablonci nad Nisou Felixe Řepíka z Janova nad Nisou, k němuž se podívala v polovině listopadu revise.“ Následoval výčet nesrovnalostí v hospodaření podniku, kde byl Felix Řepík národním správcem. SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 3, soudní spory a korespondence. Trestní oznámení na Josefa Veverku podané Felixem Řepíkem 7. 2. 1948.

³³⁹ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 3, soudní spory a korespondence. Trestní oznámení na Josefa Veverku podané Felixem Řepíkem 7. 2. 1948.

³⁴⁰ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 3, soudní spory a korespondence. Dopis JUDr. Smutka ze 13. března 1948.

pojišťovna 80 000 Kč, Daň obrátová asi 30 000 Kč, výdělková asi 8 000 Kč, dovolená dělníků nedoplatek 9 000, dluh v kampeličce Janov 20 000, sklo v Hraničné 9 925, nemocenské pojištění 20 000. [...] Při revisi knih byly shledány položky, které neodpovídají vyhlášce osídlovacího úřadu...³⁴¹ Podle těchto položek Řepík použil 60 000 korun na opravu auta, 10 000 na stěhování vlastní rodiny, za dalších 10 000 nakoupil koně a postroje, skoro 10 000 vydal za benzín a za podobné výdaje. Sklo pro firmu nakupoval za ceny, které neodpovídaly cenám na trhu atd. Navzdory dochovaným zprávám také na obal dokumentace k tomuto sporu napsal Josef Gabriel: „S Dr. Smutkem dohodnuto, že napíše Řepíkovi (už napsal), uveřejníme prohlášení. Každý zaplatí své útraty.“³⁴²

KSČ tak začala budovat svůj systém vládnutí. V únoru 1948 ještě neměla propracovaný celý aparát, takže například některé funkce územní samosprávy zatím vykonávaly okresní a krajské národní výbory a jejich akční výbory Národní fronty. Postupně je od nich převzala KSČ a její okresní a krajské stranické výbory, pod které mimo jiné spadal také tisk a média vůbec. „Podle sovětského vzoru byl po únoru 1948 kladen důraz na rozvoj závodních časopisů a okresních vesnických novin. U závodních novin platilo, že periodika původně vydávaná závodními skupinami Revolučního odborového hnutí se posléze stala společným tiskovým orgánem závodní organizace KSČ, odborů, Československého svazu mládeže a vedení závodu. Za obsah a řízení časopisů odpovídaly závodní organizace KSČ.“³⁴³ Kromě této oficiální struktury, existovala, jak jsme viděli také struktura jiná – struktura osobních vazeb, ambicí, slibů a požadavků. I v tomto ohledu bylo podstatné, aby KSČ měla na rozhodujících místech co nejdříve lidi, kteří dovedli patřičně pomoci, když to bylo potřeba. Tak jak jsme to viděli například v soudních sporech Stráže severu.

6.7. Kritika ve Stráži severu

I když by se tak mohlo zdát, že komunisté převzali vedení Stráže severu a tak dostali do rukou nástroj regionální propagandy, skutečnost byla zřejmě jiná. Tento nástroj patrně nepracoval od první chvíle tak, jak od něj KSČ očekávala.

³⁴¹ SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 3, soudní spory a korespondence. Opis zprávy revisní komise z listopadu 1947 ve věci Felixe Řepíka.

³⁴² SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952, fond č. 55, JAF č. 878, karton č. 3, soudní spory a korespondence. Spor s Felixem Řepíkem.

³⁴³ BEDNAŘÍK, Petr - CEBE, Jan: Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C - Literární historie. Roč. 53 (2008), č. 1-4, s. 53-56.

S největší pravděpodobností v roce 1949, jistě však ještě před zatčením generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského (materiál se odvolává na Slánského projev z dubna 1949 a sám mapuje dění v redakci během října a listopadu a odkazuje na články vydané např. 15. listopadu 1949, po zatčení Slánského by se na jeho slova bez pochyby neodkazoval³⁴⁴), se ve Stráži severu konala inspekce z ÚV KSČ. Provedl ji pracovník aparátu Emil Franěk (od roku 1951 referent pro výchovu pracujícího dorostu v odboru školství při oddělení škol, vědy a umění při ÚV KSČ; jeho předchozí zařazení z doby, kdy materiál vypracoval se nepodařilo zjistit, patrně působil na ÚV KSČ v odboru tisku či v jiné funkci při oddělení propagandy a agitace) a o stavu redakce vypracoval podrobnou zprávu. Kromě kritiky, kterou si vedení novin vysloužilo, dává tento materiál tušit mnohé o činnosti redakce na počátku 50. let a také o našem sledovaném tématu – tedy o tom, jak nadřízené orgány strany vykonávaly nad médii dohled a jak je úkolovaly. Proto se v tomto místě zprávě věnujme poněkud systematičtěji.

Autor Koreferátu o práci Stráže severu, Emil Franěk, hned v úvodu konstatuje, že „nelze říci, že by Stráž severu dobře plnila své poslání.“³⁴⁵ Dokládá to hned na úvodních člancích, úvodnicích, na které tiskový odbor ÚV KSČ kladl zjevné nároky. Franěk konstatuje, že „úvodník má být vůdčím článkem“.³⁴⁶ Stráž severu namísto toho v období od 15. října do 15. listopadu otiskla devětkrát projevy funkcionářů, jedno usnesení KV KSČ a různé „všeobecně psané informativní statě.“³⁴⁷ Úvodník jako takový, který by se dotýkal věcí kraje a splňoval na něj kladené nároky, otiskl deník jenom šestkrát.

Materiál dále vytýká Stráži severu, že zahlučuje čtenáře strohými informacemi o množství přijatých závazků, aniž by tyto podklady nějak zpracovala či analyzovala. „Obvykle je taková zpráva uvedena a zakončena několika všeobecnými frázemi.“³⁴⁸ A vyjmenovává titulky jako *Týden údernických směn přísliben na týden vzorné práce*, *Pletař Poznecký docílil 284 % na dvou cotonech*, *Přádelna Seby v Mezivodí podala dosud největší výkon*, *Socialistické smlouvy a soutěžení v Gigantu* nebo v jediném čísle

³⁴⁴ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 112.

³⁴⁵ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 111.

³⁴⁶ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 111.

³⁴⁷ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 111.

³⁴⁸ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 112.

z 12. listopadu na 2. a 3. straně se opakující titulky *Socialistické smlouvy v mimošském Panaxu*, *Socialistické smlouvy v žandovském Textilstroji* a *Socialistické smlouvy na stavbě nemocnice*.³⁴⁹ Autor zprávy pak redaktory kritizuje za stereotypnost textů, informací i titulků. „Jde o to, abychom si odvykli vidět úlohu novináře v zaznamenávání, co se v závodech nebo někde jinde stalo. Úloha tisku nového typu není jen zpravodajská – ačkoli ani tuto funkci nemůže plnit tak, jako dosud Stráž severu. Úlohou tisku nového typu je kromě toho – a především – vést, vychovávat, probouzet nové metody práce, nový postoj k práci atd. To ale znamená, že je nutno vniknout pod povrch problémů.“³⁵⁰ Namísto informací by měli novináři podle hodnotící zprávy ve svých materiálech více než na čísla a závazky hledět na rozvíjení průmyslu, na spolupráci s techniky, s vývojem technologií, hledat rezervy ve využití závodů a podobně. Měli by tedy být hybateli vývoje a ne jen ho zaznamenávat, měli by fungovat jako styčný bod mezi tím, co KSČ například od průmyslu požaduje a kam jej chce dovést, a těmi, kteří to v konkrétních podnicích mohou realizovat.³⁵¹

Stejně pasivně se podle Emila Fraňka stavěla Stráž severu k „otázce kritiky a sebekritiky“, což byl na počátku 50. let minulého století často používaný termín a především nástroj ovládnutí členské základny politikých stran či veřejných institucí, spolků apod., pokud byly úředně povoleny. Kritika a sebekritika neměla plnit jen ostrakizující funkci, ale v ideálním případě měla tam, kde to KSČ považovala za vhodné a svým zájmům prospěšné, fungovat jako rozmyšlení dalšího vývoje a napravení chyb. Výstižný v tomto ohledu je diskusní příspěvek Tesly z celostátní porady redaktorů konané 17. listopadu 1952 ve velké zasedací síni ÚV KSČ v Praze, Tesla byl hlavním řečníkem této porady a také shrnul její výsledky. K otázce kritiky zde emotivně pronesl: „My neumíme přijmout kritiku. Kritisoval jsem na schůzi tajemníků určitý kraj a druhý den, když jsem volal vedoucího tajemníka z toho kraje, tajemník mi říká: No, to sis nás tam zase podal. To nemáš nikoho jiného než nás? Řekl jsem mu: No dobře, tak příště budeme kritisovat o Marsu. Když si vzpomínám na referát Slánského, ten když kritisoval, nikdy neřekl osoby, kraj a každý si to mohl vztahovat na někoho jiného jen ne na sebe. Vezměte si referát Slánského na IX. sjezdu, kde referoval o všem možném, ale jak věci řešit, o tom tam nebylo ani slovo. V tom je záškodnictví. My se budeme

³⁴⁹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 112.

³⁵⁰ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 113.

³⁵¹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 113.

muset učit a naučit se, abychom uměli kritiku vystihnout. Je pravda, že i když v kritice je 10 % pravdy, je potřeba vidět správně kritiku. I v Dikobrazu musí být opatrní. A kritika v Dikobrazu znamená zatracenou kritiku, takovou, že kolikrát po ní někdo nemůže ani vystrčit hlavu. Ke kritice je třeba říci stanovisko. (...) Jestli mne napadli sociální demokraté v novinách, rozhodně jsem musel přijít s článkem v našich novinách, který na to odpovídal, který dokazoval, že to není pravda. To byl železný zákon napsat článek. Dneska ale v novinách se do něčeho řeže, v závodě, do funkcionáře, ale ten jako by se nechumelilo. OV také nic. Strana také nic, místo aby řekli, tak odpovězte. Budeme muset po této stránce bojovat za tyto věci.³⁵²

Stráž severu opět tyto možnosti podle citovaného koreferátu nevyužívala. „27. října (1949, pozn.aut.) uveřejnila Stráž severu článek Závody, které musí bezpodmínečně přidat. V tomto článku je vyjmenováno dvacet závodů v Libereckém kraji, které neplní plán. Tento výpočet je uzavřen všeobecnou frází o nutnosti nápravy. Taková kritika nepomáhá a může naopak spíše uškodit.“³⁵³ Jak je zjevné, aparát strany od svých periodik očekával velmi aktivní přístup k budování nové ideologie a státního i hospodářského systému. Této podpory se mu však často nedostávalo – jednak na to nestačili redaktoři, jak jsme viděli výše ze slov Josefa Gabriela, a jednak uvnitř aparátu strany působilo spíše paralyzujícím efektem to, že nižší složky převážně očekávaly přesnou direktivu z centra či od své nadřízené instituce, jak jsme viděli v kapitole věnované spolupráci ÚV KSČ a krajských výborů strany. Pasáž o významu kritiky a o roli deníku v systému komunistické moci Franěk uzavírá konstatováním: „... bez kritiky krajský list prostě nemůže dobře plnit svoje poslání, účinně pomáhat straně v probíjování rychlejšího postupu k socialismu. Skutečná konstruktivní kritika znamená namířit do nejzávažnějšího a přitom typického nedostatku, mluvit otevřeně, vždycky jmenovat a nikdy neuzavřít bez oznámení o účinné nápravě. Kritika musí být poučením pro všechny ostatní.“³⁵⁴

Stráž severu dále podle hodnotící zprávy nedostatečně informovala o životě strany a její kulturní rubrika „zcela postrádala pevnou linii.“³⁵⁵ Dokonce v materiálech o tom, že ruština by se měla stát všeslovanským jazykem redaktor Stráže severu napsal,

³⁵² NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945-1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 395, porady redaktorů s ministry, s. 32.

³⁵³ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 115.

³⁵⁴ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 117.

³⁵⁵ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 118.

že to tvrdil už T. G. Masaryk. „Jména T. G. Masaryka je tedy použito jako konečné a rozhodující autority. (...) Stráž severu by měla zásadně věnovat pozornost kulturní problematice kraje, a to v širokém měřítku – např. i otázkám školství, osvětové práce atd. Bylo by snad lépe nerubrikovat, ale zařazovat články na kulturní témata podle jejich významu volně do listu.“³⁵⁶ Zatímco u kulturní rubriky navrhuje Franěk její rozložení do celého listu, u materiálu věnujících se zahraniční politice doporučuje rovnou přebírat materiály ze sovětské informační kanceláře a podobně, protože „za současného stavu redakce není možno žádat a zaručit správnost původních článků na zahraničně politická témata.“³⁵⁷

Materiál předložený na ÚV KSČ si všímal také „otázky zajímavosti a čtivosti“ deníku a konstatoval, že Stráž severu nedostačuje ani v těchto parametrech. „Zvláště v neděli uveřejňuje list reportáže. Ty se však svými výrazovými prostředky jen málo odlišují od ostatních textů. Jejich témata jsou volena náhodně, reportáže jsou často rozvláčné, nemají vůbec stavbu, jejich jazyk je špatné úrovně. Někdy se v nich objevuje zbytečně nabubřelý tón jako v reportáži s velikým názvem Čest vaší práci, soudruzi!“³⁵⁸ Takže i literární část práce novinářů Stráže severu vyhodnotila zpráva jako nedostačující, dokonce hovořila rovnou o špatné češtině spojené s množstvím gramatických chyb. Po těchto slovech následuje výčet konkrétních pochybení, jako například neodborně a tedy chybně napsaný článek o Říjnové revoluci roku 1917, a na závěr konstatování, že Stráž severu v podobě, v jaké na podzim roku 1949 je, „nepomáhá straně vést komunisty i nečleny, řídit celý život kraje.“³⁵⁹

S kritickým materiálem byli seznámeni také redaktoři Stráže severu a jejich reakce zaznamenané v následující diskusi pak dostali pracovníci aparátu KSČ jako přílohu k předloženému koreferátu. Jako první se vyjádřil redaktor Smutný, který reagoval na výtky tím, že osvětlil důvody, jak k jednotlivým chybám došlo. Z jeho slov je patrné jednak to, že stačilo, aby novinář umístil zásadní text, kam neměl, a už v redakci nebyl, ale také to, že část redaktorů, kteří na počátku 50. let stranický tisk tvořili, byla vedena spíše entuziasmem a ideologií, která, nebyla-li podepřena zkušeností, ve výsledku situaci straně spíše komplikovala: „Co se týče úrovně reportáží,

³⁵⁶ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 118.

³⁵⁷ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 118.

³⁵⁸ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 119.

³⁵⁹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 120.

dělá je s. Pospíšil. Několikrát jsme ho již upozornili na nedostatky a zvláště reportáž o čokoládovně jsme kritisovali. Právě tak chyby ideologické. Zavínil je s. Křivánek, o kterém jsme také mluvili, že má velký elán, ale že není sebekritický, zvláště co se týká zahraniční politiky. Film a zahraniční politiku dělala s. Šimerdová, která už u nás není, protože dala Stalinův dopis Pieckovi na druhou stranu. Nyní to dělá s. Hodaňová. Co se týká kritiky, té jsme nepoužívali vůbec. Dělali jsme noviny tak, abychom zaplnili stránky.³⁶⁰ Na jeho slova navázal redaktor Verner, odpovědný za první a druhou stranu deníku, který vysvětlil, proč není v silách Stráže severu, aby jenom nezaznamenávala závazky a plány, proč nemůže své materiály zpracovávat hlouběji a podrobněji. „Já vím, že když něco objevíme, že to mám zaznamenat a druhý den vzít auto, jet do továrny a všechno rozpitvat. Ale to znamená vrátit se až v 15 hodin a kdo za mne udělá první stranu? Nebo se vrátím až v 6 hodin večer a musím v rychlosti blesku udělat článek – a jak ho mohu projednat? Nedostatky myslím spočívají v tom, že máme málo lidí.“³⁶¹

Na závěr vystoupil šéfredaktor Josef Gabriel, který se hned na úvod přiznal, že teprve ve stranické škole si uvědomil, jak špatně list funguje. „Jde o to, že když máme vést, musíme vidět daleko více, než ti, které vedeme. To znamená politickou vyspělost, kterou jsme neměli. Začali jsme to napravovat a poslali jsme soudruha Vernera na praxi do Rudého práva. Pak jsem však zase sklouzli k prakticismu.“³⁶² Zásadní byl ale poslední příspěvek diskuse, projev pracovníka tiskového odboru ÚV KSČ Evžena Spitze, který otevřel cestu k přeměně Stráže severu z deníku na týdeník. Spitz nejprve vysvětlil nedostatky deníku tím, že je redakce špatně obsazena a že v ní ještě zůstávají redaktoři, kteří tady působili ještě za sociální demokracie, tedy pod vedením šéfredaktora Veverky, a na tyto redaktory se nelze podle jeho slov spolehnout. Dále pak řekl: „Máme takový dojem, že se zde za každou cenu chce udržet deník a list pak neplní úkol krajského časopisu. Naše porada nemá právo rozhodnout o této věci. Bylo by však správné zvažovat, jestli by však nebylo lépe vydávat místo deníku týdeník (...) Je třeba si uvědomit, že za dnešního stavu nebude možné kádrově zajistit Stráž severu tak, aby byla dobrým deníkem.“³⁶³ Toto vyjádření vyvolalo pravděpodobně bouřlivou reakci, zápis už ale jenom konstatuje, že v další diskusi se redaktoři Stráže severu vyjádřili

³⁶⁰ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 122.

³⁶¹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 122.

³⁶² NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 123.

³⁶³ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 123.

proti změně z deníku na týdeník a schůze nad kritikou se mimo jiné rozešla s tím, že Stráž severu v současné podobě „nepřináší vůbec závažnou kritiku. Nevyužívá zbraně konkrétní, konstruktivní bolševické kritiky závažných nedostatků, nýbrž se omezuje nejvýš na řídké, kusé a všeobecné kritické připomínky.“³⁶⁴ Přičemž materiál uznává, že nedostatky jsou způsobeny hlavně nedostatečným obsazením redakce a také tím, že redaktoři nejsou patřičně odborně ani politicky vyspělí. „Redakce při dnešním počtu a úrovni svých členů, vesměs málo zkušených pracovníků – i přes dobrou snahu – prostě nestačí činit zadosť tak velkým a těžkým nárokům, jaké na ni klade zpracovávání každodenně vycházejícího stranického listu.“³⁶⁵

Po projednání tohoto koreferátu a po diskusi redaktorů Stráže severu s pracovníky krajského i ústředního aparátu následovala výše zmíněná schůzka vedení redakce na tiskovém odboru ÚV KSČ v Praze 8. prosince 1949, které se účastnili také zástupci KV KSČ v Liberci.³⁶⁶ Ta se věnovala vysvětlení špatné spolupráce redakce s KV KSČ, o změně listu na týdeník zde nepadlo ani slovo a zástupci ÚV KSČ se při tomto jednání podle zápisu zdrželi jakýchkoli prohlášení. Úvaha o změně deníku na týdeník ovšem již byla otevřena a po dalších peripetiích a pravděpodobně po té, co v práci listu nedošlo k zásadním změnám, došlo téměř na den přesně čtyři roky po únoru 1948, 28. února 1952, ke změně Stráže severu z deníku na týdeník KV KSČ v Liberci pod novým jménem Cesta míru. KSČ tak patrně kromě řešení z jejího pohledu neuspokojivého stavu chtěla demonstrovat změnu své politiky vůči pohraničním regionům. Redakce se přestěhovala z tradičního sídla libereckých novin v Panské ulici do budovy krajského sekretariátu na tehdejší Stalinově třídě.

Nastíněnou, de facto interní diskusi nad hodnocením Stráže severu ovšem celá kritika nekončila. Po projednání referátu s. Fraňka o úrovni Stráže severu následovala v roce 1950 kritika deníku také na stránkách stranické revue Funkcionář, periodiku určenému pro členy KSČ a informujícím je o ideových i organizačních změnách a direktivách. Dne 25. ledna Funkcionář otiskl článek Nízká úroveň Stráže severu. Text není signován, z jeho obsahu i formulací je ale zjevné, že vycházel (či přímo kopíroval) zjištění, argumenty i stylistiku Franňkova referátu a je tedy pravděpodobné, že on sám byl také jeho autorem nebo se na vzniku textu minimálně zásadním způsobem podílel.

³⁶⁴ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 124.

³⁶⁵ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 392/1, zápisy z porad o tisku, s. 125.

³⁶⁶ NA, KSČ-ÚV, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945–1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a.j. 403, seznam vedoucích redaktorů deníků, týdeníků a jiných časopisů, s. 128an.

Článek není již jen konkrétní kritikou určenou pro příslušný odbor ÚV či KV KSČ a pro redakci Stráže severu, ale pro širší auditorium členů KSČ a má sloužit také jako návod, jak se „chybám“ Stráže severu vyhnout. Text tedy v sobě nese také četné výroky ustavující roli regionálního stranického tisku, jak si ji představovalo vedení KSČ, za které zde autoři textu hovoří: „Krajský tisk je mimořádně významnou, avšak ještě nedostatečně oceňovanou a využívanou zbraní strany. Je třeba v něm vidět neobyčejně účinný, ustavičně působící nástroj, který má krajský výbor k přesvědčování a výchově, organisování a vedení komunistů a nečlenů.“³⁶⁷ Stráž severu, stejně jako další krajské deníky a týdeníky, „má straně pomáhat řídit všechen politický, hospodářský i kulturní život v kraji. Silou tištěného slova má především působit k plnění velkých budovatelských úkolů. (...) List však ponejvíc jenom registroval výsledky, byl přeplněn množstvím strohých, suchých zpráv. Zvláště též nekritisoval a přinášel málo hodnotných statí dopisovatelů. Uveřejňoval nejenom ploché a nezajímavé, ale někdy i ideově chybné materiály.“³⁶⁸

Autor kritiky se dále odvolává na Leninova slova, že je nutné „změnit tisk z orgánu věnujícího se převážně sdělování politických novinek dne na seriózní orgán ekonomické výchovy mas.“³⁶⁹ Stráž severu podle autora článku pochopila tato slova špatně a omezila se na výčty výsledků průmyslových závodů a zůstávala tak jen na „povrchu problémů“. Redaktoři listu podle této kritiky, stejně jako ve výše citovaném referátu s. Fraňka, často jen uvedli továrny v kraji, které neplní plán a vyzvali k nápravě, namísto toho, aby v souladu s dobovými požadavky na tzv. kritiku a autokritiku uvedli, co se neplní a kdo to neplní a navrhli možnosti nápravy. Krajské listy se tak podle autora textu měly stát jakousi platformou, ze které by se de facto pracovníci kraje i ústředního aparátu KSČ dozvídali o konkrétních problémech a případně i jednotlivcích, kteří mají tyto problémy na svědomí. „Redakce stranických časopisů nesmí zavírat oči před palčivými problémy a nevsímat si závažných nedostatků ve svých krajích. Jen otevřené potírání nešvarů, ostrá bolševická kritika může přispívat k zjednání pořádku a získat krajskému tisku ještě větší důvěru pracujících. Tisk nového typu není pracujícími jenom čten, ale také vytvářen. Je třeba zdůraznit, že právě krajský tisk může a má věnovat většinu obsahu příspěvkům externích spolupracovníků a dopisům svých čtenářů. Úloha jeho redaktorů musí tkvět stále více v tom, aby organisovali a řídili projednávání závažných otázek, výměnu zkušeností, kritiku a

³⁶⁷ Nízká úroveň Stráže severu. Funkcionář, 25. ledna 1950, číslo 2, s. 89an.

³⁶⁸ Tamtéž.

³⁶⁹ Tamtéž.

sebekritiku na stránkách svého časopisu, na čemž se musí zúčastnit co nejméně spolupracovníků z celého kraje.“³⁷⁰ Práci s dopisovateli a s dopisy čtenářů se v kritickém textu na stránkách Funkcionáře dostalo vůbec velké množství prostoru a může se zdát, že tato rovina novinářské práce byla pro vedení kulturně propagačního oddělení ÚV KSČ ve vztahu k regionálním listům tedy ne-li zásadní, minimálně velmi důležitá: „Úkolem redakce je organisovat dopisování nejenom všeobecně, ale od případu k případu, od problému k problému. U hlavních temat má sama vyhledávat a určovat autory, projednávat s nimi postupně, o čem a jak napíše, nikoli spoléhat na živelnost. Redakce by si měla postupně vybudovat široký sbor spolupracovníků, z řad vynikajících dělníků, techniků a vedoucích závodů, zemědělců z jednotlivých družstev, stranických funkcionářů, pracovníků lidové správy, všech složek Národní fronty, různých odborníků a kulturních činitelů. Měla by být ve stálém styku s tímto sborem, radit se s ním a řídit jeho práci.“³⁷¹

Kritiky, tak jako v referátu Emila Fraňka, se dočkaly také žánry, které Stráž severu používala, zvláště reportáže podle autora článku nedosahovaly patřičné úrovně. Větším problémem ale bylo, že Stráž severu uveřejňovala také ideově „chybné“ materiály. Dne 6. listopadu 1949 například uveřejnila článek o Říjnové revoluci roku 1917, který podle autora kritiky nedosahuje patřičné úrovně. Není ani tak zásadní, jakých chyb ve výkladu role Lenina nebo jednotlivých peripetií revoluce se autor zmíněno článku ve Stráži severu dopustil. Zajímavější je metoda, kterou kritik práce Stráže severu navrhuje, aby k podobným lapsům napříště nedocházelo: Vedení redakce si podle něj mělo zajistit „překontrolování (...) práce dříve, než byla uveřejněna. Kontrola všech příspěvků je základní podmínkou dobré práce redakce.“³⁷² Autor dále navrhuje, aby redaktoři Stráže severu „zvýšili své znalosti politické i odborně novinářské. Současně bude nutno redakci pomoci a obsadit ji tolika pracovníky, aby mohla dobře plnit všechny uložené úkoly. V redakci např. není ani soudruh, který by se věnoval výhradně dopisovatelům a práci s dopisy čtenářů. V redakční práci vládne ustavičný spěch, hlavní snahou je mít dosti řádek, což vede k povrchnosti a překáží růstu jednotlivých pracovníků.“³⁷³

Článek Nízká úroveň Stráže severu nezůstal bez odezvy, v následujícím čísle Funkcionáře na něj reagovala, opět bez uvedení autora, redakce Stráže severu. V

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² Nízká úroveň Stráže severu. Funkcionář, 25. ledna 1950, číslo 2, s. 92.

³⁷³ Nízká úroveň Stráže severu. Funkcionář, 25. ledna 1950, číslo 2, s. 93.

souladu s dobovými požadavky na tzv. kritiku a sebekritiku dává kritice za pravdu a konstatuje, že třeba zvýšit profesionální úroveň redaktorů, která je zatím slabá. „Je to tím nutnější, že redakční kolektiv Stráže severu se skládá převážně z mladých soudruhů, kteří nemají větších novinářských zkušeností.“³⁷⁴ Následuje samozřejmě slib nápravy a nastínění jejích možností: „Aby Stráž severu mohla být účinným pomocníkem krajského výboru strany, prohloubí soudruzi redaktoři styk s funkcionáři a sekretariátem krajského výboru i sekretariáty okresních výborů strany. Dosud se to dělo jen příležitostně, čím jsme se dopouštěli veliké chyby. Redaktoři se také musí mnohem intenzivněji zapojit do stranického života, navštěvovat schůze základních organizací v závodech, vesnicích i ve městech, neboť i tak mohou zvýšit svou ideologickou úroveň, když budou ve stálém styku s masami.“³⁷⁵ Podle reakce na kritiku se práce redakce změnila také v tom, že se jejích pravidelných porad účastnil zástupce KV KSČ, konkrétně z jeho kulturně propagačního oddělení. Navíc redakce dospěla k rozhodnutí na poměry deníku poněkud absurdnímu – každé číslo chtějí napříště mít hotové a vysázené den dopředu, aby mohli dostatečně zkontrolovat texty a podrobit je kritice.

Sama redakce Funkcionáře k tomu ještě dodala, že by Stráž severu měla kritiku Funkcionáře i svou odpověď uveřejnit na svých stránkách, „aby tak ukázala opravdu bolševický postoj ke kritice svých nedostatků. Tak rovněž umožní svým čtenářům, aby sami mohli sledovat, zda časopis zlepšuje svou úroveň v ukázaném směru.“³⁷⁶ Ke kritice se v následujících číslech Funkcionáře vyjádřily také redakce dalších krajských listů – olomoucké Stráže lidu nebo Jihočeské pravdy. Ve svých ohlasech jednoznačně podporovaly kritiku Funkcionáře a de facto vyjmenovávaly, kde se stejných chyb jako Stráž severu dopouštějí také jejich redakce a jak s tímto faktem naloží.³⁷⁷ Kritika Stráže severu na stránkách Funkcionáře v prvních měsících roku 1950 tedy splnila svou roli – přiměla, alespoň formálně, ostatní regionální či lokální periodika, aby se vymezila vůči požadavkům ÚV KSČ demonstrováním negativní formou kritiky na adresu Stráže severu a upoznila tak redakce, jak mají pracovat a jaký způsob novinářské práce je v tomto období podle vedení KSČ žádoucí.

³⁷⁴ Ohlas kritiky Stráže severu. Funkcionář, 7. března 1950, číslo 4-5, s. 238an.

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ Tamtéž.

³⁷⁷ Ohlas kritiky Stráže severu. Funkcionář, 7. března 1950, číslo 4-5, s. 238an. Ohlas kritiky Stráže severu. Funkcionář, 24. března 1950, číslo 6, s. 314an.

6.8. Vesnické a žňové noviny Libereckého okresu

Tato kapitola alespoň v základních rysech naznačí, do jaké „hloubky“ až proniklo řízení regionálního tisku. Dokladem toho, že aparát ÚV KSČ někdy přímo také řídil regionální periodika a to i na té nejnižší úrovni³⁷⁸ mohou být vesnické (někdy také uváděné jako okresní vesnické nebo okresní) či příležitostné žňové noviny. Vycházely od roku 1949 většinou jednou týdně hlavně v době tzv. konsolidace venkova, tedy v době slučování soukromě hospodařících zemědělců do družstev. Například v pohraničních okresech Liberec a Karlovy Vary vycházely okresní vesnické noviny ve všech okresech, ale ne všude pravidelně. V 16 okresech (tedy ve většině) těchto krajů je místní organizace vydávaly cyklostylovaně, ve zbytku tištěné. Kromě vesnických novin vydávaly okresy v době žni, výmlatu nebo výkupu ještě týdenní i častější bleskovky. Náklad jednotlivých čísel vesnických novin se v říjnu 1951 pohyboval od 2 000 do 3 000 kusů.³⁷⁹

Okresní vesnické noviny „plnily úkol propagovat a organizovat socialistickou zemědělskou výrobu. Jejich vydavateli byly okresní národní výbory. (...) Byly distribuovány do všech obcí okresu, členům JZD a pracovníkům státních traktorových stanic.“³⁸⁰ Měly buď propagovat výhody centrálně řízeného zemědělství nebo sloužit jako organizační platforma pro tzv. celonárodní kampaně, jako byly žň³⁸¹ nebo

³⁷⁸ Odbory zabývající se na ÚV KSČ propagandou a agitací vypracovávaly od roku 1948 nepřeborné množství posudků a zpráv týkajících se všech úrovní u nás vydávaných periodik, od celostátních po místní, od politických až po oborové. Svědčí o tom například Krátký posudek o časopisu *Za socialistické zemědělství*, který dokonce ukládá redakci konkrétní témata, na která by se měla zaměřit: „Redakce by měla uveřejňovat více článků, v nichž by osvětlovala otázku třídního boje na naší vesnici, hluboce rozebírala sociální a třídní postavení vesnických boháčů a současně ukazovala správné metody přesvědčování malých a středních rolníků pro jejich vstup do JZD. Doporučujeme, aby časopis *Za socialistické zemědělství* zařadil do celoročního plánu tyto články: Význam upevnění vyšších typů pro další výstavbu socialismu na naší vesnici, Sociální struktura JZD – role pomocného hospodářství – JZD, forma výroby, která umožňuje sloučení individuálních zájmů malého a středního rolníka se zájmy společnými.“ Následuje pak výčet připomínek k jednotlivým vydáním na následující rok s tím, které články je nutné zařadit, včetně textu s názvem *Za rychlý výmlat a splnění dodávek. NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 9, 23. 5. 1951.*

³⁷⁹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 17, říjen 1951.

³⁸⁰ BEDNAŘÍK, Petr - CEBE, Jan: Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950. In: *Sborník Národního muzea v Praze, řada C - Literární historie. Roč. 53 (2008), č. 1-4, s. 53-56.*

³⁸¹ Využívalo se ale více metod žňové agitace, jak dokládá např. diskusní příspěvek pracovníka pražského agitačního oddělení, s. Němečka: „Důležitou roli sehrál loni rozhlasový vůz ve žňích. Na příklad na Rakovnicku zmobilisoval jednu vesnici, humorně ukazoval, jak druhé vesnice jsou dál, vznikly z toho nejprve hádky, ale nakonec byla beseda, kde vystupovali funkcionáři a nakonec mládežnický soubor, a velmi to pomohlo. I letos jsme s pomocí soudruhů z KNV vypracovali plán nasazení rozhlasových vozů. S tím spojujeme i pomoc vydávání bleskovek cyklostylem na vesnicích společně s tamními místními orgány.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a

bramborová či chmelová kampaň.³⁸² Měly ale také mnohem konkrétnější cíle: „Okresní vesnické noviny jsou povolány soustavně a konkrétně odhalovat vesnické boháče, metody, kterými pracují proti družstvům, jejich sabotáž veřejného zásobování. Mají připomínat malým a středním rolníkům vykořisťovatelskou minulost vesnických boháčů a vést je k ostražitosti před třídím nepřítelem.“³⁸³

Přestože měly v zásadě společný či obdobný název, lišily se vesnické noviny typografií a především, tam kde vycházely, si je vydávala každá obec sama pro sebe. O vydávání novin se organizačně a ideologicky dělily Okresní národní výbory s Jednotným svazem československých zemědělců (JSČZ), ti vybírali redaktory i stanovovali obsah periodik. Vše museli ovšem předkládat ke schválení příslušnému OV KSČ. Náklady na vydávání vesnických novin pak neslo ministerstvo zemědělství, které venkovské noviny chápalo hlavně jako platformu ke zveřejňování svých vyhlášek, zatímco KSČ v nich viděla „nástroj mobilisace všech pracujících na vesnici za plnění usnesení strany a vlády“³⁸⁴. Tato rozpolcenost působila během let značné potíže, což se projevilo na přelomu let 1951 a 1952, kdy se strana po zatčení Rudolfa Slánského značně destabilizovala a aparát se pokoušel uchopit všechny roviny soudobé společnosti ještě pevněji pod svou kuratelou. Tato zdánlivá řevnivost byla ovšem pouze vymezováním pravomocí a dominantního postavení na politické scéně, neboť obě organizace (ONV i JSČZ), které se na vydávání vesnických novin podílely, nebyly v dané době myslitelné mimo rámec Národní fronty, tedy opět bez zaštitění komunistickou stranou.

Tzv. směrnice, neboli direktivy, redaktorům (většinou noviny psal a vydával jednotlivec jako další „stranický“ úkol ke svému běžnému pracovnímu úvazku, tedy nelze mluvit v pravém slova smyslu o redakci) předávali okresní, případně krajští straničtí ideologičtí pracovníci. Direktiva na trase ÚV – KV – OV KSČ – cílová místní organizace mohla projít hned několikerou změnou. To, co se s instrukcemi dělo, dává

ideologické, a. j. 85, celostátní porada ved. odborů agitace, 2. 7. 1952, s. 21.

³⁸² V roce 1951 například podle *Zprávy o vydávání vesnických novin ve žních a na podzim letošního roku* vycházely žňové noviny (ať už cyklostylované, tištěné, letáky nebo bleskovky) „přibližně v padesáti okresech. Na Plzeňsku v 7, na Karlovarsku v 5, v Jihlavě téměř ve všech okresech, na Brněnsku 11 až 12, na Olomoucku ve 4, ve větším rozsahu také v Budějovicích, Liberci a Pardubicích. Většího rozsahu nenabýlo vydávání žňových novin v Pražském kraji, v Ústí, Hradci, Gottwaldově a Ostravě. Pokud se Slovenska týče, nevědí soudruzi na ÚV KSS o jediném případě vydávání žňových novin.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 27, podzim 1951.

³⁸³ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 55, 1952.

³⁸⁴ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 52, 1952.

tušit například projev karlovarského krajského tajemníka strany Mikšíčka na celostátní poradě vedoucích odborů agitace z 2. července 1952: „Úkoly byly vytyčeny, jak pro KNV, tak pro odborové hnutí a agitaci. Ale byly tak všeobecné. Až nyní dopis Ústředního výboru nám pomohl v tom, že jsme se zamysleli a vypracovali jsme pro předsednictvo návrh celé agitační kampaně, jak má být okresy řízena. Zahrnuli jsme tam aktivity, potom přímé rady, jak postupovat například v otázkách vesnických novin, Stráže míru atd. Nyní jsme o tom zase diskutovali a přišli jsme na to, že tyto rady a směrnice jsou příliš všeobecné, že organisacím musíme pomoci takovým způsobem, konkrétně jim ukázat, jak co mají dělat.“³⁸⁵

Instrukce se tak dostávaly přímo k tvůrcům novin bez účasti zástupců ONV i JSČZ, tedy bez těch, kteří formálně zastávali roli vydavatelů. Redaktoři, případně krajsťi a okresní straničtí tajemníci dostali příslušné směrnice z ústředí strany buď formou dálnopisu nebo jako instrukci předanou při osobním jednání. Zadávání směrnic popisuje například vyhodnocení žňové kampaně v roce 1951: „Na základě dobrých zkušeností z léta byla krajům v týdnu od 14. do 27. srpna ústně (při zájezdech³⁸⁶) předána směrnice, aby zajistili na podzim vydávání vesnických novin v daleko větším měřítku než v létě, pokud možno na každém okrese. K tomu aby více než dosud využívaly pomoci velkých závodů. Mimo to aby ve vzorných družstvech vycházely nástěnné noviny. Rovněž krajské týdeníky budou přinášet zvláštní vydání pro vesnici. Ústní směrnice byla doplněna 26. srpna dálnopisem. Novináři a kultpropčici v krajích, s kterými byla akce předběžně projednána, vesměs přijali tento úkol kladně. Návrhy na vydávání okresních novin byly urychleně předloženy k projednání krajským předsednictvům a po jejich schválení předsednictvům okresních výborů.“³⁸⁷

Dohled nad úrovní vesnických novin měly vykonávat kraje a okresy a to tak, že z redaktorů krajských i celorepublikových listů (kromě krajských týdeníků a deníků se podílely také filiální redakce Rudého práva, Práce, Mladé fronty a Zemědělských novin)

³⁸⁵ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 85, celostátní porada ved. odborů agitace, 2. 7. 1952, s. 10.

³⁸⁶ Tzv. zájezdy do krajů a na okresy podnikali pracovníci aparátu ÚV KSČ s cílem provést v daném regionu a v daném sektoru inspekci. Interní materiály k těmto cestám poznamenávaly: „Zájezdy do krajů: Dosavadní způsob *průzkumu* někteří soudruzi neprováděli správně. Musíme vidět, že nejde o registraci, fotografování nedostatků, ale o pomoc přímo na místě, v organizaci, OV, KV. Před zájezdem do kraje se dohodnout se soudruhy, abychom se mohli zúčastnit zasedání, porady, schůze a tam vystoupit s referátem nebo v diskusi, vystupovat skromně, ne autoritativně, vrchnostensky. Radit soudruhům v jejich problémech. Nalézt vhodnou formu dopisů, není třeba, aby působily tónem nařizování.“ NA, KSČ-ÚV, fond 19/5, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, oddělení kulturně-propagační a ideologické, aj. 18, zápisy z porad odboru propagace, 1951 a 1953, s. 146an.

³⁸⁷ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 28, podzim 1951.

vytvoří instruktorský sbor. Každý novinář přeměněný zde na instruktora měl na starosti dva okresy, kde „je jeho úkolem za pomoci okresního sekretariátu vydávání novin zorganizovat a potom pravidelně dojíždět, radit, pomáhat.“³⁸⁸ Redaktoři vesnických novin se kromě brigád z celostátního a regionálního tisku³⁸⁹ většinou rekrutovali z dělnických a rolnických dopisovatelů krajských a okresních novin, tedy z lidí, kteří poskytovali novinářům informace o dění ve své obci nebo regionu a případně také o tom napsali článek. Na posty vesnických redaktorů měli být vybíráni „politicky vyspělí, se životem vesnice seznámení pracovníci, kteří mají lásku k práci s tiskem. Ke zvýšení jejich kvalifikace mohou udělat mnoho krajské výbory strany péčí o jejich školení, otiskováním pravidelných obzorů vesnických novin v krajském tisku a organizováním praxe redaktorů v krajské redakci.“³⁹⁰ Krajské a okresní deníky a výbory strany pro účely vesnických novin také na počátku 50. let minulého století tzv. mobilisovaly, tedy získávaly nové dopisovatele, stávající síť přispěvatelů a informátorů zdaleka na takto rozsáhlou akci, jakou byly vesnické noviny, nestačila.

Na úrovni ÚV KSČ pak měly vesnické noviny na starosti společně odbory tiskový a agitační. Dostávaly přednostně všechna vydání vesnických novin i letáků. Kraje měly za povinnost pravidelně tyto odbory informovat o vydávání okresních novin. „Na základě tohoto materiálu budeme provádět instruktáž a zásahy v těch krajích, kde se bude vydávání okresních novin slabě vyvíjet anebo kde se ukáží zavádějící nedostatky v obsahu.“³⁹¹

Tato poznámka nebyla bezdůvodná. Právě u vesnických novin se projevovaly neduhy mladého systému snad nejvýrazněji – lidé z jednotlivých obcí, kterým okresní

³⁸⁸ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 28, podzim 1951.

³⁸⁹ Například od 10. srpna 1953 pro obec Polouves v okrese Nový Jičín vesnickou mutaci Zemědělských novin připravovali redaktoři Josef Falta, Jiří Štych, Josef Věrosta a sazeč – tiskař Karel Krupauer z pražské redakce Zemědělských novin. V úvodním článku prvního čísla se pro své nové čtenáře, s tím, že jim chtějí zpestřit jejich večer y a také se od nich učit, uvedli: „S námi je i naše maringotka – vůz, který nám bude redakcí, tiskárnou i ložnicí. Abychom vám připravili i zábavné a poučné večery po radostné sklizňové práci, přivezli jsme s sebou filmový promítací aparát s několika filmy a gramofonové desky. Přijďte se podívat na naše filmy, přijďte si přečíst naše noviny! Piště do nich!“ Samotné noviny pak nabízely výrazně agitační texty: „Blahoutovští, půjčíte Polouveským mlátičku? Loni zapůjčilo JZD Blahoutovice mlátičku rolníkům v Polouvsí. Ti však jim za půjčení stroje nezaplatili. Proto jim blahoutovští družstevníci nechtějí mlátičku letošního roku půjčit. Je pravda, že pořádek dělá dobré přátele. Na druhé straně je však také pravda, že v Polouvsí by zapůjčená mlátička značně uspíšila rolníkům výmlat a dodávky státu. Bylo by potřeba, aby se představitelé obou obcí sešli a domluvili se jak o vyrovnání, tak i o opětném zapůjčení mlátičky. Dohoda prospěje oběma.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 51, Zemědělské noviny na pomoc novinám okresu Nový Jičín, Polouves, 10. srpna 1953, číslo 1.

³⁹⁰ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 55, 1952.

³⁹¹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 29, podzim 1951.

výbor KSČ uložil přípravu a vydávání vesnických novin, nebyli často na patřičné ideologické i žurnalistické výši, aby dovedli svému publiku v souladu s dobovými požadavky kladenými na periodický tisk zprostředkovat rozhodnutí komunistické strany tak, aby měla požadovaný propagandistický dopad. Kromě menší skupiny nadaných autorů³⁹², často buď svoji práci nezvládali a jimi vydávané noviny nedosahovaly požadované úrovně, nebo zase svoji snahu především v rovině propagace a agitace přehnali jako například při vydávání žňových novin v roce 1951, kdy vedení strany muselo při jejich vyhodnocení upozornit na „přehánění kritiky, kritiku malicherností, poučování, mentorování rolníků. Tímto nedostatkem trpěly např. *Žňové noviny Mělnicka*, redigované redaktorem *Zemědělských novin*. Tyto noviny jsou bez humoru, je v nich příliš mnoho negativních článků. Příkladem levičáctví je *Jiskra*, žňové noviny okresu Český Krumlov, vydávané ONV, kde čteme např. titulek *K heslu týdne strojní stanice: Hurá na meze!* Článek, v kterém jsou vyjmenovány obce, kde soudruzi ‚chrápou‘, končí výzvou: ‚Neuvědomujete si, že jste už poslední na okrese, kteří nezažádali o hospodářsko-technickou úpravu půdy?‘ Takové případy jsou však výjimkou.“³⁹³ Dalším faktorem, který zde nepochybně hrál svou roli byla také obava redaktorů (a nemuselo jít jen o autory vesnických novin, ale také o novináře regionálního i centrálního tisku), aby svým psaním vyhověli požadavkům KSČ, aby tedy neohrozili nejen svou práci ale třeba také své blízké, kdyby za chybnou práci byli vystaveni postihu či trestu.

Tuto obavu dokumentuje např. zápis ze schůzky konané 12. října 1951, tedy již v době zatýkání uvnitř aparátu KSČ, na ÚV KSČ u Gustava Bareše. Šlo o setkání pracovníků tiskového odboru aparátu strany s redaktory Rudého práva a Tvorby, kterého se účastnil také s. Vaniček, na ÚV KSČ pověřený stykem s krajským tiskem strany, potažmo tedy také s vesnickými novinami. Zástupce Rudého práva, redaktor Richta, na této schůzce vznesl poznámku, která byla typická nejen pro jeho redakční kolegy, ale s největší pravděpodobností pro většinu tehdejších československých novinářů – jakou mají vlastně míru svobodného rozhodování o tom, co napíší, jak naloží např. s agenturními informacemi a jak bude tato jejich práce ex post posuzována.³⁹⁴ Gustav Bareš na to odpověděl čistě ideologicky: „To se musíme učit u s.

³⁹² „Soudruzi dovedli i s těmi nejprimitivnějšími prostředky dát žňovým novinám živou úpravu. Vynořili se nadaní kreslíři, samorostlí básníci a humoristé.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 27, podzim 1951.

³⁹³ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 27, podzim 1951.

Gottwalda, všimnout si, jak on na příklad ovládá umění citovat, citáty vhodně vybírat a už jimi útočně rozbíjet argumentaci nepřátel.³⁹⁵

Nešlo ale jen o obyvatele jednotlivých obcí, kteří by měli vydávat místní noviny a o jejich nedostatečnou odbornou a ideologickou úroveň, ve stejné době se KSČ potýkala s tzv. nedostatkem odborných kádrů, tedy dostatečně kvalifikovaných a motivovaných lidí, snad ve všech rovinách společnosti. Tehdejší plzeňský krajský vedoucí propagandy a agitace, Čestmír Císař, na celostátní poradě vedoucích propagandy a agitace KV KSČ, konané 25. září 1952, konstatuje, že „naši propagandisté na vesnici mají vážné ideové nedostatky. Někde úplně pokrývají linii strany. Zde se ukázaly některé hříchy naší propagandy z minulosti, nedostatky jejich ideového vyzbrojení v minulých letech.“ A dále uvádí několik nejvykřičenějších příkladů: „U některých našich okresních funkcionářů se vyskytly názory, že je třeba dělat jednotné zemědělské družstvo bez drobných rolníků, domkářů nebo kovorolníků, bez nich, mimo ně a proti nim, protože se založením JZD nebudou nikdy souhlasit. Je to stavění těchto dělníků, kteří vlastní ždíbec půdy, do jedné řady s třídním nepřítelem. Nebo jiní funkcionáři donucovali ke vstupu do JZD střední rolníky a střední rolník, který nechtěl vstoupit do JZD, byl potrestán tím, že mu sebrali pár koní nebo v době [žní] oddisponovali syna do továrny. Nechci mluvit o smířlivosti ke kulakům nebo o názorech, že do I. typu kulaka brát nebudeme, ale do IV. typu ho můžeme vzít. Nebo vezmeme ho, půjde s námi celá vesnice a pak ho vyloučíme. Tyto názory musí nás mobilisovat k tomu, abychom si řekli, co musíme v propagandistické práci dělat, aby bylo jasno v otázkách kolektivisace vesnice. Proto se orientujeme na to, abychom udělali pořádek v Roce stranického školení na vesnici. Máme okresy, které počítaly s tím, že desítky vesnických organizací nebudou provádět školení. Dovolávaly se usnesení politického sekretariátu, kde se praví, že školit se má tam, pokud bude k dispozici dobrý propagandista, že se nemáme hnát za množstvím, ale hledět na kvalitu.“³⁹⁶

³⁹⁴ „S. Richta sdělil, že soudruzi novináři se při psaní článků bojí, aby se při rozbíjení argumentace nepřátel nesesmekli na *nepřátelskou terminologii*.“ Jeho dotaz byl tedy motivován ještě silícími obavami uvnitř aparátu strany v době zatýkání a politických procesů. NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 20, zápisy z porad kulturně-propagačního oddělení, 12. 10. 1951, s. 43.

³⁹⁵ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 20, zápisy z porad kulturně-propagačního oddělení, 12. 10. 1951, s. 44.

³⁹⁶ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 85, celostátní porada ved. odborů propagandy a agitace KV KSČ, 25. 9. 1952, s. 53.

Problémem při hledání lidí, kteří by v každé vesnici byli s to na požadované politické a odborné úrovni³⁹⁷ vydávat malý deník či týdeník byl také nedostatek prostředků, které na okresní vesnické noviny mohla KSČ v rámci ministerstva zemědělství vyčlenit, a ukázalo se, že dobrovolnický koncept vede z pohledu ideologických a politických nároků KSČ spíše k degeneraci.³⁹⁸ Kritiku z ÚV KSČ si za nedostatečné vedení vesnických novin vysloužili také pracovníci okresních výborů strany, kteří sice měli vesnické noviny na starosti, ale spíše je nechávali jejich osudu.³⁹⁹ Vesnické noviny se hojně stávaly nástrojem lokální msty nebo očernění. Navíc se, soudě podle korespondence mezi ÚV a KV KSČ v této věci, dopouštěly také „vážných politických chyb. V poslední době (pozn. dopis je z 11. 7. 1951) došlo k takovým chybám na Plzeňsku a Gottwaldovsku, kde okresní noviny namísto trvalého a přátelského přesvědčování hrubě a urážlivě napadaly dosud neuvědomělé rolníky. Je třeba vidět, že v takových případech hrozí napáchání velkých politických škod, které by bylo těžké odstraňovat. Vesnické noviny jsou většinou vytvářeny od začátku až do konce svým redaktorem, obvyčejně přetíženým ještě řadou jiných funkcí a úkolů. Jejich redakční rady se scházejí jen nepravidelně a neplní své úkoly. Bývá to zástupce OV KSČ, který se jejich schůzích nezúčastňuje a nepomáhá správně řídit a orientovat práci redakční rady.“⁴⁰⁰ Z archivních materiálů vysvítá, že stejné problémy – nedostatečnou úroveň redaktorů vesnických novin a slabý zájem okresních výborů o jejich činnost a vydávání – se vyskytovaly po celé republice a to nejen na úrovni OV KSČ, ale také na KV KSČ a v centrálních orgánech v Praze.⁴⁰¹

³⁹⁷ „Všechny tyto závažné nedostatky jsou způsobeny tím že úkoly, směřující k řízení OVN, jsou roztrženy a zajišťovány jednotlivci, často podle jejich vlastní úvahy, bez ohledu na dohodnuté směrnice.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 20, říjen 1951.

³⁹⁸ „Sekretariát KV JSČZ v Liberci podal návrh, aby místo placených redaktorů byl přijat zaměstnanec, který by se staral o vydávání novin v celém kraji. Tento návrh nebude možno řešit samostatně, jen z hlediska dosavadní situace s placenými redaktory, nýbrž v rámci celé finanční otázky dalšího vydávání OVN a rozhodnutí o odměnách redaktorů.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 21, říjen 1951.

³⁹⁹ „Okresní vesnické noviny jsou řízeny nejčastěji jednotlivcem, který ovšem nemůže splnit úkoly široké masové práce. Složky Národní fronty nevyužívají okresní vesnické noviny pro soustavný styk se zemědělci a nepomáhají k získávání dopisovatelů a nestarají se o ně. Tento nezájem okresních funkcionářů je základní příčinou nepravidelného vydávání i politických a organizačních nedostatků.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 17, říjen 1951.

⁴⁰⁰ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 14, 11. 7. 1951.

⁴⁰¹ „Tak kupř. sekretariát KV JSČZ v Praze ne učinil zatím pro vydávání OVN nic jiného než že na základě pokynů z ústředí JSČZ svolává porady redaktorů. Krajská komise se sešla jen jednou a to přede žněmi. O jiné systematické organizační práci v řízení OVN není vůbec možné mluvit. Zájem sekretariátu KV KSČ o vydávání OVN v pražském kraji se dosud projevil v tom smyslu, že na požádání KS JSČZ vyšle na poradu redaktorů OVN svého zástupce, který však o vydávání OVN není vždy dost informován. O zájmu zástupce KNV o vydávání OVN není v pražském kraji dosud nic známo. Důsledkem nečinnosti krajské

Nesourodost práce jednotlivých stupňů řízení stranického aparátu byla ovšem v letech 1951 – 1953 více než zřejmá. Systém se rozrostl, nedržel ovšem pohromadě. Svědčí o tom například slova člena ÚV KSČ Bruno Köhlera, která přednesl na celostátní poradě vedoucích odborů agitace 2. července 1952: „Volené orgány (zde podle kontextu míněny Národní výbory, pozn. aut.) se dívají jinak na důležitost propagandy. Projevuje se zpátečnická theorie. Soudruzi se na nás dívají jako na filosofy. Nedostatek je v tom, že pracovníci jiných oddělení (než oddělení agitace ÚV KSČ, pozn. aut.) chodí dolů resortně a nevidí účel politiky strany a nedělají masově politickou práci. Vedoucí pracovníci KV nedovedou docenit význam agitace, nedovedou konkrétně pomoci. Na celozávodní schůzi sekretariátu KV rozebírala se otázka, jak zabezpečit žňové práce. Vystoupil jsem s návrhem, jak zabezpečit tuto akci. Při tom soudruh Michalička se vyjádřil: Chtějí něco dělat a nevědí co. Jen theoretisují. (...) Celkově, kdybychom chtěli hovořit o pomoci na úseku agitace, řekl bych, že pomoc KV strany v otázce agitační práce není živá, není konkrétní. To se potom odráží i v pomoci OV strany. Bylo by třeba, aby soudruzi z ÚV KSČ šli dolů do krajů a ukázali na příkladech, jak provádět agitační práci.“⁴⁰² Vesnické noviny se tedy v době kolektivizace protly s procesem konsolidace a ustavování tiskového systému uvnitř komunistické strany po únoru 1948, jak o něm v práci hovoříme. V tomto protnutí se na nejnižším myslitelném stupni organizace státní správy a samosprávy odráží jak systém, který KSČ postupně nastolovala a hledala jeho optimální podobu, tak krize, kterou tento systém zároveň procházel, i soupeření o vliv mezi stranickou a samosprávnou strukturou společnosti a státu. Je tedy zřejmé, že se tento proces nemohl obejít bez problémů a sporů, které většinou eskalovali právě pracovníci aparátu KSČ. Zástěrkou k většímu a pevnějšímu

komise pro řízení OVN v pražském kraji je skutečnost, že do dnešního dne nebyly nad jednotlivými OVN ustaveny patronátní redakce přesto, že jsou daleko větší možnosti, než v ostatních krajích. Na krajském sekretariátu v Jihlavě se o vydávání OVN zatím nikdo nestaral a všechny úkoly byly zcela ponechány okresům. Krajská komise nevyvíjí činnost a situaci ve vydávání OVN v jihlavském kraji charakterizuje porada redaktorů dne 14. t.m., která byla zcela nepřipravená a nezajištěná. Přítomný zástupce kult. prop. odd. sekretariátu KV KSČ nezasahoval do diskuse a neřekl ani, co je potřeba udělat pro zlepšení vydávání OVN. Teprve na přímý dotaz zástupce JSČZ odpověděl: „Budeme se starat o OVN, ale nejdříve musím zjistit, jak vypadá plán KV KSČ, aby mohla být otázka OVN dána na pořad.“ (...) Stagnace krajských okresních komisí pro řízení OVN se projevuje v práci okresních redakčních rad. Okresní redakční rady jsou sice najmenovány, ale nepracují. Buď se neschází, nebo jen nepravidelně, ne vždy před vydáním čísla, nemají plán práce pro náplň novin, neziskávají dopisovatele, neřídí organizaci distribuce, finančního zajištění a inkaso neprovádí. O tyto úkoly se redakční rada jako celek ve většině případů nestará. Následkem toho náplň OVN určují a provádějí jedinci, kteří často nemají dost zkušeností z práce s novinami a neovládají dostatečně zemědělskou problematiku. Tím jsou noviny informativní, všeobecné a mnohdy s vážnými politickými chybami.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 18-19, říjen 1951.

⁴⁰² NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 85, celostátní porada ved. odborů agitace, 2. 7. 1952, s. 8.

ovládnutí také tohoto úzce lokálního tisku byla většinou špatná úroveň periodik tvořených převážně samotnými zemědělci. Ta dala pracovníkům ÚV KSČ a nižších stupňů stranické hierarchie záminku k „pomoci“ těmto listům, čímž je ještě pevněji dostali pod svou kuratelou.

6.8.1. Spory o dohled nad vesnickými novinami

Z roku 1951 je také návrh dopisu vedoucím tajemníkům KV KSČ o okresních vesnických novinách. Text schvaloval Gustav Bareš a už z toho, komu je list určen, je zřejmé, jak systém organizace v regionálním tisku fungoval – ÚV zde dává doporučení a příkazy krajskému sekretariátu strany; listy, kterých se přepis týká, vydávají ovšem okresní výbory KSČ, a tak se lze domnívat, že na základě této direktivy KV KSČ po celé republice svolala v následujících dnech tiskové či ideologické tajemníky OV KSČ a ti pak direktivu předali dále do základních organizací, a do jednotlivých obcí, kde Vesnické noviny vycházely. To vše mimo struktury „vydavatelů“ vesnických novin – ONV.

Zmíněný dopis dokládá, jakou roli ÚV KSČ vesnickým novinám přisoudil a proč jejich vydávání tak bedlivě sledoval, řídil a korigoval: „...řízení okresních vesnických novin, jejichž náklad dosahuje celkem půl milionu výtisků týdně a které jsou proto povolány sehrát významnou roli při přesvědčování a agitaci na vesnici a pomoci straně při plnění všech úkolů.“⁴⁰³ A protože, jak už jsme výše naznačili, vesnické noviny z pohledu ÚV KSČ neplnily svoji roli dobře, navrhuje vedení strany provést důslednou reorganizaci jejich vydávání, včetně výměny problematických redaktorů a členů redakčních rad. Vesnické noviny se mají napříště dostat nejen pod patronát centrálních a krajských redakcí stranického tisku, ale namísto okresních výborů budou po ideologické rovině více pod dohledem krajských výborů, které jsou blíže k ÚV a při přenosu direktiv tedy hrozí menší riziko prodlení či nepochopení.⁴⁰⁴

⁴⁰³ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 14, 11. 7. 1951.

⁴⁰⁴ „...měli by být prověřeni všichni redaktoré vesnických novin a členové redakčních rad a vyměněni ti, kteří se neosvědčili. Předsednictva okresních výborů by měla soustavně určovat úkoly vesnických novin v souvislosti s projednáním všech otázek práce na vesnici. Je třeba, aby krajské výbory strany zajistily, pokud tomu tak není, ustavení patronátu redaktorů ústředního a krajského tisku nad všemi vesnickým novinami, které jistě významně pomohou ještě nezkušeným redaktorům v okresech. Měly by také dbát o to, aby byly v krajském časopise KSČ pravidelně zveřejňovány obzory vesnických novin a články o zkušenostech s vydáváním a rozšiřováním vesnických novin. Do krajského města by měly být svolávány pravidelné porady redaktorů a spolupracovníků vesnických novin, na nichž by KV KSČ zajišťovaly přímou instruktáž redaktorů a členů redakčních rad.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 14 – 15, 11. 7. 1951.

Na vydávání okresních novin, měly ale z počátku vliv také Okresní národní výbory a, jak už jsme viděli např. v případě pražského kraje, JSČZ (Jednotný svaz československých zemědělců). Listy ovšem řídil aparát strany a do jejich personálního obsazení i obsahu zasahovaly okresní výbory KSČ, které ovšem nebyly uváděny jako vydavatelé vesnických novin. Tato rozpolcenost se začala ještě více vyhrcovat v lednu 1952. Upozornil na ni svým dopisem Gustavu Barešovi tehdejší vedoucí oddělení propagandy a agitace Čestmír Císař. Na přelomu let 1951 a 1952 totiž právě Gustav Bareš spolu s Nepomuckým vypracovali Návrh na některé změny v dosavadní způsobu vydávání okresních vesnických novin. Mimo jiné právě navrhovali, aby vydavatelem těchto listů nadále nebyl stranický orgán (OV KSČ) ale okresní národní výbory a JSČZ. OV KSČ si měly ponechat vliv na výběr redaktorů a na obsah listů, ale šlo pouze o schvalování – obsahové i personální návrhy měly podávat opět ONV. Všechny tři organizace – OV KSČ, ONV i JSČZ – se pak měly podílet na redakčních radách vesnických novin.⁴⁰⁵

Proti tomuto návrhu se ale Císař postavil s tím, že „je tu nebezpečí, že bude-li okresní vesnické noviny vydávat ONV, spolu s JSČZ, stane se z nich namnoze oběžník místo bojového nástroje naší agitace.“⁴⁰⁶ A tak Císař v dopise, kde mimo jiné tvrdí, že „naše strana, která nyní přebírá řízení agitace do svých rukou, má vydávání okresních novin mimořádný zájem“, navrhuje, aby se oficiálním spoluvydavatelem těchto periodik staly také okresní výbory KSČ. „Jsme přesvědčeni, že je proto správné a nutné učinit okresní výbory KSČ spoluvydavateli okresních novin. Tak je tomu také v Sovětském svazu. A mluví pro to i dosavadní zkušenosti, kdy politické řízení okresních novin bylo věcí různých, často i podivných komisí nebo dokonce jednotlivců. (...) Okresní výbor má schvalovat redaktora, má vysílat své zástupce do redakční rady, ale před masami se má skrýt a nebýt uváděn jako spoluvydavatel! To se mi zdá nesprávné, zvláště také s ohledem na dokončované usnesení o závodních časopisech, mezi jejichž vydavateli stranická organizace figuruje.“⁴⁰⁷ Císař dále navrhuje, aby si vedoucí tajemník okresního výboru zval redaktory vesnických novin na porady a projednával s nimi plány jednotlivých čísel, dával jim podněty a podobně. Za těmito slovy se samozřejmě skrývá

⁴⁰⁵ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 45.

⁴⁰⁶ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 42, 26. 1. 1952.

⁴⁰⁷ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 41, 26. 1. 1952.

také lépe cílené předávání instrukcí – osobní formou a nikoli jen dopisem nebo instruktážním článkem ve stranickém tisku.

Ani po těchto sporech se ovšem situace kolem venkovských novin příliš nezměnila. A to jak z hlediska organizačního, tak obsahového. Odpovědného redaktora nadále schvaluje předsednictvo okresního výboru strany a rada ONV.⁴⁰⁸ Také v roce 1952 stranické materiály konstatovaly, že „okresní vesnické noviny mají často nízkou politickou úroveň, jsou povšechné, nepřesvědčivé, neodpovídají na nejpálčivější otázky vesnice. Mnohé vesnické noviny jen nedostatečně vysvětlují na základě příkladů z místního života politiku a opatření strany na scelených pozemcích. Nevěnují dostatek péče uplatňování zkušeností sovětského zemědělství, nepodchycují a nerozšiřují soustavně přední zkušenosti našich družstevníků, pracovníků státních statků a strojních stanic při zvyšování výnosů rostlinné a živočišné výroby.“⁴⁰⁹ Okresní výbory se podle zprávy ÚV KSČ nadále jen nedostatečně na svých schůzích věnují vesnickým novinám a jejich redakční rady či další možnosti užší spolupráce a vedení ignorují. Byl to ovšem jenom jeden z projevů hlubšího problému – jak je patrné například ze zápisu celostátní porady vedoucích odborů agitace, která se konala 2. července 1952, mnozí účastníci konference si na stranické funkcionáře na nižších stupních stěžují – především na jejich malou aktivnost a na nezáměr o svěřené úkoly. Jeden příklad za všechny: na celostátní poradě za liberecký kraj promluvila soudružka Richterová: „Máme v kraji příklady, kde ve stranických organizacích říkají funkcionáři – plánování je zbytečná věc, plánování ovlivňuje počasí. Přesto, že jsme měli poučení ze senoseče, kde byly vypracovány plány senoseče, a přesto senoseč začal postaru, nedovedli jsme vést soustavnou agitační kampaň. To je nám pobídkou, abychom v celé žňové kampani ještě zajistili propagaci žňového plánu jak tiskem, vesnickými novinami, rozhlasem, abychom ukázali, jak to soudruzi mají dělat.“⁴¹⁰

Na zmíněné konferenci ovšem zazněla také slova Dušana Havlíčka, která nemohla nechat nikoho na pochybách, kdo o agitaci a potažmo o směřování tisku rozhoduje: „Kdo má řídit agitační práci? Znovu podtrhuji, že stranické organizace. V čem spočívá řízení? Řízení spočívá v tom, že stavíme určitá témata. Doporučujeme určité náměty ve Slovu agitátora. (...) [Strana] řídí tým, že vybírá lidi, kterým svěřuje

⁴⁰⁸ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 53, 1952.

⁴⁰⁹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 52, 1952.

⁴¹⁰ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 85, celostátní porada ved. odborů agitace, 2. 7. 1952, s. 36.

funkci agitátora, tím, že poskytuje těmto lidem pravidelnou instruktáž, aby podle potřeby stranické organizace informovaly naše pracovníky.“⁴¹¹

Když se pak ve stejném roce sešla I. celostátní konference vesnických dopisovatelů⁴¹², byl její účel zřejmý: tři roky od začátku vydávání vesnických novin se nepodařilo aparátu strany celý systém místních redakcí a místních dopisovatelů rozvinout do patřičné šíře a do plné funkčnosti. A tak pokud okresní aparát strany nezvládá redaktory kontrolovat, je třeba je instruovat všechny najednou na celostátním setkání. Konference se usnesla také na pravidlech, podle jakých se má „nezávislý a odpovědný dopisovatel“ ke své práci stavět: „Vesnický dopisovatel je plně nezávislý. Nezodpovídá se ze své činnosti ani národnímu výboru v obci, ani např. ředitelství státního statku, na němž je zaměstnán. Není povinen předkládat nikomu ke schválení to, co posílá redakci. Nikdo nemá právo to od něj žádat, nebo ho jinak omezovat (sic!). Redakce si sama vybírá dopisovatele a dává jim pokyny. Sama též rozhoduje, jak má být s příspěvkem dopisovatele naloženo. Při takové nezávislosti si musí vesničtí dopisovatelé tím více uvědomit svou odpovědnost. Tím víc jsou zodpovědní před vlastní ctí a svědomím i před veřejným míněním svých spoluobčanů, kdyby se pokusili v tisku lhát. Musí si být vědomi, že pro pravdu se někdy lidé hněvají, ale že pravda vždycky nakonec zvítězí. Naproti tomu má lež krátké nohy a nedojde daleko, i kdyby ji redakce hned neprohlédla. V žádném případě nesmí proto informace či kritika vyplývat z osobních zájmů nebo zaujatosti.“⁴¹³

Ani vznosná slova o pravdě, v zásadě ovšem apelující na vznik autocenzury tam, kde už KSČ nedovedla rychle a účinně zasáhnout cenzurními prostředky sama, zvláště, když je ještě neměla institucionalizované, ovšem nezměnila stav vesnických novin – jejich nízkou úroveň a organizační neukotvenost. Dalším z problémů bylo, že OV KSČ ještě neměly dostatečně vzdělané novináře, jen ideologicky přesvědčené. Ještě v roce 1955 konstatuje zpráva z porady redaktorů vesnických novin v Liberci, že většina novin málo píše o Sovětském svazu, nejsou nápadité a řeší zbytečné problémy. Redaktory sice začal na svém zámku Roztěž školit Svaz československých novinářů, ovšem tajemník

⁴¹¹ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 85, celostátní porada ved. odborů agitace, 2. 7. 1952, s. 47.

⁴¹² Ve své rezoluci mimo jiné konstatovala: „Na rozdíl od prolhaného tisku kapitalistického, nezabývá se náš tisk sensacemi, mordy a skandály, ale stojí plně ve službách pracujících lidí, tedy též pracujících rolníků. Snaží se je vychovávat a vést, snaží se razit cestu od staré, nevýnosné dřiny, k bohatému, radostně žijícímu venkovu.“ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 57, 1952.

⁴¹³ NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 59, 1952.

KNV Brach, který měl vesnické noviny na starosti, se o ně nadále (údajně pro zahlcenost jinými úkoly) nestaral a na schůze a redakční rady nechodil. Zatímco KV KSC pak hodnotilo vesnické noviny okresu Doksy jako nejhorší – otiskovaly jenom vyhlášky ministerstva zemědělství a ONV a nikdo je redakčně nevedl – ministerstvo je dávalo za příklad jako nejlepší z kraje.⁴¹⁴ Podle dobových zápisů z jednání oddělení propagace ÚV KSC se v obdobném stavu nacházely vesnické noviny ve všech českých a moravských krajích.

Tato kapitola nám tedy na jednom konkrétním typu periodik ukázala nejen postup řízení i těch nejnižších stupňů tzv. stranického tisku, ale doložila také nesystematičnost, s jakou aparát KSC tato periodika řídil a nefunkčnost rozdělení těchto periodik mezi hned několik organizací státní i stranické správy, které se na jejich vydávání podílely. Navíc se celý proces odehrál na pozadí jiného soudobého procesu, kolektivizace, která „rozvrátila venkovská společenství a násilně přerušila tradiční venkovský způsob života.“⁴¹⁵ Komunisté se tak sice mohli pokusit o větší ideologickou infiltraci na tradičně agrární venkov, kde dělnické městské zázemí nebylo nakloněno levicovým či přímo komunistickým idejím, na druhou stranu museli při této infiltraci vynaložit nemalé úsilí, neboť tradiční vazby byly na venkově silně zakořeněné. O poznání snažší situace v tomto ohledu byla samozřejmě d pohraničních regionech, jako právě na Liberecku, kde byly tradiční vazby poválečným odsunem zpřetrhány také na této úrovni. Také zde se však, jak jsme viděli, projevoval trend společný celé tehdejší československé společnosti – tedy nahrazení přirozených autorit a místních odborníků často ideologicky vyškolenými, ovšem nezkušenými pracovníky. „Nově ustavené komunistické venkovské elity se vyznačovaly diletantstvím v řízení a hospodaření a JZD se pod jejich vedením potýkala s nekvalifikovanou a nemotivovanou pracovní silou.“⁴¹⁶

⁴¹⁴ NA, KSC, fond 19/7, KSC – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické, a. j. 409, Vesnické noviny, s. 63 - 64, 8. 3. 1955.

⁴¹⁵ KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr: Dějiny českých médií 20. století. Praha, Portál 2010, s. 134.

⁴¹⁶ Tamtéž.

7. Závěr

Média v Československu se po únoru 1948 ocitla v jiné roli, než jakou dosud plnila – KSČ uplatnila svou dominanci především na poli ideologickém, tedy na poli propagandy, která se stala nedílnou součástí veškerého dění v československé společnosti v nových podmínkách. Prostřednictvím státních orgánů i skrze státní a společenské organizace, které byly vydavateli tisku, uplatňovala KSČ svou dominanci na tomto poli. Média již neodpovídala za svou činnost veřejnosti, ale právě komunistické straně a jejím představitelům. Jejich úkoly plnila, jim se ze svých činů zodpovídala. Do tohoto stavu se československá média dostala právě po únoru 1948, po období let 1945 – 1948, kdy KSČ již svou dominanci nad československým tiskem s pomocí či minimálně tolerancí jiných politických stran Národní fronty začínala uplatňovat.

Až do roku 1953 přitom neexistoval profesionální cenzurní úřad a média podléhala de facto stranickému aparátu, případně ministerstvům školství, věd a umění či informací a osvěty, která jejich chod a obsah řídila. I když i zde pod kuratelou aparátu ÚV KSČ, který si po únoru 1948 podřídil, či se o to aspoň pokoušel, tisk, ale také rozhlas či tiskovou kancelář, jako účinné prostředky politické propagandy a využíval je jako nástroje politické a názorové indoktrinace soudobé československé společnosti. Nelze opomenout ani rovinu zastřašování a odrazování od politické oponentury, kterou média po únoru 1948, například informováním o politických procesech a trestech v nich vynesených, musela šířit. Největšími překážkami v tomto procesu se pro komunistickou nomenklaturu stala nedostatečná profesní, ale především ideologická úroveň, která neodpovídala nárokům, jež na ně KSČ kladla. Potýkala se tak kromě novinářů z jejího úhlu pohledu vyhovujících, také se značně početnými skupinami novinářů sice více či méně profesionálně zdatných, ovšem ne právě pevně ideologicky přesvědčených, nebo naopak se skupinou žurnalistů (případně pracovníků závodů a družstev, kteří byli k psaní novin přizváni) sice ideologicky na výši, ovšem profesně zcela nezpůsobilých. Dalším faktorem, s nímž musela KSČ v celém procesu počítat, bylo publikum. Jeho ochota přijímat nekriticky nové obsahy měla své hranice i v době počátku 50. let minulého století, jak jsme viděli ze sledování prodeje periodik, většinou stranické deníky a týdeníky nekupovali ani všichni členové strany v tom kterém okrese, o běžných občanech ani nemluvě. Mezi nimi, zdá se, byla penetrace stranického tisku velmi slabá, nemluvě o dopadu a účinku propagandy na stránkách těchto médií. Na základě výzkumu podniknutého jako podklad k této práci lze konstatovat, že složitější v tomto ohledu byla situace v regionech, než v centru, kde mohla KSČ vykonávat dohled

na médiích mnohem účinněji a fakticky přímo zasahovat – personálně, ekonomicky i obsahově. ÚV KSČ měl v Praze na média přímý vliv. Tam, kde ale musel volit cestu přes své krajské, okresní či místní výbory, dosahoval mnohem menších výsledků a v mnohem větším časovém odstupu, navíc vlivem šumů a změn při přenosu direktivy z centra na periferii docházelo nejrůzněji k omylům a desinterpretacím při výkladu a realizaci pokynů z ÚV. Pokud se tedy KSČ dařilo ovlivňovat média ve sledovaném období opravdu účinně, bylo to především u ústředních deníků. Regionální periodika, zvláště v oblastech, kde po druhé světové válce došlo k velkým přesunům obyvatel a ke změně sociálního složení regionu, tedy v pohraničních oblastech, mohla KSČ ovlivňovat o poznání složitěji. V zásadě se při tom musela spoléhat na své místní pracovníky, jejich iniciativu nebo na jejich strach či ochotu ke spolupráci s centrální komunistickou stranou.

Jak je z práce patrné, aparát komunistické strany v mnoha oblastech veřejné správy nebyl po únoru 1948 s to společnost naplno ovládnout, a tak hledal cesty, jak toho dosáhnout. Od původní představy o celkové a totální dominanci centra nad periferiemi podle sovětského vzoru musel dospět k roli aparátu KSČ jako hlavního korekturního orgánu. Vytvoření HSTD v roce 1953 je tak logickým vyústěním tohoto vývoje, navíc řešilo kompetenční spory mezi příslušnými ministerstvy a ÚV KSČ, které eskalovaly právě ve sledovaném období. Do této doby tak řízení regionálního tisku bylo směsicí direktiv z ústředního aparátu KSČ, jejich výkladu a provádění v krajských a okresních výborech a jejich naplňování v základních organizacích a samotných listech. Nemalou roli zde hrála také iniciativa na všech stupních této struktury a představy či ambice jednotlivých pracovníků médií i stranického aparátu při naplňování jejich hlavního úkolu – vytvoření struktury tisku, který bude naplňovat a šířit ideologii a politiku KSČ mající od února 1948 mocenský monopol ve státě a de facto tento monopol etablovat.

Výsledkem tohoto ustavujícího období byl systém politické dominance nad soudobou československou mediální krajinou, kde média byla podřízena (ostatně tak jako ministerstva i další samosprávné orgány) výlučně KSČ a měla za úkol šířit a propagovat její politiku a ideologii. Měla s ní co nejvíce seznamovat veřejnost a umocnit mocenský monopol KSČ. Demonstrovali jsme tento proces na příkladu libereckého deníku Stráž severu, který se po únoru 1948 změnil z listu sociální demokracie na list vydávaný komunistickou stranou. V dobové struktuře tištěných médií spadl tedy pod tzv. regionální deníky, jejichž činnost KSČ sledovala prostřednictvím

svých krajských a okresních výborů. Skrze ně také své deníky řídila, ovlivňovala jejich personální obsazení, chod a také obsah listu. Formou nařízení, direktiv a usnesení určovala, o čem bude tisk veřejnost informovat. V zásadě tak strukturálně naplňovala ideologické vymezení socialistického tisku jako nástroje propagandy a ideologie, nikoli jako kontrolního mechanismu odpovědného pouze a výlučně veřejnosti. Aparát KSČ zde skrze své organizační regionální stupně dohlížel také na to, aby agenda, kterou regionální média nastolovala, odpovídala obsahově i formálně či výběrem témat požadavkům na ty obsahy, které chtěla KSČ v té které době akcentovat – ať už to bylo dosídlování pohraničí nebo například sjednocování zemědělství, jak jsme ukázali v poslední kapitole. Nic nezůstalo či nemělo zůstat v tomto systému opomenuto – od zahraniční politiky v centrálních denících (regionální média se jí de facto nezabývala nebo pouze tyto obsahy přejímala z centra), přes politiku vládnoucí strany akcentovanou na všech stupních médií od centrálních po ty vskutku lokální jako závodní či vesnické listy, až po skutečně regionální či místní tematiku jako byla kritika činnosti místních zemědělských družstev či (ne)plnění plánu v závodech a případné excesy při této činnosti. Ideologické pojetí prožívané reality tak bylo tiskem infiltrováno nejen do práce podniků a aparátu KSČ či samosprávných orgánů, ale fakticky až na skutečně lokální úroveň, kde dokázalo ovlivňovat i sousedské vztahy.

Základem vytváření mediálního obsahu se stala stranickost a patřičná ideologická vyspělost, nikoli nezávislost novinářské práce. Ostatně KSČ po celé období svého mocenského monopolu zaštiťovala všechny zaměstnavatele, byla tedy rozhodujícím prvkem, který ovládal personální obsazování například redakcí novin a časopisů. Personální politika tak byla „nejvýznamnějším nástrojem kontroly médií“⁴¹⁷ a ten KSČ neopustila ani po roce 1953, kdy cenzurní praxi předala formálně Hlavní správě tiskového dohledu. Cílenými zásahy mohla i nadále ovlivňovat obsazování redakcí a působit tak na novináře strachem o jejich existenční situaci, takže i ti, kteří by nebyli s politikou KSČ dobrovolně spjati a jí oddaní, raději volili konformní postoje a „dobrovolně“ pokračovali v nastolené praxi, než by riskovali střet s mocenskými orgány, což cenzurní praxi jistě významně zjednodušovalo. Ke zpětné kritice tohoto systému ovládnutí veřejného mínění docházelo až v následujících 60. letech 20. století,

⁴¹⁷ KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr: Dějiny českých médií 20. století. Praha, Portál 2010, s. 168.

kdy se média v Československu začala vlivem uvolňování stalinského systému vládnutí odhodlávat k větší kritice soudobé mediální praxe.⁴¹⁸

Ustavování tohoto systému, který jsme v práci naznačili, fakticky končí, jak už jsme uvedli, v období kolem roku 1953, kdy aparát KSČ dospěl do své relativně ucelené podoby a překonal tak organizační chaos, některými současnými historiky definovaný také jako krizi systému, který provázal první období následující bezprostředně po únoru 1948. Protože média v této etapě spadala organizačně pod státní správu (ministerstvo informací a osvěty, ale také pod ministerstvo školství, věd a umění či – tak jako vesnické noviny – pod ministerstvo zemědělství), ovšem mocensky je ovládal a korigoval tiskový odbor ÚV KSČ, vznikaly kolem kompetencí v této oblasti četné spory. Ty vyřešilo v roce 1953 (přesně 22. dubna tohoto roku) založení HSTD pod ministerstvem vnitra⁴¹⁹ a také zánik ministerstva informací⁴²⁰. Vzhledem k faktu, že o úzkém propojení činnosti ministerstva vnitra a ÚV KSČ v tomto ohledu nemůže být pochyb, je zřejmé, že aparát komunistické strany ani po tomto organizačním sjednocení neztratil na tisk svůj vliv. Spíše naopak. Fakticky tak do kontroly médií oficiálně vstoupila také státní bezpečnost, která do té doby neměla na činnost tisku výraznější vliv. Tímto rozdělením tak zanikl spor kolem vydávání a ovládní tisku a KSČ převzala média totálně pod svou kuratelou a separovala je od jiných institucí státní správy. Hledání pro KSČ optimálního systému řízení médií tedy souviselo také s hledáním optimální struktury vládnutí po únoru 1948 a rovněž s nutností tento systém definovat, ustavit a personálně obsadit. KSČ zřízením HSTD sice delegovala dohled nad médii do působnosti státní správy, ovšem svůj vliv tak jen upevnila⁴²¹, neboť ke kontrole tisku zvolila instituci pevně spojenou se svým mocenským monopolem. HSTD byla od svého vzniku stranicky řízena ústředním výborem KSČ, respektive jeho tiskovým odborem.

⁴¹⁸ Zmiňme alespoň kritická slova novináře Stanislava Budína na adresu novinářů 50. let napsaná v roce 1966: „Bujela frázoovitost, poklonkování, reportér vyslaný do terénu mluvil jen s ředitelem, funkcionáři a vzornými pracovníky a málo se staral o to, co mají na srdci dělníci nebo technické, rozmohlo se *konzultování*, kdy šéfredaktor spěchal s každou novou myšlenkou za nadřízenými orgány a hlavní starostí novinářů se stalo, aby *nezaváděli*, aby se *nedostali do průšvihů*.“ BUDÍN, Stanislav: Sedmá velmoc. Československý spisovatel, Praha 1966, s. 133.)

⁴¹⁹ KAPLAN, Karel – TOMÁŠEK Dušan: O cenzuře v Československu v letech 1945–1956. Edice Sešity ÚSD, svazek 22. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1994.

⁴²⁰ Ministerstvo informací a osvěty zaniklo k 31. lednu 1953 „v souvislosti s reorganizací vlády podle Gottwaldova návrhu.“ Šlo o pokus Klementa Gottwalda překonat kompetenční spory mezi vládou a ÚV KSČ, které mělo vyřešit vytvoření jednotného orgánu sloučeného z politického sekretariátu KSČ a předsednictva vlády. Návrh se však po Gottwaldově smrti nerealizoval. Kopecký přešel na předsednictvo vlády a fakticky řídil jako místopředseda vlády ministerstvo školství a osvěty, ministerstvo vysokých škol, ministerstvo pracovních sil, Hlavní správu kinematografie, Hlavní správu polygrafického průmyslu, vydavatelství a obchod s knihami, Státní rozhlasový výbor a ČTK. Při další reorganizaci vlády v září 1953 byl pověřen vedením ministerstva kultury. PÁVOVÁ, Jana: Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2008, s. 98.

⁴²¹ KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr: Dějiny českých médií 20. století. Praha, Portál 2010, s. 139.

Resume

The presented study follows the development of censorship and the methods of media and press control in Czechoslovakia from 1948 to 1953, and in particular during 1956. This study focuses mainly on the methods and processes used by the Czechoslovak Communist Party to dominate the media and how it concentrated namely on the relationship between local and regional media and the centralized governance under the powerful influence of the Czechoslovak Communist Party. After February of 1948, the mass media in Czechoslovakia took on a different role than the one it had up until that time. Even so, up until 1953, there was no official censorship office and the media fell under the jurisdiction of the Party apparatus, or alternately under the Ministries of Education, Science and Arts or Information, which accordingly managed and influenced media content. However, it was still under the curatorship of the UV Czechoslovak Communist Party, as the following work will show.

As will also be shown, after February of 1948 the Communist Party was unable to gain influence over society at various levels and consequently sought various methods with which to gain complete control. The KSC needed to evolve in order to emulate the original idea of total dominance over peripheral regions by one centralized correctional organ, as per the Soviet model. The creation of the HSTD in the year 1953 was the logical result of this evolution. Additionally, the HSTD also worked to resolve disputes between ministries and the Communist Party which escalated during this particular period. Up until this time, management of the regional press was a combination of mixed directives from the central Communist Party, the interpretation and applications of these in the county and regional committees as well as in fundamental organizations and the press itself. A significant role was also played by initiatives from all levels of this structure as well as the opinions and ambitions of individual employees in the media and the Communist Party in the fulfillment of their task – the development of a strategically structured press which would reflect and propagate the ideology and politics of the Czechoslovak Communist Party which held the monopoly of power from February of 1948, as well as a de facto entrenchment of this monopoly and its ideals.

Použitá literatura

Archivy

NA, KSČ-ÚV, fond 19/5, Ústřední výbor 1945 – 1989, Praha, oddělení kulturně-propagační a ideologické

NA, KSČ, fond 19/7, KSČ – ÚV 1945 – 1989 – oddělení – oddělení kulturně-propagační a ideologické

NA, fond KSČ-ÚV-AÚML 19/1, KSČ-Ústřední výbor 1945-1989, Praha – oddělení – oddělení stranických orgánů: krajské, městské a okresní konference, zasedání a plány práce KV a MV KSČ 1945-1960

SOA Liberec, fond KV KSČ 1947 – 1990, I. b. OV KSČ 1948 – 1960

SOA Liberec, fond KSČ – OV Liberec, I. plenární zasedání

SOA Liberec, Stráž severu, 1945–1952

Periodika

Cesta míru

Funkcionář

Stráž severu

Rudé právo

Věstník Ústředního svazu československých novinářů

Život strany

Literatura

BARTOŠ, J.: K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918 – 1938. Území a národnostní principy a problémy. In: České národnostní aktivity v pohraničních oblastech první československé republiky. Olomouc 2003.

BEDNAŘÍK, Petr: Český tisk v letech 1945–1948. In Končelík, Jakub – Köpplová, Barbara – Prázová, Irena – Vykoukal, Jiří (eds.): Rozvoj české společnosti v Evropské unii. III, Média, Teritoriální studia. Praha, Matfyzpress, 2004, s. 132–144.

BEDNAŘÍK, Petr - CEBE, Jan: Vývoj médií v Československu od února 1948 do prosince 1950. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C - Literární historie. Roč. 53 (2008), č. 1-4, s. 53-56.

BLAIVE, Muriel: Promarněná příležitost, Československo a rok 1956. Prostor, Praha 2001.

BUDÍN, Stanislav: Sedmá velmoc. Československý spisovatel, Praha 1966.

ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Akademické nakladatelství Cerm, Brno 2005.

GOBAN-KLAS, Tomas: Przesunięcie centrum władzy: media jako pierwsza siła systemu politycznego. In Media lokalne a demokracja lokalna. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, Rzeszów 2005.

HEK, Jiří: Region a centrum, centrum a region. Region a jeho reflexe v literatuře. Universitas Ostraviensis, Acta Fakultatis Philosophicae. Ostravská univerzita, Ostrava 1997.

HRADECKÁ, Vladimíra, KOUDELKA, František: Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969 – 1974. ÚSD AV ČR, Praha 1998

JACHIMOWSKI, Marek: Region periodycznej komunikacji medialnej. Studium prasoznawczo-politologiczne o demokryzacji komunikacji medialnej. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006.

JANOŮŠEK, Pavel, a kolektiv: Dějiny české literatury 1945 – 1989, 4 svazky. Academia, Praha 2007 – 2009.

JEŘÁBEK, M.; DOKOUPIL, J.; HAVLÍČEK, T. a kol.: České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Praha 2004. MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha 1971.

JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara: Masová média. Portál, Praha 2009.

KABELE, Jiří: Z kapitalismu do socialismu a zpět... UK v Praze, Praha 2005.

KAPLAN, Karel – Kosatík Pavel: Gottwaldovi muži. Praha, Paseka 2004.

KAPLAN, Karel – TOMÁŠEK Dušan: O cenzuře v Československu v letech 1945–1956. Edice Sešity ÚSD, svazek 22. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1994.

KAPLAN, Karel: Proměny české společnosti 1948 – 1960, část první. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2007.

KAPLAN, Karel: Kronika komunistického Československa 1953 – 1956. Barrister and Principal, Brno 2005.

KASTNER, Q.: Osídlování českého pohraničí od května 1945 (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka). Praha 1996.

KNAPÍK, Jiří. Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 - 1953 : biografický slovník stranických a svazových funkcionářů, státní administrativy, divadelních a filmových pracovníků, redaktorů. Praha, Libri 2002.

KNAPÍK, Jiří: Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950. Libri, Praha 2004.

KNAPÍK, Jiří: V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a její aktéři 1948 – 1956. Libri, Praha 2006.

KÖPPLOVÁ, Barbara – KRYŠPÍNOVÁ, Jitka – BEDNAŘÍK, Petr – ČÁBELOVÁ, Lenka – MORAVEC, Václav: Dějiny českých médií v datech: rozhlas, televize, mediální právo. Praha, Karolinum 2003.

KŘIVÁNKOVÁ, Alena; VATRÁL, Jozef. Dějiny československé žurnalistiky. Díl 4., Český a slovenský tisk v letech 1944-1987. 1. vyd. Praha : Novinář, 1989.

KSIĘSKI, Dominik: Relacje między władzą samorządową a gazetą lokalną. In Media lokalne a demokracja lokalna. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie, Rzeszów 2005.

KUSÁK, Alexej. Kultura a politika v Československu 1945-1956. Praha, Torst 1998.

Lenin o tisku. Ústředí novinářů ČSSR, Praha 1970,

LOZOVIUKOVÁ, Kateřina: Němci v Liberci po druhé světové válce. In. VON ARBURG, Adrian, DVOŘÁK, Tomáš, KOVAŘÍK, David a kolektiv: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945. Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy, Brno 2010.

MAŇÁK, Jiří: Proměna dělnické strany v organizaci moci. Problematika dělnického charakteru KSČ v letech 1945 – 1953 ve světle stranické statistiky. In. Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, svazek I, ÚSD AV ČR, Dokořán, Praha 2003.

MAREK, Pavel, MALÍŘ, Jiří, a kolektiv: Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004. Doplněk, Brno 2005.

MATES, Pavel; WOKOUN, René a kol.: Malá encyklopedie regionalistiky a veřejné správy. Prospektrum, Praha 2001.

PÁVOVÁ, Jana: Demagog ve službách strany. Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2008.

PERNES, Jiří: Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha 2008.

TOMÁŠEK, Dušan. Pozor, cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury. 1. vyd. Praha : MV ČR, Praha 1994.

WOKOUN, René; MATES, Pavel a kol.: Úvod do regionálních věd a veřejné správy. IFEC, Praha 2001.

Absolventské práce

BERANOVÁ, Danuta. Stráž severu 1945-1952 : [dipl. práce]. Ved. práce Alena Křivánková. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1985.

HADAŠOVÁ, Jitka. Průboj v letech 1945-1948 : od osvobození k Únoru : [dipl. práce]. Ved. práce Alena Křivánková. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1983.

KRČOVÁ, Bohumila. Stranické řízení žurnalistiky : [rigorózní práce]. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1979.

KŘIŽANOVÁ, Rebeka. Hlavní správa tiskového dohledu - cenzura v Československu šedesátých let : [dipl. práce]. Ved. práce Jan Halada. Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd. Praha, 1995.

Novinové texty

Emilie VEVERKOVÁ, Znovu bych mu ruku podala!, Středokluky 2004.

Vladimír MIKOLÁŠEK, Josef Veverka, Právo lidu, roč. 94, č. 183 (8. 10. 1991).

Mária KARPAŠOVÁ, Josef Veverka, In: Osobnosti v dějinách regionu, 2, Liberec 2005.

Pavel KOUKAL, Rval se s absurditami doby, Liberecký den (příl. SD magazín), roč. 11, č. 82 (5. 4. 2003).

Rozhovory

Rozhovor s Miladou Snětivou, listopad 2009, v archivu autora.

Dopis Milady Snětivé, duben 2010, archiv autora.

Soubor rozhovorů s novináři pamětníky pořizený v rámci semináře Média a společnost na IKSŽ FSV UK v letech 2005- 2006, například rozhovory s Miroslavem Jelínkem, Miroslavem Síglem či Dušanem Tomáškem. Uloženo v archivu CEMES.